

TÜRK KLASİKLERİ-DÜŞÜNCE

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Türkçülüğün Esasları

ZİYA GÖKALP

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 3900
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 2699

GENEL YAYIN YÖNETMENİ VE EDITÖR

Doç.Dr. Gökhan Tunç

OSMANLI HARFLERİNDEN
LATİN HARFLERİNE
ÇEVİRİ VE SÖZLÜK

Dr.Öğr.Üyesi Ebru Özgün

Arş.Gör. Buğra O. Uluyüz

GÖRSEL TASARIM KOORDİNATÖRÜ

Doç.Dr. Halit Turgay Ünalın

GRAFİK TASARIM

Öğr.Gör. Dilek Erdoğan Aydın

İLLUSTRASYON VE KAPAK TASARIMI

Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

DİZGİ VE GRAFİK UYGULAMA

Beyhan Demircioğlu

Selin Çakır

Burak Aslan

Zülfiye Çevir

Gül Kaya

Kader Abpak Arul

Diğdem Aydın

Türk Klasikleri - Düşünce

CIP-Anadolu Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezi

1. Baskı

Ziya Gökalp

Türkçülüğün Esasları

Not: Metnin Latin harflerine aktarılmasında, kitabın hicri 1339 tarihli baskısı esas alınmıştır.

1. Milliyetçilik - Türkiye I. E. a. II. Tunç, Gökhan III. Dizi: Anadolu Üniversitesi. Açıköğretim
Fakültesi yayınları; 2699

DR442. G64 2019

ISBN: 978-975-06-3567-0

2019-11

Bu kitabın tüm hakları Anadolu Üniversitesi'ne aittir.

Eskişehir, Temmuz 2019

Değerli öğrencimiz,

Klasik edebiyat ürünleri, yalnızca estetik ve edebî açılarından okura yeni dünyalar sunmaz. Bununla birlikte her toplum kendisini var eden millî ve manevi değerlerini klasik eserleri vasıtasıyla yüzyıllardan yüzyıllara, nesillerden nesillere aktarır. Örneğin Yunus Emre'nin şiirlerinin ya da Mevlana'nın Mesnevi adlı kitabının yayımlanması ve okunması, bir edebî faaliyet olmanın ötesinde, okurda millî ve manevi değerlerimizin köklülüğünün ve zenginliğinin farkındalığını sağlayacaktır. Bu bakış açısından Yunus Emre'nin ve Mevlana'nın şiirlerini okuduğumuzda Batılıların hümanist felsefelerinin ötesinde değerlerle karşılaşırız. Aynı şekilde klasik eserlerimizin nicelik ve niteliği de sahip olduğumuz medeniyetin görkemini ve zenginliğinin somut göstergesidir. Milletimiz, yakın zamanda UNESCO tarafından Dünya Somut Olmayan Kültür Mirası Temsili Listesi'ne kabul edilen Dede Korkut başta olmak üzere dünya medeniyetine çok önemli klasik eserler kazandırmıştır. İşte bu nedenledir ki Anadolu Üniversitesi olarak Türk edebiyatına ve kültürüne ait önemli eserleri, özelde öğrencilerimizle genelde ise gençlerle buluşturmayı amaç edindik. Üniversitemizin öğretim üyelerinin titiz bir şekilde hazırladığı bu kitapların bütün öğrencilerimize faydalı olmasını temenni ediyorum.

Anadolu Üniversitesi Rektörü

Prof.Dr. Şafak Ertan ÇOMAKLI

Değerli öğrencimiz,

Klasik eserler, yazıldıkları çağın bir aynası olarak dönemin ruhunu, kültürünü, yaşamını ve bakış açısını yansıtmalarıyla birlikte, belli bir tarihsel zamanla sınırlandırılmayacak bir anlama sahiptirler. Yayımlanmasının üzerinden uzun zaman geçse de özgün, yeni, öncü ve eşsiz oluşlarından hiçbir şey kaybetmezler. Her döneme ve her insana seslenirler. Bu şekilde klasik eserler zamansız olup zevkle okunabilecek bir nitelik kazanırlar. Ayrıca, her toplum kesimine, her yaş grubuna hitap eder ve her okuyuşta, insanlara yepyeni bir bakış açısı sunarlar.

Öte yandan klasik eserler, evrensel oldukları gibi, bir milletin medeniyetinin köklülüğünü, görkemini ve büyüklüğünü de gösterirler. Bir millet, sahip olduğu bu eserlerle uluslararası alanda tanınırlığını ve saygınlığını artırır. Romeo ve Juliet'in İngilizler; İlahi Komedy'nin İtalyanlar; Faust'un Almanlar için önemi ve anlamı, herhangi bir kitap olmanın ötesindedir. Bununla birlikte bu eserler, tarihsel, kültürel ve toplumsal belleğin taşıyıcısı olarak millî ve manevî değerleri gelecek nesillere aktaran özelliktedirler. Onlarda bizi biz yapan değerler bulunmaktadır.

Klasik eserlerin bahsedilen özellikleri, onlara sahip çıkılmasını zorunlu hâle getirmekte ve onların yeni nesillere tanıtılması konusunda özel bir çabada bulunulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi olarak Osmanlı'da eski harflerle yazılmış ve telifi olmayan Türk kültürünün temel taşları niteliğindeki klasikleşmiş eserleri yeni harflere aktararak Türk kültürünün hizmetine sunmayı ve geleneksel birikimimizi gelecek kuşaklara aktarmayı amaçladık. Bahsedilen doğrultuda, Üniversitemizin bünyesindeki alan uzmanı öğretim elemanları, Türk tarihine ve kültürüne damga vurmuş klasik eserlerimizi, asıllarına sadık kalarak ayrıntılı bir bağlamsal sözlükle hazırladılar. Kitapları, hazırlandıktan sonra hem basılı hem de Açık Kütüphane (acikkutuphane.anadolu.edu.tr) adresinde dijital olarak her yaşta ve her kesimden okurun ilgisine sunduk. Bu projemizin Türk eğitim ve kültür hayatına katkı sağlamasını umut ediyorum.

Açıköğretim Fakültesi Dekan V.

Prof. Dr. Selim BAŞAR

Türkçülüğün Esasları

Milli İctimaiyat Kütüphanesi
Sayı: 1

Ziya Gökalp

TÜRKÇÜLÜĞÜN ESASLARI

Ocaklılara Armağan

Ziya Gökalp

Ankara - Matbuat ve İstihbarat Matbaası

1339

TÜRKÇÜLÜĞÜN ESASLARI

—

Bu kitap, (nazari kısım) ve (ilmi kısım) diye ikiye ayrılmıştır. Nazari kısım, Türkçülüğün mahiyetini tetkik edecek, ilmi kısım, Türkçülüğün programını tespit etmeye çalışacaktır.

BİRİNCİ KISIM

TÜRKÇÜLÜĞÜN MAHİYETİ

1

Türkçülüğün Tarihi

Türkçülüğün memleketimizde zuhurundan evvel, Avrupa'da Türklüğe dair iki hareket vücuda geldi. Bunlardan birincisi Fransızcada (Türküri) denilen (Türkperestlik¹)tir. Türkiye'de yapılan ipekli ve yün dokumalar, halılar, kilimler, çiniler, demirci ve marangoz işleri, mücellitlerin, tezhibatçıların, yaptıkları teclitler ve tezhipler, mangallar, şamdanlar ilh² gibi Türk zanaatının eserleri çoktan Avrupa'daki nefaisperestlerin³ dikkatini celbetmişti. Bunlar Türklerin eseri olan bu güzel eşyayı binlerce liralara sarf ederek toplarlar ve evlerinde bir Türk salonu yahut Türk odası vücuda getirirlerdi. Bazıları da bunları başka milletlere ait bedialarla⁴ beraber, bibloları arasında teşhir ederlerdi. Avrupalı ressamların Türk hayatına dair yaptıkları tablolarla, şairlerin ve filozofların Türk ahlakını tavsif⁵ yolunda yazdıkları kitaplar da (Türküri) dahiline girerdi. Lamarti'nin, Agust Kont'un, Piyer Lafayet'in, Ali Paşa'nın hususi katibi bulunan Mismir'in, Piyer Loti'nin, Farer'in Türkler hakkındaki dostane yazıları bu kabildendir⁶. Avrupa'daki bu hareket, tamamıyla Türkiye'deki Türklerin, bedii sanatlarda⁷ ve ahlahtaki yüksekliklerinin bir tecellisinden ibarettir. Avrupa'da zuhur eden⁸ ikinci harekete de Türkiyat (Türkoloji) namı verilir. Rusya'da Almanya'da, Macaristan'da, Danimarka'da, Fransa'da, İngiltere'de birçok ilim adamları eski Türklerle, Hunlara ve Moğollara dair tarihi ve atikiyatı⁹ tarihler yapmaya başladılar. Türklerin pek eski bir millet olduğunu, gayet geniş bir sahada yayılmış bulunduğunu ve muhtelif zamanlarda cihangirane devletler ve yüksek medeniyetler

1 Türkperestlik: Türk hayranlığı

2 ilh: ve benzeri, gibi

3 nefâisperest: sanatla ilgilenenler

4 bedî'a: sanat eseri

5 tavsif: anlatma, betimleme, tasvir etme

6 kabil: tür

7 bedîi zanaatlar: güzel sanatlar

8 zuhûr etmek: ortaya çıkmak

9 atikiyyâtî: tarihi, geçmişle ilgili

vücuda getirdiğini meydana koydular. Vakıa¹⁰, bu sonki tetkiklerin mevzuu, Türkiye Türkleri değil, kadim Şark Türkleri idi. Fakat, birinci hareket gibi, bu ikinci hareket de memleketimizdeki bazı mütefekkirlerin¹¹ ruhuna tesirsiz kalmıyordu. Bilhassa, Fransız müverrihlerinden¹² (Dekini)'nin Türklere, Hunlara ve Moğollara dair yazmış olduğu büyük tarihle İngiliz âlimlerinden (Sir Davids Lumloys)'un Sultan Selim-i Salis'e¹³ ithaf ettiği (Kitab-ı İlmü'n-Nafi¹⁴) ismindeki umumi Türk sarfı¹⁵, mütefekkirlerimizin ruhunda büyük tesirler yaptı. Bu ikinci eser, müellifi tarafından İngilizce yazılmıştı. Bir müddet sonra, validesi bu kitabı Fransızcaya tercüme ederek Sultan Mahmut'a ithaf etti. Bu eserde Türkçenin muhtelif şubelerinden¹⁶ başka, Türk medeniyetinden, Türk etnografyasından ve tarihinden bahsolunuyordu.

Sultan Abdülaziz'in son devirleri ile Sultan Abdulhamit'in ilk devirlerinde, İstanbul, büyük bir fikir hareketine tecelligah¹⁷ olmuştu. Burada hem bir Encümen-i Danış teşekküle başlamış, hem de bir Darü'l-Fünun vücuda gelmişti. Bundan başka, askeri mektepler de yeni bir ruhla yükselmeye başlamıştı.

O zaman bu Darü'l-Fünun'da (hikmet-i tarih¹⁸) müderrisi bulunan Ahmet Vefik Paşa idi. Ahmet Vefik Paşa, Şecere-i Türkiye'yi, Şark Türkçesinden İstanbul Türkçesine tercüme etti. Bundan başka, (Lehçe-i Osmani) isminde bir Türk kamusu vücuda getirerek, Türkiye'deki Türkçenin umumi ve büyük Türkçenin bir lehçesi olduğunu ve bundan başka Türk lehçeleri bulunduğunu aralarında da mukayeseler yaparak meydana koydu.

Ahmet Vefik Paşa'nın bu ilmi Türkçülükten başka, bir de bedii¹⁹ Türkçülüğü vardı. Evinin bütün mobilyaları, kendisinin ve ailesi fertlerinin elbiseleri

10 vâkı'â: gerçi

11 mütefekkir: düşünür

12 müverrih: tarihçi

13 Sultân Selîm-i Sâlis: Sultan 3. Selim

14 Kitâb-ı İlmü'n-Nâfi': faydalı ilimler kitabı

15 sarf: gramer, dilbilgisi

16 şu'be: bölüm, konu

17 tecellî-gâh: bir şeyin meydana çıktığı yer/zaman

18 hikmet-i tarih: tarih felsefesi

19 bedîi: sanatsal, güzel eserlerle ilgili

umumiyetle Türk mamulatındandı²⁰. Hatta, çok sevdiği kerimesi²¹ Avrupa tarzında bir terlik almak için çok ısrar gösterdiği hâlde, (evime Türk mamulatından başka bir şey giremez) diyerek bu arzunun husulüne²² mümânaat²³ göstermişti. Ahmet Vefik Paşa'nın başka bir orijinalitesi de Molyer'in mudhikelerini²⁴ Türk adetlerine adapte etmesi ve şahısların isimlerini ve hüviyetlerini Türkleştirmek suretiyle Türkçeye nakletmesi²⁵ ve millî bir sahnede oynaması idi.

Darü'l-Fünun'un bir müderrisi Türkçülüğün bu ilk esaslarını kurarken, askeri mekteplerin nazırlığında bulunan Şıpkı kahramanı Süleyman Paşa da, Türkçülüğü askeri mekteplerine sokmaya çalışıyordu. Süleyman Paşa'nın Türkçülüğüne (Dekini)'nin tarihi müessir olmuştur²⁶ diyebiliriz. Çünkü memleketimizde ilk defa olarak Çin menbalarına²⁷ istinaden Türk tarihi yazan Süleyman Paşa, bu eserinde bilhassa Dekini'yi me haz²⁸ edinmişti. Süleyman Paşa, (Tarih-i Âlem)'inin medhalinde²⁹, bu eseri niçin yazmaya teşebbüs ettiğini izah ederken diyor ki (askeri mekteplerinin nezaretine geçince, bu mekteplere lazım olan kitapların tercümesini mütehassıslara³⁰ havale ettim. Fakat, sıra tarihe gelince bunun tercüme tarikiyle³¹ yazdırılmayacağını düşündüm. Avrupada yazılan bütün tarih kitapları ya dinimize yahut milletimize (Türklüğümüze) ait iftiralarla doludur. Bu kitaplardan hiçbirisi tercüme edilip de mekteplerimizde okutturulamaz. Bu sebebe binâen³² mekteplerimizde okunacak tarih kitabının telifini ben üzerime aldım. Vücuda getirdiğim bu kitapta hakikate mugayir³³ hiçbir söze tesadüf olunamayacağı gibi, dinimize ve milletimize muhalif hiçbir söze de rastgelmek imkânı yoktur.)

20 ma'mûlât: ürünler, mamüller

21 kerime: kız çocuk

22 husûl: gerçekleşmek

23 mümânaat: engelleme, mani olma

24 mudhike: komedi oyunu

25 nakletmek: çevirmek

26 müessir olmak: etkili olmak, etkilemek

27 menba': kaynak

28 me'haz: kaynak

29 medhal: giriş

30 mütehassis: uzman

31 tarîk: yol, yöntem

32 binâen: dolayı, için

33 mugâyir: aykırı

Avrupa tarihlerindeki Hunların Çin tarihindeki Hiungnu'lar olduğunu ve bunların Türklerin ilk dedeleri bulunduğunu ve Oğuzhan'ın Hiungnu Devleti'nin müessisi (Mete)³⁴ olması lazım geldiğini bize ilk defa öğreten Süleyman Paşa'dır. Süleyman Paşa bundan başka Cevdet Paşa gibi lisanımızın sarfına³⁵ dair bir kitap da yazdı. Fakat bu kitaba Cevdet Paşa gibi (Kavaid-i Osmaniye) adını vermedi, (Sarf-ı Türki) namını verdi. Çünkü lisanımızın Türkçe olduğunu biliyordu ve Osmanlıca namıyla üç lisandan mürekkep³⁶ bir dil olamayacağını anlamıştı. Süleyman Paşa, bu husustaki kanaatini, (Talim-i Edebiyat-ı Osmaniye) namıyla bir kitap neşreden Rezaizade Ekrem Bey'e yazdığı bir mektupta açıkça meydana koydu. Bu mektupta diyor ki (Osmanlı edebiyatı) demek doğru değildir. Nasıl ki lisanımıza Osmanlı lisanı ve milletimize de Osmanlı milleti demek de yanlıştır. Çünkü; (Osmanlı) tabiri yalnız devletimizin adıdır. Milletimiz ünvanı ise yalnız Türktür. Binaenaleyh³⁷, lisanımız da Türk lisanıdır, edebiyatımız da Türk edebiyatıdır).

Süleyman Paşa, askeri rüştiyelerinde okunmak üzere, (Esmâ-yı Türkiyye) adlı kitabı da, Osmanlıca'nın tesiri altında Türkçe kelimelerin unutulmaması maksadıyla yazmıştı.

Görülüyor ki Türkçülüğün ilk babaları Ahmet Vefik Paşa ile Süleyman Paşa'dır. Türk Ocakları'nda ve sair³⁸ Türkçü müesseselerde bu iki Türkçülük kılavuzunun büyük kıtada³⁹ resimlerini talik etmek⁴⁰, kadirşinaslık⁴¹ icabındandır.

Türkiye'de Abdülhamit bu kutsi cereyanı⁴² durdurmaya çalışırken, Rusya'da iki büyük Türkçü yetişiyordu. Bunlardan birincisi (Mirza Fethali Ahundov)'dur ki Azeri Türkçesinde yazdığı orijinal mudhikeler⁴³ bütün Avrupa lisanlarına

34 müessis: kurucu

35 sarf: gramer, dilbilgisi

36 mürekkep: karıştırılarak, birleştirilerek oluşmuş

37 binâenaleyh: bu sebeple, buna dayanarak

38 sâir: diğer

39 kıt'a: boy, bölüm

40 ta'lik etmek: asmak

41 kadirşinaslık: kıymet bilirlilik

42 cereyân: fikir akımı

43 mudhike: komedi oyunu

tercüme edilmiştir. İkincisi Kırım'da (Tercüman) gazetesini çıkaran (İsmail Gasprinski)'dir ki Türkçülükteki şiarı (dilde, fikirde ve işte birlik) idi. Tercüman gazetesini Şimal⁴⁴ Türkleri anladığı kadar Şark⁴⁵ Türkleriyle Garp⁴⁶ Türkleri de anlardı. Bütün Türklerin aynı lisanında birleşmelerinin kâbil⁴⁷ olduğuna bu gazetenin vücudu⁴⁸ canlı bir delildi.

Abdülhamit'in son devrinde, İstanbul'da Türkçülük cereyanı tekrar uyanmaya başladı.

Rusya'dan İstanbul'a gelen Hüseyinzade Ali Bey tıbbiyede Türkçülük esaslarını anlatıyordu. (Turan) ismindeki manzumesi, Panturanizm mefkûresinin⁴⁹ ilk tecessüsü idi. Yunan Harbi başladığı sırada, Türk şairi Muhammed Emin Bey:

Ben bir Türk'üm dinîm, cinsim uludur

mısrasıyla başlayan ilk şiirini neşretti. Bu iki manzume Türk hayatında yeni bir inkılabın başlayacağını haber veriyordu. Hüseyinzade Ali Bey Rusya'daki milliyet cereyanlarının tesiriyle Türkçü olmuştu. Bilhassa, daha kolejde iken, Gürcü gençlerinden son derece milliyetperver⁵⁰ olan bir arkadaşı ona, milliyet aşkını aşılamıştı.

Türk şairi Mehmet Emin Bey'e, Türkçülüğü aşıl原因an - mumaileyhin⁵¹ beyanatına⁵² göre- Şeyh Cemalettin Afgani'dir. Mısır'da (Şeyh Muhammed Abduh)'u, Şimal Türkleri arasında (Ziyaeddin Bin Fahreddin)'i yetiştiren bu büyük İslam müceddidi⁵³, Türk vatanında Mehmet Emin Bey'i bularak halk lisanında, halk vezninde milliyetperverane⁵⁴ şiirler yazmasını tavsiye etmişti.

44 şimâl: kuzey

45 Şark: doğu

46 Garb: batı

47 kâbil: mümkün

48 vücûdu: varlığı

49 mefkûre: fikir akımı

50 milliyetperver: milliyetçi

51 mûmâ-ileyh: adı geçmiş olan

52 beyânât: beyanlar, söylenenler

53 müceddid: yenilikçi

54 milliyetperverâne: milliyetçi

Türkçülüğün ilk devrinde (Dekini) tarihinin müessir olduğunu⁵⁵ görmüştük. İkinci devrinde de (Leon Kahun)'un (Asya Tarihine Medhal⁵⁶) ünvanlı kitabının büyük tesiri oldu. Necip Asım Bey birçok ilavelerle bu kitabın Türklere ait olan kısmını Türkçeye nakletti. Necip Asım Bey'in bu kitabı her tarafta Türkçülüğe dair temayüller⁵⁷ uyandırdı. Ahmet Cevdet Bey (İkdam) gazetesini, Türkçülüğün bir organı hâline koydu. Emrullah Efendi, Veled Çelebi ve Necip Asım Bey bu Türkçülüğün ilk mücahitleriydi.

Fakat, İkdam gazetesi etrafında toplanan Türkçülerden bilhassa, Fuat Raif Bey'in, Türkçeyi sadeleştirmek hususunda yanlış bir nazariyeyi⁵⁸ takip etmesi, Türkçülük cereyanlarının⁵⁹ kıymetten düşmesine sebep oldu. Bu yanlış nazariye (Tasfiyecilik) fikriydi.

Tasfiyecilik, lisanımızdan Arap, Acem cezrlerinden⁶⁰ gelmiş bütün kelimeleri çıkararak, bunların yerine Türk cezrinden doğmuş eski kelimeleri, yahut Türk cezrinden yeni edatlarla yapılacak yeni Türk kelimelerini ikame etmekten⁶¹ ibaretti. Bu nazariyenin fiili tatbikatını göstermek üzere neşrolunan bazı makaleler ve mektuplar zevk sahibi olan okuyucuları tiksindirmeye başladı. Halk lisanına geçmiş olan Arabi ve Farsi kelimeleri, Türkçeden çıkarmak, bu lisanı en canlı kelimelerinden, dinî, ahlaki, felsefi tabirlerinden mahrum edecekti. Türk cezrinden yeni yapılan kelimeler, sarf kaidelerini⁶² hercümerç⁶³ edeceğinden başka, halk için ecnebi kelimelerden daha yabancı, daha meçhuldü. Binaenaleyh⁶⁴, bu hareket lisanımızı sadeliğe, vuzuha⁶⁵ doğru götürecektir yerde, muğlakiyete ve zulmete⁶⁶ doğru götürüyordu. Bundan başka, tabii kelimeleri atarak onların ye-

55 müessir olmak: etkili olmak, etkilemek

56 medhal: giriş

57 temâyül: ilgi

58 nazariye: görüş, teori

59 cereyân: hareket, akım

60 cezr: köken

61 ikâme etmek: yerine geçirmek, yerleştirmek

62 sarf kâideleri: gramer kuralları

63 herc ü merc: darmadağınık

64 binâenaleyh: bu sebeple, buna dayanarak

65 vuzûh: açıklık, sadelik

66 muğlakiyet ve zulmet: kapalılık ve anlaşılmazlık

rine suni kelimeler ikamesine çalıştığı için, hakiki bir lisan yerine suni bir Türk Esperantosunu⁶⁷ vücuda getiriyordu. Memleketin ihtiyacı ise, böyle bir yapma Esperantoya değil, bildiği ve anladığı mûnis⁶⁸ ve gayr-ı⁶⁹ suni kelimelerden mürekkep bir müfaheme⁷⁰ vasıtasına idi. İşte, bu sebepten dolayı İkdâm'daki tasfiyecilik cereyanından fayda yerine mazarrat⁷¹ husule geldi⁷².

Bu sırada tıbbiyede teşekkül eden gizli bir inkılap cemiyetinde (Pantürkizm, Panottomanizm, Panislamizm) mefkûrelerinden⁷³ hangisi daha ziyade şeniyyete⁷⁴ muvafık olduğu⁷⁵ münakaşa ediliyordu. Bu münakaşa, Avrupa'daki ve Mısır'daki genç Türklere de intikal ederek bazıları Pantürkizm mefkûresini, bazıları da Panottomanizm mefkûresini kabul etmişlerdi. O zaman Mısır'da çıkan (Türk) gazetesinde (Ali Kemal), (Osmanlı ittihadı⁷⁶) fikrini ileri sürerken, Akçuraoğlu Yusuf Bey'le Ferid Bey (Türk ittihadı) siyasetini tavsiye ediyorlardı.

Bu sırada Hüseyinzade Ali Bey İstanbul'dan ve Ağaoglu Ahmet Bey Paris'ten Bakü'ye gelmişler ve orada mücadele⁷⁷ için el ele vermişlerdi. Topçubaşiyef de bunlara iltihak etti⁷⁸. Bu üç zat orada o zamana kadar hâkim bulunan Sünnilik ve Şiilik ihtilaflarını izale ederek⁷⁹ Türklük ve İslamlık camiaları etrafında bütün Azerbaycanlıları toplamaya çalıştılar.

24 Temmuz inkılabından sonra Türkiye'de Osmanlılık fikri hâkim olmuştu. Bu esnada, intişara⁸⁰ başlayan (Türk Derneği) mecmuası, gerek bu sebepten, gerek yine Tasfiyecilik cereyanına⁸¹ kapılmasından dolayı hiçbir rağbet görmedi.

67 Esperanto: yapay bir dil

68 mûnis: alışılmış

69 garr-ı sun'i : yapay olmayan

70 müfâheme: anlaşma

71 mazarrat: zarar

72 husûle gelmek: ortaya çıkmak, meydana gelmek

73 mefkûre: fikir akımı

74 şen'iyet: gerçeklik, gerçek

75 muvâfık olmak: uygun olmak

76 ittihâd: birlik, birleşme

77 mücâhede: uğraşma, çabalama

78 iltihâk etmek: katılmak

79 izâle etmek: gidermek, ortadan kaldırmak

80 intişâr: yayımlanmak

81 cereyân: hareket, akım

31 Mart'tan sonra, Osmanlıcılık fikri eski nüfuzunu kaybetmeye başladı. Vakıtle Abdülhamit'e İslam ittihadı fikrini vermiş olan Alman kayseri bu fırsattan istifade ederek, Sultan Ahmet Meydanı'nda (İslam ittihadı) namına bir miting yaptırdı. Bu günden itibaren, memleketimizde gizli (İttihad-ı İslam)⁸² teşkilatı yapılmaya başladı. Genç Türkler Osmanlıcı ve İttihad-ı İslamcı olmak üzere iki muarız⁸³ kısma ayrılmaya başladılar. Osmanlıcılar kozmopolit, İttihad-ı İslamcılar ise ultramonten⁸⁴ idiler.

Her iki cereyan da memleket için muzırrdı⁸⁵. Ben, 1326 Kongresinde Selanik'te Merkez-i Umumi⁸⁶ azalığına intihap olunduğum⁸⁷ sırada siyasi ahval bu merkezdeydi.

Bu sırada, Selanik'te (Genç Kalemler) isminde bir mecmua çıkıyordu. Mecmuanın ser muharriri⁸⁸ Ali Canip Bey'le bir gece Beyaz Kule bahçesinde konuşuyorduk. Bu genç bana mecmuasının lisanında sadeliğe doğru bir inkılap yapmaya çalıştığını, Ömer Seyfettin'in bu mücahedede⁸⁹ pişva⁹⁰ olduğunu anlattı. Ömer Seyfettin'in lisan hakkındaki bu fikirleri tamamıyla benim kanaatlerime tevafuk ediyordu⁹¹. Gençliğimde Taşkışla'da mahpus bulunduğum sırada, neferlerin mülazım-ı evvel⁹² (evvel mülazım), mülazım-ı saniye⁹³ (sani mülazım), Trablus-ı Garb'a (Garp Trablusu), Trablus-ı Şam'a (Şam Trablusu) demeleri bende şu kati kanaati uyandırmıştı:

Türkçeyi ıslah için bu lisandan bütün Arabi ve Farsi kelimeleri değil, umum Arabi ve Farsi kaideleri atmak. Arabi ve Farsi kelimelerden de Türkçesi olanları terkederek, Türkçe bulunmayanları lisanında ibka etmek⁹⁴.

82 İttihâd-ı İslâm: İslam birliği

83 muârız: zıt, birbirine karşı

84 ultramonten: İslam taraftarı

85 muzırr: zararlı

86 merkez-i umûmî: genel merkez

87 intihâb olunmak: seçilmek

88 ser muharrir: başyazar

89 mücâhede: uğraş, mücadele

90 pişvâ: önder, lider

91 tevâfuk etmek: uygun düşmek, uymak

92 mülâzım-ı evvel: üstegmen

93 mülâzım-ı şâni: teğmen

94 ibka' etmek: yaşatmak, devam ettirmek

Bu fikre dair bazı yazılar yazmış isem de, neşrine fırsat bulamamıştım. Nasıl ki Türkçülük hakkında yazı yazmaya da henüz bir fırsat elvermemişti. Daha on beş yaşında iken Ahmet Vefik Paşa'nın (Lehçe-i Osmani)'si ile Süleyman Paşa'nın (Tarih-i Âlem)'i bende Türkçülük temayüllerini⁹⁵ doğurmuştu. 312'de İstanbul'a geldiğim zaman ilk aldığım kitap Leon Kahun'un tarihi olmuştu. Bu kitap adeta Pantürkizm mefkûresini⁹⁶ teşvik etmek üzere yazılmış gibidir. O zaman Hüseyinzade Ali Bey'le temas ederek, Türkçülük hakkındaki kanaatlerini öğreniyordum.

Hülâsa⁹⁷, on yedi on sekiz seneden beri Türk milletinin sosyolojisini ve psikolojisini tetkik için sarf ettiğim mesainin mahsulleri kafamın içinde istif edilmiş duruyordu. Bunları meydana atmak için yalnız bir vesilenin zuhuruna⁹⁸ ihtiyaç vardı. İşte, Genç Kalemler'de Ömer Seyfettin'in başlamış olduğu mücadele⁹⁹ bu vesileyi ihzar etti¹⁰⁰. Fakat ben lisan meselesini kafi görmeyerek Türkçülüğü bütün mefkûreleriyle, bütün programıyla ortaya atmak lazım geldiğini düşündüm. Bütün bu fikirleri ihtiva eden (Turan) manzumesini yazarak Genç Kalemler'de neşrettim. Bu manzume, tam zamanında intişar etmişti¹⁰¹.

Çünkü, Osmanlıcılıktan da, İslam ittihatçılığında¹⁰² da memleket için tehlikeler doğacağını gören genç ruhlar kurtarıcı bir mefkûre arıyorlardı. Turan manzumesi bu mefkûrenin ilk kıvılcımı idi. Ondan sonra, mütemediyen bu manzumedeki esasları şerh ve tefsir etmekle¹⁰³ uğraştım.

Turan manzumesinden sonra, Ahmet Hikmet Bey (Altın Ordu) makalesini neşr etti. İstanbul'da (Türk Yurdu) mecmuasıyla (Türk Ocağı) cemiyeti teşekkül etti. Halide Hanım (Yeni Turan) adlı romanıyla Türkçülüğe büyük bir kıymet verdi. Hamdullah Suphi Bey Türkçülüğün faal bir reisi oldu. İsimleri yukarıda geçen yahut geçmeyen bütün Türkçüler, gerek Türk Yurdu'nda gerek Türk Oca-

95 temâyül: ilgi

96 mefkûre: fikir akımı

97 hülâsa: özetle

98 zuhûr: ortaya çıkmak, belirtmek

99 mücâhede: uğraşma, çabalama

100 ihzâr etmek: hazırlamak

101 intişâr etmek: yayımlanmak

102 İslâm ittihatçılığı: İslam birliği taraftarlığı

103 şerh ve tefsir etmek: açıklamak

ği'nda birleşerek beraber çalıştılar. Köprülüzade Fuat Bey (Türkiyat) sahasında büyük bir mütebahhir¹⁰⁴ ve âlim oldu. İlmi eserleriyle Türkçülüğü tenvir etti¹⁰⁵.

Yakup Kadri, Yahya Kemal, Falih Rıfkı, Refik Halit, Reşat Nuri Beyler gibi nâsirlere¹⁰⁶ ve Orhan Seyfi, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Hikmet Nazım, Vala Nurettin Beyler gibi şairler yeni Türkçeyi güzelleştirdiler. Müfide Ferit Hanım da gerek kıymetli kitaplarıyla, gerek Paris'teki yüksek konferanslarıyla Türkçülüğün yükselmesine büyük himmetler¹⁰⁷ sarf etti.

Türkçülük âlemi bugün o kadar genişlemiştir ki bu sahada çalışan sanatkârlarla ilim adamlarının hepsinin isimlerini saymak ciltlerle kitaplara muhtaçtır. Yalnız Türk mimarlığında Mimar Kemal Bey'i unutmamak lazımdır. Bütün genç mimarların Türkçü olmasında mumaileyh'in¹⁰⁸ büyük bir tesiri vardır.

Mamâfih¹⁰⁹, Türkçülüğe dair bütün bu hareketler akim kalacaktı¹¹⁰, eğer Türkleri Türkçülük mefkûresi¹¹¹ etrafında birleştirerek büyük bir inkırâz¹¹² tehlikesinden kurtarmaya muvaffak olan büyük bir dâhi zuhur etmeseydi¹¹³! Bu büyük dâhinin ismini söylemeye hacet yok bütün cihan bugün Gazi Mustafa Kemal Paşa ismini mukaddes bir kelime addederek¹¹⁴ her an hürmetle anmaktadır. Evvelce Türkiye'de, Türk milletinin hiçbir mevkii yoktu. Bugün, her hak Türk'ündür. Bu topraktaki hâkimiyet Türk hâkimiyetidir, siyasette, harsta¹¹⁵, iktisatta hep Türk halkı hâkimdir. Bu kadar kati ve büyük inkılabı yapan zat Türkçülüğün en büyük adamıdır. Çünkü; düşünmek ve söylemek kolaydır. Fakat, yapmak ve bilhassa muvaffakiyetle¹¹⁶ neticelendirmek çok güçtür.

104 mütebahhir: ilmi deniz gibi olan

105 tenvir etmek: aydınlatmak

106 nâsir: düzyazı erbabı, nesir yazarı

107 himmet: uğraş, çaba

108 mûmâ-ileyh: adı geçen

109 māmâfih: bununla birlikte

110 akim kalmak: aksamak, sonuçsuz kalmak

111 mefkûre: fikir akımı

112 inkırâz: çöküş, yıkılış

113 zuhûr etmek: ortaya çıkmak, belirlemek

114 addetmek: saymak

115 hars: kültür

116 muvaffakiyetle: başarıyla

Türkçülük Nedir?

Türkçülük, Türk milletini yükseltmek demektir. O hâlde, Türkçülüğün mahiyetini¹¹⁷ anlamak için, evvel emirde¹¹⁸ (millet) adı verilen zümrenin mahiyetini tayin etmek lazımdır. Millet hakkındaki muhtelif telakkileri¹¹⁹ tetkik edelim:

(1) Irki Türkçülere göre millet (ırk) demektir. (Irk) kelimesi esasen mevaşi¹²⁰ fenninin ıstılahlarından¹²¹. Her hayvan nevi¹²², teşrihi¹²³ vasıfları itibarıyla bir takım enmuzeclere¹²⁴ ayrılır. Bu enmuzeclere (ırk) adı verilir. Mesela, at nevinin (Arap ırkı), (İngiliz ırkı), (Macar ırkı) adlarını alan bir takım teşrihi enmuzecleri vardır.

İnsanlar arasında da, eskiden beri, beyaz ırk, siyah ırk, sarı ırk, kırmızı ırk namlarıyla dört ırk mevcuttur. Bu tasnif, kaba bir tasnif olmakla beraber, hâlâ kıymetini muhafaza etmektedir.

Beşeriyat¹²⁵ ilmi Avrupadaki insanları kafalarının şekli ve saçlarıyla ve gözlerinin rengi itibarıyla üç ırka ayırmıştır. Uzun kafalı kumral, uzun kafalı esmer, yassı kafalı.

Mamâfih¹²⁶, Avrupâda hiçbir millet, bu enmuzeclerden yalnız birini muhtevi¹²⁷ değildir. Her milletin içinde, muhtelif nispetlerde olmak üzere bu üç ırka mensup fertler mevcuttur. Hatta, aynı ailenin içinde, bir kardeş uzun kafalı kumral, diğerleri uzun kafalı esmer ve yassı kafalı olabilirler.

117 mâhiyyet: öz, nitelik, iç yüz

118 evvel emirde: önce, ilk olarak

119 muhtelif telakkiler: çeşitli görüşler/fikirler

120 mevâşi: zooloji

121 ıstılâh: terim, tabir, kelime

122 nev': tür

123 teşrihi: anatomik

124 enmûzec: tür, örnek

125 beşeriyât: antropoloji

126 māmâfih: bununla birlikte

127 muhtevi: ihtiva eden, içine alan

Vakıa¹²⁸ bir zamanlar, bazı beşeriyatçılar¹²⁹ bu teşrihi enmuzecelele içtimai¹³⁰ hasletler¹³¹ arasında bir münasebet bulunduğunu iddia ederlerdi. Fakat birçok ilmi tenkitlerin ve bilhassa bizzat beşeriyatçılar arasında en yüksek bir mevkide bulunan (Manvorye) ismindeki alimin, teşrihi vasıfların içtimai seciyeler¹³² üzerinde hiçbir tesiri olmadığını ispat etmesi, bu eski iddiayı tamamıyla çürüttü. Irkın, bu suretle, içtimai hasletlerle hiçbir münasebeti kalmayınca, içtimai seciyelerin mecmuu¹³³ olan milliyetle de hiçbir münasebeti kalmaması lazım gelir. O hâlde milleti başka bir sahada aramak iktiza eder¹³⁴.

(2)Kavmi Türkçüler de milleti (kavim) zümresiyle karıştırdılar.

Kavim, aynı anadan, aynı babadan üremiş, içine hiç yabancı karışmamış kandaş bir zümre demektir.

Eski cemiyetler, umumiyetle saf ve yabancılarla karışmamış birer kavim olduklarını iddia ederlerdi. Hâlbuki, cemiyetler kable't-tarih¹³⁵ zamanlarda bile, kavmiyetçe halis¹³⁶ değildiler. Muharebelerde esir alma, kız kaçırma, mücrimlerin¹³⁷ kendi cemiyetinden kaçarak başka bir cemiyete girmesi, izdivaçlar, muhaceretler¹³⁸, temsil ve temessül¹³⁹ gibi hadiseler daima milletleri birbirine karıştırmıştı. Fransız alimlerinden (Kamil Jülyen) ile (Meye) en eski zamanlarda bile saf bir kavim bulunmadığını iddia etmektedirler. Kable't-tarih zamanlarda bile saf bir kavim bulunmazsa tarihi devirlerdeki kavmi hercümerçlerden¹⁴⁰ sonra, artık saf bir kavmiyet aramak abes olmaz mı? Bundan başka sosyoloji ilmine göre, fertler

-
- 128 vâkı'â: gerçi, her ne kadar
129 beşeriyâtçılar: antropologlar
130 ictimâî: sosyal, toplumsal
131 haslet: huy, yaratılış
132 seciyye: huy, karakter
133 mecmû':hepsi, bütünü
134 iktizâ etmek: gerekmek
135 kable't-târîh: tarih öncesi
136 hâlis: saf
137 mücrim: suçlu
138 muhâceret: göç
139 temsil ve temessül: benzeşme
140 herc ü merc: karışma, karmaşıklıklaşma

dünyaya gelirken (lâ-içtimai¹⁴¹) olarak gelirler. Yani içtimai vicdanlardan hiçbirini beraberlerinde getirmezler. Mesela lisani, dinî, ahlaki, bedii¹⁴², siyasi, hukuki, iktisadi vicdanlardan hiçbirini beraber getirmezler. Bunların hepsini sonraları terbiye tarihiyle¹⁴³ cemiyetten alırlar. Demek ki içtimai hasletler¹⁴⁴ uzvi¹⁴⁵ verasetle intikal etmez, yalnız terbiye tarihiyle intikal eder. O hâlde, kavmiyetin millî seciye¹⁴⁶ nokta-yı nazarından¹⁴⁷ da hiçbir rolü yok demektir.

Kavmi safvet¹⁴⁸, hiçbir cemiyette bulunmamakla beraber, eski cemiyetler, kavmiyet mefkûresini¹⁴⁹ takip ederlerdi. Bunun sebebi dinî idi. Çünkü, o cemiyetlerde, mabut¹⁵⁰, cemiyetin ilk ceddinden ibaretti. Bu mabut, yalnız kendi zürriyetinden¹⁵¹ bulunanlara mabutluk etmek isterdi. Yabancıların kendi mabedine girmesini, kendisine yapılacak ibadetlere iştirak etmesini, kendi mahkemelerinde kendi kanunlarına göre muhakeme olunmasını arzu etmezdi. Buna binaen¹⁵², cemiyetin içine muhtelif (tebennî¹⁵³) yollarıyla girmiş birçok fertler bulunmakla beraber bütün cemiyet, yalnız mabudun zürriyetlerinden mürekkep¹⁵⁴ itibar olunurdu¹⁵⁵. Eski Yunan medinelerinde¹⁵⁶, kable'l-İslam¹⁵⁷ Araplarda, eski Türklerde hülâsa¹⁵⁸ henüz il devrinde bulunan bütün cemiyetlerde şu yalancı kavmiyeti görürüz.

-
- 141 lâ-ictimâî: asosyal, toplumsallık dışı
142 bedîî: sanatsal
143 tarihiyle: yoluyla
144 haslet: ahlak, huy
145 uzvî: organik, genetik
146 seciye: huy, karakter
147 nokta-yı nazar: bakış açısı
148 safvet: saflık
149 mefkûre: fikir
150 ma'bûd: tapınılan, ilah
151 zürriyet: soy, nesil
152 binâen: dayanarak
153 tebennî: evlat edinme
154 mürekkeb: karışmış, birleşmiş
155 itibâr olunmak: düşünölmek, varsayılmak
156 medîne: şehir
157 kable'l-İslam: İslam öncesi
158 hülâsa: kısacası

Şurası da var ki içtimai tekamülün¹⁵⁹ o merhalesinde yaşayan milletler için kavmiyet mefkûresini¹⁶⁰ takip etmek normal bir hareket olduğu hâlde, bugün içinde bulunduğumuz merhaleye nispetle marazidir¹⁶¹. Çünkü, o merhalede bulunan cemiyetlerde, içtimai tesanüd¹⁶² yalnız dindaşlık rabitasından¹⁶³ ibaret. Dindaşlık kandaşlığa istinad edince¹⁶⁴, tabiidir ki içtimai tesanüdü istinatgâhı¹⁶⁵ da kandaşlık olur.

Bugünkü içtimai merhalemizde ise, içtimai tesanüd, harstaki¹⁶⁶ iştirake istinad ediyor. Harsın intikal¹⁶⁷ vasıtası terbiye olduğu için, kandaşlıkla hiçbir alakası yoktur.

(3) Coğrafi Türkçülere göre, millet, aynı ülkede oturan ahaliilerin mecmuu¹⁶⁸ demektir. Mesela, onlara göre bir İran milleti, bir İsviçre milleti, bir Belçika milleti, bir Britanya milleti vardır. Hâlbuki İran'da Farsi, Kürt ve Türk'ten ibaret olmak üzere üç millet, İsviçre'de Alman, Fransız, İtalyan'dan ibaret olmak üzere yine üç millet, Belçika'da aslen Fransız olan Valonlarla aslen Cermen olan Flamanlar mevcuttur. Büyük Britanya adalarında ise Anglosakson, İskoçyalı, Galli, İrlandalı namlarıyla dört millet vardır. Bu muhtelif¹⁶⁹ cemiyetlerin lisanları ve harsları¹⁷⁰ birbirinden ayrı olduğu için, heyet-i mecmularına¹⁷¹ (millet) adını vermek doğru değildir.

Bazen bir ülkede müteaddid¹⁷² milletler olduğu gibi, bazen de bir millet müteaddid ülkelere dağılmış bulunur. Mesela, Oğuz Türklerine bugün Türkiye'de, Azerbaycan'da, İran'da, Harezmi ülkesinde tesadüf ederiz.

-
- 159 tekâmül: ilerleme
160 mefkûre: düşünce akımı
161 marazî: sorunlu
162 tesânüd: dayanışma
163 râbîta: bağ, ilişki
164 istinâd etmek: dayanmak
165 istinâd-gâh: dayanak
166 hars: kültür
167 intikâl: aktarım
168 mecmû: toplamı, tümü, hepsi
169 muhtelif: çeşitli
170 hars: kültür
171 hey'et-i mecmû'a: tümü, hepsi
172 müteaddid: çeşitli

Bu zümrelerin lisanları ve harsları müşterek olduğu hâlde, bunları ayrı milletler telakki etmek¹⁷³ doğru olabilir mi?

(4) Osmanlıcılara nazaran, millet Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan bütün tebaaya şamildir¹⁷⁴. Hâlbuki, bir imparatorluğun bütün tebaasını bir tek millet telakki etmek büyük bir hatadan ibaretti. Çünkü, bu halitanın¹⁷⁵ içinde müstakil¹⁷⁶ harslara malik¹⁷⁷ müteaddid milletler vardı.

(5) İslam ittihatçılarının¹⁷⁸ göre, millet bütün müslümanların mecmuu demektir. Aynı dinde bulunan insanların mecmuuna (ümme) adı verilir. O hâlde Müslümanların mecmuu da bir ümmettir. Yalnız lisan ve harsta müşterek olan millet zümresi ise bundan ayrı bir şeydir.

(6) Fertçilere göre, millet bir adamın kendisini mensup addettiği¹⁷⁹ herhangi bir cemiyettir. Filhakika¹⁸⁰, bir fert, kendisini zahiren¹⁸¹ şu yahut bu cemiyete nispet etmekte¹⁸² hür zanneder. Hâlbuki fertlerde böyle bir hürriyet ve istiklal yoktur. Çünkü insandaki ruh, duygularla fikirlerden mürekkeptir¹⁸³. Yeni ruhiyatçılara¹⁸⁴ göre, hissi hayatımız asıldır, fikrî hayatımız ona aşlanmıştır. Binaenaleyh¹⁸⁵, ruhumuzun normal bir hâlde bulunabilmesi için, fikirlerimizin hislerimize tamamıyla uygun olması lazımdır. Fikirleri hislerine tevafuk¹⁸⁶ ve istinad etmeyen¹⁸⁷ bir adam ruhen hastadır. Böyle bir adam hayatta mesut olmaz. Mesela hissen dindar olan bir genç kendisini fikren dinsiz telakki ederse¹⁸⁸,

173 telâkki etmek: düşünmek

174 şâmil: kaplayan, içine alan

175 halita: karışık, birleşik yapı

176 müstakil: bağımsız

177 mâlik: sahip

178 İslâm ittihatçıları: İslam birliği taraftarları

179 addetmek: saymak

180 fi'l-hakika: gerçekten de, doğrusu

181 zâhiren: görünüşte

182 nispet etmek: bağlı saymak

183 mürekkeb: birleşerek oluşmuş

184 rûhiyyât: psikoloji

185 binâenaleyh: bu sebeple, buna dayanarak

186 tevâfuk etmek: uymak

187 istinâd etmek: dayanmak

188 telakki etmek: saymak

ruhu bir muvazene¹⁸⁹ malik olabilir mi?¹⁹⁰ Şüphesiz, hayır! Bunun gibi, her fert hisleri vasıtasıyla muayyen bir millete mensuptur. Bu millet, o ferdin içinde yaşadığı ve terbiyesini aldığı cemiyetten ibarettir. Çünkü, bu fert, içinde yaşadığı cemiyetin bütün duygularını terbiye vasıtasıyla almış, tamamıyla ona benzemiştir. O hâlde bu fert ancak bu cemiyetin içinde yaşarsa mesut olabilir. Başka bir cemiyetin içine giderse, daüssılaya¹⁹¹ uğrar, hastalanır, hissen müşterek bulunduğu cemiyetin içine gitmek için hasret çeker. O hâlde, bir ferdin, istediği zaman, milliyetini değiştirebilmesi, kendi elinde değildir. Çünkü, milliyet de, harici bir şeniyyettir¹⁹². İnsan milliyetini, cehaletle tanıyamamışken, sonradan taharrî ve tahkîk¹⁹³ vasıtasıyla keşfedebilir. Fakat, bir fırkaya girer gibi, sırf iradesiyle şu yahut bu millete intisap edemez¹⁹⁴.

O hâlde, millet nedir? Irki, kavmi, coğrafi, siyasi, iradi¹⁹⁵ kuvvetlere tefevvuk¹⁹⁶ ve tahakküm edebilecek başka ne gibi bir rabitamız var?

İctimaiyat ilmi¹⁹⁷ ispat ediyor ki, bu rabıta terbiyede, harsta¹⁹⁸, yani duygularda iştiraktır¹⁹⁹. İnsan en samimi, en deruni²⁰⁰ duygularını ilk terbiye zamanında alır. Daha beşikte iken, iştittiği ninnilerle anadilinin tesiri altında kalır. Bundan dolaydır ki en çok sevdiğimiz lisan anadilimizdir. Ruhumuza vücut veren bütün dinî, ahlaki, bedii²⁰¹ duygularımızı bu lisan vasıtasıyla almışız. Zaten ruhumuzun içtimâi²⁰² hisleri, bu dinî, ahlakî, bedii duygulardan ibaret değil midir? Bunları çocukluğumuzda hangi cemiyetten almışsak, daima o cemiyette yaşamak isteriz. Başka bir cemiyetin içinde daha büyük bir refahla yaşamamız

189 muvâzene: denge, ölçü

190 mâlik olmak: sahip olmak

191 dâü's-sılâ: sıla hasreti

192 şe'niyyet: gerçeklik, gerçek

193 taharrî ve tahkîk: araştırma ve inceleme

194 intisâb etmek: bağlanmak, mensup olmak

195 irâdî: iradeye bağlı

196 tefevvuk: uygunluk

197 ictimâiyat ilmi: sosyoloji

198 hars: kültür

199 iştirâk: ortaklık

200 derûnî: içten

201 bedîî: sanatsal

202 ictimâî: toplumsal

mümkün iken, cemiyetimiz içindeki fakrı²⁰³ ona tercih ederiz. Çünkü, dostlar içindeki bu fakirlik, yabancılar arasındaki o refahtan ziyade bizi mesut kılar. Zevkimiz, vicdanımız, iştiyaklarımız²⁰⁴, hep içinde yaşadığımız, terbiyesini aldığımız cemiyetindir. Bunların aks-i sedasını²⁰⁵ ancak o cemiyet içinde işitebiliriz.

Ondan ayrılıp da başka bir cemiyete intisap edebilmemiz²⁰⁶ için, büyük bir mani vardır. Bu mani, çocukluğumuzda o cemiyetten almış olduğumuz terbiyeyi ruhumuzdan çıkarıp atmanın mümkün olmamasıdır. Bu mümkün olmadığı için, eski cemiyet içinde kalmaya mecburuz.

Bu ifadelerden anlaşıldı ki millet, ne ırki, ne kavmi, ne coğrafi, ne siyasi, ne de iradi bir zümre değildir. Millet, lisanca, dince, ahlakça ve bediiyatça²⁰⁷ müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep²⁰⁸ bulunan bir zümredir. Türk köylüsü onu (dili dilime uyan, dinî dinîme uyan) diyerek tarif eder. Filhakika²⁰⁹, bir adam kanca müşterek bulunduğu insanlardan ziyade, dilde ve dinde müşterek bulunduğu insanlarla beraber yaşamak ister. Çünkü, insani şahsiyetimiz, bedenimizde değil, ruhumuzdadır. Maddi meziyetlerimiz ırkımızdan geliyorsa, manevi meziyetlerimiz de terbiyesini aldığımız cemiyetten geliyor. (Büyük İskender) diyordu ki (benim hakiki babam Filip değil, Aristottur. Çünkü, birincisi maddiyatımın, ikincisi maneviyatımın tekevvününe²¹⁰ sebep olmuştur.) İnsan için, maneviyat, maddiyattan mukaddemdir²¹¹. Bu itibarla milliyette şecere²¹² aranmaz. Yalnız, terbiyenin, mefkûrenin²¹³ millî olması aranır. Normal bir insan hangi milletin terbiyesini almışsa, ancak onun mefkûresine çalışabilir. Çünkü, mefkûre bir vecd menbaı²¹⁴ olduğu içindir ki aranır. Hâlbuki, terbiye-

203 fakr: fakirlik

204 iştiyâk: istek, şevk

205 aks-i sadâ: yankı, yansıma

206 intisâb etmek: bağlanmak, girmek

207 bedîiyât: sanat

208 mürekkeb: birleşerek oluşmuş

209 fi'l-hakika: gerçekten de, doğrusu

210 tekevvün: ortaya çıkmak, oluşmak

211 mukaddem: önce gelen

212 şecere: kütük, soy

213 mefkûre: fikir, düşünce tarzı

214 vecd menbaı: vecd kaynağı

siyle büyümüş bulunmadığımız bir cemiyetin mefkûresi, ruhumuza asla vecd veremez. Bilakis, terbiyesini almış olduğumuz cemiyetin mefkûresi ruhumuzu vecdler gark ederek²¹⁵ mesut yaşamamıza sebep olur. Bundan dolayıdır ki, insan terbiyesiyle büyüdüğü cemiyetin mefkûresi uğruna hayatını feda edebilir. Hâlbuki, zihnen kendisini nispet ettiği²¹⁶ yabancı bir cemiyet uğruna ufak bir menfaatini bile feda edemez. Hülâsa²¹⁷, insan terbiyece müşterek bulunmadığı bir cemiyet içinde yaşarsa bedbaht olur²¹⁸. Bu mütâlaalardan²¹⁹ çıkaracağımız ameli netice²²⁰ şudur: Memleketimizde vaktiyle dedeleri Arnavutluk'tan yahut Arabistan'dan gelmiş milletdaşlarımız vardır. Bunları Türk terbiyesiyle büyümüş ve Türk mefkûresine çalışmayı itiyad etmiş²²¹ görürsek sair milletdaşlarımızdan hiç tefrik etmemeliyiz²²². Yalnız saadet zamanında değil, felaket zamanında da bizden ayrılmayanları nasıl milletimizden hariç telakkî edebiliriz²²³. Hususuy-la²²⁴, bunlar arasında milletimize karşı büyük fedakârlıklar yapmış, Türklüğe büyük hizmetler ifa etmiş olanlar varsa, nasıl olur da bu fedakâr insanlara (siz Türk değilsiniz) diyebiliriz. Filhakika, atlarda şecere²²⁵ aramak lazımdır, çünkü bütün meziyetleri sevk-ı tabiiye²²⁶ müstenid²²⁷ ve ırsi olan hayvanlarda da ırkın büyük bir ehemmiyeti vardır. İnsanlarda ise, ırkın içtimâi²²⁸ hasletlere²²⁹ hiçbir tesiri olmadığı için, şecere aramak doğru değildir. Bunun aksini meslek²³⁰ ittihaz edersek²³¹, memleketimizdeki münevverlerin²³² ve mücahitlerin birçoğunu

-
- 215 gark etmek: boğmak, batırmak
216 nispet etmek: bağlamak, yakın görmek
217 hülâsa: özetle
218 bedbaht olmak: mutsuz olmak
219 mütâlaa: düşünce, değerlendirme
220 ameli netice: pratik sonuç
221 i'tiyâd etmek: alışmak
222 tefrik etmek: ayırmak
223 telakkî etmek: düşünmek
224 hususuy-la: özellikle
225 şecere: soy, sülale
226 sevk-ı tabii: içgüdüsel yönlendirme
227 müstenid: dayanan
228 ictimâî: toplumsal
229 haslet: huy, karakter
230 meslek: sistem, tarz, yol
231 ittihaz etmek: kabul etmek
232 münevver: aydın

feda etmek iktiza edecektir²³³. Bu hâl, caiz²³⁴ olmadığından (Türküm) diyen her ferdi Türk tanımaktan, yalnız Türklüğe hıyaneti görülenler varsa, cezalandırmaktan başka çare yoktur.

3

Türkçülük ve Turancılık

Türkçülükle Turancılığın farklarını anlamak için, (Türk) ve (Turan) zümrelerinin hudutlarını tayin etmek lazımdır. Türk, bir milletin adıdır. Millet, kendisine mahsus bir harsa²³⁵ malik olan²³⁶ bir zümre demektir. O hâlde, Türkün yalnız bir lisanı, bir tek harsı olabilir.

Halbuki, Türkün bazı şubeleri Anadolu Türklerinden ayrı bir lisan, ayrı bir hars yapmaya çalışıyorlar. Mesela, Şimal²³⁷ Türklerinden bir kısım gençler bir Tatar lisanı, Tatar harsı vücuda getirmekle meşguldürler. Bu hareket, Türklerin başka bir millet, Tatarların da başka bir millet olması neticesini verecektir. Uzakta bulunduğumuz için, Kırgızların ve Özbeklerin nasıl bir şiar²³⁸ takip edeceklerini bilmiyoruz. Bunlar da birer ayrı lisan ve edebiyat, birer ayrı hars vücuda getirmeye çalışırlarsa, Türk milletinin hududu daha daralmış olur. Yakutlarla Altay Türkleri daha uzakta buldukları için, bunları Türkiye Türklerinin harsî dairesine almak daha güç görünüyor.

Bugün, harsça birleşmesi kolay olan Türkler, bilhassa Oğuz Türkleri yani Türkmenlerdir. Türkiye Türkleri gibi, Azerbaycan, İran ve Harezm ülkelerinin Türkleri de Oğuz uruğuna²³⁹ mensupturlar. Binaenaleyh²⁴⁰, Türkçülükteki yakın mefkûremiz²⁴¹ (Oğuz İttihadı²⁴²) yahut (Türkmen İttihadı) olmalıdır. Bu ittihatın maksat nedir? Siyasi bir ittihat mı? Şimdilik, hayır! İstikbal hakkında

233 iktizâ etmek: gerekmek

234 câiz: uygun

235 hars: kültür

236 mâlik olmak: sahip olmak

237 şimâl: kuzey

238 şiar: yol, yön

239 uruk: soy, sülale

240 binâenaleyh: bu sebeple, buna dayanarak

241 mefkûre: ideal, maksat, düşünce

242 ittihâd: birleşme, birlik

bugünden bir hüküm veremeyiz. Fakat, bugünkü mefkûremiz, Oğuzların yalnız harsça²⁴³ birleşmesidir.

Oğuz Türkleri, bugün dört ülkede yayılmış olmakla beraber, hepsi birbirine yakın akrabadırlar. Dört ülkedeki Türkmen illerinin adlarını karşılaştırsak, görürüz ki birinde bulunan bir (il)in yahut (boy)un diğerlerinde şubeleri var.

Mesela, Harezmi'de Tekelerle Sarıları ve Karakalpakları görüyoruz. Memleketimizde Tekeler bir sancak teşkil edecek kadar çoktur; hatta bir kısmı vaktiyle Rumeli'ye nakledilmiştir. Türkiye'deki (Sarılar) bilhassa (Rumkale)'de otururlar. Karakalpaklar ise, (Karapapak) ve (Terekeme) adlarını alarak Sivas, Kars ve Azerbaycan cihetlerinde²⁴⁴ yerleşmişlerdir. Harezmi'de Oğuz'un (Salur) ve (İmralı) boylarıyla (Çavda) ve (Göklen=Karluclardan Kealin) illeri vardır. Bu isimlere Anadolu'nun muhtelif²⁴⁵ noktalarında tesadüf edilir. Köklün, kendi adını Van'da bir köye (Gök Oğlan) şeklinde vermiştir.

Oğuz'un Bayat ve Afşar boyları da gerek Türkiye'de, gerek İran'da ve Azerbaycan'da mevcuttur. Akkoyunlularla Karakoyunlular da bu üç ülkede yayılmışlardır. O hâlde, Harezmi, İran, Azerbaycan ve Türkiye ülkeleri Türk etnografya itibarıyla aynı uruğun²⁴⁶ yurtlarıdır. Bu dört ülkenin mecmuuna²⁴⁷ (Oğuzistan) adını verebiliriz. Türkçülüğün yakın hedefi bu büyük kıtada yalnız bir tek harsın hâkim olmasıdır.

Oğuz Türkleri umumiyetle²⁴⁸ Oğuzhan'ın torunlarıdır. Oğuz Türkleri birkaç asır evveline gelinceye kadar mütesânid²⁴⁹ bir aile hâlinde yaşarlardı. Mesela Fuzuli bütün Oğuz şubeleri içinde okunan bir Oğuz şairidir. Korkut Ata kitabı Oğuzların resmi Oğuzname'si olduğu gibi, Şah İsmail, Âşık Kerem, Koroğlu kitapları gibi halk eserleri de bütün Oğuzistan'a yayılmıştır.

243 harsça: kültürce

244 cihet: taraf

245 muhtelif: çeşitli

246 uruk: soy, sülale

247 mecmû: tümü, hepsi

248 umûmiyetle: genel olarak

249 mütesânid: birbirine bağlı

Türkçülüğün uzak mefkûresi²⁵⁰ (Turan)'dır. Turan bazılarının zannettiği gibi, Türklerden başka, Moğolları, Tunguzları, Finuaları, Macarları da ihtiva eden²⁵¹ bir (kavimler halitası²⁵²) değildir. Bu zümreye, ilim lisanında (Ural ve Altay) zümresi denilir. Mamâfih²⁵³ bu sonki zümreye mensup kavimlerin lisanları arasında bir akrabalık bulunduğu da henüz ispat edilememiştir. Hatta, bazı müellifler²⁵⁴, Ural kavimleriyle Altay kavimlerinin birbirinden ayrı iki zümre teşkil ettiğini ve Türklerin Moğollar ve Tunguzlarla beraber Altay zümresine, Finualarla Macarların da Ural zümresine mensup olduklarını iddia ediyorlar. Türklerin Moğollarla ve Tunguzlarla lisani bir karabeti²⁵⁵ olduğu da henüz ispat edilememiştir. Bugün ilmen sabit olan bir hakikat varsa, o da Türkçe konuşan Yakut, Kırgız, Özbek, Kıpçak (Tatar), Oğuz gibi Türk şubelerinin lisanca ve anenece²⁵⁶ kavmi bir vahdete²⁵⁷ malik bulunduğu²⁵⁸. Turan kelimesi, Turlar yani Türkler demek olduğu için, münhasıran²⁵⁹ Türkleri ihtiva eden camiavi²⁶⁰ bir isimdir. O hâlde, (Turan) kelimesini bütün Türk şubelerini ihtiva eden büyük Türkistan'a hasretmemiz²⁶¹ lazım gelir. Çünkü, (Türk) kelimesi bugün yalnız Türkiye Türklerine verilen bir ünvan hükmüne geçmiştir. Türkiye'deki Türk harsına²⁶² dahil olanlar, tabii yine bu ismi alacaklardır. Benim itikadımca²⁶³, bütün Oğuzlar yakın bir zamanda bu isimde birleşeceklerdir. Fakat, Tatarlar, Özbekler, Kırgızlar ayrı harslar vücuda getirdikleri taktirde, ayrı milletler hâlini alacaklarından, yalnız kendi isimleriyle anılacaklardır. O zaman bütün bu eski akrabaları kavmi²⁶⁴ bir camia hâlinde birleştiren müşterek bir ünvana lüzum hissedilecek. İşte bu müşterek ünvan (Turan) kelimesidir.

-
- 250 mefkûre: düşünce, amaç
 251 ihtivâ etmek: içine alan, kapsayan
 252 halîta: karışık, birleşik yapı
 253 mâmâfih: bununla birlikte
 254 müellif: yazar
 255 karâbet: yakınlık
 256 an'ene: gelenek
 257 vahdet: birlik, bütünlük
 258 mâlik bulunmak: sahip olmak
 259 münhasıran: sadece
 260 câmi'avi: bir topluluğa ait
 261 hasretmek: sınırlandırmak
 262 hars: kültür
 263 i'tikâd: inanç
 264 kavmi: ulusal

Türkçülerin uzak mefkûresi, (Turan) namı altında birleşen Oğuzları, Tatarları, Kırgızları, Özbekleri, Yakutları lisanda, edebiyatta, harsta birleştirmektir. Bu mefkûrenin bir şeniyet²⁶⁵ hâline geçmesi mümkün mü, yoksa değil mi? Yakın mefkûreler için bu cihet²⁶⁶ aranır da, uzak mefkûreler için aranmaz. Çünkü, uzak mefkûre, ruhlardaki vecdi namütenahi²⁶⁷ bir dereceye yükseltmek için, istihdaf edilen²⁶⁸ çok cazibeli bir hayaldir. Mesela, Lenin, Bolşeviklik için, yakın mefkûre²⁶⁹ olarak Kollektivizmi, uzak mefkûre suretinde de Komünizmi ileri sürmüştür. Komünizmin ne zaman husule geleceğini²⁷⁰ soranlara şu cevabı veriyor: “Komünizmin ne zaman tatbik olunacağını şimdi kestirmek mümkün değildir. Bu, Hazret-i Muhammed’in cenneti gibi ne zaman ve nerede görüneceği malum olmayan bir şeydir.”

İşte, Turan mefkûresi de bunun gibidir. Yüz milyon Türk’ün bir millet hâlinde birleşmesi, Türkçüler için en kutlu bir vecd menbaıdır²⁷¹. Turan mefkûresi olmasaydı, Türkçülük bu kadar süratle intişar etmeyecekti²⁷². Mamâfih²⁷³ kim bilir? Belki, istikbalde (Turan) mefkûresinin husulü²⁷⁴ de mümkün olacaktır. Mefkûre, istikbalin halikidir²⁷⁵. Dün Türkler için hayali bir mefkûre hâlinde bulunan (Millî devlet), bugün Türkiyede bir şeniyet²⁷⁶ hâlini almıştır. O hâlde, Türkçülüğü mefkûresinin büyüklüğü noktasından üç dereceye ayırabiliriz:

(1) Türkçülük

(2) Oğuzculuk yahut Türkmencilik

(3) Turancılık

265 şe’niyyet: gerçeklik

266 cihet: yön, taraf

267 nâ-mütenâhi: sonsuz, bitmez

268 istihdâf edilmek: bir şeyin hedeflenmesi

269 mefkûre: düşünce, amaç

270 husûle gelmek: gerçekleşmek, ortaya çıkmak

271 vecd menba’: heyecan kaynağı

272 intişâr etmek: yayılmak

273 mââmâfih: bununla birlikte

274 husûl: gerçekleşmek

275 hâlik: yaratıcı

276 şe’niyyet: gerçeklik

Bugün şeniyet²⁷⁷ sahasında yalnız Türkiyecilik vardır. Fakat, ruhların büyük bir iştiyakla²⁷⁸ aradığı (Kızıl Elma), şeniyet sahasında değil, hayal sahasındadır. Türk köylüsü Kızıl Elmayı tahayyül ederken²⁷⁹, gözünün önüne eski Türk ilhanlıkları²⁸⁰ gelir. Filhakiha²⁸¹, Turan mefkûresi²⁸² mazide bir hayal değil, bir şeniyetti. Milattan 210 sene evvel, Kun²⁸³ hükümdarı (Metem) Kunlar (Hunlar) namı altında bütün Türkleri birleştirdiği zaman (Turan) mefkûresi bir şeniyet hâline girmişti. Hunlardan sonra Avarlar, Avarlardan sonra Göktürkler, Göktürklerden sonra Oğuzlar, bunlardan sonra Kırgız Kazaklar, daha sonra Gürhan, Cengizhan ve sonuncu olmak üzere Timurlenk Turan mefkûresini şeniyet hâline getirmediler mi?

(Turan) kelimesinin manası şu suretle tahdit olunduktan²⁸⁴ sonra, artık, Macarların, Finuaların, Moğolların, Tunguzların Turanla bir alakaları kalmamak icap eder. Turan, bütün Türklerin mazide ve belki de istikbalde bir şeniyet olan büyük vatanıdır.

Turaniler, yalnız Türkçe konuşan milletlerdir. Eğer Ural ve Altay ailesi gerçekten varsa, bunun kendisine mahsus bir ismi olduğundan (Turan) adına ihtiyacı yoktur.

Bir de bazı Avrupalı müellifler²⁸⁵, Garbi Asya'da aslen Samilere yahut Arilere mensup olmayan bütün kavimlere (Turani) adını veriyorlar. Bunların maksadı, bu kavimlerin Türklerle akraba olduğunu tasdik etmek değildir. Yalnız Samilerle Arilerden hariç kavimler olduğunu anlatmak içindir.

Bundan başka, bazı müellifler de Şehname'ye nazaran²⁸⁶ (Tur) ile (İrc)'in kardeş olduğuna bakarak Turan'ı eski İran'ın bir kısmı addetmektedirler²⁸⁷. Hâl-

277 şeniyet: gerçeklik

278 iştiyâk: şevk, istek

279 tahayyül etmek: hayal etmek

280 ilhanlık: imparatorluk

281 fi'l-hakika: gerçekten, doğrusu

282 mefkûre: düşünce, ideal

283 Kun: Hun

284 tahdid olunmak: sınırlandırılmak

285 müellif: yazar

286 nazaran: göre

287 addetmek: saymak

buki, Şehname'ye göre, Tur ile İrc'in üçüncü bir kardeşleri daha vardır ki adı (Selem)'dir. (Selem) ise İran'dan bir şubenin dedesi değil, bütün Samilerin müş-terek ceddidir. O hâlde, Feridun'un oğulları olan bu üç kardeş Nuh'un oğulları gibi, eski etnografik taksimatın²⁸⁸ adlarından doğmuştur. Bundan anlaşılıyor ki (Turan) İran'ın bir cüzü²⁸⁹ değil, bütün Türk illerinin mecmuu²⁹⁰ olan Türk camiasından ibarettir. Mecmuu olan Türk camiasından ibarettir.

4

Hars²⁹¹ ve Medeniyet

Hars ile medeniyet arasında hem iştirak²⁹² noktası, hem de ayrılık noktaları vardır. Hars ile medeniyet arasındaki iştirak noktası, ikisinin de bütün içtimai²⁹³ hayatları camii olmasıdır²⁹⁴. İçtimai hayatlar şunlardır: Dinî hayat, ahlaki hayat, hukuki hayat, muakalevi²⁹⁵ hayat, bedii²⁹⁶ hayat, iktisadi hayat, lisani hayat, fenni hayat. Bu sekiz türlü içtimai hayatların mecmuuna (hars) adı verildiği gibi (medeniyet) de denilir. İşte, hars ile medeniyet arasında iştirak ve müşâbehet²⁹⁷ noktası budur. Şimdi de hars ile medeniyet arasındaki ayrılıkları, farkları arayalım:

Evvela, (hars) millî olduğu hâlde, (medeniyet) beynelmileldir²⁹⁸. Hars, yalnız bir milletin dinî, ahlaki, hukuki, muakalevi, bedii, lisani, iktisadi ve fenni hayatlarının ahenktar²⁹⁹ bir mecmuasıdır³⁰⁰. Medeniyetse, aynı (mamure)ye³⁰¹ dahil birçok milletlerin içtimai hayatlarının müşterek bir mecmuudur. Mesela, Av-

288 taksîmât: ayırım

289 cüz: parça

290 mecmû': bütün, toplamı

291 hars: kültür

292 iştirak noktası: birleşilen nokta, ortak nokta

293 ictimâî: toplumsal, sosyal

294 câmi' olmak: içermek,

295 mu'âkalevî: akla dayalı, aklî

296 bedîî: sanatsal

297 müşâbehet: benzeşme

298 beyne'l-milel: uluslararası

299 ahengdâr: ahenkli

300 mecmua: toplam, birleşim, bütün

301 ma'mûre: medeniyet dairesi

rupa ve Amerika mamuresinde bütün Avrupalı milletler arasında müşterek bir (Garp medeniyeti) vardır. Bu medeniyetin içinde birbirinden ayrı ve müstakil olmak üzere bir İngiliz harsı bir Fransız harsı, bir Alman harsı ilh³⁰² mevcuttur.

Saniyen³⁰³, medeniyet usul vasıtasıyla ve ferdi iradelerle vücuda gelen içtimai³⁰⁴ hadiselerin mecmuudur. Mesela dine dair bilgiler ve ilmler, usul ve irade ile vücuda geldiği gibi, ahlaka, hukuk, güzel sanatlara, iktisada, muakaleye³⁰⁵, lisan ve fenlere dair bilgiler ve nazariyeler³⁰⁶ de hep fertler tarafından usul ve irade ile vücuda getirilmişlerdir. Binaenaleyh³⁰⁷, aynı mamure dahilinde bulunan bütün bu mefhumların³⁰⁸, bilgilerin ve ilimlerin mecmuu³⁰⁹ (medeniyet) dediğimiz şeyi vücuda getirir.

Harsa³¹⁰ dahil olan şeylerse, usul ile, fertlerin iradesiyle vücuda gelmemişlerdir, suni değillerdir. Nebatların³¹¹, hayvanların uzvi³¹² hayatı nasıl kendiliğinden ve tabii bir surette inkişaf ediyorsa³¹³, harsa dahil olan şeylerin teşekkül³¹⁴ ve tekamülü³¹⁵ de tıpkı öyledir. Mesela, lisan fertler tarafından usulle yapılmış bir şey değildir. Lisanın bir kelimesini değiştiremeyiz. Onun yerine başka bir kelime icat edip koyamayız. Lisanın, kendi tabiatından doğan bir kaidesini de değiştiremeyiz. Lisanın kelimeleri ve kaideleri ancak kendiliklerinden değişirler. Biz bu değişmeye seyirci kalırız. Fertler tarafından lisanı yalnız birtakım ıstılahlar³¹⁶ yani yeni lafzlar³¹⁷ ilave olunabilir. Fakat, bu lafzlar mensup olduğu mesleki zümre tarafından kabul edilmedikçe, lafz, lafz mahiyetinde kalarak, kelime mahiyetini alamaz. Yeni bir lafz, bir mesleki zümre tarafından kabul edildikten

302 ilh: vb.

303 sâniyen: ikinci olarak

304 ictimâi: toplumsal, sosyal

305 mu'âkale: akıl, akli

306 nazariye: görüş, teori

307 binâenaleyh: bu sebeple, buna dayanarak

308 mefhûm: kavram

309 mecmû: bütünü, hepsi

310 hars: kültür

311 nebât: bitki

312 uzvî: organik, canlı

313 inkişaf etmek: ortaya çıkmak

314 teşekkül: meydana gelme, şekillenme

315 tekâmül: gelişme, değişme

316 ıstılah: kelime türetme

317 lafz: söz, kelime

sonra da, zümrevi³¹⁸ bir kelime mahiyetini alır. Ancak, bütün halk tarafından kabul edildikten sonradır ki müşterek³¹⁹ kelimeler arasına girebilir.

Fakat, yeni lafzların³²⁰ bir zümre yahut bütün halk tarafından kabul edilip edilmemesi mucitlerinin elinde değildir. Eski Osmanlı lisanında Şinasi'den beri milyonlarca yeni lafzlar icat olunduğu hâlde, bunlardan cüzi bir kısmı zümrevi kelimeler sırasına geçebilmiştir, müşterek kelimeler sırasına geçenlerse beş on kelimeye münhasırdır³²¹.

Demek ki harsın ilk numunesini lisanın kelimelerinde, medeniyetinin ilk numunesini de yeni lafzlar suretinde icat olunan ıstıhlalarda³²² görüyoruz. Kelimeler içtimâi³²³ müesseselerdir³²⁴, yeni lafzlarsa ferdi tesislerdir³²⁵. Bir ferdin icat ettiği bir lafz bazen, ani bir intişarla³²⁶ halk arasında yayılabilir. Fakat bu intişar kuvvetini o lafza veren, onu icat eden değildir; cemiyetin fertlerce meçhul olan gizli bir cereyanıdır³²⁷.

Bundan on beş sene evvel, memleketimizde yan yana iki lisan yaşıyordu: Bunlardan birincisi, resmi bir kıymete malikti³²⁸ ve yazıyı inhisar³²⁹ altına almış gibiydi. Buna (Osmanlıca) adı veriliyordu.

İkincisi, yalnız halk arasında konuşmaya münhasır³³⁰ kalmış gibiydi. Buna da istihfafla³³¹ (Türkçe) adı veriliyordu ve avama³³² mahsus bir (argo) zannediliyordu. Hâlbuki asıl tabii ve hakiki lisanımız bu idi. (Osmanlıca) ise, Türkçe,

318 zümrevî: zümreye ait

319 müşterek: ortak

320 lafz: söz, kelime

321 münhasır: sınırlı

322 ıstılâh: tabir, deyim

323 ictimâî: toplumsal

324 müessese: türetim, yapım, oluşum

325 tesîs: oluşum, türetim

326 intişâr: yayılma

327 cereyân: hareket, akım

328 mâlik: sahip

329 inhisâr: sınırlama, kontrol

330 münhasır: sınırlı

331 istihfâf: küçümseme

332 avâm: halk

Arapça ve Acemceden ibaret olan üç lisanın sarfını³³³, nahvini³³⁴, kamusunu³³⁵ bileştirmekle husule gelmiş³³⁶ suni bir halitadan³³⁷ ibaretti. Bu iki lisandan birincisi tabii bir teşekkül³³⁸ ve teamülle³³⁹ kendiliğinden vücuda gelmişti. Binaenaleyh³⁴⁰, harsımızın³⁴¹ lisanı idi. İkincisi ise fertler tarafından usulle ve irade ile yapılmıştı. Bu lisani aşurenin içine yalnız bazı Türkçe kelimeler ve edatlar karışabilirdi. Demek ki Osmanlıcanın harsımızdan pek az bir hissesi vardı. Bundan dolayı ona medeniyetimizin lisanı idi diyebiliriz.

Memleketimizde bu iki lisan gibi, iki vezin de yan yana yaşıyordu. Türk halkının kullandığı Türk vezni, usul ile yapılmıyordu. Halk şairleri vezinli olduğunu bilmeden gayet lirik şiirler yazıyorlardı. Tabii bu ilham ile, ibda³⁴² ile oluyordu. Usulle ve taklitle yapılmıyordu. O hâlde, bu vezin de Türk halkına dahildi. Osmanlı veznine gelince, bu Acem şairlerinden alınmıştı. Bu vezinde şiir yazarlar taklitte ve usulle yazıyorlardı. Bundan dolayıdır ki (aruz vezni) denilen bu vezin halk arasına nüfuz edememişti. Bu vezinde şiir yazarlar, Acem edebiyatını tederrüs³⁴³ tarikiyle³⁴⁴ öğreniyorlar, usul vasıtasıyla aruzu tatbik ediyorlardı³⁴⁵. Binaenaleyh, aruz vezni millî harsımıza dahil olmadı. Acemlerde ise köylüler bile aruz vezninde şiirler söylerler. Binaenaleyh, aruz vezni İran'ın millî harsına dahil demektir.

Memleketimizde bunlardan başka, yanyana yaşayan iki musiki vardır. Bunlardan birisi halk arasında kendi kendine doğmuş olan (Türk musikisi) diğeri (Farabi) tarafından Bizans'tan tercüme ve iktibas³⁴⁶ olunan (Osmanlı musiki-

333 sarf: biçimbilgisi, yapıbilgisi

334 nahv: sözdizim, cümlebilgisi

335 kâmûs: söz varlığı

336 husûle gelmek: ortaya çıkmak

337 halîta: karışık, birleşik yapı

338 teşekkül: meydana gelme, şekillenme

339 teâmül: kullanılmak yoluyla yaygınlaşma

340 binâenaleyh: bu sebeple, buna dayanarak

341 hars: kültür

342 ibdâ: özgün eser yaratma

343 tederrüs: ders alma, öğrenme

344 tarikiyle: yoluyla, vasıtasıyla

345 tatbik etmek: uygulamak, kullanmak

346 iktibas: almak

si)dir. Türk musikisi ilham ile vücuda gelmiş, taklitle hariçten³⁴⁷ alınmamıştır. Osmanlı musikisi ise, taklit vasıtasıyla hariçten alınmış ve ancak usulle devam ettirilmiştir. Bunlardan birincisi harsımızın, ikincisi ise, medeniyetimizin musikisidir. Medeniyet usulle yapılan ve taklit vasıtasıyla bir milletten diğer millete geçen mefhumların³⁴⁸ ve tekniklerin mecmuudur³⁴⁹. Hars³⁵⁰ ise hem usulle yapılan, hem de taklitle başka milletlerden alınamayan duygulardır. Bu sebeple, Osmanlı musikisi kaidelerden mürekkep³⁵¹ bir fen şeklinde olduğu hâlde, Türk musikisi, kaidersiz, usulsüz, fensiz melodilerden, Türk'ün bağrından kopan samimi nağmelerden ibarettir. Hâlbuki Bizans musikisinin menşesine çıkarsak bunu da eski Yunanlıların harsı dahilinde görürüz.

Edebiyatımızda da aynı ikilik mevcuttur. Türk edebiyatı halkın darbı meseleleriyle³⁵² bilmecelerinden, halk masallarıyla halk koşmalarından, destanlarından, halk cenknameleriyle menkıbelerinden, tekkelerin³⁵³ ilahileriyle nefeslerinden, halkın nekregüyaneye³⁵⁴ fıkralarından ve halk temaşasından³⁵⁵ ibarettir. Darbı meseller doğrudan doğruya halkın hikmetleridir. Bilmeceleri de vücuda getiren halktır. Halk masalları da fertler tarafından düzülmemiştir. Bunlar Türk'ün esatir³⁵⁶ devrelerinden başlayarak anenevi³⁵⁷ bir surette zamanımıza kadar gelen peri masallarıyla dev masallarıdır. Dede Korkut kitabındaki masallar da ozandan ozana şifahi³⁵⁸ bir surette intikal ederek ancak birkaç asır evvel yazılmıştır. Şah İsmail, Âşık Kerem, Âşık Garip, Köroğlu kitapları da vaktiyle halk tarafından yazılmış halk masallarıdır. Türk tarihinde ve etnografyasındaki ustureler³⁵⁹, lejantlar³⁶⁰, efsaneler de, Türk edebiyatının unsurlarıdır. Cenkn-

347 hâric: dışarı

348 mefhûm: kavram

349 mecmû': toplam, hepsi

350 hars: kültür

351 mürekkep: karıştırılarak, birleştirilerek oluşmuş

352 darb-ı mesel: atasözü, özlü söz

353 tekye: tekke

354 nekregüyaneye: mizahi tarzda, gülünç

355 temâşâ: seyirlik eser

356 esâtir: masal, mitoloji

357 an'enevi: geleneksel

358 şifâhî: sözlü

359 ustûre: masal, mitolojik anlatı

360 lejant: karikatür, anlatı

meler ve dinî menkıbelere gelince bunlar halk edebiyatının İslamî devresine mahsus mahsullerdir. Halk şairlerinin koşmalarıyla destanları, manileriyle türküleri de, yukarıda saydığımız eserler gibi, Türk halkının samimi eserleridir. Bunlar da usulle, taklitle yapılmamışlardır. Âşık Ömer, Dertli, Karacaoğlanlar gibi şairler halkın sevgili şairleridir. Tekkeler de birer halk mabedi olduğu için, buralarda doğan ilahilerle nefesler de halk edebiyatına, binaenaleyh³⁶¹ Türk edebiyatına dahildir. Yunus Emre ve Kaygusuz'la Bektaşî şairleri bu zümreye dahildir. Osmanlı edebiyatı ise, masal yerine ferdi hikayelerle romanlardan, koşma ve destan yerine taklitle yapılmış gazellerle alafrağa manzumelerden mürekkeptir³⁶². Osmanlı şairlerinden her biri, mutlaka, Acem devrinde bir Acem şairiyle, Fransız devrinde bir Fransız şairiyle mütenazırdır³⁶³. Fuzuli ile Nedim bile bu hususta müstesna değildir. Bu cihetle³⁶⁴, Osmanlı edipleriy-
le³⁶⁵ şairlerinden hiçbiri orijinal değildir, hepsi mukallittir³⁶⁶, hepsinin eserleri bedii³⁶⁷ ilhamdan değil, zihni hünerverlikten doğmuştur. Mesela nekregûluk³⁶⁸ (humor³⁶⁹) nokta-yı nazarından³⁷⁰ bu iki zümreyi mukayese edelim: Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa ve Bektaşî Babaları halkın nekregûlarıdır, Kani ile Sururi ise Osmanlı divanının mizahçılarıdır. Tabii nekrelikle suni mizah arasındaki fark bu karşılaştırma ile meydana çıkar.

Karagözle Ortaoyunu'na gelince, bunlar da halk temaşası³⁷¹ yani, anenevi³⁷² Türk tiyatrosudur. Karagöz'le Hacivat'ın muarazaları³⁷³, Türk'le Osmanlı'nın, yani o zamanki harsımızla³⁷⁴ medeniyetimizin mücadelelerinden ibarettir. Ahlakta da aynı ikiliği görürüz. (Türk ahlakı) ile (Osmanlı ahlakı) birbirine zıt

361 binâenaleyh: bu sebeple, buna dayanarak

362 mürekkeb: birleşerek oluşmak

363 mütenazır: benzer, birbirine karşılık gelen, birbirine uyan

364 cihet: sebep

365 edib: edebiyatçı

366 mukallid: taklitçi

367 bedîi: sanatsal

368 nekregûluk: mizahçılık, fıkracılık

369 humor: mizah

370 nokta-yı nazar: bakış açısı

371 temâşâ: izlence, gösteri

372 an'enevî: geleneksel

373 muâraza: sözlü çekişme

374 hars: kültür

gibidir. Mahmut Kaşgari, Divan-ı Lügat'ın (Türk) maddesinde, Türkleri muhtasaran³⁷⁵ tarif ediyor. Diyor ki Türk'te tasallüf³⁷⁶ ve tefahür³⁷⁷ yoktur. Türk büyük kahramanlıklar ve fedakârlıklar yaptığı zaman, bir fevkaladelik yaptığından habersiz gibi görünür. (Cahiz) de Türkleri aynen bu suretle tefsir ediyor³⁷⁸. Osmanlı enmuzecine³⁷⁹ bakarsak eski şairlerinde fahriyelerin³⁸⁰, yeni ediplerinde³⁸¹ tasallüf ve tefahürün hâkim olduğunu görürüz. Servet-i Fünun mektebi Osmanlı edebiyatının en parlak bir devridir. Bu mektebe mensup olan ediplerle şairler ekseriyetle³⁸² reybi³⁸³, bedbin³⁸⁴, ümitsiz, hasta ruhlar suretinde tecelli etmişlerdir³⁸⁵. Hakiki Türk ise yakînli³⁸⁶, nikbin³⁸⁷, ümitli ve sağlamdır.

Hatta, ulemamız³⁸⁸ arasında da bu ikiliği görürüz. Osmanlı ulemasının anenevi³⁸⁹ ünvanı (ulema-yı rüsum³⁹⁰) idi. Anadolu'daki ulema ise (halk uleması) idi. Birinciler rütbeli, fakat cahil idiler. İkinciler ilimli fakat rütbesiz idiler. Siyaset ve askerlik sahasında büyük bir dâhi olan Afşarlı Nadir Şah bütün Müslümanları Sünnilik dairesinde birleştirmek ve umum³⁹¹ sultanları Osmanlı padişahının riyaseti³⁹² altına sokmak için, müzakerede bulunmak üzere, İstanbul'a dinî ve siyasi bir heyet göndermişti. İstanbul'da bu heyetle müzakereye ulema-yı rüsümü memur ettiler. İranlı ulema heyeti, bunlara söz anlatmaktan aciz kalınca sadrazama müracaat ederek dediler ki "bizim siyasi hiçbir rütbemiz, ilimden başka payemiz³⁹³

375 muhtasaran: kısaca

376 tasallüf: övünme, kibirlenme

377 tefâhür: övünme

378 tefsîr etmek: açıklamak

379 enmûzec: millet; tür, örnek

380 fahriye: şairin kendini övmek için yazdığı şiir

381 edîb: edebiyatçı

382 ekseriyetle: çoğunlukla

383 reybi: şüpheli

384 bedbin: ümitsiz, karamsar

385 tecelli etmek: ortaya çıkarmak

386 yakînli: görüşleri net olan, şüpheli olmayan

387 nikbîn: iyimser

388 ulemâ: alimler

389 an'enevî: geleneksel

390 ulemâ-yı rüsüm: resmi alimler

391 umûm: genel, tüm

392 riyâset: reislik, başkanlık

393 pâye: rütbe, derece

yoktur. Hâlbuki müzakerede bulunduğumuz zatlar büyük rütbeli zevat³⁹⁴ olduklarından, huzurlarında serbestçe söz söyleyemiyoruz. Bizi taşradaki rütbesiz ulema ile görüşürseniz çok memnun oluruz.” Ragıp Paşa’nın (Tahkik ve Tevfik) adlı kitabında naklettiği bu mevsuk vakıa³⁹⁵ gösteriyor ki Nadir Şah’ın ilmi heyeti, Osmanlı ulmeasına değil, Türk ulemasına kıymet veriyorlardı.

Eski devirlerin hatta siyasi ve askeri muvaffakiyetleri³⁹⁶ de halk arasından çıkmış cahil ve ümmi³⁹⁷ paşalara aittir. Bilahire³⁹⁸ Ragıp Paşa ve Sefih İbrahim Paşa gibi Osmanlı maarifinde³⁹⁹ yüksek bir mevki ihraz edenler⁴⁰⁰ hükümetin başına geçince, işler bozulmaya başladı.

Mamâfih⁴⁰¹, bu içtimai⁴⁰² ikilikler yalnız fikrî faaliyetlere mahsustu. O zamanlar, el işi avama⁴⁰³ mahsus sayıldığından, havâs⁴⁰⁴ sınıfı tekniklerin bütün nevlerinden⁴⁰⁵ uzak duruyordu. Bu sebeple, mimarlık, hattatlık, hakkaklık⁴⁰⁶, mücellitlik⁴⁰⁷, tezhipçilik⁴⁰⁸, marangozluk, demircilik, boyacılık, halıcılık, çulhalık⁴⁰⁹, ressamlık, nakkaşlık gibi ameli⁴¹⁰ tekniklerin yalnız bir şekli vardı. O da halk tekniği idi. Demek ki umumiyetle yüksek bir bediiliği⁴¹¹ haiz olan⁴¹² bu sanatlara münhasıran⁴¹³ Türk sanatı namını verebiliriz. Bunlar Osmanlı

394 zevât: zatlar, kişiler

395 mevsûk vakı’a: delili olan olay, kanıtlanmış olay

396 muvaffakiyet: başarı

397 ümmî: okuma yazma bilmeyen

398 bi’l-âhire: daha sonra

399 maârif: yönetim

400 ihrâz etmek: erişen, ulaşan

401 māmâfih: bununla birlikte

402 ictimâî: sosyal, toplumsal

403 avâm: halk, toplumun alt tabakası

404 havâs: seçkinler, üst sınıf

405 nev’: tür

406 hakkâk: mühürücü

407 mücellidlik: kitap ciltçisi

408 tezhibçilik: kitap süsleme

409 çulhalık: dokumacılık

410 ameli: pratik, çalışmak suretiyle meydana getirilen

411 bedîlilik: sanatsal değer

412 hâiz olmak: içermek

413 münhasıran: sadece

medeniyetinin unsurları değil, Türk harsının⁴¹⁴ unsurlarıydı. Bugün Avrupa, bu eski sanatlarımızın mahsullerini milyarlar sarf ederek parça parça topluyor. Avrupa'nın, Amerika'nın müzeleri, salonları hep Türk eserleriyle dolmaktadır. Avrupa'da bu Türkperestliğe⁴¹⁵ (Türküri) namı verilir. Avrupa'nın hakiki mütefekkir⁴¹⁶ ve sanatkârları mesela Lamartinleri, Agust Komtları⁴¹⁷, Piyer Lafitleri, Mismarleri, Piyer Lotileri, Farerleri Türk'ün samimi sanatına, mahviyetli⁴¹⁸ ve gösterişsiz ahlakına, derin ve taassupsuz⁴¹⁹ diyanetine, hülâsa⁴²⁰, kanaat ve teslimiyetle beraber daimi bir nikbinlik⁴²¹ ve mefkûrelilikten⁴²² ibaret olan fakirâne⁴²³, fakat mesudane⁴²⁴ hayatına meftundurlar⁴²⁵. Lakin, bunların âşık oldukları şeyler, Osmanlı medeniyetine dahil olan usulî⁴²⁶ ve taklidi⁴²⁷ eserler değil, Türk harsına mensup olan ilhamî⁴²⁸ ve orijinal eserlerdir.

Yalnız memleketimize mahsus olan bu garip vaziyetin sebebi nedir? Niçin bu ülkede yaşayan bu iki enmuzec⁴²⁹, Türk enmuzeci ile Osmanlı enmuzeci birbirine bu kadar zıttır. Niçin Türk enmuzecinin her şeyi güzel, Osmanlı enmuzecinin her şeyi çirkindir. Çünkü, Osmanlı enmuzeci Türk'ün harsına ve hayatına muzır olan⁴³⁰ emperyalizm sahasına atıldı, kozmopolit oldu, sınıf menfaatini millî menfaatin fevkinde⁴³¹ gördü. Filhakika⁴³², Osmanlı İmparatorluğu genişledikçe, yüzlerce milletleri siyasi dairesine aldıkça, idare edenlerle idare olunan-

414 hars: kültür

415 Türkperestlik: Türk merakı, Türk hayranlığı

416 mütefekkir: düşünür

417 Ogust Kont: Agust Komt

418 mahviyetli: alçak gönülü, tevazu sahibi

419 taassub: yobazlık, fanatiklik

420 hülâsa: özetle

421 nikbînlik: iyimserlik

422 mefkûrelilik: düşüncelilik

423 fakirâne: fakirce

424 mesûdâne: mesutça

425 meftûn: hayran, tutkun

426 usûlî: yönteme dayalı

427 taklidi: taklide dayalı

428 ilhâmî: ilhama dayalı

429 enmuzec: millet, kimlik

430 muzır olmak: zarar vermek

431 fevkinde: üstünde

432 fi'l-hakika: doğrusu, hakikaten

lar ayrı iki sınıf hâline giriyorlardı. İdare eden bütün kozmopolitler (Osmanlı sınıfı)nı, idare olunan Türkler de (Türk sınıfı)nı teşkil ediyorlardı. Bu iki sınıf birbirini sevmezdi. Osmanlı sınıfı, kendinî millet-i hâkime⁴³³ suretinde görür, idare ettiği Türklere millet-i mahkûme⁴³⁴ nazarıyla bakardı. Osmanlı daima, Türk'e (eşek Türk) derdi. Türk köylerine resmi bir şahıs geldiği zaman, (Osmanlı geliyor) diye herkes kaçardı. Türkler arasında Kızılbaşlığın zuhuru⁴³⁵ bile bu ayrılıkla izah olunabilir.

Şah İsmail'in dedesi olan (Şeyh Cüneyt) Oğuz boyları arasında (Evlat mı akdemdir⁴³⁶ yoksa ashab⁴³⁷ mı?) diyerek propaganda yapıyordu. Oğuz boyları Oğuz Han'ın evladı ve Kayıların amcazadeleri değil miydiler? Nasıl oluyordu da padişahın Enderun'dan çıkan devşirmelerden mürekkep⁴³⁸ olan ashabı bunlara takdim ediliyordu⁴³⁹. O tarihteki halk şeyhleri, Türklerin o zamanki mazlumiyetini vaktiyle Ehl-i Beyt'in uğramış olduğu mazlumiyete benzetiyorlardı. O zaman Türkmenlerin büyük bir kısmı bu müşâbehete⁴⁴⁰ aldanarak baba ocağından ayrıldılar. Kendi kendilerine ayrı bir edebiyat, ayrı bir felsefe, ayrı bir mabet⁴⁴¹ yaptılar.

Mamâfih⁴⁴², dinen Osmanlılardan ayrılmış olan Sünnî Türkler de, harsen⁴⁴³ Osmanlı emperyalizmine tabi oldular, bunlar da kendi kendilerine millî bir hars yaparak, Osmanlı medeniyetine karşı tamamıyla lakayt⁴⁴⁴ kaldılar. Osmanlı medeniyetinin güzidelerine⁴⁴⁵ (havass⁴⁴⁶) denildiği gibi, Türk harsının da ozanları, âşıkları, babaları ve ustaları vardı. Demek ki memleketimizde iki türlü güzî-

433 millet-i hâkime: hâkim millet

434 millet-i mahkûme: mahkum millet

435 zuhûr: ortaya çıkmak

436 akdem: önce gelen, daha önemli

437 ashâb: halk, ahali

438 mürekkep: birleşerek oluşmuş

439 takdîm etmek: önde tutmak, öncelik vermek

440 müşâbehet: benzerlik, benzeşme

441 ma'bed: ibadethane

442 māmâfih: bununla birlikte

443 harsen: kültür olarak

444 lâkayd: ilgisiz

445 güzîde: seçkin

446 havâss: seçkinler, elitler

deler mevcuttu. Bunlardan birincisi sarayı temsil ediyordu, bu zümrenin maişetini⁴⁴⁷ temin eden de saraydı. Mesela, Osmanlı şairleri saraydan caize⁴⁴⁸ almakla geçindikleri gibi, Osmanlı musıkîşinasları⁴⁴⁹ da sarayın verdiği ihسانlarla, maaşlarla geçinirlerdi. Halkın saz ve söz şairleri ise, halkın hediyeleriyle yaşarlardı. Ulema-yı rüsum⁴⁵⁰ namını alan Osmanlı uleması kazaskerlikte, kadılıkta yüksek maaşlar ve arpalıklar⁴⁵¹ alırlardı. Halk hocalarından ve şeyhlerinden ibaret olan Türk dinîyatçıları⁴⁵² ise yalnız halk beslerdi. Bu sebeple, güzel sanatlarda ve sair⁴⁵³ sanâyide⁴⁵⁴ rehberlik eden ustalar, yiğitbaşılar ve Ahi babalar yalnız halk sınıfından yetişirler ve daima halk ve Türk kalırlardı.

Görülüyor ki hars ile medeniyeti birbirinden ayıran, harsın bilhassa duygulardan, medeniyetin bilhassa bilgilerden mürekkep olmasıdır⁴⁵⁵. İnsanda duygular usule ve iradeye tabi değildir. Bir millet diğer milletin dinî, ahlaki, bedii⁴⁵⁶ duygularını taklit edemez. Mesela Türklerin İslamiyet'ten evvelki dininde Göktanrı mükafat tanrısıdır. Mücazata⁴⁵⁷ karışmaz. Mücazat ilahı (Erlik Han) isminde başka bir usturevi⁴⁵⁸ şahsiyettir. Tanrı yalnız cemal⁴⁵⁹ sıfatıyla tecelli ettiği⁴⁶⁰ için, eski Türkler onu yalnız severlerdi; Tanrı'ya karşı korku hissiyle mütehassis olmazlardı⁴⁶¹. İslamiyet'ten sonra, Türklerde Muhabbetullah'ın⁴⁶² galip olması bu eski anenin⁴⁶³ devamından ibarettir. Türklerde Mahaffetullah⁴⁶⁴ pek enderdir. İstanbul'da ve Anadolu'daki vaizlerin tecrübeleri gösteriyor ki güzelliğe,

447 maişet: geçim

448 câize: bahşış, armağan

449 mûsikîşinâs: musiki ustası

450 ulemâ-yı rûsûm: resmi alimler

451 arpalık: Osmanlı memurlarının maaşa ek olarak aldıkları ücret

452 dinîyatçı: din adamı

453 sâir: diğer

454 sanâyi': sanatlar

455 mürekkep olmak: birleşerek oluşmuş

456 bedîi: sanatsal

457 mücâzât: ceza

458 ustûrevi: efsanevi

459 cemâl: güzellik

460 tecelli etmek: ortaya çıkmak

461 mütehassis olmak: hislenmek, duygulanmak

462 Muhabbetullah: Allah sevgisi

463 an'ene: gelenek

464 Mahaffetullah: Allah korkusu

iyiliğe dair vaaz eden vaizlerin müdavimleri artıyor; cehennemden, zebanilerden bahseden vaizlerin samileriye⁴⁶⁵ daima azalıyor. Türklerin eski dinlerinde zühdü⁴⁶⁶ ibadetler yoktu, bedii ve ahlaki ayinler çoktu. Bunun neticesi olarak İslamiyet'ten sonra da, Türkler en kutlu bir imana en samimi bir diyanete malik oldukları⁴⁶⁷ hâlde, zahidane ve mutaasibane⁴⁶⁸ duygulardan azade kaldılar. Bu hususta Yunus Emre'yi okumak kafidir. Türklerin camilerde ilahilere Mevlid-i Şerif kıraatine⁴⁶⁹; tekkelerde⁴⁷⁰ ise, şiire ve musikiye büyük bir mevki vermeleri bedii⁴⁷¹ diyanet enmüzecine⁴⁷² mensup bulunmamalarındandır.

Eski Türk dininde, Türk Tanrı'sı sulh ve müsâlemet⁴⁷³ ilahı idi. Türk dininin mahiyetini⁴⁷⁴ gösteren (il) kelimesi, sulh manasına⁴⁷⁵ idi. (Mahmud-ı Kaşgari). İlci (sulhçu) demek olduğu gibi, İlhan (sulh hakanı) demektir. Türk ilhanları, Mançurya'dan Macaristan'a kadar daimi bir sulh vücuda getiren sulhperest⁴⁷⁶ mücedditlerden⁴⁷⁷ başka bir şey değildiler.

En eski Türk devletinin müessisi⁴⁷⁸ olan (Mete)'nin yüksek ahlakını, sulhperverliğini⁴⁷⁹ emperyalizmden içtinabını⁴⁸⁰ (Yeni Mecmua)'da yazmıştım. Türk sulhperverliğininin müessisi Mete'dir.

Türklerin bu eski sulh anenesi sayesinde ki Türk hükümdarları İslam devrinde de daima mağluplara şefkatle muamele etmiş, daima kendilerini bey-

465 sâmi': dinleyici

466 zühdü: dünyayla ilgilenmeyip ibadetle uğraşma şeklinde

467 mâlik olmak: sahip olmak

468 zâhidâne ve mutaasibâne: fanatikçe ve yobazca

469 kırâat: okuma

470 tekye: tekke

471 bedîi: sanatsal

472 enmûzec: tür

473 sulh ve müsâlemet: barış ve huzur, esenlik

474 mâhiyet: iç yüz, esas

475 manasına: anlamında

476 sulhperest: barışçıl

477 müceddid: yenilikçi, öncü

478 müessis: kurucu

479 sulhperverlik: barış yanlısı olmak

480 ictinâb: çekinmek, uzak durmak

nelmile⁴⁸¹ bir sulh amili⁴⁸² tanımışlardır. Türk tarihi baştan başa bu davaya şahittir. Avrupalıların o kadar itham ettikleri, (Attila) bile yine onların rivayetince mağlup milletler ne zaman sulh istemişlerse derhal kabul etmiştir. Çünkü, Attila da bir ilhan, yani cihan sulhunu temine çalışan bir mücedditti⁴⁸³. Avrupalılar Attila'nın (Tanrı kutu) ünvanını, (Allah'ın belası) suretinde tercüme etmekle tarihi bir günah işlemişlerdir. Türklerin bütün sanat şubelerinde aşikar olan bedii⁴⁸⁴ hususiyetleri de tabiielik, sadelik, zarafet ve orijinalliktir. Türk'ün halılarında, çinilerinde, mimarisinde, hüsn-i hattında tecelli eden hep bu bedii meziyetlerdir. Türk'ün güzel sanatlarında olduğu gibi diyanet ve ahlakında da hep bu meziyetlerin hâkim olduğu görülür. Bu misalden de anlaşılır ki bir harsı⁴⁸⁵ teşkil eden müteaddid⁴⁸⁶ içtimai⁴⁸⁷ hayatlar arasında samimi bir tesânüd⁴⁸⁸, deruni⁴⁸⁹ bir ahenk vardır. Türk'ün lisanı nasıl sade ise, dinî, ahlaki, bedii, siyasi, iktisadi, ailevi hayatları da hep sade ve samimidir. Türk'ün hayatındaki sevimlilik ve orijinallik bu merkezi seciyesinin⁴⁹⁰ bir tecellisinden ibarettir. Fakat, harsın unsurları arasındaki bu ahenge bakıp da, medeniyetin de ahenktar⁴⁹¹ unsurlardan mürekkep⁴⁹² olduğunu zannetmek doğru değildir. Osmanlı medeniyeti Türk, Acem, Arap harslarıyla İslam dinine, Şark⁴⁹³ medeniyetine ve son zamanlarda da Garp⁴⁹⁴ medeniyetine mensup müesseselerden mürekkep bir halitadır⁴⁹⁵. Bu müessese hiçbir zaman kaynaşarak, imtizâç ederek⁴⁹⁶ ahenktar bir manzûme⁴⁹⁷ hâline giremedi. Bir medeniyet ancak millî bir

481 beyne'l-milel: uluslararası

482 âmil: yapan, eden

483 müceddîd: yenilikçi, öncü

484 bedîî: sanatsal

485 hars: kültür

486 müteaddid: birçok, türlü türlü

487 ictimâî: toplumsal, sosyal

488 tesânüd: dayanışma

489 derûnî: içten, derin

490 seciyye: huy, karakter

491 ahnegdâr: ahenkli

492 mürekkep: birleşerek oluşmuş

493 Şark: Doğu

494 Garb: Batı

495 halîta: karışık, birleşik yapı

496 imtizâc etmek: uyuşma, kaynaşma

497 manzûme: sistem

harsa aşılırsa, ahenktar bir vahdet⁴⁹⁸ hâlini alır. Mesela, İngiliz medeniyeti İngiliz harsına aşılmıştır. Bu sebeple İngiliz harsı gibi, İngiliz medeniyetinin unsurları arasında da ahenk vardır.

Hars ile medeniyet arasındaki bir münasebet de şudur: Her kavmin iptida⁴⁹⁹ yalnız harsı vardır. Bir kavim, harsen yükseldikçe siyasetçe de yükselerek kuvvetli bir devlet vücuda getirir. Diğer taraftan da harsın yükselmesinden medeniyet de doğmağa başlar. Medeniyet, iptida millî harstan doğduğu hâlde, bilahire⁵⁰⁰ komşu milletlerin medeniyetinden de birçok müesseseler alır. Fakat, bir cemiyetin medeniyetinde fazla bir inkişafın⁵⁰¹ süratle husulü⁵⁰² muzırdır⁵⁰³. (Ribo) diyor ki: Zihin fazla bir inkişafa mazhar olunca seciyeyi bozar. Fertte zihin ne ise, cemiyette de medeniyet odur. Fertte seciye ne ise, cemiyette de hars odur. Binaenaleyh⁵⁰⁴ zihnin fazla inkişafı ferdi seciyeyi bozduğu gibi, medeniyetin fazla bir inkişafı da millî harsı bozar. Millî harsı bozulmuş olan milletlere de (dejenere milletler) namı verilir.

Hars ile medeniyetin sonuncu bir münasebeti de şudur: Harsı kuvvetli, fakat medeniyeti zayıf bir milletle, harsı bozulmuş, fakat, medeniyeti yüksek olan diğer bir millet, siyasi mücadeleye girince, harsı kuvvetli olan millet daima galip gelmiştir. Mesela eski Mısırlılar⁵⁰⁵, medeniyette yükselince harsları bozulmaya başladı. O zaman yeni doğan Fars devleti ise, medeniyette henüz geri olmakla beraber, kuvvetli bir harsa da malikti⁵⁰⁶ bu sebeple, Farsiler, Mısırlileri mağlup ettiler. Birkaç asır sonra, İran'da da medeniyet yükseldi. Tabiidir ki hars zayıflamaya başladı. Bu kere de iptida harsları henüz bozulmamış olan Yunanlara mağlup oldular. Bir müddet sonra, Yunan harsı⁵⁰⁷ da bozulmaya başladığından, gerek Yunaniler gerek İraniler, kuvvetli bir harsla meydana çıkan medeniyetsiz Ma-

498 vahdet: birlik

499 ibtidâ: önce, başlangıç olarak

500 bi'l-âhire: daha sonra

501 inkişâf: gelişme, gelişim

502 husûl: medyana çıkma

503 muzır: zararlı

504 binâenaleyh: bu sebeple, buna dayanarak

505 Mısırî: Antik Mısırlılar

506 mâlik: sahip

507 hars: kültür

kedonyalılara mağlup oldular. Şark'ta⁵⁰⁸ Eşkaniyan ve Sasaniyan sülalelerinin, Garp'ta⁵⁰⁹ Romalıların, harsı bozulmaya başlayan Makedonyalılara galebesi⁵¹⁰ de aynı suretle izah olunabilir. Nihayet, medeniyetten hiçbir nasibi olmayan, fakat, harsta son derece kuvvetli olan Araplar meydana çıkarak hem Sasanilere, hem de Romalılara galip geldiler. Fakat, çok zaman geçmeden Arap milleti de medenileşmeye başladığından harsı kaybederek siyasi hâkimiyeti Türkistan'dan yeni gelmiş olan Törelî Selçuk Türklerine teslim ettiler. Töre, Türklerin millî harsından başka bir şey değildi. Türklerin şimdiye kadar müstakil kalması, Çanakkale'den İngilizlerle Fransızları kovması ve Mütareke'den sonra İngiliz silahlarıyla ve parasıyla teçhiz edilmiş⁵¹¹ bulunan Yunanlılarla Ermenileri mağlup ederek manen⁵¹² İngilizleri yenmesi, hep bu millî harsın kuvveti sayesinde.

Hars ile medeniyet arasındaki bu münasebetler anlaşıldıktan sonra, artık Türkçülüğün ne demek olduğunu ve bu memlekette ne gibi vazifelerin ifasına⁵¹³ memur bulunduğunu tayin edebiliriz. Osmanlı medeniyeti iki sebeple yıkılmaya mahkumdu: Birincisi Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün imparatorluklar gibi muvakkat⁵¹⁴ bir camiadan ibaret olmasıydı. Ebedi hayata malik olan⁵¹⁵ zümrelerse, camialar değil, cemiyetlerdir. Cemiyetlere gelince, bunlar yalnız milletlerden ibarettir. Mahkum milletler, millî benliklerini imparatorlukların kozmopolit idaresi altında, ancak muvakkaten⁵¹⁶ unutulabilirlerdi. Birgün, mutlaka, milletlerden ibaret olan hakiki cemiyetler, raiyyelik⁵¹⁷ uykusundan uyanacaklar harsi istikballerini⁵¹⁸ ve siyasi hâkimiyetlerini isteyeceklerdi. Avrupada beş asırdan beri bu ameliye⁵¹⁹ devam ediyordu. Binaenaleyh⁵²⁰, bu ameliyeden azade

508 Şark: Doğu

509 Garb: Batı

510 galebe: üstün gelmek, yenmek

511 techîz edilmek: donatılmak

512 ma'nen: esasen

513 ifâ: yerine getirmek, yapmak

514 muvakkat: geçici

515 mâlik olmak: sahip olmak

516 muvakkaten: geçici olarak

517 raiyye: halk; sürü

518 harsi istikbâl: kültürel gelecek

519 ameliye: iş, süreç

520 binâenaleyh: bu sebeple, buna dayanarak

kalmış olan Avusturya, Rusya ve Osmanlı İmparatorluklar'ı da, selefleri⁵²¹ gibi, inhilale⁵²² düçar olacaktı⁵²³. İkinci sebep, Garp medeniyeti yükseldikçe Şark medeniyetini büsbütün ortadan kaldırmak hassasını⁵²⁴ haiz bulunmasıdır.⁵²⁵ Rusya'da ve Balkan milletlerinde Garp medeniyeti, Şark medeniyetinin yerine kaim olduđu⁵²⁶ gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nda da aynı hâl vukua gelecekti⁵²⁷. Şark medeniyeti bazılarının zannettiği gibi gerçekten İslam medeniyeti değildi. Menşe itibariyle Şarki⁵²⁸ Roma medeniyetinden ibaretti. Nasıl ki Garb medeniyeti de Hristiyan medeniyeti değil, Garbi Roma medeniyetinin bir devamından ibaretti. Osmanlılar Şarki Roma medeniyetini doğrudan doğruya Bizans'tan almadılar: kendilerinden evvel, Müslüman Araplarla Acemler bu medeniyeti almış olduklarından, Osmanlılar onu bu dindaş milletlerden aldılar. Bundan dolaydır ki bu medeniyeti, bazı mütefekkirler⁵²⁹ İslam medeniyeti zannettiler. Yukarıdaki (medeniyetimiz) ünvanlı mebhasta⁵³⁰, Şark medeniyetinin Şarki Roma medeniyeti olduğunu tarihi delillerle ispata çalıştım. Bu husustaki deliller o kadar çoktur ki bir iki makalede değil, birkaç ciltlik bir kitapta ancak cem edilebilir⁵³¹.

Garp medeniyetinin her yerde Şark medeniyetinin yerine kaim olması⁵³², tabi bir kanun olunca, Türkiye'de de bu ikame⁵³³ hadisesinin vukuu⁵³⁴ zaruri demektir. O hâlde, Şark medeniyeti dairesinde bulunan Osmanlı medeniyeti, behemehâl⁵³⁵ ortadan kalkacak, onun yerine bir taraftan İslam dinîyle beraber bir Türk harsı diğer taraftan da Garp medeniyeti kaim olacaktır. İşte Türkçülüğün vazir-

521 selefler: öncekiler

522 inhilâl: dağılmak, parçalanmak

523 düçar olmak: yakalanmak, tutulmak

524 hâssa: kuvvet, imkân

525 hâiz bulunmak: sahip olmak, içermek

526 kâim olmak: bir şeyin yerine geçen

527 vuku'a gelmek: meydana gelmek

528 Şarki: Doğu

529 mütefekkir: düşünür

530 mebhas: bölüm, konu

531 cem' etmek: toplamak, birleştirmek

532 kâim olmak: yerini almak, yerine geçmek

533 ikâme: yerine geçme

534 vuku'u: gerçekleşmesi

535 behemehâl: mutlaka

fesi, bir taraftan yalnız halk arasında kalmış olan Türk harsını arayıp bulmak, diğer cihetten⁵³⁶ Garp medeniyetini tam ve canlı bir surette alarak millî harsa aşılmasıdır.

Tanzimatçılar, Osmanlı medeniyetini Garp medeniyetiyle telife⁵³⁷ çalışmışlardı. Hâlbuki iki zıt medeniyet yanyana yaşayamazlar; sistemleri birbirine muhalif bulunduğu için ikisi de birbirini bozmaya sebep olur. Mesela, Garb'ın musiki fenniyle Şark'ın musiki fenni birbiriyle itilaf edemez⁵³⁸. Garb'ın tecrübi⁵³⁹ mantığıyla Şark'ın skolastik⁵⁴⁰ mantığı yekdiğeriyle⁵⁴¹ barışamaz. Bir millet ya Şarklı olur, ya Garplı olur. İki dinli bir fert olamadığı gibi, iki medeniyetli bir millet de olamaz. Tanzimatçılar, bu noktayı bilmedikleri için, yaptıkları teceddütte⁵⁴² muvaffak olamadılar⁵⁴³. Türkçülere gelince, bunlar, esasen Bizanslı olan Şark medeniyetini büsbütün terk ederek Garp medeniyetini tam bir surette almak istediklerinden azimlerinde⁵⁴⁴ muvaffak olacaklardır. Türkçüler, tamamıyla Türk ve Müslüman kalmak şartıyla Garp medeniyetine tam ve kati bir surette girmek isteyenlerdir. Fakat, Garp medeniyetine girmeden evvel, millî harsımızı⁵⁴⁵ arayıp bularak millî harsımızı meydana çıkarmamız icap eder.

5

Halka Doğru

Türkçülüğün ilk esaslarından biri de şu (halka doğru) umdesidir⁵⁴⁶. Vaktiyle, bu umdeyi tatbik etmek üzere, İstanbul'da (Halka Doğru) ünvanlı bir mecmua⁵⁴⁷ çıkarıyorduk. Sonraları, İzmir'de de aynı isimde bir mecmua neşrolundu⁵⁴⁸.

536 cihet: taraf

537 te'lif: uzlaştırma, uyum sağlatırma

538 i'tilâf etmek: uyuşmak, uyum sağlamak

539 tecrübi: deneysel, pozitif

540 iskolastik: skolastik

541 yekdiğer: birbiri

542 teceddüd: yenilik

543 muvaffak olmak: başarılı olmak, başarmak

544 azm: çaba, amaç

545 hars: kültür

546 'umde: ilke

547 mecmûa: dergi

548 neşr olunmak: yayımlanmak

(Halka doğru gitmek) ne demektir? Halka doğru gidecek olanlar kimlerdir? Bir milletin münevverlerine⁵⁴⁹, mütefekkirlerine⁵⁵⁰ o milletin (güzideleri)⁵⁵¹ adı verilir. Güzideler yüksek bir tahsil ve terbiye görmüş olmakla halktan ayrılmış olanlardır. İşte halka doğru gitmesi lazım gelenler bunlardır.

Güzideler halka doğru niçin gidecekler? Bu suale bazıları şöyle cevap veriyor: Güzideler halka hars⁵⁵² götürmek için gitmelidirler. Hâlbuki geçen mebhasta⁵⁵³ gösterdiğimiz vechle⁵⁵⁴, memleketimizde hars denilen şey yalnız halkta mevcuttur. Güzideler henüz harstan nasiplerini almamışlardır. O hâlde harstan mahrum bulunan güzideler, harsın canlı bir müzesi olan halka, ne suretle hars götürebilecekler? Meseleyi halledebilmek için evvela şu noktalara cevap verelim: Güzideler neye maliktir⁵⁵⁵? Halkta ne vardır? Güzideler medeniyete maliktir. Halkta hars vardır. O hâlde, güzidelerin halka doğru gitmesi şu iki maksat için olabilir: (1) Halktan harsı⁵⁵⁶ bir terbiye almak için, halka doğru gitmek (2) Halka medeniyet götürmek için, halka doğru gitmek.

Filhakika⁵⁵⁷, güzidelerin⁵⁵⁸ halka doğru gitmesi bu iki maksat içindir. Güzideler harsı⁵⁵⁹ yalnız halkta bulabilirler. Başka bir yerde bulamazlar. Demek ki halka doğru gitmek, harsa doğru gitmek mahiyetindedir. Çünkü, halk, millî harsın canlı bir müzesidir.

Güzidelerin çocukken aldıkları terbiyede millî hars yoktu. Çünkü, içinde okudukları mektepler (halk mektebi) değildi, (millî mektep) değildi. Bu sebeple milletimizin güzideleri millî harstan mahrum olarak yetiştiler, gayri millîleşerek yetiştiler. Şimdi bu eksikliği tamamlamak istiyorlar. Ne yapmalıdırlar? Bir taraftan halkın içine girmek, halkla beraber yaşamak. Halkın kullandığı kelimelere,

549 münevver: aydın

550 mütefekkir: düşünür

551 güzide: seçkin

552 hars: kültür

553 mebhas: bölüm, konu

554 vechle: şekilde, biçimde, suretle

555 mâlik: sahip

556 harsî: kültürel

557 fi'l-hakika: doğrusu, hakikaten

558 güzide: seçkin

559 hars: kültür

yaptığı cümlelere dikkat etmek. Söylediği darbı meselleri⁵⁶⁰, anenevi hikmetleri⁵⁶¹ işitmek. Düşünüşündeki tarzı, duyuşundaki üslubu zaptetmek⁵⁶². Şiirini, musikisini dinleyerek, raksını oyunlarını seyretmek. Dinî hayatına, ahlaki duygularına nüfuz etmek. Giyinişinde, evinin mimarisinde, mobilyalarının sadeliğindeki güzellikleri tadabilmek. Bundan başka halkın masallarını, fıkralarını, menkıbelerini, tandırname⁵⁶³ adı verilen eski töreden kalma akidelerini⁵⁶⁴ öğrenmek. Halk kitaplarını okumak. Korkut Ata'dan başlayarak âşık kitaplarını, Yunus Emre'den başlayarak tekke⁵⁶⁵ ilahilerini, Nasreddin Hoca'dan başlayarak halk nekreciliğini⁵⁶⁶, çocukluğumuzda seyrettiğimiz Karagöz'le Ortaoyunu'nu aramak bulmak lazım. Halkın cenknameler okunan eski kahvelerini, Ramazan gecelerini, cuma arifanelerini, çocukların her sene sabırsızlıkla bekledikleri çoşkun bayramlarını yeniden diriltmek, canlandırmak lazım. Halkın sanat eserlerini toplayarak millî müzeler vücuda getirmek lazım. İşte, Türk milletinin güzidelere, ancak uzun müddet halkın bu millî hars⁵⁶⁷ müzeleri ve mektepleri içinde yaşadıkandan ve ruhları tamamıyla Türk harsıyla meşbu olduktan⁵⁶⁸ sonradır ki (millîleşmek) imkânına nail olabilirler. Rusların en büyük şairi olan Puşkin, bu suretle millîleştiği içindir ki gerçekten bir millî şair oldu. Dante, Petrark, Jan Jak Ruso, Göte, Şiller, Danoniçiv gibi millî şairler hep, halktan aldıkları feyzler sayesinde sanat dâhileri oldular.

İçtimaiyat⁵⁶⁹ ilmi de bize gösteriyor ki (deha) esasen halktadır. Bir sanatkâr, ancak halktaki bedii⁵⁷⁰ zevkin tecelligahı⁵⁷¹ olduğundan dolayı dâhi olabilir. Bizde dâhi sanatkârların yetişmemesi, sanatkârlarımızın bedii zevklerini halkın canlı

560 darb-ı mesel: atasözü

561 hikmet: deyim, özlü söz

562 zaptetmek: kavramak, edinmek

563 tandırnâme: tandır başında otururken anlatılan hikaye/masal

564 akide: inanç, görüş

565 tekye: tekke

566 nekrecilik: mizahçılık

567 hars: kültür

568 meşbû' olmak: dolmak

569 ictimaiyyât: sosyoloji

570 bedîi: sanatsal

571 tecelligâh: bir şeyin görüldüğü, ortaya çıktığı yer

müzesinden almamaları dolayısıyladır. Bizde şimdiye kadar halk bediiyatına⁵⁷² kim kıymet verdi? Eski Osmanlı güzideleri⁵⁷³, köylüleri (eşek Türk) diye tahkir ederdi⁵⁷⁴. Anadolu şehirliileri de (taşralı) tabiriyle tezyif olunurdu⁵⁷⁵, umum halka verilen unvan (avam⁵⁷⁶) kelimesinden ibaretti.

Havass⁵⁷⁷, yalnız sarayın bendelerinden⁵⁷⁸ mürekkep⁵⁷⁹ bulunan Osmanlı güzideleri idi. Halka kıymet vermedikleri içindir ki bugün bu eski güzideler sanatının ne lisanı, ne vezinleri, ne edebiyatı, ne musikisi, ne felsefesi, ne ahlakiyatı⁵⁸⁰, ne siyasiyatı⁵⁸¹, ne iktisadiyatı⁵⁸² hasılı⁵⁸³ hiçbir şeyi kalmadı. Türk milleti, bütün bu şeylere yeniden her birinin elifbasından⁵⁸⁴ başlamak mecburiyetinde kaldı. Bu milletin yakın bir zamana kadar kendisine mahsus bir adı bile yoktu. Tanzimatçılar ona (sen yalnız Osmanlı'sın. Sakın başka milletlere bakarak sen de millî bir ad isteme! Millî bir ad istediğin dakikada Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasına sebep olursun) demişlerdi. Zavallı Türk, vatanımı kaybederim korkusuyla (vallahı Türk değilim, Osmanlıktan başka hiçbir içtimai⁵⁸⁵ zümreye mensup değilim) demeye mecbur edilmişti. (Boşo)ya⁵⁸⁶ karşı bu sözü hergün söyleyen mebuslarımız vardı.

Fakat, bu Osmanlılar hiç düşünemiyorlardı ki her ne yapsalar, bu yabancı milletler Osmanlı camiasından ayrılmaya çalışacaklardır. Çünkü, artık yüzlerce milletlerden mürekkep olan suni camiaların devamına imkân kalmamıştır. Bun-

572 bediiyât: sanat

573 güzide: seçkin

574 tahkîr etmek: hor görmek, aşağılamak

575 tezyîf olunmak: aşağılanmak, küçümsenmek

576 avâm: cahil halk

577 havâss: seçkinler, elitler

578 bende: hizmetkar, görevli

579 mürekkep: karıştırılarak, birleştirilerek oluşmuş

580 ahlâkiyât: ahlak sistemi

581 siyâsiyât: siyaset sistemi

582 iktisâdiyât: ekonomi sistemi

583 hâsılı: kısacası

584 elifbâ: alfabe

585 ictimâî: toplumsal

586 Boşo: Yunancılığı ile meşhur bir Osmanlı mebusu

dan sonra, her millet ayrı bir devlet olacak, mütecanis⁵⁸⁷, samimi, tabii bir cemiyet hayatı yaşayacaktır. Şüphesiz, Avrupa'nın garbında⁵⁸⁸ beş yüz seneden beri başlayan bu içtimai tekamül⁵⁸⁹ hareketi, mutlaka şarkında⁵⁹⁰ da başlayacaktı. Cihan harbinde Rusya, Avusturya, Osmanlı İmparatorlukları'nın yıkılması da gösterdi ki bu içtimai kıyamet pek yakınmış. Acaba Türkler, bu içtimai mahşer meydanına kendilerinin de (Türk) adlı bir millet olduklarını, Osmanlı İmparatorluğu içinde kendilerinin de hususi bir vatanları ve millî hakları bulunduğunu bilmeyerek, anlamayarak çıkmış olsaydılar, şaşkınlıktan ne yapacaklardı? Yoksa "Madem ki Osmanlılık yıkıldı, bizim artık hiçbir millî ümidimiz, hiçbir siyasi emelimiz kalmadı" mı diyeceklerdi? Evvelce Türkçülüğe lakayt⁵⁹¹ kalan bazı insaf sahibi Osmanlılar, Vilson prensipleri ortaya atıldıktan sonra, (Türkçülük bize, Osmanlı İmparatorluğu'ndan müstakil, hususi ve millî bir hayatımız, hudutları etnografi ilmi tarafından çizilmiş millî bir vatanımız, bu vatanda kendi kendimizi tam bir istiklalle idare etmekten ibaret olan millî bir hakkımız olduğunu vaktiyle bir çoğumuzun zihnine ve ruhuna yerleştirmiş olmasaydı, bugün hâlimiz ne olacaktı?) demeye başladılar. Demek ki, yalnız bir tek kelime, mukaddes ve mübarek (Türk) kelimesidir ki bu hercümerç⁵⁹² içinde doğru yolu görmemize sebep oldu.

Türkçüler, güzidelere⁵⁹³ yalnız milletlerinin adını öğretmekle kalmadılar, onlara, milletin güzel lisanını da öğrettiler. Fakat, verdikleri ad gibi, bu öğrendikleri güzel lisan da halktan alınmıştı. Çünkü, bunlar yalnız halkta kalmıştı. Güzideler zümresi ise, şimdiye kadar bir (sair filmenam⁵⁹⁴) hayatı yaşıyordu. Sair filmenamlar gibi iki şahsiyet sahibi olmuştu. Hakiki şahsiyeti (Türk) olduğu hâlde, sair filmenamlık vehmi⁵⁹⁵ içinde kendinî (Osmanlı) sanıyordu. Öz lisanını Türkçe olduğu hâlde, sair filmenamlar gibi hastalık neticesi olarak suni bir dil kullanıyordu. Şiirde de kendi samimi vezinlerini bırakarak Acem'den aldığı

587 mütecanis: aynı cinsten olan, heterojen

588 garb: batı

589 tekâmül: ilerleme

590 şark: doğu

591 lâkayd: ilgisiz

592 herc ü merc: karmaşa, karışıklık

593 güzide: seçkin

594 sâ'ir fi'l-menâm: uyurgezer

595 vehm: kuruntu

taklit vezinlerle terennüm ediyordu⁵⁹⁶. Türkçülük, tedavi bi'r-ruh⁵⁹⁷ mütehasısı bir tabip gibi bu sair filmenama Osmanlı olmayıp Türk olduğunu, lisanının Türkçe ve vezinlerinin halk vezinleri bulunduğunu telkin etti⁵⁹⁸. Hayır, telkin değil, hakiki tabiriyle, onu ilmi delillerle ikna etti. Bu suretledir ki, güzideler suni somnanbül⁵⁹⁹ hâinden kurtularak normal bir surette düşünmeye ve duymaya başladı.

Fakat, bugün itiraf etmeliyiz ki bu güzideler, halka doğru yalnız bir tek adım atabilmişlerdir. Tamamıyla halka doğru gitmiş olmak için halkın içinde yaşayarak, ondan millî harsı⁶⁰⁰ tamamıyla almaları lazımdır. Bunun için yalnız bir çare vardır ki o da Türkçü gençlerin muallimlikle köylere gitmesidir. Yaşlı olanlar da hiç olmazsa Anadolu'nun iç şehirlerine gitmelidirler. Osmanlı güzideleri⁶⁰¹, ancak tamamıyla halk harsını aldıktan sonradır ki millî güzideler mahiyetini alacaklardır.

Halka doğru gitmenin ikinci vazifesi de halka medeniyet götürmektir. Çünkü halkta medeniyet yoktur. Güzidelerse, medeniyetin anahtarlarına maliktir⁶⁰². Fakat, halka değerli bir armağan olarak aşağıda gösterdiğimiz vechle⁶⁰³, Şark⁶⁰⁴ medeniyetini yahut onun bir şubesi olan Osmanlı medeniyetini değil, Garp⁶⁰⁵ medeniyetini götürmelidirler.

6

Garba Doğru

Bir eski atalar sözü bize şöyle diyor: “İşini bil, aşını bil, eşini bil!” Bu düstura nazire yaparak, sosyoloji de bize böyle hitap edebilir: “Milletini tanı, ümmetini tanı, medeniyetini tanı!”

-
- 596 terennüm etmek: şiir söyleme
597 tedâvi bi'r-rûh mütehasısı: psikiyatr
598 telkîn etmek: zihnine yerleştirmek
599 somnanbül: uyurgezer
600 hars: kültür
601 güzîde: seçkin
602 mâlik: sahip
603 vechle: şekilde, suretle
604 Şark: Doğu
605 Garb: Batı

Türkçülük matbuatı⁶⁰⁶ ve millî felaketler bize az çok milletimizin, ümmetimizin nelerden ibaret olduğunu anlattı. Bu noktalarda artık herkesin aynı suretle düşündüğü görülüyor. Fakat, hangi medeniyet zümresine mensup bulunduğumuz meselesine gelince, bu noktada hâlâ aramızda nokta-yı nazar⁶⁰⁷ farkları, belki de hakiki ihtilâflar⁶⁰⁸ vardır. Bu sebeple, millî meselelerin tetkikine⁶⁰⁹ başlarken, bu meseleyi de halle çalışmamız⁶¹⁰ lazımdır. Medeniyet meselesinin müphem⁶¹¹ kalmasına bais olan⁶¹² sebeplerden birincisi “medeniyet” mefhumuyla⁶¹³ “medenilik” mefhumunun birbirine karıştırılmasıdır. Eski zamanlarda, cemiyetler şu üç hâletten⁶¹⁴ birine mensup sayılırdı: Vahşet, bedavet⁶¹⁵, medeniyet. Bugün, “vahşet” kelimesi ilim âleminde büsbütün dışarı atıldı. Çünkü, eskiden “vahşi” denilen iptidai⁶¹⁶ cemiyetlerin de kendilerine mahsus birer medeniyeti olduğu meydana çıktı. Hatta, bu cemiyetlerin bazı tekamül merhalelerinden⁶¹⁷ geçtikleri anlaşıldığından, bunlar hakkında “iptidai cemiyetler” tabirinin kullanılmasında bile ihtiyat edenler⁶¹⁸ var.

Medeniyetin bütün insan cemiyetlerinde mevcut bulunduğu görülünce, bunun hayvan cemiyetlerine de şamil olup olmadığı⁶¹⁹ meselesi meydana çıkar. Medeniyet, birtakım müesseselerin yani düşünüş ve icra tarzlarının heyet-i mecmuasıdır⁶²⁰. Hayvan cemiyetleri ise, uzvî⁶²¹ verasetle intikal eden⁶²² sevk-i tabiiilerle⁶²³

606 matbûât: yayınlar

607 nokta-yı nazar: bakış açısı, görüş

608 ihtilâf: uyuşmazlık, anlaşmazlık

609 tedkik: ayrıntılı olarak inceleme

610 halle çalışmak: çözmeye çalışmak

611 mübhem: belirsiz

612 bâis olmak: sebep olmak

613 mefhûm: kavram

614 hâlet: hâl, durum

615 bedâvet: bedevilik

616 ibtidâî: ilkel

617 tekâmül merhaleleri: gelişme aşamaları

618 ihtiyât etmek: sakınmak, dikkatli davranmak

619 şâmil olmak: kapsamak

620 hey'et-i mecmû'a: genel, tüm, genel görünüş

621 uzvî: organik

622 intikâl etmek: aktarılmak, geçmek

623 sevk-i tabî'i: içgüdü

idare olunurlar. Bunlarda hatta taksim-i amal⁶²⁴ ve mesleki ihtisas bile irsidir. Hükümdar amele⁶²⁵, asker gibi sınıflar, vazifelerine lazım olan uzuvları hamil⁶²⁶ olarak dünyaya gelirler. Hayvan cemiyetlerinde anene ve terbiye tarikleriyle⁶²⁷ intikal eden müesseselere benzer hiçbir şey yoktur. Binaenaleyh⁶²⁸, bunlarda medeniyetin vücudunu⁶²⁹ kabul etmemek lazım gelir. O hâlde, “medeniyet” hakkında aşağıdaki iki esas hakikat olarak ileri sürebiliriz: (1) Medeniyet bütün insan cemiyetlerinde mevcuttur. (2) Medeniyet, yalnız insan cemiyetlerine mahsustur.

Medeniyet, birtakım müesseselerin heyet-i mecmuasıdır⁶³⁰ demiştik. Hâlbuki yalnız bir millete mahsus olan müesseselerin mecmuuna⁶³¹ “hars⁶³²” denilir. Hâlbuki yalnız bir millete mahsus olan müesseselerin mecmuuna hars denilir. Yalnız bir ümmete mahsus bulunan müesseselerin mecmuuna da (din) adı verildiği gibi bu iki mefhumun⁶³³ karşısında “medeniyet” mefhumunun mevkii ne olabilir? Sosyolojiye göre, harsları ve dinleri ayrı olan müteaddit⁶³⁴ cemiyetler arasındaki müşterek müesseselerin mecmuuna da “medeniyet” adını vermemiz muvafıktır⁶³⁵. Demek ki harsça ve dince birbirine yabancı bulunan cemiyetler, medeniyette müşterek olabilirler. Harstaki ihtilaflar nasıl dindeki müşarekete⁶³⁶ mani değilse, harsın ve dinin ayrı olması da medeniyetteki iştirake⁶³⁷ mani olmaz. Mesela Yahudilerle Japonlar, gerek hars, gerek din itibarıyla Avrupalılara yabancı oldukları hâlde, medeniyetçe Avrupa milletleriyle müşterektirler.

Medeniyet meselesinin müphem⁶³⁸ kalmasının bir sebebi de, medeniyetin yalnız bir türlü olduğunu zannetmektir. Hâlbuki medeniyet de müteaddiddir. Me-

-
- 624 taksîm-i a'mâl: işlerin ayrıştırılması
625 amele: işçi
626 hâmil olarak: mevcut olarak, sahip olarak
627 tarîk: yol, yöntem
628 binâenaleyh: bu sebeple, buna dayanarak
629 vücûd: mevcut olmak, var olmak
630 heyet-i mecmüa: genel, tüm, genel görünüş
631 mecmû': bütün, tüm
632 hars: kültür
633 mefhûm: kavram
634 müteaddid: türlü türlü, birçok
635 muvâfık: uygun
636 müşâreket: ortaklık
637 iştirâk: ortaklık
638 mübhem: belirsiz

sela, bugün Avustralya aşiretleri başka bir medeniyet dairesi, Şimali⁶³⁹ Amerika Hintlileri başka bir medeniyet dairesi, Afrika aşiretleri ve Okyanusya aşiretleri de başka medeniyet daireleri teşkil ederler. Kurun-ı ulâ'da⁶⁴⁰ Akdeniz sahilinde yaşayan milletler arasında müşterek bulunan bir (Akdeniz medeniyeti) vardı. Bundan eski Yunan medeniyeti, Yunan medeniyetinden de eski Roma medeniyeti doğdu. Bu son medeniyetten de (Şark) ve (Garp) medeniyetleri doğdu. Asya'nın şarkında da bir Aksa-yı Şark⁶⁴¹ medeniyeti vardı. Çinliler, Moğollar, Tunguzlar, Tibetliler, Hind-i Çini kavimleri⁶⁴² hâlâ o medeniyete mensupturlar.

Atık⁶⁴³ kavmiyet alimleri yeraltındaki insani eserlerden, kablê't-tarih⁶⁴⁴ devirlerin medeniyet dairelerini bile bulup meydana çıkarabiliyorlar. Halkiyâtçılar⁶⁴⁵ da, masalların, usture⁶⁴⁶ ve menkıbelerin, darbı mesellerin⁶⁴⁷ birtakım medeniyet daireleri vücuda getirdiğini keşfetmektedirler.

Bu ifadelerden anlaşılıyor ki medeniyet dairelerinin de kendilerine mahsus coğrafi sahaları ve bu sahaların muayyen⁶⁴⁸ hudutları var. Mesela bir (masal) yahut bir (alet) muayyen bir noktaya kadar intişar ediyor⁶⁴⁹, ondan öteye gidemiyor. Çünkü her medeniyet başka bir sisteme mensuptur. Adeta her medeniyetin başka bir mantığı, başka bir bedi⁶⁵⁰, başka bir hayat telakkisi⁶⁵¹ vardır. Bundan dolayıdır ki medeniyetler birbirine karışmıyorlar. Yine bundan dolayıdır ki bir medeniyeti bütün sistemiyle kabul etmeyenler, onun bazı kısımlarını almıyorlar. Alsalar bile hazm ve temsil edemiyorlar. Medeniyeti de din gibi dışından değil, içinden almak iktiza eder⁶⁵². Medeniyet de tıpkı din gibidir. Ona da

639 şimâli: kuzey

640 Kurûn-ı ûlâ: İlkçağ

641 Aksâ-yı Şark: Uzak Doğu

642 Hind-i Çini kavimleri: Güneydoğu Asya kavimleri

643 atık: eski, antik

644 kablê't-târîh: tarih öncesi

645 halkiyâtçılar: halk bilimciler

646 ustûre: efsane

647 darb-ı mesel: atasözü

648 muayyen: belirli, açık

649 intişâr etmek: yayılmak

650 bedî': estetik, sanat

651 telakkî: değerlendirme, anlayış, düşünüş

652 iktizâ etmek: gerekmek

iptida⁶⁵³ inanmak ve kalben bağlanmak lazım! Bu noktayı iyi anlamamış olan Tanzimatçıların bizi Avrupa medeniyetine zevahiri⁶⁵⁴ taklit etmek tarikiyle⁶⁵⁵ sokmak teşebbüsleri, bundan dolayı kısır kaldı.

Medeniyetlerin coğrafi hudutları ayrı olduğu gibi tarihi tekamülleri⁶⁵⁶ de birbirinden müstakildir⁶⁵⁷. Bu tekamüllerin de bir başlangıcı ve bir nihayeti vardır. Fakat, medeniyet zümreleri, harsî⁶⁵⁸ zümrelerden daha geniş oldukları için, ömürleri de ötekilerin ömründen daha uzundur.

Bundan başka, bir millet tekamülünün yüksek merhalelerine çıktıkça, medeniyetini de değiştirmek mecburiyetinde kalır. Mesela, Japonlar, son asırda Aksa-yı Şark⁶⁵⁹ medeniyetini terk ederek Garp medeniyetine girdiler.

Bu hususta, en bariz misali Türklerde görürüz. Çünkü, Türkler içtimai⁶⁶⁰ tekamüllerinin üç ayrı merhalesinde birbirine benzemeyen üç muhtelif medeniyet zümresine girmek mecburiyetinde kaldılar: Türkler, kavmi⁶⁶¹ devlet hayatı yaşarken, Aksa-yı Şark medeniyetine mensuptular. Sultani devlet devrine geçince Şark medeniyetine girmeye mecbur oldular. Bugün millî devlet devrine geçtikleri sırada da, içlerinde Garp medeniyetine dahil olmaya azmeden kutlu bir cereyan vücuda geldiğini görüyoruz.

Aksa-yı Şark medeniyetinin izlerine bilhassa şifahi⁶⁶² anenelerden ayrılamayan cahil tabakada tesadüf edebiliriz. Bu tabakanın hâlâ inanmakta bulunduğu “tandırname⁶⁶³” ahkamı, Aksa-yı Şark medeniyetinde esas olan itikatlarla⁶⁶⁴

653 ibtidâ: önce

654 zevâhir: görünüşler, dış görünüşler

655 tarîk: yol, yöntem

656 tekâmül: gelişme, ilerleme

657 müstakil: bağımsız

658 harsî: kültürel

659 Aksâ-yı Şark: Uzak Doğu

660 ictimâî: toplumsal

661 kavmî: kavme dayalı, ulusal

662 şifâhî: sözlü

663 tandırnâme: tandır başında otururken anlatılan hikaye/masal

664 i'tikâd: inanç

ameliyelerin⁶⁶⁵ devamından ibarettir. Masallar eski menkıbelerle usturelerin⁶⁶⁶ bakıyeleridir⁶⁶⁷. Bir taraftan eski Türk dinîyle Aksa-yı Şark milletlerine mahsus dinlerin mukayesesi diğer taraftan bunların mecmuuyla⁶⁶⁸ el-an⁶⁶⁹ cahil halk arasında yaşamakta bulunan tandırname ahkamı ve masallar arasındaki mukayeseler, bu hakikati meydana çıkarmaya kafidir.

Bu mukayese bize Türklerin (Altay ırkı) yahut (Moğol ırkı) namları verilen zümrelere nispetinin⁶⁷⁰ de hakiki mahiyetini izhar edebilir⁶⁷¹. Aryanlardan daha beyaz ve güzel olan Türklerin sarı ırka nispet edilmesi ilmi bir esasa istinat etmediği⁶⁷² gibi, Altay ırkı denilen kavimler zümresinde de lisani bir vahdetin⁶⁷³ vücudu⁶⁷⁴ henüz ispat edilememiştir. O hâlde, müphem⁶⁷⁵ bir surette “ırk” namı verilen bu zümrelerin de Aksa-yı Şark medeniyeti zümresinden ibaret olması muhtemeldir. Bu ihtimale göre, bizim gerek Finua Ugoriyenlerle, gerek Tunguz ve Moğollarla yegane rabıtamız⁶⁷⁶, vaktiyle Aksa-yı Şark⁶⁷⁷ medeniyetinde onlarla müşterek bulunmamızdan ve uzun müddet onları siyasi hâkimiyetimiz altında yaşatmamızdan ibarettir. Bu müşterek hayatlar dolayısıyla lisanlarımız arasında bazı müşterek kelimeler vücuda gelmiş olabilir.

Türklerin İslam dinine girmesiyle, Şark medeniyetine dahil olması aynı zamanda vuku buldu⁶⁷⁸. Bu sebeple birçoklarının nazarında, Şark medeniyetine İslam medeniyeti demek daha doğru görünüyor. Hâlbuki, yukarıda beyan ettiğimiz vechle⁶⁷⁹, dinleri ayrı bulunan cemiyetler aynı medeniyete mensup olabilirler.

-
- 665 ameliyye: işlem, uygulama
666 ustûre: efsane
667 bakıyye: devam, geriye kalan
668 mecmû': bütün, tüm
669 el-an: şimdi, hâlâ
670 nisbet: münasebet, yakınlık
671 izhâr etmek: göstermek
672 istinâd etmek: dayanmak
673 vahdet: birlik, bütünlük
674 vücûd: mevcut olmak, var olmak
675 mübhem: belirsiz
676 râbıta: bağ, yakınlık
677 Aksâ-yı Şark: Uzak Doğu
678 vuku' bulmak: meydana gelmek
679 vechle: suretle, şekilde

Demek ki medeniyet dinden ayrı bir şeydir. Böyle olmasaydı, dinleri ayrı olan zümreler arasında müşterek olarak hiçbir müessesenin mevcut olmaması lazım gelirdi. Din, yalnız mukaddes müesseselerden, yalnız itikatlarla⁶⁸⁰ ibadetlerden ibaret olduğu için, bunların haricinde kalan la-mukaddes⁶⁸¹ müesseseler, mesela ilmi mefhumlarla⁶⁸² fenni aletler, bedii⁶⁸³ kaideler dinin haricinde ayrı bir manzume⁶⁸⁴ teşkil ederler. Riyaziyat⁶⁸⁵, tabiiyat⁶⁸⁶, hayatiyat⁶⁸⁷ ruhiyat⁶⁸⁸, içtimaiyat⁶⁸⁹ gibi müspet⁶⁹⁰ ilimler, sanayiye⁶⁹¹ ve güzel sanatlara mahsus fenniye-ler⁶⁹², dinlere merbut⁶⁹³ değildir. Binaenaleyh⁶⁹⁴, hiçbir medeniyet hiçbir dine nispet edilemez. Bir Hristiyan medeniyeti olmadığı gibi, bir İslam medeniyeti de yoktur. Garp⁶⁹⁵ medeniyetini Hristiyan medeniyeti saymak doğru olmadığı gibi Şark medeniyetine de İslam medeniyeti adını vermek yanlıştır. Şark medeniyetiyle Garp medeniyetinin menbalarını İslam ve Hristiyan dinlerinde değil, başka cihetlerde⁶⁹⁶ aramak lazımdır.

Akdeniz medeniyeti Kurun-ı ulâda⁶⁹⁷ eski Mısırlıların, Hititlerin, Avrupalıların, Finikelilerin ilh⁶⁹⁸ yardımıyla teşekkül etmişti. Bu medeniyet, eski Yunanlılarda kemalini⁶⁹⁹ bulduktan sonra Romalılara geçti. Romalılar bu medeniyeti, tabiiyetleri⁷⁰⁰ altına aldıkları yüzlerce milletlere aşıladıktan sonra, “Şarki Roma”

-
- 680 i'tikâd: inanç
 681 lâ-mukaddes: kutsal olmayan
 682 mefhûm: kavram
 683 bedîî: estetik
 684 manzûme: sistem, düzen
 685 riyâziyyât: matematik
 686 tabîiyyât: fizik
 687 hayâtiyyât: biyoloji
 688 rûhiyyât: psikoloji
 689 ictimâiyyât: sosyoloji
 690 müsbet: pozitif
 691 sanâyi': sanatlar
 692 fenniyye: teknik
 693 merbût: bağlı, mensup
 694 binâenaleyh: bu sebeple, buna dayanarak
 695 Garb: Batı
 696 cihet: yön, taraf
 697 Kurûn-ı ûlâ: İlkçağ
 698 ilh: ve benzeri, vesaire
 699 kemâl: olgunluk, en üst nokta
 700 tabî'iyet: yönetim, bağımlılık

ve “Garbi Roma” namlarıyla iki müstakil devlete ayrıldılar. Lakin, bu siyasi ayrılık yalnız siyaset sahasında kalmadı. Akdeniz medeniyetinde şarki ve garbi namlarıyla ikiye ayrılmasına sebep oldu. Avrupalılar, Garbi Romaya varis oldukları için, Garbi Roma medeniyetini benimseyerek ilerlettiler. Bundan şimdiki Garb medeniyeti vücuda geldi. Müslüman Araplarsa, Şarki Roma’nın siyasi varisleri gibi medeni halefleri de oldular. Şarki Roma medeniyeti, müslümanların eline geçince, (Şark medeniyeti) namını aldı. Bu müddeamızı⁷⁰¹ ispat için, Şark medeniyetinin unsurlarına biraz göz gezdirelim:

Arap mimarisinin ilk modelleri Bizans mimarisidir. Türk mimarisi de, bu iki mimarinin mezcinden⁷⁰² doğmuştur. Vakıa⁷⁰³, Araplarla Türkler hariçten⁷⁰⁴ aldıkları modelleri aynen taklit etmekle kalmadılar. Bu modellere dinî imanlarının, ahlaki mefkûrelerinin ilhamıyla ibdai⁷⁰⁵ tekamüller⁷⁰⁶ ilave ederek gayet şahsi mimarilere malik oldular⁷⁰⁷. Bu şahsileştirme ameliyesi⁷⁰⁸, Araplarla Türklerin dinî seciyelerinin⁷⁰⁹ ve millî harslarının⁷¹⁰ tesiriyle vukua geldi⁷¹¹. Bununla beraber, bu mimarilerin ilk modellerini, Şarki Roma medeniyetinde aramak hususunda güzel sanatlar müverrihleri⁷¹² müttefiktir.

Şarkta havassa⁷¹³ mahsus olmak üzere bir (düm tek) musıkisi vardır. Farabi bu musiki fennini⁷¹⁴ Bizans’tan alarak Arapçaya nakletti. Bu musiki Arab’ın, Acem’in, Türk’ün havass sınıfına girmekle beraber, halkın derin tabakalarına inemedi. Yalnız, havass tabakasına münhasır⁷¹⁵ kaldı. Bundan dolayıdır ki

701 müddeâ: iddia edilen şey

702 mezc: karışmak

703 vâkıâ: gerçi, her ne kadar

704 hâric: dışarı, dış

705 ibdâ’i: orijinal

706 tekâmül: ilerleme, gelişme

707 mâlik olmak: sahip olmak

708 ameliye: uygulama, iş

709 seciye: huy, karakter

710 hars: kültür

711 vuku’a gelmek: meydana gelmek

712 müverrih: tarihçi

713 havâss: elitler, seçkinler

714 fenn: teknik

715 münhasır: sınırlı

Müslüman milletler mimaride olduğu kadar bu Şark musıkisinde de orijinal bir şahsiyet gösteremediler. Türk'ün halk tabakası eski Aksa-yı Şark⁷¹⁶ medeniyetinde ibda ettiği⁷¹⁷ melodileri devam ettirerek millî bir halk musıkisi vücuda getirdi. Arapların, Acemlerin halk kısmı da eski melodilerinde devam ettiler. Bu sebeple, Şark musıkisi, şarkın hiçbir milletinde millî musiki mahiyetini alamadı. Bu musikiye İslam musıkisi denilememesine başka bir sebep daha vardır. Bu musiki, Müslüman milletlerden başka, Ortodoks milletlerin, Ermenilerin, Yahudilerin de mabetlerinde terennüm edilmektedir⁷¹⁸.

Araplar mantığı, felsefeyi, tabiiyat⁷¹⁹ ve riyaziyatı⁷²⁰, Bizans'tan tercüme ettikleri gibi, belâgat⁷²¹, aruz sarf ve nahiv⁷²² gibi bedii⁷²³, lisani ilimlerde de oradaki usulleri numune ittihaz ettiler⁷²⁴. Tababet⁷²⁵ de Hipokrat'ın⁷²⁶ ve Galenus'un⁷²⁷ tilmizlerinden⁷²⁸ iktibas edildi⁷²⁹. Hülâsa⁷³⁰, Araplar ilim, fen, felsefe namına akliyyattan⁷³¹ ve tecrübiyyattan⁷³² her ne varsa Bizans'tan aldılar. Sonraları Acemler gibi Türkler de bu marifetleri Araplardan iktibas ettiler⁷³³. Müstakil Arap filozofları Meşai ve İşrakî namlarıyla ikiye ayrılmışlardı. Meşailer Aristo'nun, İşrakîler Efla-

716 Aksâ-yı Şark: Uzak Doğu

717 ibdâ' etmek: yaratmak, yeni şeyler meydana getirmek

718 terennüm edilmek: söylenmek, çalınmak

719 tabiiyyat: fizik

720 riyâziyyât: matematik

721 belâgat: düzgün yazma ve konuşma

722 sarf ve nahv: dilbilgisi

723 bedîi: estetik

724 ittihâz etmek: kabul etmek

725 tabâbet: tıp, tabiplik

726 Bokrat: Hipokrat

727 Calenus: Galenus

728 tilmiz: öğrenci

729 iktibâs edilmek: ödünçlenmek

730 hülâsa: özetle, kısacası

731 akliyyât: akıl ile ilgili hususlar

732 tecrübiyyât: pozitif bilim ve teknikler

733 iktibâs etmek: ödünçlemek

tun'un tilmizleriydi⁷³⁴. Dine temessük eden⁷³⁵ İslam hakimleri⁷³⁶ de mütekellim⁷³⁷ ve mutasavvıf⁷³⁸ namlarıyla ikiye ayrılmıştı. Mütekellimler cüz-i layetecezzâyı⁷³⁹ kabul ederek Demokrit ve Epikür felsefelerine, mutasavvıflar da İskenderiye filozofi (Plotin)'in Nev Flatunilik sistemine varis olmuşlardı. Pisagor'un, Zenon'un mütercimleri; tilmizleri de vardı. Bu sonuncu filozofun tilmizlerine (Revakiyun) adı verilirdi. Muhiyyiddin Arabi'nin ayan-ı sabitesi⁷⁴⁰ Eflatun'un enmüzeci⁷⁴¹ fikretlerinden⁷⁴² başka bir şey değildi. Mabede't-Tıbbiyye'den başka, Ahlak-ı Nasırı, Ahlak-ı Celali, Ahlak-ı Alai gibi kitaplar umumiyetle (ahlak, siyaset, tedbir-i münezzel) kısımlarını muhtevîdir⁷⁴³ ve hepsi Aristo'yu takliden yazılmıştır.

Şarki Roma medeniyetiyle Garbi Roma medeniyeti Kurun-ı vusta⁷⁴⁴ devam ettiği müddetçe birbirinden o kadar ayrılmadılar. Müslümanlar, Şark medeniyetini büyük istihalelere⁷⁴⁵ uğratamadıkları gibi, Hristiyanlar da Kurun-ı vusta devrinde Garp medeniyetini büyük tekamüllere⁷⁴⁶ mazhar edemediler.

Kurun-ı vusta'da Avrupa'da yalnız iki yeniliğin meydana çıktığını görüyoruz: Feodal şatolarda "opera" zuhur etti⁷⁴⁷. Garbi Avrupa'nın cenup cihetlerinde⁷⁴⁸ ihtiramkâr⁷⁴⁹ aşk, "şövalye aşkı" "salon" ve "kadın bediiyatı⁷⁵⁰" vücuda geldi. Birinci yenilik musikinin tekemmülüyle⁷⁵¹ Garp musikisinin teşekkülüne sebep oldu.

734 tilmiz: öğrenci

735 temessük etmek: tutunmak, sarılmak

736 hakim: filozof

737 mütekellim: kelam bilgini

738 mutasavvıf: tasavvufu uğraşan

739 cüz'-i lâyeteccezzâ: bölünemeyen en küçük parça, atom

740 a'yân-ı sâbite: Allah'ın tecellisine dair bir tür felsefi görüş

741 enmüzeci: türsel

742 fikret: fikir

743 muhtevî: ihtiva eden, içeren

744 Kurûn-ı vustâ: Ortaçağ

745 istihâle: değişim

746 tekâmül: ilerleme

747 zuhûr etmek: ortaya çıkmak

748 cenûb cihetlerinde: güney taraflarına

749 ihtirâm-kâr: saygılı, saygı duyulan

750 bediiyât: sanat

751 tekemmül: gelişim

Çünkü eski Yunanilerin tesis ettikleri⁷⁵² musiki fennindeki çeyrek sesler, operaya uymadığından terk olundu. Aynı zamanda, operanın tesiriyle yeknesak melodiler terk edilerek musikiye “armoni” unsuru ilave edildi. İkinci yenilik de kadınların ismet⁷⁵³ ve kutsiyetlerini kaybetmeksizin cemiyet hayatına karışmasını temin etti⁷⁵⁴. Müslümanlar harem, selamlık, çarşaf, peçe gibi adetleri Hristiyan Bizans’la Mecusi İnan’dan almakta iken, Garbi Avrupa’da kadınlar içtimai⁷⁵⁵ hayata giriyorlardı. İşte Kurun-ı vusta devrinde Şark medeniyetiyle Garp medeniyeti arasında bu gibi küçük farklar müstesna olmak üzere⁷⁵⁶, büyük bir tenazür⁷⁵⁷ görülür. Mesela, Kurun-ı vusta’nın İslam mimarisine mukabil⁷⁵⁸, Avrupa’da Gotik namıyla dinî bir mimari görürüz. İslam âleminin “hikemiyat⁷⁵⁹”ına mukabil, Avrupa medreselerinde teessüs eden⁷⁶⁰ “Skolastik⁷⁶¹” felsefesini buluruz.

Hür felsefeye göre hakikat meçhuldür. Filozofun vazifesi, bu meçhul olan hakikati, anenelere⁷⁶² tabi olmaksızın ayırıp bulmaktır. Bulacağı hakikat içtimai anenelere mugayir⁷⁶³ olsa da umurunda değildir. Çünkü, ona göre hakikat her şeyden daha faydalıdır ve daha kıymetlidir.

Hâlbuki hakimlere⁷⁶⁴ göre bütün hakikatler malumdur⁷⁶⁵, çünkü aneneler nakil ile sabit olmuş hakikatlerdir. Hakimin vazifesi, esasen malum bulunan bu hakikatleri akli delillerle ispat ve teyit etmektir. Usullerindeki bu farktan dolayıdır ki hakimler, filozof namıyla telkib olunmalarını⁷⁶⁶ istemezlerdi. Zira, filozofları münkir⁷⁶⁷ görürlerdi.

752 te’sîs etmek: kurmak

753 ‘ismet: namus

754 te’mîn etmek: sağlamak

755 ictimâî: toplumsal

756 müstesnâ olmak üzere: istisna olarak, bir tarafa bırakılırsa

757 tenâzur: benzerlik, karşılıklık

758 mukâbil: karşılık

759 hikemiyât: felsefe

760 te’essüs etmek: kurumlaşmak, yer edinmek

761 iskolastik: skolastik

762 an’ene: gelenek

763 mugâyir: aykırı, ters

764 hakîm: filozof

765 ma’lûm: bilinen

766 telkib olunmak: adlandırılmak

767 münkir: inkârcı

Avrupa'nın Kurun-ı vusta'daki⁷⁶⁸ kilise filozofları da hep bu kanaatte idiler. Felsefe tarihinde bu sisteme "Skolastik"⁷⁶⁹ adı verildi. İslam hükeması⁷⁷⁰ gibi, Avrupa Skolastikleri de Aristo'yu⁷⁷¹ muallim-i evvel⁷⁷² ittihaz etmişlerdi⁷⁷³. Bu zümrelerin her ikisine göre, hikmetin gayesi, din ile Aristo felsefesinin telifinden⁷⁷⁴ ibaretti.

Avrupa'da Rönesans, Reform, felsefi teceddüd⁷⁷⁵, Romantizm gibi ahlaki, dinî, ilmi, bedii⁷⁷⁶ inkılaplar Kurun-ı vusta⁷⁷⁷ hayatına nihayet verdi. İslam âleminde bu inkılaplar vücuda gelmediği için, biz hâlâ Kurun-ı vusta'dan kurtulamamışızdır. Bu cihetle⁷⁷⁸, Avrupa Skolastiğe nihayet verdiği hâlde biz henüz onun tesiri altındayız. Birçok asırlar müvazi⁷⁷⁹ gittikleri hâlde Şark ile Garb'ın bu ayrılışına sebep nedir? Bu hususta müverrihler⁷⁸⁰ birçok sebepler sayarlarsa da biz sosyolojinin gösterdiği sebebi daha doğru gördüğümüzden onu ileri süreceğiz:

Avrupa'nın büyük şehirlerinde içtimai⁷⁸¹ kesafetin⁷⁸² artması içtimai işlerin inkısamını⁷⁸³ mucip oldu⁷⁸⁴. İhtisas⁷⁸⁵ meslekleri ve mütehasıslar⁷⁸⁶ vücuda geldi. İhtisarla beraber, fertlerde, ferdi şahsiyet teşekkül etti⁷⁸⁷. Ruhların esas bünyesi değişti. Bu esaslı inkılaptan yeni ruha malik, mantıkça, mefkûrece, eski insan-

768 Kurûn-ı vustâ: Ortaçağ

769 İskolastik: Skolastik

770 hükemâ: düşünürler, filozoflar

771 Aristot: Aristo

772 muallim-i evvel: en büyük üstat

773 ittihâz etmek: varsaymak, düşünmek

774 te'lif: uyuşmak, karışmak

775 teceddüd: yenilenme

776 bedîi: sanatsal, estetik

777 Kurûn-ı vustâ: Ortaçağ

778 cihetle: sebeple

779 müvâzî: eşit, başabaş

780 müverrih: tarihçi

781 ictimâî: sosyal, toplumsal

782 kesâfet: yoğunluk, kesiflik

783 inkısâm: ayrılma, bölünme

784 mûcib olmak: sebep olmak, getirmek

785 ihtisâs: uzmanlık

786 mütehasıs: uzman

787 teşekkül etmek: oluşmak, ortaya çıkmak

lara benzeyen yeni insanlar doğdu. Bunların ruhundan fıskıran yeni hayatı eski çerçeveler istiyab edemezdi⁷⁸⁸. Bu sebeple eski çerçeveler kırıldı, parçalandı. Serbest kalan yeni hayat, ibdakâr⁷⁸⁹ kudretini her tarafa tevcih ederek⁷⁹⁰ her sahada tealiler⁷⁹¹, tekemmüller⁷⁹² vücuda getirdi; bilhassa büyük sanayiye tekvin ederek⁷⁹³, asri medeniyetin alamet-i farikasını⁷⁹⁴ meydana koydu.

Şark'ta ise, içtimai kesafette⁷⁹⁵ ileri gitmiş büyük şehirler vücuda gelmemişti. Mevcut büyük şehirler ise, nüfusça mütecanis⁷⁹⁶ olmadıkları gibi, ihtilâl⁷⁹⁷ vasıtalarından, binaealeyh⁷⁹⁸ manevi kesafetten mahrumdular. Bu mahrumiyetler dolayısıyla Şark'ta ne iş bölümü, ne ihtisas, ne ferdi şahsiyet, ne de büyük sanayi vücuda gelemedi. Yeni bir ruha yeni bir hayata mazhar olmadıkları için, Şark milletleri zaruri olarak medeniyetlerini Kurun-ı vusta'daki⁷⁹⁹ şeklinden daha ileri götüremediler. Çünkü, atalet⁸⁰⁰ kanunu mucibince⁸⁰¹ bir sebep onu değiştirmedikçe her şey olduğu gibi kalır.

Mamâfih⁸⁰², Garbi ve Merkezi Avrupa Kurun-ı vusta medeniyetinden kurtulduğu hâlde, Şarki Avrupa'da yaşayan Ortodoks milletler hâlâ bu medeniyetten kurtulamamışlardı. Ruslar, ta Deli Petro zamanına kadar Şark medeniyetinde kaldılar. Deli Petro, Rusları Şark medeniyetinden çıkararak, Garp medeniyetine ithal etmek⁸⁰³ için çok zahmetler çekti. Bir milletin Şark medeniyetinden Garp medeniyetine geçmesi için ne gibi usuller takip etmek lazım geldiğini anlamak

788 isti'âb etmek: içine almak, bulundurmak

789 ibdâ'kâr: yaratıcı

790 tevcih etmek: yöneltmek

791 teâlî: yükselme

792 tekemmül: ilerleme

793 tekvin etmek: yaratmak

794 alâmet-i fârika: ayırıcı özellik

795 ictimâî kesâfet: toplumsal yoğunluk

796 mütecânîs: aynı cinsten

797 ihtilâl: karışma, birleşme

798 binâenaleyh: bundan dolayı, buna dayanarak

799 Kurûn-ı vustâ: Ortaçağ

800 atâlet: durgunluk

801 mucibince: gereğince

802 mâmâfih: bununla birlikte

803 idhâl etmek: sokmak

için, Deli Petro'nun teceddüt⁸⁰⁴ tarihini tetkik etmek kafidir. Ruslar istidatsız⁸⁰⁵ görünürken, bu cebri⁸⁰⁶ teceddütten sonra, süratle terakkiye⁸⁰⁷ başladılar. Şark medeniyetinin terakkiye mani, Garp medeniyetinin tealiye⁸⁰⁸ saik⁸⁰⁹ olduğuna bu tarihi vaka da bir delil değil midir?

Avrupa medeniyetinin temeli, "taksim-i amal⁸¹⁰"dir demiştik. Taksim-i amal, Avrupa'da yalnız hırfetleri⁸¹¹, yalnız iktisadi meslekleri birbirinden ayırmakla kalmadı. İlimler sahasında da, taksim-i amal husule gelerek⁸¹², her ilmin ayrı mütehasısları⁸¹³ yetişmeye başladı.

Güzel sanatlar sahasında da taksim-i amal kendisini göstererek evvelce aynı şahısta birleşebilen sanatları birbirinden müstakil⁸¹⁴ ihtisaslara⁸¹⁵ ayırdı. İçtimai⁸¹⁶ hayatın muhtelif⁸¹⁷ şubeleri de taksim-i amal vasıtasıyla birbirinden ayrıldılar.

Siyasi kuvvetler "teşrii⁸¹⁸, kazai⁸¹⁹, icrai⁸²⁰" namlarıyla üçe ayrıldığı gibi siyasi teşkilatla dinî teşkilat da birbirinden tefrik edildiler⁸²¹. Taksim-i amalin bu tefricilerinden adalet teşkilatı kuvvet bulduğu gibi, iktisadi, ilmi, bedii⁸²² faaliyetler de son derece mükemmelleşti. Bu sebeple, Müslüman milletler, evvelce

-
- 804 teceddüd: yenilenme
805 isti'dâd: yetenek, uyumluluk
806 cebri: zorunlu
807 terakki: ilerleme
808 teâlî: yükselme
809 sâik: sevkeden
810 taksim-i a'mâl: iş bölümü
811 hırfet: meslek
812 husûle gelmek: meydana çıkmak
813 mütehasıs: uzman
814 müstakil: bağımsız
815 ihtisâs: uzmanlık
816 ictimâî: sosyal, toplumsal
817 muhtelif: çeşitli
818 teşri'i: yasama
819 kazai: yargı
820 icrâî: yürütme
821 tefrik edilmek: ayrılmak
822 bedîî: sanatsal, estetik

Avrupalılara askeri ve siyasi kuvvetçe müsavi⁸²³, hatta bazen faik⁸²⁴ iken Avrupa'da taksim-i amalin⁸²⁵ husule getirdiği⁸²⁶ terakkiler⁸²⁷ neticesi olarak, onlara nispetle gittikçe zayıf bir mevkide kalmaya başladılar.

Gerek askerlikte, gerek siyasette iki cemiyetin birbiriyle mücadele edebilmeleri için, iki tarafın aynı silahlarla mücehhez⁸²⁸ olması lazımdır. Avrupalılar sanayideki fevkalhad terakkileri⁸²⁹ sayesinde tank gibi, zırhlı otomobil gibi, tayyare, dretnot⁸³⁰, tahtelbahir⁸³¹ gibi müthiş harp aletleri yapabildikleri hâlde, biz bunlara mukabil⁸³² yalnız adi⁸³³ top ve tüfek kullanmak mecburiyetindeyiz. Bu surette, İslam âlemi Avrupa'ya karşı sonuna kadar nasıl mukavemet edebilecek? Gerek dinimizin, gerek vatanımızın istiklalini nasıl müdafaa edebileceğiz?

Bu dinî ve vatani tehlikeler karşısında yalnız bir kurtuluş çaresi vardır ki o da ilimlerde, sanayide, askeri ve hukuki teşkilatlarda Avrupalılar kadar ilerlemektir, yani medeniyette onlara müsavi⁸³⁴ olmaktır. Bunun için de tek bir çare vardır: Avrupa medeniyetine tam bir surette girmek.

Vaktiyle Tanzimatçılar da bu lüzumu idrak ederek, Avrupa medeniyetini almayla teşebbüs etmişlerdi: Fakat onlar aldıkları şeyleri yarım alıyorlar, tam almıyorlardı. Bundan dolayıdır ki ne bir hakiki darülfünun⁸³⁵ yapabildiler, ne mütecânis⁸³⁶ bir adliye teşkilatı vücuda getirebildiler. Tanzimatçılar, millî istihsali⁸³⁷

823 musâvî: eşit

824 fâik: yüksek, üstün

825 taksim-i a'mâl: iş bölümü

826 husûle getirmek: ortaya çıkarmak

827 terakki: ilerleme

828 mücehhez: teçhizatlanmış, donanmış

829 fevka'l-hadd terakkiler: olağanüstü ilerlemeler

830 dretnot: savaş gemisi

831 tahte'l-bahir: denizaltı

832 mukâbil: karşılık

833 âdi: sıradan, basit

834 musâvî: eşit

835 dârü'l-fünûn: üniversite

836 mütecânis: homojen, aynı cinsten

837 istihsâl: üretim

asrileştirmeden⁸³⁸ evvel istihlak⁸³⁹ tarzlarını, yani telebbüs⁸⁴⁰, tagaddi⁸⁴¹, bina ve mobilya sistemlerini değiştirdikleri için, millî sanatlarımız tamamıyla münkarız⁸⁴² oldu, buna karşı yeni tarzda Avrupayı bir sanayinin cürsumesi⁸⁴³ bile vücuda gelemedi. Buna sebep, kafi derecede ilmi tetkikat yapmadan, esaslı bir mefkûre⁸⁴⁴ ve kati bir program vücuda getirmeden işe başlamak ve her işte yarım tedbirli olmağı.

Tanzimatçıların büyük bir hatası da bize Şark medeniyetiyle Garp medeniyetinin terkiibinden⁸⁴⁵ bir irfan halitası⁸⁴⁶ yapmak istemeliydi. Sistemleri büsbütün ayrı umdelere⁸⁴⁷ istinat eden⁸⁴⁸ iki makus⁸⁴⁹ medeniyetin imtizaç edemeyeceğini⁸⁵⁰ düşünememişlerdi. Hâlâ, siyasi bünyemizde mevcut olan ikilikler, hep bu yanlış hareketin neticeleridir: İki türlü mahkeme, iki türlü darü'l-tedris⁸⁵¹ iki türlü vergi, iki türlü bütçe, iki türlü kanun.

Hasılı⁸⁵² bu ikilikler saymakla tükenmez. Medrese ile mektep bir ikilik teşkil ettiği hâlde⁸⁵³, her mektebin dahilinde⁸⁵⁴ de yine bu nevdin⁸⁵⁵ ikilikler vardı. Yalnız, Harbiye ile Tıbbiye'de münsahıran⁸⁵⁶ Avrupayı bir tedris⁸⁵⁷ usulü takip olunuyordu. Bu sayededir ki bugün millî hayatımızı kurtaran büyük kuman-

838 asrileştirmek: modernleştirmek

839 istihlâk: tüketim

840 telebbüs: giyim

841 tagaddi: beslenme

842 münkarız: çöken, yok olan

843 cürsûme: temel, kök

844 mefkûre: düşünce, ideal

845 terkîb: birleşme, karışım

846 halîta: karışık olan, karıştırılarak oluşturulmuş

847 umde: temel fikir, prensip

848 istinâd etmek: dayanmak

849 ma'kûs: zıt

850 imtizâc etmek: birleşmek, karışmak

851 darü'l-tedris: okul, eğitim kurumu

852 hâsılı: kısacası

853 ettiği hâlde: ettiği gibi

854 dâhil: iç

855 nev': tür

856 münsahıran: sadece, yalnız

857 tedris: ders verme, öğretim

danlarla ferdi hayatlarımızı kurtarabilecek âlim tabiplere malîğiz⁸⁵⁸. Bu iki meslek erbabı içinde Avrupa'daki meslektaşlarına muadil mütehassıslar⁸⁵⁹ yetişmesi, bilhassa harbiye ve tıbbiye mekteplerinin ikilikten azade kalması sayesinde. Yeniçerinin fenn-i harbiye⁸⁶⁰ hekimbaşlarının fenn-i tıbbî⁸⁶¹ bu mekteplere girmiş olsaydı, bugünkü şanlı kumandanlarımızla şöhretli doktorlarımıza malik olabilecek⁸⁶² miydik?

İşte bu iki darü'l-tedrisin⁸⁶³ hâli, bizim için yapacağımız maarif inkılabında⁸⁶⁴ bir numune olmalıdır.

Şark medeniyetini Garp medeniyetiyle telife⁸⁶⁵ çalışmak, Kurun-ı vusta'yı⁸⁶⁶ Kurun-ı ahire'de⁸⁶⁷ de yaşatmak demektir. Yeniçerilikle Nizamiye askerliği nasıl imtizaç edemezse⁸⁶⁸, hekimbaşlıkla ilme müstenit⁸⁶⁹ tababet⁸⁷⁰ nasıl uyuşmazsa, eski hukukla yeni hukuk, eski ilimle yeni ilim, eski ahlakla yeni ahlak da öyle imtizaç edemez, yazık ki yalnız askerlikle tababetteki yeniçerilik ilga olunabildi⁸⁷¹. Diğer mesleklerdeki yeniçerilikler, Kurun-ı vusta hortlakları suretinde hâlâ yaşamaktadırlar.

Birkaç ay evvel, Türkiyeyi Milletler Cemiyeti'ne ithal⁸⁷² için İstanbul'da bir cemiyet teşekkül etmişti. Halbuki Avrupa medeniyetine kati bir surette girmedikçe, Milletler Cemiyeti'ne girmemizden ne fayda hasıl olabilecekti? Kapitülasyonlarla siyasi müdahalelere mahkum edilmek istenilen bir millet, Avrupa

858 mâlik: sahip

859 mütehassıs: uzman

860 fenn-i harb: savaş tekniği

861 fenn-i tıbb: tıp bilimi

862 malik olmak: sahip olmak

863 darü'l-tedris: okul

864 maârif inkılabı: bilgi devrimi, eğitim devrimi

865 te'lif: uyuşturma, birleştirmek

866 Kurûn-ı vustâ: Ortaçağ

867 Kurûn-ı âhire: Yeniçağ

868 imtizaç etmek: birleşmek, karışmak

869 müstenid: dayanan

870 tabâbet: doktorluk

871 ilgâ olunmak: kaldırılmak, lağv edilmek

872 idhâl: sokmak

medeniyetinin haricinde telakki olunan⁸⁷³ bir millet demektir, Japonlar Avrupa bir millet sayıldıkları hâlde, biz hâlâ Aşyai bir millet addolunmaktayız⁸⁷⁴. Bunun sebebi de Avrupa medeniyetine tam bir surette giremeyişiğimizden başka ne olabilir? Japonlar dinlerini ve milletlerini muhafaza etmek şartıyla Garp medeniyetine girdiler. Bu sayede, her hususta Avrupalılara yetiştirtiler.

Japonlar, böyle yapmakla dinlerinden, milli harslarından hiçbir şey kaybettiler mi? Asla! O hâlde, biz niçin tereddüt ediyoruz? Biz de Türklüğümüzü ve Müslümanlığımızı muhafaza etmek şartıyla Garp medeniyetine kati olarak giremez miyiz? Garp medeniyetine girmeye başladığımız günden beri değiştirdiğimiz şeyleri tetkik edelim. Bakalım bunlar arasında dinimize, milletimize taalluk eden⁸⁷⁵ şeyler var mı? Mesela, Rumi takvimi bırakarak bunun yerine Garp takvimini aldık. Rumi takvim bizim için mukaddes bir şey miydi? Rumi takvim Rumlara yani Bizanslılara aittir. Bunu takdis etmek⁸⁷⁶ lazımsa onlar takdis etmelidirler. Rumi saati bırakıp Şark saatini kabul etmemizde aynı şeydir.

Aristo⁸⁷⁷'nin istidlâl⁸⁷⁸ mantığını bırakarak Dekart'la Bacon⁸⁷⁹'un istikra⁸⁸⁰ mantığını ve bu mantıktan doğan "usuliyat"⁸⁸¹ almanın dinimize ve harsımıza⁸⁸² ne zararı olabilir!

Eski hey'et⁸⁸³ yerine yeni hey'eti, eski hikmete⁸⁸⁴ mukabil yeni hikmeti, eski kimyaya bedel yeni kimyayı almakla ne kaybederiz? Hayvanat⁸⁸⁵, nebatat⁸⁸⁶,

873 telakkî olunmak: düşünölmek

874 addolunmak: sayılmak

875 taalluk etmek: alakalı olmak, ilgilendirmek

876 takdis etmek: kutsamak, kutsallaştırmak

877 Aristot: Aristo

878 istidlâl: akıl yürütme, kanıt getirme

879 Bakon: Bacon

880 istikrâ: tümevarım

881 usûliyyât: metodoloji

882 hars: kültür

883 hey'et: astronomi

884 hikmet: felsefe

885 hayvânât: zooloji

886 nebâtât: botanik

arziyata⁸⁸⁷ dair eski kitaplarımızda ne kadar malumat bulabilmek imkânı var? Şark'ta bulunmayan hayatiyatı⁸⁸⁸, ruhiyatı⁸⁸⁹, içtimaiyatı⁸⁹⁰ Garp'tan almaya mecbur değil miyiz? Evvelce, eski ilimlerimizin cümlesini Bizans'tan almıştık. Şimdi Rumların ilimlerini Avrupa alimleriyle mübadele edersek⁸⁹¹, dinen ve harsen ne kaybederiz? Bu misaller ilanihaye⁸⁹² uzatılırsa görülür ki Şark medeniyeti namına terk edeceğimiz şeyler hep Bizans'tan aldığımız şeylerdir. Bu cihetler⁸⁹³ vâzih⁸⁹⁴ bir surette meydana konulursa, Şark medeniyetini bırakarak Garp medeniyetine girmemize artık kimse samimi olarak itiraz edemez.

Medeniyet meselesinin halli⁸⁹⁵ başka bir cihetten de, memleketimizde acil bir mahiyet almıştır. Öteden beri memleketimizde bir "maarif⁸⁹⁶ meselesi", bir "terbiye⁸⁹⁷ meselesi" var. Bu mesele -birçok ikdamlara⁸⁹⁸ ve ihtimamlara⁸⁹⁹ rağmen- bir türlü halledilemiyor. Bu meselenin mahiyeti tamik edilirse⁹⁰⁰, görülür ki terbiye⁹⁰¹ meselesi de medeniyet meselesinin bir feridir⁹⁰². Esas mesele halledilince, maarif⁹⁰³ meselesi de kendiliğinden halledilmiş olacaktır.

Filhakika⁹⁰⁴, memleketimizde, gerek medeniyetçe gerek pedagojice birbirine benzemeyen üç tabaka vardır: Halk, medreseliler, mektepliler. Bu üç sınıftan birincisi hâlâ Aksa-yı şark⁹⁰⁵ medeniyetinden tamamıyla ayrılamamış olduğu gibi

-
- 887 arziyyât: jeoloji
888 hayâtiyyât: biyoloji
889 rûhiyyât: psikoloji
890 ictimâiyyât: sosyoloji
891 mübâdele etmek: değiştirmek
892 ilânihâye: sonuna kadar
893 cihet: yön
894 vâzih: açık, geniş
895 halli: halledilmesi
896 maârif: eğitim, öğretim
897 terbiye: eğitim
898 ikdâm: uğraş, ilerleme
899 ihtimam: gayret, özen
900 ta'mik edilmek: detaylıca araştırmak
901 terbiye: eğitim
902 fer': şube, bölüm, altbaşlık
903 maârif: eğitim
904 fi'l-hakîka: doğrusu, hakikaten
905 Aksâ-yı şark: Uzakdoğu

ikincisi de henüz Şark medeniyetinde yaşıyor. Yalnız üçüncü sınıftır ki Garp medeniyetinden bazı feyzlere⁹⁰⁶ mazhar olabilmıştır⁹⁰⁷. Demek ki milletimizin bir kısmı Kurun-ı ulâ'da⁹⁰⁸, bir kısmı Kurun-ı vusta'da⁹⁰⁹, bir kısmı Kurun-ı ahire'de⁹¹⁰ yaşamaktadır. Bir milletin böyle üç yüzlü bir hayat yaşaması "normal" olabilir mi?

Bu üç tabakanın medeniyetleri ayrı olduğu gibi, pedagojileri de ayrıdır. Bu üç terbiye usulünü tevhit etmedikçe⁹¹¹, hakiki bir millet olmamız mümkün müdür? Maarifimizi halkiyat⁹¹², medresiyat⁹¹³, mektebiyat⁹¹⁴ diye üç kısma ayırabiliriz. Âşık kitaplarıyla halk masalları, koşmaları, darb-ı meselleri, tandırname⁹¹⁵ ahkamı birinci kısmı, Arabi ve Farsiden tercüme edilen kitaplar ikinci kısmı, Avrupa lisanlarından nakledilenler de üçüncü kısmı teşkil eder. Medeniyetimizi tevhit edersek, maarifimizi ve pedagojimizi de birleştirmiş, ruhen fikren mütecanis⁹¹⁶ bir millet olmuş olacağız. O hâlde, bu işte daha bir müddet ihmal göstermek asla caiz değildir.

Hülâsa⁹¹⁷; yukarıdaki teşrihata⁹¹⁸ göre, içtimai⁹¹⁹ ilmihalimizin⁹²⁰ birinci desturu şu cümle olmalıdır: Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Garp medeniyetindenim.

906 feyz: fayda, bereket

907 feyzlere mazhar olmak: feyz almak, olumlu anlamda etkilenmek

908 Kurûn-ı ulâ: İlkçağ

909 Kurûn-ı vûstâ: Ortaçağ

910 Kurûn-ı âhire: Yakınçağ

911 tevhîd etmek: birleştirmek

912 halkiyyât: folklor

913 medresiyât: medrese eğitimi

914 mektebiyyât: modern okul eğitimi

915 tandırnâme: tandır başında otururken anlatılan hikaye/masal

916 mütecanis: tek tip, aynı cinsten

917 hülâsa: özetle

918 teşrihât: açıklamalar

919 ictimâî: sosyal

920 ilm-i hâl: ilmihal, kurallar kitabı

Tarihi Maddecilik ve İctimai Mefkûrecilik

İctimai⁹²¹ hadiselerin tefsir⁹²² ve izahında birbirine hem yakın, hem de uzak olan iki sosyoloji sistemi vardır. Bunlar, tarihi maddecilik ve içtimai mefkûrecilik sistemleridir. Bu sistemlerden birincisi (Karl Marks) tarafından, ikincisi (Emile Durkheim) tarafından meydana atıldı.

İlk nazarda⁹²³ bu iki sistemin birbirine yakın olduğunu görürüz. Çünkü, ikisi de, içtimai hadiselerin, tabii sebeplerin neticeleri olduğunu maddi, hayati ve ruhi hadiseler gibi tabii kanunlara tabi bulunduğunu esas alarak kabul ediyor. Bu telakkiye⁹²⁴ ilim lisanında (muiniyyet) (Fransızcası determinizm) adı verilir.

Fakat, bu noktadan sonra, bu iki içtimaiyat⁹²⁵ sistemi birbirinden uzaklaşmaya başlar. Karl Marks determinizmde bir nevi inhisar⁹²⁶ iddia eder: İctimai hadiseler arasında sebep olabilmek imtiyazı, yalnız iktisadi hadiselere münhasır⁹²⁷. Diğer içtimai hadiseler mesela dinî, ahlaki, bedii⁹²⁸, siyasi, lisani, muakalevi⁹²⁹ hadiseler asla sebep olamazlar, yalnız netice olabilirler. Binaenaleyh⁹³⁰, Karl Marks'a göre, iktisadi hadiselerin gayrı olan⁹³¹ bütün içtimai hadiseler (gölge hadiseler=epifenomenler) mahiyetindedir. Bir şeyin gölge hadise olması, başka şeyler üzerinde hiçbir tesiri haiz olmaması⁹³² demektir. İnsanın gölgesi, yaptığı işlere, bir tesir icra edebilir mi? Şüphesiz edemez. İşte gölge hadiseler de, bizim arkamızdan gelen şu tesirsiz gölgeler gibidir. Demek ki Marks'a göre yalnız iktisadi hadiseler şeniyyet-tir⁹³³, diğer içtimai müesseseler, şeniyyet olmadıkları gibi, hadise bile değildirlir. Bunlar, ancak iktisadi hadiselerin neticeleri ve gölgeleridirler.

921 ictimâî: toplumsal, sosyal

922 tefsîr: açıklamak

923 ilk nazarda: ilk bakışta

924 telakkî: düşünce, değerlendirme

925 ictimâîyyât: sosyoloji

926 inhisâr: kısıtlama, sınırlama, tekel

927 münhasır: sınırlı, özel

928 bedîî: sanatsal, estetik

929 mu'âkalevî: akla dayalı, aklî

930 binâenaleyh: bundan dolayı, buna dayanarak

931 gayrı olmak: dışında kalmak

932 tesiri hâiz olmamak: hiçbir etkiye sahip olmamak

933 şe'niyyet: gerçeklik

Mesela, Karl Marks, dinlerin zuhurunu⁹³⁴, muhtelif (sektelelere) ayrılmasını, zahidâne⁹³⁵ zaviyelerle mutasavvıfâne⁹³⁶ tekkelerin teşekkül etmesini, reform yapılmasını, dinle devletin ayrılmasını, yalnız istihsâl⁹³⁷ tekniklerinin değişmesiyle izah ettiği gibi ahlaki, hukuki, siyasi, bedii, lisani, muakalevi⁹³⁸ bütün mefkûrelerin⁹³⁹ ve anenelerin⁹⁴⁰ doğmasını, büyümesini ve ölmesini de yine aynı iktisadi hadiselerin sebebiyetiyle izaha çalışmıştır.

Durkheim'in tesis ettiği sosyolojiye göre, böyle bir inhisar⁹⁴¹ doğru değildir. İktisadi hadiselerin sair⁹⁴² içtimai hadiselerden hiçbir imtiyazı yoktur. İktisadi müesseseler nasıl bir hadise ve bir şeniyetse⁹⁴³, dinî, ahlaki, bedii ilh⁹⁴⁴ gibi diğer içtimai müesseseler de birer tabii hadisedir, birer şeniyetdir. Bu sonkileri, eşyanın gölgelerine benzeterek, (gölge hadiseler) suretinde adlamak objektif şeniyetten ayrılmak demektir.

Hikmette⁹⁴⁵, kimyada, hayatiyatta⁹⁴⁶ gölge hadiseler olmadığı hâlde, içtimaiyatta neden bulunsun? Filvaki⁹⁴⁷ vaktiyle, (Modesley) gibi ruhiyatçılar⁹⁴⁸ (şuur)a (gölge hadise) namını veriyor ve şuurun ruhi hadiseler üzerinde hiçbir tesiri bulunmadığını iddia ediyorlardı. Fakat, Alfred Foliye, Ribü, Ceyms, Hofding, Bergson, Piyer Jane, Bine, Polan gibi yeni ruhiyatçılar bu nazariyeyi⁹⁴⁹ ilmi delillerle kati bir surette yıktılar. Artık ruhiyat sahasında (gölge hadise) tabiri kalmadı.

934 zuhûr: ortaya çıkmak

935 zâhidâne: zühhd ehlinin bulunduğu, zahitlik yolunda olan

936 mutasavvıfâne: tasavvuf yolunda olan

937 istihsâl: üretim

938 mu'âkalevi: akla dayalı, akli

939 mefkûre: amaç, düşünce, ideal

940 an'ene: gelenek

941 inhisâr: sınırlama, tekel

942 sâir: diğer

943 şe'niyyet: gerçeklik

944 ilh: vb., gibi

945 hikmet: felsefe

946 hayâtiyyât: biyoloji

947 filvâki: gerçekten, gerçekte, aslında.

948 rûhiyyâtçı: psikolog

949 nazariyye: görüş

Bundan başka, içtimai hadiseler arasında yalnız iktisadi müesseseleri şeniyet telakki etmek⁹⁵⁰, mesela fizyolojik hadiseler arasında yalnız mideye ve hazım enbubesine⁹⁵¹ ait hadiseleri şeniyet telakki edip⁹⁵² diğer hayati ufuleleri⁹⁵³ bunların şeniyetsiz ve tesirsiz gölgeleri addetmek⁹⁵⁴ gibidir. Böyle bir nazariyeyi⁹⁵⁵ hiç bir fizyolojist kabul edebilir mi?

Karl Marks bu inhisarcılığı⁹⁵⁶, nazariye sahasında⁹⁵⁷ bırakmayarak, ameliye sahasına⁹⁵⁸ da nakletmekle ikinci bir hataya düşmüştür. Marks'a göre, halk yalnız amele⁹⁵⁹ sınıfından ibarettir. Binaenaleyh⁹⁶⁰, amele sınıfı, diğer sınıfları ortadan kaldırmaya mecburdur. Hâlbuki, halk (umum) manasına olduğundan, hukukça birbirine müsavi olmayı⁹⁶¹ kabul eden bütün sınıfların mecmuu⁹⁶² demektir. Filhakika⁹⁶³ umumla müsavi olmayı kabul etmeyen emperyalist, aristokrat, feodal sınıfları halkın haricinde görmek doğrudur. Burjuvalarla münevverler⁹⁶⁴ arasında da hukukça herkese müsavi olmayı kabul etmeyen sınıflar varsa, halk dairesinin haricinde kalmalıdır. Fakat hukukça umumun müsavi olduğunu kabul edenler, -hangi mesleki zümreye mensup bulunurlarsa bulunsunlar- halktandır.

Durkheim'in sosyolojisinde, diğer içtimai⁹⁶⁵ hadiseler iktisadi hadiselerle sebep olabildiği gibi, iktisadi hadiseler de diğer içtimai hadiselerle sebep olabilirler. Görülüyor ki, Durkheim sosyolojisi iktisadi hadiselerin ehemmiyetini ve kıymetini

950 şe'niyyet telakkî etmek: gerçek/gerçeklik saymak

951 hazm enbûbesi: yemek borusu

952 telakkî etmek: düşünmek, varsaymak

953 uf'ûle: aksiyon, görev, hareket

954 addetmek: saymak

955 nazariyye: görüş

956 inhisârcılık: sınırlamacılık

957 nazariye sahası: fikir boyutu

958 ameliye sahası: uygulama boyutu

959 amele sınıfı: işçi sınıfı

960 binâenaleyh: bundan dolayı, buna dayanarak

961 müsâvi: eşit, denk

962 mecmû': hepsi, toplamı

963 fi'l-hakîka: aslında, gerçekten

964 münevver: aydın

965 ictimâî: toplumsal

inkâr etmiyor. Gittikçe iktisadi hadiselerin cemiyet içindeki kıymetinin arttığını hatta, asrı⁹⁶⁶ cemiyetlerde iktisadi hayatın içtimai bünyeye esas olduğunu ortaya atan Durkheim'dır. Durkheim'a göre iptidai⁹⁶⁷ cemiyetlerdeki tesanüt⁹⁶⁸ yalnız maşeri⁹⁶⁹ vicdandan husule gelen⁹⁷⁰ mihaniki⁹⁷¹ tesanüttür. Bunlar birbirine benzeyen, (oba, oymak, boy, il) gibi bölmelerden mürekkep olduğu⁹⁷² için Durkheim tarafından kıtavi⁹⁷³ (segmanter) cemiyetler tesmiye olunmuşlardır⁹⁷⁴.

Mütekamil⁹⁷⁵ cemiyetlerde ise, birinci nev⁹⁷⁶ tesanütten başka, bir de içtimai⁹⁷⁷ iş bölümünden doğan uzvi⁹⁷⁸ tesanüt vardır. Durkheim, bunlara da, (müteazzi⁹⁷⁹=organize) cemiyetler adını vermiştir.

Malumdur ki (iş bölümü) iktisadi hayatın da temelidir. Asri cemiyetlerde dinî, siyasi, ilmi, bedii⁹⁸⁰, iktisadi zümreler, iş bölümünden doğmuş olan ihtisas ve meslek heyetleridir⁹⁸¹. O hâlde Durkheim'ın, iktisadi hayata da layık olduğu mevki ve ehemmiyeti tamamıyla vermiş olduğunu kabul etmek lazımdır.

Bununla beraber, Durkheim da bütün içtimai hadiseleri bir tek asıla irca ediyor⁹⁸²: bu yegane asıl (maşeri⁹⁸³ ter'ileri⁹⁸⁴)dir. Bu ıstılâhın⁹⁸⁵ tariften ziyade mi-

-
- 966 asrı: modern
967 ibtidâi: ilkel
968 tesânüd: dayanışma
969 maşerî: toplumsal, kolektif
970 husûle gelmek: ortaya çıkmak
971 mihaniki: mekanik
972 mürekkep olmak: birlikte bir yapı oluşturmak
973 kıt'avi: parçalı
974 tesmiye olunmak: isimlendirilmek
975 mütekâmil: gelişmiş
976 nev': tür
977 ictimâî: toplumsal
978 uzvî: organik
979 müteazzi: organlaşmış; kaynaşmış
980 bedîi: sanatsal, estetik
981 hey'et: görünüş, şekil
982 ircâ etmek: indirgemek, döndürmek
983 maşerî: toplumsal, kolektif
984 ter'î: tasavvur
985 ıstılâh: terim

sallerle tavzihi⁹⁸⁶ mümkündür. Binaenaleyh⁹⁸⁷, birkaç misal iradiyla⁹⁸⁸ maşeri ter'ilerin ne demek olduğunu anlatmaya çalışacağım:

Mesela Meşrutiyet'ten evvel de memleketimizde ameleler⁹⁸⁹ vardı. Fakat, bu amelelerin müşterek vicdanında (Biz amele sınıfı teşkil ediyoruz) fikri yoktu. Bu fikir bulunmadığı için, o zaman memleketimizde bir amele sınıfı da yoktu. Yine Meşrutiyet'ten evvel memleketimizde birçok Türkler vardı. Fakat bunların maşeri vicdanında (Biz Türk milletiyiz) mefhumu⁹⁹⁰ bulunmadığı için, o zaman Türk milleti de yoktu. Çünkü, bir zümre, fertlerinin müşterek vicdanında şuurlu bir surette idrak olunmadıkça, içtimai⁹⁹¹ bir zümre mahiyetini haiz olamaz⁹⁹². Bunun gibi aslen Türkçeye mensup bulunan bir kelime, Türk halkının lisani vicdanında artık yaşamıyorsa, Türkçe bir kelime olmak meziyetini de, içtimai bir hadise olmak kıymetini de kaybetmiş demektir. Bunun gibi, esasen Türk töresine dahil bulunan bir âdet de, Türk halkının ahlaki vicdanında artık bilinmiyor ve duyulmuyorsa, o da gerek içtimai bir hadise olmak, gerek Türk ahlakında bir unsur bulunmak mahiyetlerini kaybetmiş⁹⁹³ demektir.

Bu ifadelerden anlaşılıyor ki içtimai hadiseler, mutlaka, mensup buldukları zümrenin maşeri vicdanında şuurlu idrakler hâlinde bulunmalıdırlar. İşte maşeri vicdandaki bu şuurlu idraklere (maşeri ter'iler) namı verilir.

Maşeri ter'iler, Marks'ın zannettiği gibi, içtimai hayatta gayr-ı müessir⁹⁹⁴ gölge hadiselerden ibaret değildir. Bilakis, bütün içtimai hayatlarımız, bu ter'ilerin tesirlerine göre şekillerini alır. Mesela, biz Türkiyelilerin müşterek vicdanımızda (Türk milletindeniz, İslam ümmetindeniz, Garp medeniyetindeniz) ter'ileri vazih⁹⁹⁵ görünüşler gibi meri⁹⁹⁶ olmaya başlayınca, bütün içtimai hayatlarımız

986 tavzih: açmak, açıklamak

987 binâenaleyh: bundan dolayı, buna dayanarak

988 irâd: söylemek, örnek getirmek

989 amele: işçi

990 mefhûm: kavram

991 ictimâî: toplumsal, sosyal

992 hâiz olmak: sahip olmak

993 unsur bulunmak mahiyetlerini kaybetmek: bir unsur olarak bulunmak niteliğini kaybetmek

994 gayr-ı müessir: etkisiz

995 vâzih: açık, aşikâr

996 mer'î: görünür

değişmeye başlayacaktır. (Türk milletindeniz) dediğimiz için, lisanda, bediiyat-
ta⁹⁹⁷, ahlakta, hukukta, hatta dinîyat ve felsefede Türk harsına⁹⁹⁸ (Türk zev-
kine, Türk vicdanına göre) bir orijinallik, bir şahsîlik göstermeye çalışacağız.
(İslam ümmetindeniz) dediğimiz için, nazarımızda en mukaddes kitap Kuran-ı
Kerim, en mukaddes insan Hazret-i Muhammed, en mukaddes mabet Kabe, en
mukaddes din İslamiyet olacaktır. (Garp medeniyetindeniz) dediğimiz için de,
ilimde, felsefede, fenlerde ve sair⁹⁹⁹ medeni sistemlerde tam bir Avrupalı gibi
hareket edeceğiz.

Maşeri¹⁰⁰⁰ ter'iler, yalnız zümre mefhumlarına¹⁰⁰¹ mahsus değildir. Ustureler¹⁰⁰²,
menkıbeler, masallar, efsaneler, fıkralar, akideler¹⁰⁰³, ahlaki, hukuki, iktisadi, fen-
ni kaideler; ilmi ve felsefi görüşler de birer maşeri ter'iden¹⁰⁰⁴ ibarettir. İtidakın
ve nazariyenin¹⁰⁰⁵ zıttı addolunan¹⁰⁰⁶ ayinler ve ameliyeler¹⁰⁰⁷ bile, evvela zihinde
tasavvur olunup sonra yapıldıkları için, esasen birer maşeri ter'iden ibarettirler.

Ferdî fikirler her ferdin kendine mahsus olan fikirleri demektir. Maşeri ter'i-
ler ise, her cemiyetin bütün fertleri arasında müşterek bulunan daha doğrusu,
maşeri vicdanında meşur ve müdrük¹⁰⁰⁸ bulunan suver-i zihniyeden¹⁰⁰⁹ ibarettir.
Ferdî fikirler esasen cemiyet üzerinde hiçbir tesire malik¹⁰¹⁰ değildir. Fakat fer-
di fikirler, içtimai bir kuvvete istinat edip¹⁰¹¹, maşeri bir ter'i mahiyetini aldığı
zaman, içtimai hayatta büyük bir amel¹⁰¹² olur, mesela, büyük bir manevi nü-

997 bediiyyât: sanat

998 hars: kültür

999 sâir: diğer

1000 maşerî: toplumsal, kolektif

1001 mefhûm: kavram

1002 ustûre: efsane

1003 akîde: inanış

1004 ter'î: tasavvur

1005 i'tikâd ve nazariyye: inanç ve görüş

1006 addolunmak: sayılmak

1007 ameliyye: işlem, uygulama

1008 meş'ûr ve müdrük: bilincinde ve farkında olunan

1009 suver-i zihniyye: zihinde bulunan suretler, şekiller

1010 mâlik: sahip

1011 istinâd etmek: dayanmak

1012 âmil: etken

fuza malik bulunan bir münci¹⁰¹³, ne düşünürse, fikirleri biraz sonra, umumun müşterek düşünüşleri sırasına geçer. Tabii, ferdi fikirler bu mahiyette bulunursa içtimai hayatta her an müessirdir¹⁰¹⁴. Bir millet, büyük muvaffakiyetleriyle¹⁰¹⁵ dehasını, fedakârlığını, kahramanlığını fiilen ispat etmiş, büyük bir şahsiyete malik olduğu zaman, onun maşeri ter'iler yaratmak iktidarı sayesinde her türlü teceddütleri¹⁰¹⁶ kolayca icra edebilir. İşte biz bugün böyle bir deha hazinesine malîğiz. Alelade fertlerin hatta, ilimde büyük bidaaları¹⁰¹⁷ ve amelde yüksek kudret ve faaliyetleri olsa bile, asla muvaffak olamayacakları teceddüt ve terakkileri¹⁰¹⁸, umumun vicdanında münci ve dâhi tanılan¹⁰¹⁹ böyle bir şahsiyet bir sözle, bir nutukla, bir beyanname ile vücuda getirebilir.

Maşeri ter'iler, galeyanlı buhranlar¹⁰²⁰ esnasında gayet şiddetli vecdlerle¹⁰²¹ hâlelenerek¹⁰²² son derece büyük bir kudret ve kuvvet iktisap ederler¹⁰²³. Maşeri ter'ilerin bu hâline (mekûre¹⁰²⁴) namı verilir. Maşeri ter'iler, asıl mefkûre hâlini aldıktan sonradır ki hakiki inkılapların¹⁰²⁵ amili olurlar. Mesela Türkçülerin ortaya attıkları Türkçülük fikri, gençliğe münhasır¹⁰²⁶ zümrevi bir ter'iden ibaretti. Bu zümrevi ter'iyi umum Türk milletine teşmil ederek¹⁰²⁷ onu bir mefkûre hâline getiren Trablusgarp, Balkan Harpleri'yle Cihan Harbi'ndeki felaketler olmakla beraber, bu mefkûreye resmiyet veren ve onu fiilen tatbik eden de ancak Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'dir.

1013 müncî: kurtarıcı

1014 müessir: etkili

1015 muvaffakiyet: başarı

1016 teceddüd: yenilenme

1017 bidâ'a: bilgi, ilim

1018 terakki: ilerleme

1019 tanılmak: tanınmak

1020 buhrân: kriz

1021 vecd: coşku, heyecan

1022 hâlelenmek: çevrenlemek

1023 iktisâb etmek: kazanmak

1024 mefkûre: düşünce akımı

1025 inkılâb: devrim

1026 münhasır: sınırlı, özel

1027 teşmil etmek: genişletme, yayma, kapsamına almak

Bu misallerden de anlaşılıyor ki Durkheim, mefkûreciliği¹⁰²⁸ galeyanlı içtimalarla¹⁰²⁹ yani sosyoloji ile izah ediyor. Ona göre bütün içtimai hadiseler mefkûrelerden yahut onların hafif dereceleri olan maşeri¹⁰³⁰ ter'ilerden¹⁰³¹ ibarettir.

Filvaki¹⁰³², her maşeri ter'i az çok bir kıymet duygusuyla karışıktır. İçtimai müesseselerin bazısını mukaddes, bazısını iyi, bazısını güzel, bazısını doğru telakki ederiz¹⁰³³. Müesseselerin bu sıfatlarla tevsim edilmeleri¹⁰³⁴, onların duygulardan, heyecanlardan, ihtirazlardan¹⁰³⁵ ari olmadığını¹⁰³⁶ gösterir. Zaten, biz, hangi şeye karşı dinî bir heyecan duyarsak ona (mukaddes), hangi şeye karşı ahlaki bir heyecan duyarsak ona (iyi), hangi şeye karşı bedii¹⁰³⁷ bir heyecan duyarsak ona (güzel), hangi şeye karşı muakalevi¹⁰³⁸ bir heyecan duyarsak ona (doğru) kıymetlerini tevcih ederiz¹⁰³⁹. Demek ki bütün maşeri ter'ilerde mefkûre mahiyeti mevcuttur.

Maşeri ter'iler yani mefkûreler bütün içtimai¹⁰⁴⁰ hadiselerin sebepleri olmakla beraber, kendilerinin de doğması, kuvvetlenmesi, zayıflanması, ölmesi birtakım içtimai sebeplere tabidir. Bu sebepler içtimai bünyede husule gelen¹⁰⁴¹ değişmelerdir. Durkheim'e nazaran¹⁰⁴², içtimai hadiselerin ilk sebepleri cemiyetin nüfusunun, kesafetinin¹⁰⁴³, ihtilatın¹⁰⁴⁴, tecânüsünün¹⁰⁴⁵, iş bölümünün artıp eksilmesi gibi içtimai maneviyata, (morfoloji sosyale) ait hadiselerdir.

1028 mefkûrecilik: idealistlik

1029 ictimâ: toplantı, toplanma

1030 maşerî: toplumsal, kolektif

1031 ter'i: tasavvur

1032 filvâki': gerçekten, gerçekte, aslında.

1033 telakkî etmek: düşünmek, değerlendirmek, varsaymak

1034 tevsim edilmek: isimlendirilmek

1035 ihtirâz: sakınca, çekinme

1036 âri olmak: uzak, arınmış

1037 bedîi: sanatsal, edebi

1038 mu'âkalevî: akla dayalı, aklî

1039 tevcih etmek: yüklemek, vermek

1040 ictimâi: toplumsal

1041 husûle gelmek: ortaya çıkmak

1042 nazaran: göre

1043 kesâfet: yoğunluk

1044 ihtilât: uyum, kaynaşma

1045 tecânüs: aynı cinsten olma, aynı milletten olma

Türkçülük cereyanının¹⁰⁴⁶ zuhuru¹⁰⁴⁷ da içtimai bir hadisedir. Bu hadisenin izahında da, (tarihi maddecilik) ve (içtimai mefkûrecilik) mezheplerine ait iki muhalif nazariye¹⁰⁴⁸ karşındayız. Birinci nazariyeye göre Türkçülük yalnız iktisadi sebeplerden doğdu. İkinci nazariyeye göre, Türkçülük cereyanının doğması içtimai mefkûrelerin değişmesinden ve bunların değişmesi de, içtimai bünyenin tahavvüle¹⁰⁴⁹ uğramasından ileri geldi.

Eskiden memleketimizde başlıca iki dinî camia vardı. Birincisi Hilafet'in etrafında toplanan Müslüman ümmeti, ikincisi Rum Patrikhanesi'nin etrafında toplanan Hristiyan ümmeti idi. Eğer dinler, eski kuvvetini, aynı şiddette muhafaza edebilseydi, bu camialar dağılmayacaktı.

Fakat, şehirlerde içtimai kesafetin¹⁰⁵⁰ çoğalması yüzünden içtimai¹⁰⁵¹ iş bölümü iptida¹⁰⁵² doğmaya, sonra da gittikçe derinleşmeye başladı. İş bölümü mesleki zümreleri ve mesleki zümreler de mesleki vicdanları doğurduğundan, eski zamanlarda gerek Müslümanlar camiasında, gerek Hristiyanlar camiasında yegane hâkim bulunan bu iki maşeri¹⁰⁵³ vicdan zayıflamaya başladılar. Maşeri vicdanların zayıflaması, onlara istinat eden¹⁰⁵⁴ camiaların umumi tesanütlerini¹⁰⁵⁵ de bozdu. Yeni doğan gazete ile mektep, edebiyatla şiir de, manası anlaşılmayan camia lisanı yerine, cemiyet lisanı ikame etti.

Bu suretle gerek Müslümanların, gerek Hristiyanların zümrevi vicdanları, zümrevi ter'ileri ve telakkileri¹⁰⁵⁶ değişti. Evvelce, her fert dinî camialarını bir içtimai uzviyet¹⁰⁵⁷ ve kendisini onun ayrılmaz bir uzvu görürken, şimdi içtimai uzviyet

1046 cereyân: akım

1047 zuhûr: ortaya çıkma

1048 nazariye: teori, görüş

1049 tahavvül: değişmek

1050 kesâfet: yoğunluk

1051 ictimâî: toplumsal

1052 ibtidâ: önce

1053 maşerî: toplumsal, kolektif

1054 istinâd etmek: dayanmak

1055 tesânüd: dayanışma

1056 telakkî: düşünce

1057 uzviyyet: organizma, canlı yapı

olarak yalnız kendi lisani¹⁰⁵⁸ cemiyetini görmeye ve kendisini yalnız onun ayrılmaz bir uzvu telakki etmeye¹⁰⁵⁹ başladı. İşte, dinî camiaların inhilaliyle¹⁰⁶⁰ onların yerine lisani cemiyetlerin kaim olması¹⁰⁶¹ şu suretle vukua geldi¹⁰⁶². Rum Patrikhanesi camiasından iptida¹⁰⁶³ Ermenilerin, sonra Ulahların¹⁰⁶⁴, Sırpların, Bulgarların, hatta istiklal kazanan Yunanların ayrılmaları ve bir kısmının (Eksarhlık¹⁰⁶⁵) namıyla bu ayrılışa daha bariz bir şekil vermeleri bu iddiamıza canlı bir delildir.

Bu lisani cemiyetlerin Osmanlılık namı verilen siyasi camiadan ayrılmaları, dinî camialarından ayrılmalarından sonra olması da, ilk sebebin siyasi olmayıp sırf harsi¹⁰⁶⁶ olduğunu gösterir.

Zaten, lisani ve harsi zümrelerden ibaret bulunan milliyetler eski zamanlarda da mevcuttu. Lakin, iki türlü emperyalizm, dinî ve siyasi emperyalizmler, onları iki camianın içinde yani saltanat ve ümmet çemberleri arasında hapsedmişti. Bu camiaların çemberleri kuvvetten düştükçe, mahpus zümrelerin serbest olmak için mücadele etmeye girişmeleri tabiidir. İşte, memleketimizde iptida dinî Eksarhlıklar, sonra da siyasi muhtariyetler ve istiklaller¹⁰⁶⁷ suretinde tezahür eden¹⁰⁶⁸ milliyet cereyanları bu suretle inkişaf etti¹⁰⁶⁹.

Müslüman kavimler arasındaki milliyet cereyanları¹⁰⁷⁰ da aynı surette tezahür etti. Misal olarak Arnavutları alalım. Başkımcılığın¹⁰⁷¹ merkezi olan Toskalar, eski zamanlardan beri, Bektaşiliğe sapmakla, dinî camiadan uzaklaşmışlardı.

1058 lisani: dile dayanan

1059 telakkî etmek: saymak

1060 inhilâl: dağılma

1061 kâim olmak: yerine geçmek

1062 vuku'a gelmek: gerçekleşmek

1063 ibtidâ: önce

1064 Ulah: Rumen

1065 Eksarh: Doğu kilisesinde başpapaza verilen san

1066 harsi: kültürel

1067 muhtâriyyet ve istiklaller: özerk yönetimler

1068 tezâhür etmek: belirlemek, görünür olmak, ortaya çıkmak

1069 inkişâf etmek: ortaya çıkmak

1070 cereyân: akım

1071 Başkımcılık: ayrılık yanlısı Arnavut partisi

Bunlar, iptida asrın ihtiyaçları sırasına geçen mektep ve matbuat¹⁰⁷², şiir ve edebiyattan nasiplerini almak için hususi lisanlarını kullanmak istediler. Bunun için evvela bir yazı kabul etmek icap etti. Kabul ettikleri yazının (Latince) olması da gösteriyor ki, Toskalar evvel emirde¹⁰⁷³ dinî camiadan ayrılmışlardı. Bir zamandan beri zayıflamaya başlayan dinî tesanütleri¹⁰⁷⁴ yerine, harsî¹⁰⁷⁵ bir tesanüt ikame etmeye çalışıyorlardı. Araplarda ve Kürtlerde de millîyet cereyanı iptida¹⁰⁷⁶ harsî bir şekilde başladı. Bu cereyanların siyasi bir mahiyet almaları ikinci merhaleleri, iktisadi bir mahiyet almaları da üçüncü merhaleleridir.

Türkçülüğe gelince bunun da harsî bir surette başladığını biliyoruz. Türkçülüğün ilk babalarından birisi en eski darülfünunumuzun¹⁰⁷⁷, ikincisi de mekatib-i askeriyemizin¹⁰⁷⁸ müessisidir¹⁰⁷⁹. Medrese kuvvetli olsaydı darülfünun teessüs edemeyecekti¹⁰⁸⁰. Asırlarca medresenin müsella¹⁰⁸¹ kuvveti mahiyetini muhafaza eden Yeniçerilik var iken de askeri mektepleri teessüs edemezdi. Demek ki içtimai¹⁰⁸² iş bölümünün neticesi olarak Türklerde de ümmet camiasının tesanüt kuvveti artık zayıflamaya başlamıştı. Sultan Abdülaziz devrinin nihayetlerinde Encümen-i Daniş'le Darü'l-fünun'un teşekkülü ve Mekatib-i Askeriye'ye yeni bir nazar ve intizam verilmesine teşebbüs olunması, bu zayıflamanın neticeleridir. Bu yeni müesseselerin başında bulunan Ahmet Vefik Paşa ile Süleyman Paşa, inhilale¹⁰⁸³ başlayan ümmet ve saltanat camiaları içinde pusulasız kalan milletlerini lisanî, harsî, tarihi tesanütlerle yeniden kuvvetlendirmek ve gençleri bu yeni mefkûrelere¹⁰⁸⁴ göre terbiye etmek ihtiyacını duydular. Bundan sonra, yirmişer sene fâsıla¹⁰⁸⁵ ile doğan Tasfiyecilik ve Yeni Lisan cereyanları da,

1072 matbûât: yayın, basım

1073 evvel emirde: önce

1074 tesânüd: dayanışma

1075 harsî: kültürel

1076 ibtidâ: önce

1077 dârü'l-fünûn: üniversite

1078 mekâtib-i askeriyeye: askeri okullar

1079 müessis: kurucu

1080 teessüs etmek: oluşmak, kurulmak

1081 müsella: silahlı

1082 ictimâî: toplumsal

1083 inhilâl: dağılma

1084 mefkûre: düşünce akımı

1085 fâsıla: ara

Türkçülük mefkûresinde bilhassa lisanla harsın âmil¹⁰⁸⁶ olduklarını gösterir. Filhakika¹⁰⁸⁷, Türkçülüğün nihayetlerine doğru (Millî İktisat) mefkûresi doğdu. Fakat, bu nazariyeyi¹⁰⁸⁸ ortaya atanlar, ne iktisatçılar, ne de ticaretle uğraşanlardı. Millîyetin millî hukuk, millî ahlak, millî terbiye, hatta millî felsefe gibi muhtelif tecellilerini arayan harsçı¹⁰⁸⁹ Türkçülerdi. Millî İktisat da Türklerde iptida¹⁰⁹⁰ bi-menfaat¹⁰⁹¹ bir mefkûre suretinde doğdu ve sırf nazarı¹⁰⁹² olarak memleketimizin iktisadi şeniyetini¹⁰⁹³ yani ziraatimizin, sanayimizin, ticaretimizin muhtelif sahalarında cari bulunan¹⁰⁹⁴ hukuki rejimlerle teknik şekilleri aramaya başladı. Millî iktisadiyatımız ancak iktisadi şeniyetimizi tetkik ettikten sonradır ki iktisadi hadiselerimizden normal ve marazi olanlarını tefrik edebilecek¹⁰⁹⁵ ve ancak o zaman, iktisadi hastalıklarımızın tedavisi için rapor yahut reçete verebilecekti. Fakat, maatesadüf¹⁰⁹⁶, Cihan Harbi, nazari tetkikleri¹⁰⁹⁷ durdurarak, muhtelif tarzlarda ameli tatbiklerin¹⁰⁹⁸ zuhura gelmesine¹⁰⁹⁹ sebep oldu. Millî İktisadiyat, ticari bir spekülasyon vasıtası değil, ilmi bir mekteptir¹¹⁰⁰. Almanyada bu mektebin müessisi¹¹⁰¹ Frederik List'tir. Durkheim List'in Millî İktisat hakkındaki eserine (objektif usulde yazılmış, şeniyete müstenit¹¹⁰² ilk iktisadiyat¹¹⁰³ kitabı budur) diyor. Fakat, bu millî iktisadiyat ilmi, her yerde millî mefkûreden¹¹⁰⁴ evvel değil sonra doğar.

1086 âmil: etken

1087 fi'l-hakika: doğrusu, hakikaten

1088 nazariyye: görüş

1089 harsçı: kültürel

1090 ibtidâ: önce

1091 bi-menfaat: faydasız

1092 nazarı: teorik

1093 şe'niyyet: gerçeklik

1094 câri bulunmak: yürürlükte olmak

1095 tefrik etmek: ayırmak

1096 maa't-tesâdüf: tesadüfen, tesadüfle

1097 nazari tedkikler: fikrî incelemeler

1098 ameli tatbikler: uygulamalar

1099 zuhûra gelmek: ortaya çıkmak

1100 mektep: ekol

1101 müessis: kurucusu

1102 şe'niyyete müstenid: gerçeğe dayalı

1103 iktisadiyât: ekonomi

1104 mefkûre: düşünce akımı

Millî Vicdanı Kuvvetlendirmek

İçtimai¹¹⁰⁵ zümreler başlıca üç kısma ayrılır: Ailevi zümreler, siyasi zümreler, mesleki zümreler. Bunlar arasında en ehemmiyetli olan siyasi zümrelerdir. Çünkü, siyasi zümre kendi başına yaşayan müstakil, yahut yarım müstakil bir hey'ettir¹¹⁰⁶. Ailevi zümrelerle mesleki zümrelerse, bu heyetlerin cüzleri¹¹⁰⁷, kısımları mahiyetindedir. Yani, siyasi zümreler birer içtimai uzviyettir¹¹⁰⁸; ailevi zümreler, bu uzviyetin hücreleri, mesleki zümreler de uzuvları mesabesinde¹¹⁰⁹. Bundan dolayıdır ki, ailevi ve mesleki zümrelere (tali¹¹¹⁰ zümreler) adı verilir.

Siyasi zümreler de başlıca üçe ayrılır: cemie¹¹¹¹, camia, cemiyet.

Cemie, bir kavimden yalnız küçük bir kısmın siyasi bir hey'et hâlini almasıyla teşekkül eder. Mesela, bir kavim müstakil aşiretlere ayrılınca, bu aşiretlerden her biri bir cemiedir. İptidai¹¹¹² kavimler, hep bu cemie hayatını yaşarlar. Bir zaman gelir ki, cemielerden biri, diğerlerini feth ve teshir ederek¹¹¹³ hâkimiyeti altına alır. Fakat, içine aldığı cemieler, umumiyetle kendi kavmine mensup aşiretler değildir. Başka kavimlere, yahut başka dinlere mensup cemieleri de mağlup ederek kendine tabi kıldığından, teşekkül eden yeni heyet¹¹¹⁴, mütecânisliğini¹¹¹⁵ gasp eder; muhtelif kavimlere ve dinlere mensup cemielerden mürekkep¹¹¹⁶ bir halita¹¹¹⁷ şeklini alır. Bu halitaya (camia) adı verilir. O hâlde, bütün feodal bey-

1105 ictimâî: toplumsal, sosyolojik

1106 hey'et: şekil, suret, yapı

1107 cüz': parça, kısım

1108 uzviyyet: organ, uzantı

1109 mesâbe: rütbe, derece, ölçü

1110 tâlî: ikinci derecede, sonra gelen

1111 cemî'e: klan

1112 ibtidâî: ilkel

1113 teshîr etmek: fethetmek

1114 hey'et: görüntü, şekil, yapı

1115 mütecânislik: türdeşlik, aynı ırktan olma

1116 mürekkep: birleşerek oluşmuş

1117 halîta: karışık yapı

liklerle umum¹¹¹⁸ imparatorluklar (camia) mahiyetindedirler. Çünkü, bu siyasi hey'etlerde başka başka kavimlere ve dinlere mensup cemielere¹¹¹⁹ mevcuttur.

Yine bir zaman gelir ki, bu cemielere de inhilal etmeye¹¹²⁰ başlar. İmparatorluklar içinde, lisanca ve harsça¹¹²¹ müşterek bulunan cemielere içtimai bir surette birleşerek müşterek vicdana, müşterek mefkûreye¹¹²² malik¹¹²³ bir milliyet hâlini alır. Bu milliyet, millî vicdana malik olduktan¹¹²⁴ sonra, artık uzun müddet, tabilik¹¹²⁵ hâlinde kalmaz. Er geç, siyasi istiklalini elde ederek istiklaline malik siyasi bir hey'et hâline girer. İşte, ancak, bu mütecanis, müttehîd¹¹²⁶ ve müstakil¹¹²⁷ heyete (cemiyet) adı verilebilir.

Bu cemiyetlere aynı zamanda (millet) adı da verilir. Demek ki hakiki cemiyetler ancak milletlerdir, lakin kavimler birdenbire millet hâline giremezler. İptida¹¹²⁸, cemielere hâlinde içtimai hayatın adeta çocukluk devresini geçirirler, sonra, bir camianın içine girerek, orada da içtimai hayatın uzun bir çıraklık devresini geçirirler. Nihayet imparatorluğun zulmünden bizar olarak¹¹²⁹ müstakil hayatlar yaşamak üzere camiadan ayrılırlar.

Camia hayatı, mahkum kavimler için muzır¹¹³⁰ olduğu derecede hâkim kavim için de zararlıdır. Buna kendi kavimimizden daha belîğ¹¹³¹ bir misal olamaz: Türkler, Osmanlı İmparatorluğu'nun müessisi¹¹³² iken, bu camianın vücuda getirdiği feodalizm içinde (reaya¹¹³³) hâlini aldılar. Aynı zamanda, hayatlarını

1118 umûm: genel, tüm

1119 cemie: klan

1120 inhilâl etmek: dağılmak

1121 harsça: kültürce

1122 mefkûre: düşünce

1123 mâlik: sahip

1124 mâlik olmak: sahip olmak

1125 tâbi'lik: bağımlılık

1126 müttehîd: birleşmiş, birleşik

1127 müstakil: bağımsız

1128 ibtidâ': önce

1129 bizâr olmak: bıkmak, usanmak

1130 muzır: zararlı

1131 belîğ: anlaşılır, iyi

1132 müessis: kurucu

1133 re'âyâ: halk, yönetilenler

camiaya asker ve jandarma vazifelerini ifa etmekle geçirdiklerinden, irfanca ve iktisatça yükselmeye vakit bulamadılar. Diğer kavimler, Osmanlı camiasından irfanlı, medeniyetli ve zengin bir hâlde ayrılırken, zavallı Türkler ellerinde kırık bir kılıçla eski bir sabandan başka bir mirasa nail olamadılar.

Mamâfih¹¹³⁴, bir insan için, çocukluk ve çıraklık devirlerinden geçmek nasıl mecburi ise, bir kavim için de cemîe¹¹³⁵ ve camia stajlarını yapmak öylece zaruridir. Her kavim, ancak bu merhalelerden geçtikten sonra cemiyet ve millet hâline gelebilmiştir.

Şu kadar var ki cemiyet hayatına çabuk ulaşan hâkim bir millet, camia devri ni daha az zararlı olarak geçirebilir. Mesela İngiliz kavmi, henüz İskoçya, Gal ve İrlanda ülkelerini fethetmeden evvel, cemiyet hâlini almıştı. Halkın intihap ettiği¹¹³⁶ mebuslar, lordlarla birleşerek memleketi idare ediyorlardı. Saray bir gölgeden ibaret kalmıştı. Binaenaleyh¹¹³⁷, bütün meseleler sarayın menfaatine değil, halkın faydasına uygun bir surette hallolunuyordu. İngiliz kavmi bundan beş yüz sene evvel, işte bu suretle kendi işlerini mümessilleri vasıtasıyla düşünüp karar veren uyanık bir millet hâline girmişti. Asırlarca İngiliz Parlamentosu münhasıran¹¹³⁸ Anglo Saksonlardan mürekkep olmak¹¹³⁹ üzere müzakere etti¹¹⁴⁰. İçlerinde mili siyasete mani olacak hiçbir yabancı unsur, gayri millî cereyanlara¹¹⁴¹ sürükleyecek hiçbir yabancı fert mevcut değildi.

İngilizler, tam dört yüz sene bu samimi ve mahremâne¹¹⁴² meşrutiyet hayatını yaşadıktan, millî harslarını¹¹⁴³ ve millî seciyelerini¹¹⁴⁴ artık bozulmaz ve değişmez bir salâbet¹¹⁴⁵ haline getirdikten sonradır ki İskoçya, Gal ve İrlanda ülke-

1134 māmâfih: bununla birlikte

1135 cemîe: klan

1136 intihâb etmek: seçmek

1137 binâenaleyh: bundan dolayı, buna dayanarak

1138 münhasıran: sadece

1139 mürekkep: oluşmuş

1140 müzakere etmek: meclisin çalışması

1141 cereyân: hareket

1142 mahremâne: mahrem şekilde

1143 hars: kültür

1144 seciyye: karakter, huy

1145 salâbet: sağlamlık, dayanıklılık

lerini fethederek İngiltere'ye ilhak eylediler¹¹⁴⁶. Fakat, bu ilhak, yalnız siyasi bir ilhaktan ibaretti. Hiçbir vakit, İngilizler bu üç yabancı kavmin İngiliz cemiyetine, Anglo Sakson milletine iltihak etmesine¹¹⁴⁷ meydan vermediler. Memleket, sanki yine eskisi gibi yalnız İngilizlerden mürekkepmiş¹¹⁴⁸ gibi, münhasıran¹¹⁴⁹ İngiliz menfaati ve İngiliz mefkûresi¹¹⁵⁰ nokta-yı nazarından¹¹⁵¹ idare olundu. Daha sonraları Amerika gibi, Hindistan gibi, Cenubi Afrika gibi, Mısır gibi, Avustralya gibi müstemlekelere ve müstamerelere¹¹⁵² malik oldular¹¹⁵³. Fakat, yine daima, parlamento İngiliz Parlamentosu hâlinde, kabine Anglo Sakson kabinesi hâlinde kaldı. İngiliz milleti, gittikçe büyüyen bu siyasi camia içinde kendi benliğini bir an için olsun hiç unutmadı. İşte, İngiliz milletinin, asırlardan beri cihan siyasetinde hükümran olmasının sebebi budur.

Görülüyor ki bir kavim ancak kendi kendinî millî bir parlamento ile idare eden hakiki bir millet hâline geldikten sonra, yüksek ve samimi bir cemiyet hayatı yaşayabilir. Avrupa'nın diğer kavimleri bu hakikati pek geç anlayabildiler. Çünkü, iki asır evvele kadar, Avrupa'nın diğer sahalalarında, halklar ve ülkeler hükümdar ailelerinin esirleri ve malikaneleri¹¹⁵⁴ hükmünde idiler. Bir hükümdar, kızını evlendirirken, memleketin bir kısmını ona çeyiz¹¹⁵⁵ verebilirdi. Bir hükümdar, vilayetlerinden birini başka bir hükümdara hediye edebilir, yahut satabilirdi. Miras tarikiyle¹¹⁵⁶, memleketin bir kısmı yabancı bir hükümdarın eline geçebilirdi. Hülâsa¹¹⁵⁷, halkların, kavimlerin hiçbir mevcudiyeti, irabdan hiçbir hazzı yoktu¹¹⁵⁸. Devlet demek, hükümdar demektir: bu düstur yalnız Ondördüncü Lui'ye mahsus değildi, İngiltere'nin gayrı¹¹⁵⁹ bütün Avrupa devletlerinin siyasi şiarı¹¹⁶⁰ bundan ibaretti.

1146 ilhâk eylemek: katmak

1147 iltihâk etmek: katılmak, karışmak

1148 mürekkeb: oluşmuş

1149 münhasıran: sadece

1150 mefkûre: düşünce

1151 nokta-yı nazar: bakış açısı

1152 müstemleke ve müsta'mere: sömürge

1153 mâlik olmak: sahip olmak

1154 mâlikâne: esir, sahip olunan

1155 cihâz: çeyiz

1156 tarikiyle: yoluyla

1157 hülâsa: özetle

1158 i'râbdan hiçbir hazzı olmamak: söz söylemeye hakkı olmamak,

1159 İngiltere'nin gayrı: İngiltere'den başka

1160 şî'âr: ülkü

Fakat, millîyet devresi nihayet, diğer Avrupa kavimleri için de hulul etti¹¹⁶¹. Hollandalılar, Fransızlar ilh¹¹⁶² kendi kendinî idare eden millet hâlini almaya başladılar. Tarih, umumi bir kaide olarak gösteriyor ki her nereye millîyet ruhu girdiyse, orada büyük bir terakki ve tekamül cereyanı¹¹⁶³ doğdu. Siyasi, dinî, ahlaki, hukuki, bedii¹¹⁶⁴, ilmî, felsefi, iktisadi, lisanî hayatların hepsine gençlik, samimilik ve taravet¹¹⁶⁵ geldi. Her şey yükselmeye başladı. Fakat, bütün bu terakkilerin fevkinde¹¹⁶⁶ olarak yeni bir seciyenin¹¹⁶⁷ husul bulunduğunu¹¹⁶⁸ da yine bize mukayeseli tarih haber veriyor. Millî vicdan nerede teşekkül etmişse, artık orası müstemleke¹¹⁶⁹ olmak tehlikesinden ebediyen kurtulmuştur.

Filhakika¹¹⁷⁰, bugün Milletler Cemiyeti, Almanya'yı bir müstemleke hâlinde Fransa'ya takdim etse, acaba Fransızlar bu hediyeyi kabule cesaret edebilirler mi? Macaristan'ı ve Romanya'nın, Bulgaristan'ı Yunanlıların mandası altına koymak istese bu iki devlet şu mandaları kabule yanaşabilir mi? Şüphesiz hayır! Çünkü mandater olmak isteyen bir devlet mandası altına girecek memlekette kolayca hâkim olmak ister. Hâlbuki millî vicdanı uyanmış bir ülkeye kocaman ordular gönderilse bile, orada en küçük bir nüfuz kazanmak mümkün değildir. İngilizlerin Trakya ile İzmirli Yunanlıların, Atina ve havalisini¹¹⁷¹ Fransızların, Antalya'yı İtalyanların mandası altına vermesi, İstanbul'u kendi eline geçirmek içindi. Bütün bu devletler, Anadolu millî vicdanının uyandığını, Yunan ordularının millî kıyam¹¹⁷² karşısında buz gibi eridiğini görünce bu ham sevdalardan vazgeçmeye başladılar. Amerika'nın ne Ermenistan'da, ne de Türkiye'de manda kabulüne yanaşmaması da buralardaki millî vicdanın şiddetini görmesinden do-

1161 hulûl etmek: başlamak

1162 ilh: vb.

1163 terakki ve tekâmül cereyanı: ilerleme akımı

1164 bedî: sanatsal, estetik

1165 tarâvet: yenilik, tazelik

1166 fevkinde: üstünde

1167 seciyye: karakter, huy

1168 husûl bulmak: ortaya çıkmak

1169 müstemleke: sömürge

1170 fi'l-hakika: doğrusu, hakikaten

1171 havâlî: çevre

1172 kıyam: ayağa kalkma, diriliş, ayaklanma

layıdır. Hâlbuki, İngilizlerle Fransızlar Arabistan'ı aralarında taksim etmekte¹¹⁷³ hiçbir mahzur görmediler. Çünkü, bütün aşiretleri cemîe¹¹⁷⁴ hayatı yaşayan, şehirleri henüz cemiyet devresine gelmemiş olan Arabistan'da millî vicdanın henüz uyanmamış olduğunu biliyorlardı.

Görülüyor ki son asırlarda millî vicdanın uyandığı yerlerde, artık imparatorluk kalamıyor, müstemleke¹¹⁷⁵ hayatı devam edemiyor. Rusya, Avusturya ve Türkiye imparatorluklarının inhilali¹¹⁷⁶, Cihan Harbi'nin bir neticesi değildi. Cihan Harbi, daha evvelden esaslı sebeplerin hazırlamış olduğu bir neticenin zuhuruna¹¹⁷⁷ tesadüfi bir vesile olmaktan başka bir rol oynamadı. Eğer bu imparatorlukların içinde yaşayan kavimler arasında, millî vicdana malik¹¹⁷⁸ ve artık mahkum olarak yaşaması mümkün olmayan mefkûreli¹¹⁷⁹ milletler bulunmasaydı, Cihan Harbi bu imparatorlukları deviremezdi. Nasıl ki; Alman devleti, mütecanis¹¹⁸⁰ bir milletten mürekkep¹¹⁸¹ olduğu için -Fransızların bu kadar tahripkârlığına rağmen- bir türlü yıkılmıyor. Hatta, ileride Avusturya camiasından ayrılan Avusturya Almanlarıyla birleşebileceği için, Cihan Harbi'nden daha kuvvetli çıkmıştır da denilebilir.

Bir taraftan Avrupa'da bu netice doğarken, diğer taraftan Asya'da başka neticeler doğuyordu. Suriye, Irak, Filistin, Hicaz ülkeleri, Türkiye camiasından ayrılmakla beraber, istiklale nail olmadılar. Çünkü, buralarda oturan cemaatlerin millî vicdanı tamamıyla uyanmamıştı. Şüphesiz, buralarda da millî vicdan uyandığı gün, artık Fransız ve İngiliz mandaları bir saniye bile duramayacaklardır. Nasıl ki, İngiltere devleti, Cihan Harbi'nden galip çıkmakla beraber, İrlanda'nın, Malta'nın, Mısır'ın muhtariyetlerini¹¹⁸² yani istiklale doğru ilk adımlarını ka-

1173 taksim etmek: bölmek

1174 cemî'e: klan

1175 müstemleke: sömürge

1176 inhilâl: dağılma

1177 zuhûr: ortaya çıkmak

1178 mâlik: sahip

1179 mefkûre: düşünce akım

1180 mütecânis: aynı cins, türdeş

1181 mürekkep: oluşmuş

1182 muhtâriyyet: özerklik

bule mecbur oldu. Avusturalya, Kap¹¹⁸³, Kanada, Yeni Zelanda gibi Anglo-Saksonlarla meskun¹¹⁸⁴ ülkelerde tam muhtariyetler kabulüne mecburiyet hissetti. Tarihin ve halihazırın¹¹⁸⁵ bu şahadetleri¹¹⁸⁶ bize gösteriyor ki bugün Avrupa'da millî vicdana malik olmayan hiçbir kavim kalmamıştır. Binaenaleyh¹¹⁸⁷ Avrupa'nın hiçbir ülkesinde müstemleke tesisine¹¹⁸⁸ imkân yoktur.

İslam âleminde de artık müstemleke hayatına nihayet vermek için, Müslüman kavimlerde millî vicdanı kuvvetlendirmekten başka çare yoktur.

Bir zamanlar, İttihad-i İslam¹¹⁸⁹ mefkûresi müslüman kavimlerin istiklale nail olmasını evvelkilerinin müstemleke hâlinde kurtulmasını temin eder¹¹⁹⁰ zannolunuyordu. Hâlbuki ameli¹¹⁹¹ tecrübeler gösterdi ki İslam ittihadı bir taraftan teokrasi ve klerikalizm¹¹⁹² gibi irticai cereyanları¹¹⁹³ doğurduğundan, diğer cihetten¹¹⁹⁴ de İslam âleminde milliyet mefkûrelerinin¹¹⁹⁵ ve millî vicdanların uyanmasına aleyhtar bulunduğundan Müslüman kavimlerin terakkisine¹¹⁹⁶ mani olduğu gibi, istiklaline de haildir¹¹⁹⁷. Çünkü, İslam âleminde millî vicdanın inkişafına¹¹⁹⁸ hail olmak, Müslüman milletlerin istiklaline mani olmak demektir. Teokrasi klerikalizm cereyanları¹¹⁹⁹ ise, cemiyetlerin geride kalmasına, hatta gittikçe gerilemesine en büyük bir sebeptir.

O hâlde, ne yapmalı? Her şeyden evvel gerek memleketimizde, gerek sair İslam ülkelerinde daima millî vicdanı uyandırmaya ve kuvvetlendirmeye çalışmalı.

1183 Kap: Cape(Güney Afrika)

1184 meskûn: yerleşilmiş olan, yaşanılan yer

1185 hâl-i hâzır: mevcut durum

1186 şahâdet: şahitlik

1187 binâenaleyh: bundan dolayı, buna dayanarak

1188 müstemleke te'sisi: sömürge oluşturmak

1189 İttihâd-ı İslâm: İslam birliği

1190 te'min etmek: sağlamak

1191 'amelî: pratik, fiili

1192 klerikalizm: toplumda dinî kurumların güçlenmesini amaçlayan akım

1193 cereyân: hareket

1194 cihet: yön

1195 mefkûre: düşünce

1196 terakki: ilerleme

1197 hâ'il: engel

1198 inkişâf: ortaya çıkmak

1199 cereyân: hareket, akım

Çünkü bütün terakkilerin¹²⁰⁰ menbaı millî vicdan olduğu gibi, millî istiklalin masdarı¹²⁰¹ ve istinatgahı¹²⁰² da yalnız odur.

9

Millî Tesanüdü¹²⁰³ Kuvvetlendirmek

Mütareke'den sonra, İngilizleri, Fransızları yakından görmeye, tanımaya başladık. Bunlarda ilk gözümüze çarpan cihet, medeni ahlakın bozukluğudur. Bilhassa, memleketimize gelen veya Malta'da hâkim bulunan İngilizlerin medeni ahlaklarını çok düşük bulduk. Müstemleke¹²⁰⁴ ahalisini soymak, mağluplara kul, köle muamelesi yapmak, harp esirlerinin ve hatta sulh esirlerinin parasını, eşyasını çalmak onlarca tamamıyla helaldir.

“İngiliz milletinin medeni ahlakında gördüğümüz bu düşüklüğe karşı, itiraf edelim ki vatani ahlakını pek yüksek bulduk. Türkiye'de yüzlerce, hatta binlerce vatan hainin zuhur etmesine¹²⁰⁵ mukabil, bütün İngiltere'de tek bir vatan haini zuhur etmedi. O hâlde, bizde medeni ahlakın daha yüksek olması neye yaradı? Keşke bizde de bunların yerine yalnız vatani ahlak yüksek olsaydı!

Vatani ahlakın yüksek olması millî tesanüdün temelidir. Çünkü, vatan, üstünde oturduğumuz toprak demek değildir. Vatan (millî hars¹²⁰⁶) dediğimiz şeydir ki üstünde oturduğumuz toprak onun, ancak zarfından ibarettir. Ve ona, zarf olduğu içindir ki mukaddestir. O hâlde, vatani ahlak, millî mefkûrelerden¹²⁰⁷, millî vazifelerden mürekkep¹²⁰⁸ olan bir ahlak demektir.

O hâlde, millî tesanüdü kuvvetlendirmek için her şeyden evvel, vatani ahlakı yükseltmek lazım geliyor. Fakat, vatani ahlakı yükseltmek için ne yapmalıyız?

1200 terakki: ilerleme

1201 masdar: çıkış yeri

1202 istinâd-gâh: dayanak noktası

1203 tesânüd: dayanışma

1204 müstemleke: sömürge

1205 zuhûr etmek: ortaya çıkmak

1206 hars: kültür

1207 mefkûre: düşünce

1208 mürekkep: oluşmuş

(Vatan millî harstır) demiştik. Demek ki vatan dinî, ahlaki, bedii¹²⁰⁹ güzelliklerin bir müzesidir, bir sergisidir. Vatanımızı derûni¹²¹⁰ bir aşkla sevmemiz bu samimi güzelliklerin mecmuu¹²¹¹ olduğu içindir. O hâlde, millî harsımızı bütün güzellikleriyle ne zaman meydana çıkarırsak, vatanımızı en çok o zaman seveceğiz ve bu kadar şiddetle seveceğimiz o sevimli vatan uğruna şimdiye kadar yaptığımız gibi yalnız tehlike zamanlarında hayatımızı değil, sulh ve sükun anlarında¹²¹² da bütün şahsi ve zümrevi ihtiraslarımızı feda edebileceğiz. Görülüyor ki millî tesanüdü kuvvetlendirmek için, ilk iptida¹²¹³, millî harsı yükseltmekle mükellef olan münevverlerin¹²¹⁴ bu işi çabuk başarmaları lazım.

Millî tesanüdüün birinci temeli (vatani ahlak) olduğu gibi, ikinci temeli de (medeni ahlak)tır. Vatani ahlak, kendi milliyetimizi mukaddes tanımaktan ibaret olduğu gibi, medeni ahlak da milletimizin fertleriyle onlara benzeyen sair¹²¹⁵ fertleri muhterem¹²¹⁶ tanımaktan ibarettir. Cemiyet, mukaddes olunca, onun fertleri de mukaddes olmaz mı?

O hâlde vatanımızı, milletimizi nasıl seviyorsak, milletdaşlarımızı da öylece sevmeliyiz. Bütün milletdaşlarını sevmeyen bir adam, milletini de sevmiyor demektir.

Şimdiye kadar münevverlerin halkı ve halkın münevverleri sevmesi mümkün değildi. Çünkü, terbiyelerini münevverler Osmanlı medeniyetinden, halksa Türk harsından¹²¹⁷ almışlardı. Aynı terbiyelerle yetişen iki sınıf birbirini nasıl sevebilir? Bundan başka, münevverler sarayın bendeleri¹²¹⁸ idiler, memur oldukları zaman halkı soyarak sarayın israf ve sefahatine¹²¹⁹ hizmet etmekten başka bir şey düşünmezlerdi. Tabii, bu cihetten¹²²⁰ de mazlum halk onları sevemezdi.

1209 bedîi: sanatsal, estetik

1210 derûni: içten

1211 mecmû: toplam, tüm

1212 sulh ve sükûn anları: barış dönemi

1213 ilk ibtidâ: ilk önce

1214 münevver: aydın

1215 sâir: diğer

1216 muhterem: saygıdeğer

1217 hars: kültür

1218 bende: kul, köle

1219 sefâhet: gereksiz masraf

1220 cihet: yön

Aralarında rekabet, haset, çekememezlik gibi ihtiraslar bulunduğu için bizzat münevverler de birbirlerini sevmezlerdi. Memleketimizde birbirini seven, yalnız halktan olan fertlerdi ve eski devirde millî tesanüt yalnız bu öz Türklerin samimi sevişmesine istinat ediyordu.

Şurası da vardır ki medeni ahlak yalnız milletimize mensup fertlerin muhterem tanılmasından ve samimi bir muhabbetle sevilmesinden ibaret değildir. Filhakika¹²²¹, iptida¹²²² muhterem tanılan¹²²³ ve sevilen fertler milletdaşlarımızdır. Çünkü bizi onlarla birleştiren müşterek bir hars¹²²⁴, müşterek bir yurt, müşterek bir dil, müşterek bir din vardır. Fakat, biz bir millî harsa mensup olduğumuz gibi, bir de beynelmilel¹²²⁵ medeniyetine mensubuz. Harsımızı sevdiğimiz gibi, medeniyetimizi de severiz. O hâlde medeniyetdaşlarımızı sevmemiz ve muhterem¹²²⁶ saymamız iktiza etmez mi?¹²²⁷

Medeniyet zümresi iptida, dinî bir ümmet hâlinde başlar. Müslümanlık, Hristiyanlık Budistlik gibi cihani dinler birçok milletleri içlerine alarak onları, bitişik kaplardaki mayalar hâline koymuşlardır. Hikmet tecrübelerinde¹²²⁸ muttasıl¹²²⁹ kaplardan birine konulan suyun derhal diğerlerine taksim olduğunu¹²³⁰ ve hepsinde su seviyesinin derhal aynı irtifaya çıktığını görmüyor muyuz? Aynı ümmete mensup bir milletin husule getirdiği¹²³¹ terakkilerin¹²³² yahut düçar olduğu¹²³³ inhitatların¹²³⁴ derhal diğerlerine intikal etmesi tıpkı bunun gibidir. Çünkü dindeki birlik, onları muttasıl kaplar hâline getirmiştir.

1221 fi'l-hakika: gerçekten de, doğrusu

1222 ibtidâ: önce

1223 tanılmak: tanınmak

1224 hars: kültür

1225 beyne'l-milel: uluslararası

1226 muhterem: değerli, saygıdeğer

1227 iktizâ etmek: gerekmek

1228 hikmet tecrübeleri: fizik deneyleri

1229 muttasıl: aralıksız, bitişik

1230 taksim olunmak: bölünmek, ayrılmak

1231 husûle getirmek: meydana getirmek

1232 terakki: ilerleme

1233 düçar olmak: yakalanmak, tutulmak

1234 inhitât: düşüş, gerileme

Beynelmileliyet¹²³⁵ iptida¹²³⁶ böyle dinî olarak başlarsa da, uzun terakkilerden¹²³⁷ sonra, yalnız ilmi ve fenni bir medeniyette müşterek bulunan la-dinî¹²³⁸ bir beynelmileliyet de husule gelebilir¹²³⁹. Bugünkü Avrupa medeniyeti, Avrupa beynelmileliyeti bu iki enmüzece¹²⁴⁰ intikal devresinde bulunuyor. Avrupa beynelmileliyeti Japonlarla Yahudileri müsavi şeraitle¹²⁴¹ kendi medeniyetine mensup saydığı için, dinî bir medeniyetten ve dinî bir beynelmileliyetten çıkmak istediğini ima ediyor. Fakat, diğer taraftan Müslüman ülkelerinin manda altında kalmasında hâlâ ısrar göstermesi, eski ehl-i salib¹²⁴² taasubundan¹²⁴³ henüz kurtulmadığını gösteriyor. Bu taassubun kalkması ve bizim de müsavi şerait¹²⁴⁴ dahilinde Avrupa medeniyetine girmemiz bizim için bir gaye olmalıdır. Hülâsa¹²⁴⁵, medeni ahlak, evvela milletdaşlarımızı, sonra dindaşlarımızı, en sonra da bütün insanları sevmekten ve muhterem görmekten ibarettir. Bütün bu fertlerin hayatına, mülkiyetine, hürriyetine, haysiyetine tecavüz etmemek medeni ahlakın teklif ettiği vazifelerdendir.

Görülüyor ki vatani ahlak ile merkez¹²⁴⁶ olduğu hâlde, medeni ahlak anilmerkezdir¹²⁴⁷. Vatani ahlak sevgilerimizin, vatan dairesinde tekasüf ve temerküz etmesini¹²⁴⁸ istediği hâlde medeni ahlak bunların yavaş yavaş millet hudutlarını aşarak ümmet hudutlarına ve ümmet hudutlarını aşarak beynelmilel mamure¹²⁴⁹ hudutlarına ve mamure hudutlarını aşarak bütün insanlık âlemine ittisa ve inbisat¹²⁵⁰ eylememesini arzu eder. Bazen bu iki ahlak arasında ihtilaf ve tezat bile zuhur edebilir¹²⁵¹. Mesela, harp zamanlarında vatani ahlak son derece

1235 beyne'l-milliyet: uluslararasılık

1236 ibtidâ: önce

1237 terakki: ilerleme

1238 lâ-dinî: din dışı

1239 husûle gelmek: ortaya çıkmak

1240 enmüzece: tür

1241 müsâvî şerâit: eşit şartlarla

1242 ehl-i salib: Haçlılar

1243 taassub: fanatizm, tutuculuk

1244 şerâit: şartlar

1245 hülâsa: özetle

1246 ile'l-merkez: dıştan merkeze

1247 ani'l-merkez: merkezden dışa

1248 tekâsüf ve temerküz etmek: birikmek ve toplanmak

1249 ma'mûre: medeniyet dairesi

1250 ittisâ' ve inbisât: bollaşmak ve genişlemek

1251 zuhûr etmek: ortaya çıkmak

şiddetlenerek, medeni ahlakı sönük bir hâle getirir. Uzun sulh¹²⁵² devreleri de yalnız medeni ahlakı kuvvetlendirerek, vatani ahlakı zayıflatır. Harbin birçok maddi ve manevi hasarlarıyla beraber, içtimai¹²⁵³ bir faydası da bulunduğunu iddia edenler, bilhassa bu noktaya istinad ediyorlar¹²⁵⁴.

Görülüyor ki millî tesanüdü¹²⁵⁵ kuvvetlendirmek için, vatani ahlakı medeni ah-laka takdim etmek¹²⁵⁶ ve insani kıymetin medeni ahlakın dairelerinde merkez-den muhite doğru gittikçe eksildiğini, muhitten merkeze doğru geldikçe arttığı-nı düstur ittihaz eylemek¹²⁵⁷ lazımdır. Yani yukarıda da söylediğimiz vechle¹²⁵⁸, kıymetin birinci derecesinde milletdaşlarımızı, ikinci derecesinde ümmetdaşla-rımızı, üçüncü derecesinde medeniyetdaşlarımızı, dördüncü derecesinde bütün insanları görmemiz ve onları derecelerine göre sevmemiz lazım gelir.

Millî tesanüdü kuvvetlendirmek için vatani ve medeni ahklardan sonra, bir de mesleki ahlakı yükseltmek lazımdır.

Her millet, içtimai taksim-i amal¹²⁵⁹ neticesi olarak bir takım meslek ve ihtisas zümrelerine ayrılır. Mühendisler, tabipler, musikişinaslar, ressamalar, muallim-ler¹²⁶⁰, muharrirler¹²⁶¹, askerler, avukatlar, tacirler, çiftçiler, fabrikatörler, demirci-ler, marangozlar, çulhalar¹²⁶², terziler, değirmenciler, fırıncılar, kasaplar, bakkallar ilh¹²⁶³. Bu zümreler birbirinin lazım ve melzumudurlar¹²⁶⁴, yekdiğerinin¹²⁶⁵ yap-tıkları hizmetler, bu mütekabil¹²⁶⁶ muhtaçlıklar da bir nevi tesanüt değil midir?

1252 sulh: barış

1253 ictimâî: toplumsal

1254 istinâd etmek: dayanmak

1255 tesânüd: dayanışma

1256 takdîm etmek: önde tutmak, öncelik vermek

1257 ittihâz eylemek: saymak, kabul etmek

1258 vechle: şekilde, surette

1259 taksîm-i a'mâl: işbölümü

1260 mu'allim: öğretmen

1261 muharrir: yazar

1262 çulha: el tezgâhında bez dokuyan kimse.

1263 ilh: vb.

1264 melzûm: lazım olan, birbirinden ayrılmayan

1265 yekdiğer: birbiri

1266 mütekâbil: karşılıklı

Bu nev¹²⁶⁷ tesanüdün¹²⁶⁸ kuvvetlenmesi için, evvela, taksim-i amalin¹²⁶⁹, ancak müşterek vicdana mâlik¹²⁷⁰ bir cemiyet dahilinde vukua gelmesi¹²⁷¹ şarttır. Başka başka milletlere mensup olup da aralarında müşterek vicdan bulunmayan zümrelerin iş bölümü, hakiki taksim-i amal mahiyetinde değildir. (Durkheim) bu nev hizmetlerin mübadelesine (mütekabil tufeylilik¹²⁷²) adını veriyor. Mesela, eski Türkiye'de Türklerle gayrimüslimler müşterek bir iktisadi hayat yaşıyorlardı. Fakat aralarındaki iş bölümü, hakiki bir taksim-i amal değildir; mütekabil bir tufeylilikten ibaretti. Çünkü Türklerle bu gayr-i Türk¹²⁷³ unsurlar arasında müşterek bir vicdan yoktu. Türkler, gayrimüslimlerin siyasi tufeylileri idiler, gayrimüslimler de Türklerin iktisadi tufeylileri idiler. Beynelmilel¹²⁷⁴ iktisadi münasebetler de hep bu tarzdadır.

Bu nev tesanüdün kuvvetlenmesi için, ikinci şart da, meslek zümrelerinin bütün memlekete şamil¹²⁷⁵ millî teşkilatlar hâlinde taazzisinden¹²⁷⁶ sonra, her meslek zümresinde mesleki bir ahlakın teessüs etmesidir¹²⁷⁷.

Mesleki ahlak, başka meslek zümrelerine mübah olduğu hâlde yalnız bir meslek erbabına -meslek icabı olarak- memnu¹²⁷⁸ olan fiilleri gösterir. Mesela, bir memlekete kolera girdiği zaman, oradan herkes kaçabilir; yalnız tabiplerle papazlar kaçamaz. Bunun gibi herkes ticaretle iştigal edebilir¹²⁷⁹: Resmi nüfuza malik olan¹²⁸⁰ devlet memurları edemez. Asker sınıfından olanların korkak, polislerin sefih¹²⁸¹, hâkimlerin tarafçı, muallimlerle¹²⁸² muharrirlerin¹²⁸³ cahil ve mefkûre-

1267 nev': tür

1268 tesânüd: dayanışma

1269 taksim-i a'mâl: iş bölümü

1270 mâlik: sahip

1271 vuku'a gelmek: gerçekleşmek

1272 mütekâbil tufeylilik: karşılıklı bağımlılık

1273 gayr-i Türk: Türk olmayan

1274 beyne'l-milel: uluslararası

1275 şâmil: kapsayan

1276 ta'azzî: şekillenme

1277 te'essüs etmek: oluşma

1278 memnû': yasak

1279 iştigâl etmek: uğraşmak

1280 mâlik olmak: sahip olmak

1281 sefih: zevk ve eğlence düşkünü

1282 mu'allim: öğretmen

1283 muharrir: yazar

siz¹²⁸⁴ olmaları mesleki ahlaka münafidir¹²⁸⁵. Katiplerin ketum¹²⁸⁶, avukatlarla tabiplerin mahremiyete riayetkâr¹²⁸⁷ olmaları da mesleki ahlak icabatındandır.

Mamâfih¹²⁸⁸, bu mesleki ahlakların müeyyideleri¹²⁸⁹ de vardır. Mesleki vazifelerin bu müeyyideleri, her meslek teşkilatına mahsus olarak bulunması lazım gelen (haysiyet divanları)dır.

Fertlerin meslek mütehasıslarına karşı hayatlarını, haysiyetlerini, hürriyet ve menfaatlerini himaye edecek yegane müeyyide, işte bu mesleki ahlaka ait teşkilatlardan ve vazifemelerden ibarettir. Bunlar mevcut olmadıkça muhtelif meslekler arasında hakiki bir tesanüt¹²⁹⁰ mevcut olamaz. Şimdi yukarıdaki beyanatı¹²⁹¹ hülâsa edelim¹²⁹²:

Millî tesanüdün kuvvetlendirilmesi, içtimai¹²⁹³ intizam ve terakkinin¹²⁹⁴, millî hürriyet ve istiklalın temelidir. Millî tesanüdü kuvvetlendirmek için de, vatani, medeni, mesleki ahlakların kuvvetlendirilmesi, yükseltilmesi lazımdır.

Millî harsımızın¹²⁹⁵ şuurlu bir hâle gelip yükselmesi ne gibi teşkilatlara muhtaçtır? Evvela millî harsımı saklanmış olduğu gizli köşelerden münevverlerin¹²⁹⁶ nazarlarına arz edecek olan arama teşkilatlarına ihtiyaç vardır. Bu vazifeyi ifa edecek teşkilatlar şunlardır: Millî Müze, Etnografi Müzesi, Millî Hazine-yi Evrak¹²⁹⁷, Millî Tarih Kütüphanesi, İhsaiyat Müdüriyet-i Umumiyesi¹²⁹⁸.

1284 mefkûresiz: fikirsiz, idealsiz

1285 münâfi: aykırı

1286 ketûm: ağzı sıkı

1287 riâyetkâr: saygılı, sadık

1288 mâmâfih: bununla birlikte

1289 müeyyide: yaptırım

1290 tesânüd: dayanışma

1291 beyânât: beyanlar, açıklamalar

1292 hülâsa etmek: özetlemek

1293 ictimâî: toplumsal

1294 terakki: ilerleme

1295 hars: kültür

1296 münevver: aydın

1297 Hazîne-yi Evrâk: belgeler hazinesi

1298 İhsâiyyat Müdüriyyet-i Umûmiyyesi: İstatistik Genel Müdürlüğü

(1) Türk halkının bedii¹²⁹⁹ dehasına canlı şahitler bulunan ve fakre¹³⁰⁰ düşen eski Türk evlerinden parça parça çıkarılıp bedestenlerde¹³⁰¹ satılan perdeler, halılar, şallar, ipekli kumaşlar, eski marangoz ve demirci işleri, çiniler, hüsn-i hatt levhaları, müzehhep¹³⁰² kitaplar, güzel ciltler, güzel yazılı Kuran-ı Kerimler, millî tarihimizin vesikaları olan meskukat¹³⁰³ vesaire hep ecnebiler¹³⁰⁴ tarafından satın alınarak Avrupa'ya ve Amerika'ya taşınmaktadır. Bunların harice¹³⁰⁵ çıkarılmasını men edecek bir kanunumuz olmadığı gibi, bunları satın alarak millî bediiyat¹³⁰⁶ âşıklarının nazarlarına arz edebilecek millî bir müzemiz de yoktur. Vakıa¹³⁰⁷, Topkapı Sarayı'nda büyük bir müzemiz mevcuttur. Fakat, buna (harsi¹³⁰⁸ müze) demekten ziyade, (medeni müze) namını vermek daha münasiptir. Çünkü, bu müze Türk harsına ait millî eserlere ikinci derecede bir ehemmiyet göstermiş, birinci derecedeki ehemmiyeti beynelmilel¹³⁰⁹ kıymete malik¹³¹⁰ eserlere atfetmiştir. Bu müddeamızın¹³¹¹ delili şudur ki, şimdiye kadar memleketimizden sandık sandık çıkarılan Türk bedialarının¹³¹² çıkarılmasına mani olamamış, bedestenlerde satılan bu bediaları satın alıp muhafaza etmeye çalışmamıştır.

Bu sözlerimden müzemizin dehalı bir müessisi¹³¹³ olan Hamdi Bey merhumun kıymetçe çok büyük olan himmet ve hizmetlerini inkâr ettiğime hükmolunmasın. Abdülhamit devrinin her türlü tas'iplerine¹³¹⁴ rağmen, sırf kendi teşebbüs ve azmiyle ilmen gayet kıymetli bir müzeyi yoktan var eden Hamdi Bey'i takdis

1299 bedî: sanatsal

1300 fakr: fakirlik

1301 bedestân: çarşı

1302 müzeh heb: süslü

1303 meskûkât: sikkeler, akçeler

1304 ecnebî: batılı

1305 hâric: yurtdışı

1306 bediiyyât: güzel sanat

1307 vâkı'a: gerçi

1308 harsi: kültürel

1309 beyne'l-milel: uluslararası

1310 mâlik: sahip

1311 müddeâ: iddia edilen

1312 bedî'a: sanat eseri

1313 müessîs: kurucu

1314 tas'ib: zorluk çıkarma, zorlaştırma

etmemek¹³¹⁵ büyük bir nankörlüktür. Büyük kardeşinin bu zati¹³¹⁶ eserini zenginleştirerek muhafaza eden Halil Beyefendi'yi tebcil etmemek¹³¹⁷ de yine aynı harekettir. Bundan başka, bu müzede Türk meskukatına¹³¹⁸ ve anenatına¹³¹⁹ dair birçok millî yadigârların mevcut olduğunu da kimse inkâr edemez. Şu kadar var ki, millî bir müzenin vazifesi, millî eserlerin milyonda birini toplayıp da baki kalanlarını¹³²⁰ yabancılara kaptırmak değildir. Hamdi Bey müzesinin ilmi, medeni ve beynelmilel¹³²¹ kıymetleri gayet yüksek olabilir; fakat, harsi ve millî kıymeti öteki kıymetlerine nispetle çok aşağıdadır. Hatta bu itibarla, evkaf¹³²² müzesindeki eşyanın hemen cümlesi Türk harsına mensup eserler olduğu için, bu müze evvelkinden daha kıymetli görülebilir.

Bu ifadelerden anlaşılıyor ki bugün, bizde hakiki bir Türk müzesine ihtiyaç vardır. Bu Türk müzesi Türk bedialarını satın alabilmek için kafi bir tahsisata¹³²³ malik olmalı ve her şehirde arayıcıları bulunmalıdır. Aynı zamanda memleketimizden umum¹³²⁴ atıkların ve bediaların¹³²⁵ ihracını şiddetle meneden bir kanun yapılmalıdır. Evkaf Müzesi de liva¹³²⁶ evkaf memurlarını çalıştıracak olursa, vakıf binaların enkazı ve yıpranmış eşyası arasında daha birçok kıymetli abideler bulunabilecektir. İhtimal ki ileride bu üç müze birleşerek tek bir müze hâlini de alacaktır. Herhâlde şimdilik yalnız Türk harsına dair eserleri toplayacak millî bir müzeye şiddetle ihtiyaç vardır.

(2) Etnografi müzesinin vazifesi, millî müzeninkinden başkadır. Millî müze, millî tarihimizin müzesidir. Etnografi müzesi ise, milletimizin hâli hazırdaki

1315 takdîs etmek: kutlamak

1316 zâtî: bireysel, kişisel

1317 tebcil etmek: yüceltmek, onure etmek

1318 meskûkât: sikkeler, akçeler

1319 an'enât: gelenekler, görenekler

1320 bâkî kalan: geri kalan

1321 beyne'l-milel: uluslararası

1322 evkâf: vakıflar

1323 tahsisât: bir şey için ayrılmış para

1324 'umûm: tüm

1325 atîka ve bedî'alar: eski eserler ve sanat eserleri

1326 livâ: belde

hayatının müzesidir. (Hal¹³²⁷)in (mazi)den farkı ne ise, etnografi müzesinin de, millî tarih müzesinden farkı odur.

Etnografi müzesi, evvela, milletimizin bugün muhtelif livalarda¹³²⁸, kazalarda şehirlerde, köylerde, obalarda, kullanmakta olduğu bütün eşyayı toplayacaktır. Bu toplanan eşyadan her nevi¹³²⁹, sırasıyla en iptidai¹³³⁰ şeklinden en mütেকâmil¹³³¹ şekline kadar bir tekâmül¹³³² silsilesi hâlinde dizilecektir. Mesela (ayakkabı) nevini alalım: Bunun en iptidai şekli olan (çarık)tan başlayarak en mütেকâmil şekli olan zarif potinlere kadar bütün tekâmül merhaleleri bir tedric¹³³³ silsilesi halinde sıralanacaktır. Serpuşlar¹³³⁴ erkek ve kadın elbiseleri, eyer takımları, çadırlar, yataklar ilh¹³³⁵ hep böyle tekâmül sıraları suretinde dizilecektir. Evlerin ve sair¹³³⁶ aynen nakli kabil¹³³⁷ olmayan büyük binaların küçük modelleri yapılacaktır. Köy, şehir; köprü, cami gibi manzaraların fotoğrafları aldırılacaktır.

Fakat, etnografi müzesinin toplayacağı şeyler, yalnız bu gibi maddi eşyaya münhasır¹³³⁸ değildir. Halk içinde hâlâ yaşamakta bulunan peri masallarını, koşma ve destanları, mani ve tekerlemeleri, darbı mesel ve bilmeceleri, fıkra ve menkıbeleri şehir şehir, köy köy araştırmalar yaptırarak toplamak vazifesi de etnografi müzesine aittir. Aynı zamanda, her nahiyenin¹³³⁹ konuştuğu Türk lügayve¹³⁴⁰ mensup hususi kelimeleri, hususi savtiyatı¹³⁴¹ sarf ve nahv¹³⁴² kaidelerini de cem edecek-tir¹³⁴³. Bunlardan başka, halk arasında (tandırname ahkamı) yahut (keçe kitap)

1327 hâl: şimdi

1328 livâ: sancak

1329 nev': tür

1330 ibtidâi: en önceki, ilk

1331 mütেকâmil: gelişmiş

1332 tekâmül: gelişim

1333 tedric: derecelendirme

1334 serpûş: takke, sarık, başa giyilen külah

1335 ilh: vb.

1336 sâir: diğer

1337 kâbil: mümkün

1338 münhasır: sınırlı, özel

1339 nâhiye: köyden büyük olan yerleşim merkezi

1340 lügayve: ağız, diyalekt

1341 savtiyât: sesbilgisi

1342 sarf ve nahv: morfoloji ve sentaks

1343 cem' etmek: toplamak

adları verilen ve hâlâ tahsilsiz kadınlarla bilgisiz halk arasında inanılmakta bulunan amiyane itikatları¹³⁴⁴ ve bunlara merbut¹³⁴⁵ bulunan sihriyyen - dini¹³⁴⁶ ayinleri de cem edecektir. Mesela, bu itikatlardan birine göre her insanın kendisine mahsus bir perisi vardır ki sahibinin (kırklı¹³⁴⁷) olduğu zamanlarda son derece azgınlaşarak tehlikeli bir vaziyet alır. İnsanlar aşağıdaki üç halde kırklı olurlar:

(1) Bir çocuk dünyaya geldiği zaman, çocukla beraber annesi ve babası kırklı olurlar. (2) bir evlenme vukua geldiği¹³⁴⁸ zaman hem gelin, hem de güvey kırklı olurlar. (3) Bir adam öldüğü zaman onunla aynı evde yaşayan bütün yakın akrabaları kırklı olurlar.

Kırklılığın ifasına¹³⁴⁹ itina etmesi lazım gelen birtakım sihriyyen - dinî ayinler vardır: Mesela, iki kırklı kadın -bunlar, ister aynı sebepten, ister ayrı sebeplerden kırklı olmuş olsunar- bir odada rastgele birleşirlerse¹³⁵⁰ mutlaka öpüşmeleri lazımdır. Öpüşmezlerse, perileri birbirleriyle kavga ederler, perilerden biri, bu kavgada yaralanır, yahut ölürse, aynı hâl, sahibine de intikal edeceğinden, bu ayini icra etmemekte büyük bir tehlike mevcuttur. Yine iki kırklı insan, biri diğerinin fevkinde¹³⁵¹ bulunan iki odada yatamazlar. Tandırnameye¹³⁵² göre, her adamın bir perisi olduğu gibi her evin de bir perisi var. Ev perisi, evin temiz tutulmamasından öfkelenir. Bu öfkelenme, aile hakkında muzır¹³⁵³ olacağından ev kadını, evin her tarafını temiz tutmaya itina eder.

Demek ki bu batıl itikatlar¹³⁵⁴ içinde faydalı olanlar da vardır. Etnografya müzesi bunlardan başka her nahiyedeki¹³⁵⁵ lisani savtiyat (fonetik) ile halk melodile-

1344 amiyâne i'tikâd: umumi inançlar

1345 merbût: bağlı

1346 sihriyyen-dinî: büyücülükle karışık dinî pratikler

1347 kırklı: kırkı çıkmamış

1348 vuku'a gelmek: gerçekleşmek

1349 ifâ: yerine getirmek

1350 birleşmek: buluşmak, görüşmek

1351 fevk: üst

1352 tandırnâme: tandır başında otururken anlatılan hikaye/masal

1353 muzır: zararlı

1354 i'tikâd: inanç

1355 nahiyе: köyden büyük yerleşim yeri

rini (nağmelerini) ya fonograf aletiyle, yahut nota usulüyle zapt eder¹³⁵⁶. Demek ki etnografi müzesinin behemehal¹³⁵⁷ bir fotoğrafçısı, bir fonografçısı ve bir notacı bulunmak lazımdır masal toplayanlar herkesten dinledikleri alelumum¹³⁵⁸ masalları zapt etmemelidirler. Masalcı namı verilen bir takım ihtiyar kadınlar yahut erkekler vardır ki bunlar masalları anenevi¹³⁵⁹ tabirleriyle ve bedii¹³⁶⁰ üsluplarıyla naklederler. Böyle hakiki bir masalcı ele geçirilirse onun nakledeceği bütün masallar aynen zapt olunmalıdır. Çünkü millî masallar ancak böyle her tabiri bir müessese olan masallardır. Koşmalar, türküler ve nağmeler de hakiki saz şairlerinden alınmalıdır. Nasreddin Hoca'ya, Karagöz'e, İncili Çavul'a, Bekri Mustafa'ya, Bektaşilere ait fıkralar da mütehasıslarından öğrenilmelidir. Milletlere ve mesleklerle ait taklitler meddahlardan iktibas edilmelidir¹³⁶¹. Tandırname itikatları¹³⁶², onlara henüz inanmakta bulunan tahsilsiz kadınlardan sorulmalıdır. Her yerin hususi lugavyesine¹³⁶³ ait tetkikler de mahallerinde yapılmalıdır.

(3) Millî Hazine-yi Evrak¹³⁶⁴, vekaletlerin gizli ve mahrem mahiyette bulunan hususi hazine-yi evraklarından başkadır. Millî Hazine-i Evrak, artık hükümetle alakası kalmamış olan eski evrak hazinesidir ki milletin müverrihleri¹³⁶⁵ ve ilim adamları için tasnif ve muntazam idare altında teşhir olunur. Maatteessüf¹³⁶⁶, gerek Bab-ı Ali'ye¹³⁶⁷ ve Hariciye'ye¹³⁶⁸, gerek Defter-i Hakaniye¹³⁶⁹, Evkaf'a¹³⁷⁰ ve Fetvahaneye'ye ait eski evrak mahzenleri şimdiye kadar ne bir araya toplanmış, ne tasnif edilmiş, ne de muhafazalarına itina olunmuştur. Millî tarihimizin en doğru vesikaları olan bu evraktan en mühimleri aşırı olarak Avrupa kütüphanelerine naklolunmaktadır.

1356 zapt etmek: kaydetmek

1357 behemehâl: herhalde, mutlaka

1358 ale'l-umûm: herkese ait, genel

1359 an'enevî: geleneksel

1360 bedîi: sanatsal

1361 iktibâs etmek: ödünç almak

1362 tandırnâme i'tikâdları: Kamçılıktan kalma inançlar

1363 lügayve: ağız, diyalekt

1364 hazîne-yi evrâk: evrak hazinesi

1365 müverrih: tarihçi

1366 ma'atteessüf: yazık ki, üzülerek

1367 Bâb-ı Âli: İstanbul, Osmanlı Hükümeti

1368 Hâriciyye: Dışişleri

1369 Defter-i Hâkânî: Osmanlı tapu ve kadastro teşkilatı

1370 Evkâf: vakıflar

Diyarbakır gibi bazı eski vilayet ve eyalet merkezlerinde gayet kıymetli olan kadim¹³⁷¹ evrakın bakkallara satılarak sargı kâğıdı suretinde kullanıldığı da vakidir¹³⁷². Görülüyor ki millî bir hazine-yi evrağın da behemehal¹³⁷³ süratle tesisi lazımdır¹³⁷⁴.

(4) Millî Tarih Kütüphanesi de umumi kütüphaneden başkadır. Umumi kütüphane, ilmin, edebiyatın her şubesine ait kitapları cami olmak lazım gelir. Millî Tarih Kütüphanesi ise yalnız millî harsımızı¹³⁷⁵ teşkil eden müesseselere ait tarihleri ve tarihi menbalarla vesikaları muhtevi olmalıdır¹³⁷⁶. Bu kitaplar ve vesikalar dinîmizin, ahlakımızın, hukukumuzun, felsefemizin, edebiyatımızın, musıkimizin mimarimizin, iktisadımızın, askerliğimizin, siyasetimizin, ilimlerimizin ve fenlerimizin tarihlerini ve vesikalarını tamamiyle ihtiva etmelidir. O hâlde ki, bu tarih şubelerinden herhangi birinin tarihini yazmak isteyen bir müverrih¹³⁷⁷ ihtiyaç gördüğü bütün menbaları ve vesikaları bu kütüphanede hazır bulabilsin.

(5) İhsaiyat Müdüriyet-i Umumiyesi¹³⁷⁸ de, her vekaletten tesis ettiği hususi ihsaiyat teşkilatlarından başkadır. Çünkü, her vekaletin tesis ettiği ihsaiyat teşkilatı, yalnız kendi resmi muamelelerinin muhtaç bulunduğu ihsai rakamlara ehemmiyet verir. İhsaiyat Müdüriyet-i Umumiyesi ise, millî harsın tezahürü¹³⁷⁹ için muhtaç olduğumuz ve millî hayatın bütün şubelerine şamil¹³⁸⁰, umumi bir ihsaiyat¹³⁸¹ teşkilatıdır. Avrupalı bir mütehassısın¹³⁸² idaresinde bulunacak olan bu İhsaiyat Müdüriyet-i Umumiyesi teşekkül ettikten sonra, vekaletlere ve sair¹³⁸³ gayri resmî müesseselere mensup bütün ihsai teşkilatlar onun kumandası altına verilerek hepsi, aynı usul ve sistem dahilinde çalıştırılacaktır. İşte ancak, böyle

1371 kadim: eski

1372 vâki': olmuş, gerçekleşmiş

1373 behemehâl: herhalde, mutlaka

1374 tesisi lazımdır: kurulması lazımdır

1375 hars: kültür

1376 muhtevî olmak: içermek

1377 müverrih: tarihçi

1378 İhsâiyyat Müdüriyet-i Umûmiyesi: İstatistik Genel Müdürlüğü

1379 tezâhür: ortaya çıkmak

1380 şâmil: kapsayan

1381 ihsâiyyât: istatistik

1382 mütehassıs: uzman

1383 sâir: diğer

merkezi bir ihtisas dairesine mensup ihatavi¹³⁸⁴ bir ihhsaiyat teşkilatı vücuda geldikten sonradır ki memleketimizde ihhsai rakamlardan¹³⁸⁵ içtimâi¹³⁸⁶ noksanlarımızın ve meziyetlerimizin anlaşılması mümkün olur. Tatbik olunan ıslahların ve teceddütlerin¹³⁸⁷ cemiyet için muzır¹³⁸⁸ yahut faydalı oldukları da ancak böyle esaslı ihhsaiyat defterlerinin ihzarından¹³⁸⁹ sonra keşf ve tetkik olunabilir.

Millî harsın bu saydığımız teşkilatları sırf millî harsı¹³⁹⁰ arayıp bulmaya yarayanlardır. Millî harsın başka bir takım teşkilatları da vardır. Bunların vazifesi de, millî hars aranıp bulunduktan sonra, Avrupa medeniyetinin onun muhtelif şubelerine aşılmasından ibarettir. Bu vazifeyi ifa edecek teşkilatlar da şunlardır: Türk Darü'l-bedayii¹³⁹¹, Türk Darü'l-elhanı¹³⁹², Türk Darü'l-fünunu¹³⁹³, Türkiyat encümenidir¹³⁹⁴. Bunlardan misal olarak Darü'l-elhanı alalım: İstanbul'da mevcut bulunan Darü'l-elhan dümtek usulünün, yani Bizans musikisinin Darü'l-elhanı'dır.

Bu müessese, iptidai¹³⁹⁵ unsurları halkın samimi melodilerinde tecelli eden¹³⁹⁶ ve Avrupa musikisine tevkifen¹³⁹⁷ armonize edildikten sonra asri ve garbi¹³⁹⁸ bir mahiyet alacak olan hakiki Türk musikisine hiç ehemmiyet vermemektedir. Mevcut Darü'l-bedayi de aynı hâldedir. Çünkü, Tiyatronun terakkisi¹³⁹⁹ en ziyade güzel Türkçe ile halk vezninin kabulüne bağlı iken, mevcut Darü'l-bedayi bu esaslara kafi derecede kıymet vermemektedir. Binaenaleyh¹⁴⁰⁰ bu iki müessesenin Türk Darü'l-elhanı ve Türk Darü'l-bedayii hâline getirilmeleri de lazımdır.

1384 ihâtavî: kapsayan

1385 ahsâi rakamlar: istatistiksel rakamlar

1386 ictimâî: toplumsal

1387 ıslâh ve teceddüd: iyileştirme ve yenileşme

1388 muzır: zararlı

1389 ihzâr: hazır etmek, oluşturmak

1390 hars: kültür

1391 Dârü'l-bedâyî: güzellikler evi; Şehir Tiyatrosu

1392 Dârü'l-elhân: nağmeler evi; konservatuar

1393 Dârü'l-fünûn: fenler evi; akademi

1394 encümen: kurul

1395 ibtidâî: başlangıç, ilk

1396 tecellî etmek: ortaya çıkmak

1397 tevkifen: uygun olarak

1398 asrî ve garbî: modern ve batılı

1399 terakki: ilerleme

1400 binâenaleyh: bundan dolayı, buna dayanarak

Mevcut müesseseler içinde Türk harsına hadim¹⁴⁰¹ olan yalnız Darü'l-fünundur. Darü'l-fünunun edebiyat medresesi, adeta hars medresesi demek olduğundan millî harsı yükseltmeye en çok çalışan bu müessesedir.

Türkiyat encümenine gelince, bugün böyle bir müesseseyi en mükemmel bir hâlde teşkil etmek imkânı vardır. Çünkü, Avrupa'nın muhtelif milletlerinde Türkiyat ilmi için canını vakfetmiş¹⁴⁰² büyük Türkologları bu encümene aza sıfatıyla almak kabildir¹⁴⁰³. Avrupalı Türkologlarla yerli Türkiyatçılarımızdan mürekkep¹⁴⁰⁴ bir encümen teşkil olunursa, bu heyet hem millî harsın hazinelerini arayabilecek, hem de beynelmilel¹⁴⁰⁵ akademiler âleminde ilmi bir vilayet ihraz edebilecektir¹⁴⁰⁶.

10

Hars¹⁴⁰⁷ ve Tezhip¹⁴⁰⁸

Fransızca “culture” kelimesinin iki ayrı manası vardır. Bu manalardan birini “hars”, diğerini “tehzib” tabiriyle tercüme edebiliriz. “Hars” hakkındaki bütün su-i tefehhümler¹⁴⁰⁹ Fransızca “kültür” kelimesinin böyle iki manalı olmasındandır. O hâlde, biz lisanımızda, bu iki manayı, “hars” ve “tehzib” kelimeleriyle ayırırsak, kendi memleketimizde bu su-i tefehhümlere nihayet vermiş oluruz. Hars ile tehzib arasındaki farklardan birincisi, harsın “demokratik”, tehzibin “aristokratik” olmasıdır. Hars, halkın ananelerinden, teamüllerinden¹⁴¹⁰, örflerinden, şifahi¹⁴¹¹ veya yazılmış edebiyatından, lisanından, musikisinden, dinînden, ahlakından, bedii¹⁴¹² ve

1401 hâdim: hizmet eden

1402 vakfetmek: adamak, bağışlamak

1403 kâbil: mümkün

1404 mürekkep: oluşun

1405 beyne'l-milel: uluslararası

1406 ihrâz etmek: kazanmak

1407 hars: kültür

1408 tehzib: ıslah etme, düzeltme

1409 sù-i tefehhüm: yanlış anlaşılma

1410 te'âmül: iş, bir işin oluşu, yerleşmiş olan örf, âdet

1411 şifâhî: ağızdan, sözlü

1412 bedî'i: güzel, güzellik

iktisadi mahsullerinden ibarettir. Bu bediaların¹⁴¹³ hazinesi ve müzesi halk olduğu için, “hars” demokratiktir. Tehzib ise, yalnız yüksek bir tahsil görmüş, yüksek bir terbiye ile yetişmiş hakiki münevverlere¹⁴¹⁴ mahsustur. “Manner Arnold¹⁴¹⁵” un “tatlılık ve ziya¹⁴¹⁶ mezhebi” tabiriyle ifade ettiği meal, “tehzib” in tarifi demektir. Tehzibin esası, iyi bir terbiye görmüş olmak; makulâtı¹⁴¹⁷, güzel sanatları, edebiyatı, felsefeyi, ilmi ve hiçbir taassup¹⁴¹⁸ karıştırmaksızın dinî, gösterişsiz, samimi bir aşk ile sevmektir. Görülüyor ki tehzib hususi bir terbiye ile husule¹⁴¹⁹ gelmiş hususi bir duyuş, düşünüş ve yaşayış tarzıdır.

Hars ile tehzibin ikinci farkı birincinin “millî”, ikincinin “beynelmilel¹⁴²⁰” olmasıdır. Bir insan, harsın tesiriyle, belki de yalnız kendi milletinin harsına kıymet verir. Fakat, tehzib görmüşse başka milletlerin harslarını da sever ve onların lezzetlerini de tatmaya çalışır. Binaenaleyh¹⁴²¹, tehzib, temas ettiği insanları, biraz insanîyetçi, biraz müsamahakâr, her ferde, her millete karşı hayırhah¹⁴²² ve “iktitafçı¹⁴²³=eclectique” yapar.

Harsla tehzibin bu ikinci farkı, bizi “millîyetçilik” ve “beynelmileliyetçilik¹⁴²⁴” meselesinin tamikine¹⁴²⁵ sevk ediyor.

(Millet), aynı harsta müşterek olan fertlerin heyet-i mecmuasıdır¹⁴²⁶. “Beynelmileliyet, aynı medeniyette müşterek olan milletlerin heyet-i mecmuasıdır. Beynelmileliyete, “medeniyet zümresi” de denilebilir.

1413 bedî'a: estetik değeri yüksek olan sanat eserleri

1414 münevver: aydın

1415 Manner Arnold: Matthew Arnold

1416 ziyâ: ışık

1417 makulât: akla uygunluk

1418 taassub: bağnazlık

1419 husûl: üreme, türeme, çıkma

1420 beyne'l-milel: milletlerarası

1421 binâen aleyh: bundan dolayı

1422 hayır-hâh: iyiliksever

1423 iktitâf: devşirme

1424 beyne'l-mileliyetçilik: milletlerarasıcılık

1425 ta'mik: derinleştirilme

1426 hey'et-i mecmû'a: bir şeyin toptan hâli, umumi görünüşü

Fakat, medeniyet zümresini, hususi bir medeniyete mensup milletlerin heyet-i mecmuası gibi telakki¹⁴²⁷ etmeyen adamlar da vardır. Bunlara göre, ayrı ayrı medeniyetler yoktur, bütün insanların mecmuu¹⁴²⁸, bir tek medeniyet zümresinden ibarettir ve bu bir tek medeniyet zümresi, milletlerden değil, fertlerden mürekkeptir.¹⁴²⁹ Bu fikirde bulunan insanlara “kozmpolit” adı verilir. Kozmpolitler, “milletim nev-i beşerdir¹⁴³⁰, vatanım ruy-i zemin¹⁴³¹” diyen dünyacılar-
dır. Bunların medeniyet zümresi hakkındaki telakkileri¹⁴³², milliyetperverlikle itilaf¹⁴³³ edemez. Çünkü milliyetçilere göre, beşeriyet¹⁴³⁴, hayvanat ilminde sair¹⁴³⁵ hayvan neveleriyle¹⁴³⁶ beraber tetkik¹⁴³⁷ olunan (beşer nevi)nden ibarettir. İctimai¹⁴³⁸ fertler demek olan (insanlar) ise, milletler hâlinde yaşarlar. Türkçülük (millet) esasını kabul etmeyen hiçbir sistemle itilaf edemeyeceğinden kozmpolitleri içine alamaz.

Beynelmileyetçiliğe¹⁴³⁹ gelince, bu tamamen kozmpolitliğin zıttıdır. Çünkü beynelmileyetçilere göre, medeniyet zümresi bütün insanların heyet-i mecmuası¹⁴⁴⁰ demek değildir. Zaten medeniyet bir değil müteaddiddir¹⁴⁴¹. Her medeniyetin kendisine mahsus bir camiası yani bir medeniyet zümresi vardır. Aynı zamanda, bu medeniyet zümreleri fertlerden değil, milletlerden mürekkeptir¹⁴⁴². Medeniyet zümresi bir cemiyete benzetilirse, onun fertleri de milletler olur. Medeniyet zümresine (Milletler Cemiyeti) denilmesi bundandır.

1427 telakki: alma, kabul etme

1428 mecmû': toplam

1429 mürekkeb: iki veya daha çok şeylerin karışmasından meydana gelen

1430 nev'-i beşer: insan cinsi, bütün insanlar

1431 rûy-i zemîn: yeryüzü

1432 telakki: anlayış

1433 i'tilâf: uygunluk, uyuşma

1434 beşeriyet: insanlık

1435 sâir: diğer

1436 nev': cins, tür

1437 tedkik: dikkatle araştırma, inceleme

1438 ictimâî: sosyal

1439 beyne'l-mileyet: milletlerarasıcılık

1440 hey'et-i mecmû'a: bütün

1441 müte'addid: çoğalan, çok, birkaç

1442 mürekkeb: iki veya daha çok şeylerin karışmasından meydana gelen

[Fakat, bu “Milletler Cemiyeti” tabiri doğru değildir. Çünkü, cemiyet, müşterek bir vicdana malik¹⁴⁴³ olan tam bir zümre demektir. Müşterek vicdan, harstan ibaret olduğu için, (cemiyet), kadrosuna girebilecek zümreler, ancak milletlerle onların cürsumeleri¹⁴⁴⁴ olabilirler. Diğer taraftan, birçok cemiyetleri içine alan daha büyük zümrelere “camia” namı verilir. O hâlde, “Milletler Cemiyeti” yerine “Milletler Camiası” demek daha münasiptir.]

Bu ifadelerden anlaşıldı ki her medeniyet zümresi, bir beynelmileliyet dairesidir. Bir cemiyetin millî bir harsı¹⁴⁴⁵ olması, onun beynelmilel¹⁴⁴⁶ bir medeniyete de mensup olmasına mani değildir. Medeniyet, aynı beynelmileliyete mensup milletlerin arasında müşterek bulunan müesseselerin¹⁴⁴⁷ heyet-i mecmuası¹⁴⁴⁸ demektir.

Demek ki bir, beynelmileliyet dâhilinde, hem onu terkip¹⁴⁴⁹ eden bütün milletlere şamil¹⁴⁵⁰ müşterek bir medeniyet, hem de her millete has millî harslardan mürekkep¹⁴⁵¹ bir harslar koleksiyonu vardır. O hâlde, biz Avrupa medeniyetine girdiğimiz zaman, yalnız beynelmilel¹⁴⁵² bir medeniyete varis¹⁴⁵³ olmakla kalmayacağız; aynı zamanda medeniyetdaşımız olan bütün milletlerin hususi harslarından da telezüz etmek¹⁴⁵⁴ imkânına sahip olabileceğiz. Millî bir cemiyet, nasıl, taksim-i amal¹⁴⁵⁵ ve ihtisâs¹⁴⁵⁶ tarikıyla¹⁴⁵⁷ mesleki zümrelere ayrılmışsa, beynelmilel bir camia da âdeta beynelmilel¹⁴⁵⁸ bir taksim-i amalın ve beynel-

1443 mâlik: sahip

1444 cürsûme: kök, dip

1445 hars: kültür

1446 beyne'l-milel: milletlerarası

1447 müessese: kurum, kuruluş

1448 hey'et-i mecmû'a: bütün

1449 terkîb: birleştirme

1450 şâmil: kaplayan, çevreleyen

1451 mürekkep: oluşmuş

1452 beyne'l-milel: milletlerarası

1453 vâris: mirasçı

1454 telezüz etmek: lezzet almak

1455 taksim-i a'mâl: iş bölümü

1456 ihtisâs: uzmanlık

1457 tarîk: yol

1458 beyne'l-milel: milletlerarası

milel ihtisasın hükmüne tabi¹⁴⁵⁹ olarak, millî ve hususiyül-mahiye¹⁴⁶⁰ harslara ayrılmıştır.

Binaenaleyh¹⁴⁶¹, insanlar, sırf millî zevkleriyle tattıkları zaman, yalnız millî harslarına uygun eserlerden hoşlanırlar. Fakat, insan, her gün aynı yemeği yemekten usandığı gibi, daima aynı harsa mensup edebiyattan, aynı musikiden, aynı mimariden ilh¹⁴⁶² gıda almaktan da bıkar. Bu sebeple, şikemperverler¹⁴⁶³, her gün yemek listelerini değiştirdikleri gibi, tehzibli¹⁴⁶⁴ adamlar da, zaman zaman başka harsların çeşnileriyle ağız değiştirmeye ihtiyaç duyarlar.

Eski zamanlarda esnaf dernekleri, main¹⁴⁶⁵ zamanlarda “arifane”¹⁴⁶⁶ ziyafetleri yaparlardı. Her hırfetdaş¹⁴⁶⁷, kendi evinde en iyi yapılan yemeği yaptırır, hırfetdaşlar, kırdı yahut bir evde birleşerek bu yemekleri beraberce yerlerdi. Medeniyet zümresinin beynelmilel münasebetleri de bir arifane ziyafeti gibidir. Her millet, bu ziyafete kendi harsını¹⁴⁶⁸ götürerek bütün milletlerin harslarından tezvîk¹⁴⁶⁹ etmek hakkı iktisab¹⁴⁷⁰ eder. Şu kadar var ki, yalnız millî harstan hoşlanan (millî zevk) ile, yabancı harslardan hoşlanan (harici zevk)i birbirine karıştırmamalıdır. Avrupa'nın bütün milletlerinde gördüğümüz normal numuneye göre her milletin aslı ve daimi olan zevki, millî zevkidir; harici zevk ancak talî¹⁴⁷¹ bir derecede kaldığı zaman makbul olabilir. Eski Osmanlı hayatında ise iş böyle değildi. Havas¹⁴⁷² sınıfında harici zevk, aslı ve daimi zevk hâlini almıştı. Millî zevke gelince, tali bir kıymetten bile mahrum bırakılmıştı.

1459 tâbî: boyun eğen, mensup kalan

1460 husûsiyyü'l-mâhiye: özel nitelikte

1461 binâen aleyh: bundan dolayı

1462 ilh.: “ilâ-âhir” sözünün kısaltması

1463 şikem-perver: boğazını seven, boğazına düşkün, obur

1464 tehzîb: ıslah etme, düzeltme

1465 ma'in: saf

1466 Bu kelimenin aslı “harîfâne”dir. Harîf “hırfetdaş demek olduğundan harîfâne tabiri, “hırfetdaşçasına bir ziyafet” manasını ifade eder. (Z. G.)

1467 hırfetdâş: meslektaş

1468 hars: kültür

1469 tezvîk: tattırma

1470 iktisâb: kazanma, edinme

1471 tâlî: sonradan gelen, ikinci derecede olan

1472 havâss: saygın olanlar

Bu sebeple eski edebiyatımız Acem zevkinin, Tanzimat Edebiyatı da Fransız zevkinin mahsullerinden ibaret kaldı ve şimdîye kadar bizde millî bir edebiyat husule¹⁴⁷³ gelmedi. O hâlde, tehzib, böyle marazi bir hâl aldığı zamanlar muzır¹⁴⁷⁴ olur. Bir tehzib millî harsın hukukuna riayet ettiği müddetçe normaldir, millî harsın haklarını çiğnemeye başladığı andan itibaren, hasta ve malul¹⁴⁷⁵ bir tehzib mahiyetini¹⁴⁷⁶ alır.

Bu izahlar gösteriyor ki, Türkçülük kozmopolitlikle itilaf¹⁴⁷⁷ edemez. Hiçbir Türkçü kozmopolit olamadığı gibi, hiçbir kozmopolit de Türkçü olamaz. Fakat, Türkçülükle beynelmileliyetçilik¹⁴⁷⁸ arasında, itilafa mani hiçbir zıddiyet¹⁴⁷⁹ yoktur. Her Türkçü aynı zamanda beynelmileliyetçidir. Çünkü her ferdimiz millî ve beynelmilel olarak iki içtimai¹⁴⁸⁰ hayat yaşamaktayız. Millî hayatımız, yalnız millî harsımızı yaşamaktır. Beynelmilel¹⁴⁸¹ hayatımız ise bir taraftan beynelmilel olan medeniyetten, diğer taraftan her biri hususi ve orijinal lezzetlerin bir mecmuası olan yüzlerce harslardan hisselerimizi almaktan ibarettir. Tanzimat'tan beri resmen mensup olduğumuz medeniyete gelince, bu da Garp medeniyetidir.

İşte asrı¹⁴⁸² camiamız olan bu Garp medeniyetiyle, ona mensup bütün harslardan nasibimizi almak içindir ki, (Telif ve Tercüme Encümeni), Garp medeniyetinin beynelmilel mahiyetini¹⁴⁸³ haiz¹⁴⁸⁴ bütün ana kitaplarını (otorite tanınan monografileri) ve millî harsların çiçekleri hükmünde bulunan umum muhalledeleri¹⁴⁸⁵ (şe dörleri¹⁴⁸⁶) tercüme ettirmeye karar verdi.

1473 husûl: üreme, türeme, çıkma

1474 muzırr: zararlı, zarar veren

1475 ma'lûl: illetli, sakat

1476 mâhiyyet: bir şeyin aslı, esası

1477 i'tilâf: uygunluk, uyuşma

1478 beyne'l-mileliyet: milletlerarasılık

1479 zıddiyet: karşıtlık, zıtlık

1480 ictimâi: sosyal

1481 beyne'l-milel: milletlerarası

1482 'asrî: çağdaş, zamana uygun

1483 mâhiyyet: bir şeyin aslı, esası

1484 hâiz: sahip, taşıyan

1485 muhalledede: şaheser

1486 şe dör: chef d'oeuvre

Görülüyor ki Türkçülerin (hars) dedikleri şey ne Fransızların “kültür”ü ne de Almanların “kültür”udur. Fransızlara göre, Fransız kültürü, öteden beri, sırf edebî kuvvetiyle cihanşümül¹⁴⁸⁷ bir tehzib¹⁴⁸⁸ mahiyetini¹⁴⁸⁹ almıştır. Almanlara göre, güya Alman kültürü de, orduları mağlup olmasaydı askerî ve iktisadi kuvvetleriyle bütün cihana hâkim olacaktı. Türk harsının faaliyeti; bunlar gibi müteaddi¹⁴⁹⁰ değil, lazımdır. Biz harsımızı; yalnız kendi zevkimiz kendi telezüzümüz¹⁴⁹¹ için yapacağız. Başka milletler de, ondan, Loti’lerin ve Farer’lerin¹⁴⁹² yaptığı gibi, ara sıra tadarak telezüz edebilirler. Nasıl ki, biz de Fransız, İngiliz, Alman, Rus, İtalyan milletlerinin harslarıyla ara sıra tezevvuk¹⁴⁹³ ediyoruz ve edeceğiz. Fakat, bundan sonra, bu tezevvukumuz, hiçbir zaman (egzotizm)in hududunu¹⁴⁹⁴ aşmayacaktır. Bizce, Fransızlara, İngilizlere, Almanlara, Ruslara, İtalyanlara ait güzellikler, ancak egzotik güzellikler olabilir. Bu güzellikleri sevmekle beraber, hiçbir zaman gönlümüzü onlara vermeyeceğiz. Biz gönlümüzü ruz-ı elestten¹⁴⁹⁵ beri millî harsımıza vermişizdir. Bizim için “dünya güzeli”, millî harsımızın güzelliğinden ibarettir. Biz, medeniyetçe, irfanca ve iktisatça ve tehzibce Avrupa milletlerinden çok geri kalmış olduğumuzu inkâr etmeyiz ve medeniyetçe onlara yetişmek için bütün kuvvetimizle çalışacağız. Fakat hars itibariyle hiçbir milleti kendimizden üstün göremeyiz. Bize göre, Türk harsı¹⁴⁹⁶ dünyaya gelmiş ve gelecek olanların en güzelidir. Binaenaleyh¹⁴⁹⁷, ne Fransız kültürünün, ne de Alman kültürünün mukallidi¹⁴⁹⁸ ve tabi olmamıza imkân yoktur. Biz, onları da, diğer harslar gibi yalnız milletlerine mahsus hususi harslar addederiz¹⁴⁹⁹ ve onlardan da sair¹⁵⁰⁰ harslar gibi yalnız egzotik bir zevkle mütelezziz¹⁵⁰¹ oluruz.

1487 cihân-şümül: dünya çapında

1488 tehzib: ıslah etme, düzeltme

1489 mâhiyyet: bir şeyin aslı, esası

1490 müte’addî: saldıran

1491 telezüz: lezzet almak

1492 Farer: Farrere

1493 tezevvuk: zevk

1494 hudûd: sınır

1495 ruz-ı elest: Allah’ın ruhları yaratıp bir araya topladığı günden beri

1496 hars: kültür

1497 binâen aleyh: bundan dolayı

1498 mukallid: taklitçi

1499 addetmek: saymak

1500 sâir: başka, diğer

1501 mütelezziz: lezzet bulan, tat alan

Görülüyor ki, Türkçülük bütün aşkıyla yalnız kendi orijinal harsına meftun olmakla beraber, şoven ve mutaassıp da değildir. Avrupa medeniyetini tam ve sistematik bir surette almaya azmettiği gibi hiçbir milletin harsına karşı istigna¹⁵⁰² ve istihfafi¹⁵⁰³ da yoktur. Bilakis, bütün harslara kıymet veririz ve hürmet ederiz. Hatta birçok itisaflarına¹⁵⁰⁴ hedef olduğumuz milletlerin bile, siyasi teşkilatlarını sevmemekte devam etmekle beraber; medeni ve harsî eserlerine meftun¹⁵⁰⁵, mütefekkirleriyle¹⁵⁰⁶ sanatkârlarına hürmetkâr kalacağız.

1502 istignâ: çekinme

1503 istihfâf: küçük görme

1504 i'tisâf: doğru yoldan sapma, yolsuzluk etme

1505 meftûn: gönül vermiş, tutkun

1506 mütefekkir: düşünen, düşünce sahipleri

Ziya Gökalp

İKİNCİ KISIM
TÜRKÇÜLÜĞÜN PROGRAMI
BİRİNCİ MEBHAS¹⁵⁰⁷
LİSANÎ TÜRKÇÜLÜK

1

Yazı Dili ve Konuşma Dili

Türkiye'nin millî lisanı “İstanbul Türkçesi”dir; buna şüphe yok! Fakat, İstanbul'da iki Türkçe var: Biri konuşulup da yazılmayan “İstanbul lehçesi”, diğeri yazılıp da konuşulmayan “Osmanlı lisanı”dır. Acaba, millî lisanımız bunlardan hangisi olacaktır?

Bu suale cevap vermeden, lisanımızı, başka lisanlarla mukayese edelim: Başka lisanlar da milletlerinin payitahtlarına¹⁵⁰⁸ ait lisanlardır. Fakat, başka payitahtların hepsinde konuşulan dille yazılan dil aynı şeydir. Demek ki, konuşma diliyle yazı dilinin birbirinden başka olması, sırf İstanbul'a mahsus bir hâldir. Umum¹⁵⁰⁹ milletlerde bulunmayıp da yalnız bir millette tesadüf edilen bir hâl normal olabilir mi? O hâlde, İstanbul'da gördüğümüz bu ikilik lisanî bir hastalıktır. Her hastalık tedavi edilir. O hâlde bu hastalığın da tedavisi lazımdır. Fakat, bu tedaviyi yapabilmek, yani lisandaki ikiliği ortadan kaldırmak için, şu iki şeyden birini yapmak lazım: Ya, yazı dilini, aynı zamanda konuşma dili hâline getirmek, yahut konuşma dilini aynı zamanda yazı dili hâline koymak.

Bu iki şıktan birincisi mümkün değildir; çünkü İstanbul'da yazılan lisan, tabii bir dil değil, Esperanto gibi suni bir dildir. Arapça, Acemce ve Türkçenin kamuslarını¹⁵¹⁰, sarflarını¹⁵¹¹, nahivlerini¹⁵¹² birleştirmekle husule¹⁵¹³ gelen bu Osmanlı

1507 mebhas: bab, fasıl

1508 pâ-y-ı taht: başkent

1509 'umûm: bütün

1510 kâmûs: sözlük

1511 sarf: gramer

1512 nahiv: sentaks

1513 husûl: üreme, türeme, çıkma

Esperantosunu, nasıl konuşma dili olabilsin? Her mana için la-akal¹⁵¹⁴ üç müterâdif¹⁵¹⁵, her terkîp¹⁵¹⁶ için la-akal üç şekli, her edat için la-akal üç lafzı¹⁵¹⁷ muhtevî¹⁵¹⁸ olan bu suni zevâid¹⁵¹⁹ halitası¹⁵²⁰, nasıl canlı bir lisan hâline girebilsin?

Demek ki İstanbul'da yazı dilinin konuşma dili hâline geçmesi mümkün değil. Bunun mümkün olmadığı, asırlarca uğraşıldığı hâlde, muvaffakiyet¹⁵²¹ hasıl olmamasıyla¹⁵²² da sabittir. Farz-ı muhâl¹⁵²³ olarak, birtakım müstebidane¹⁵²⁴ kanunlarla İstanbul ahali, bu acayip yazı diliyle konuşmaya başlamış olsaydı bile, yine bu yazı dili gerçekten millî lisan olamazdı. Çünkü, onu, konuşma dili olarak yalnız İstanbul'un değil, bütün Türkiye'nin kabul etmesi lazım gelirdi. Bu kadar büyük bir cemiyete ise zorla hiçbir şey kabul ettirilemezdi.

O hâlde, yalnız bir şık kalıyor: Konuşma dilini yazarak yazı dili hâline getirmek! Zaten, halk muharrirleri¹⁵²⁵, bu işi eskiden beri yapıyorlardı. Osmanlı edebiyatının yanında, halk diliyle yazılmış bir Türk edebiyatı, altı, yedi asırdan beri mevcuttu. Demek ki, lisanî ikiliği kaldırmak için yeniden hiçbir şey yapmaya lüzum yoktu. Osmanlı lisanını hiç yokmuş gibi bir tarafa atarak, halk edebiyatına temel vazifesini gören Türk dilini aynıyla millî lisan addetmek kâfi idi. İşte Türkçüler, lisanımızdaki ikiliği kaldırmak için şu umdeyi¹⁵²⁶ kabul etmekle iktifa¹⁵²⁷ ettiler: İstanbul halkının ve bilhassa İstanbul hanımlarının konuştuğu gibi yazmak! Bu suretle yazılacak olan İstanbul'un konuşma diline (Yeni Lisan), sonra (Güzel Türkçe), daha sonra (Yeni Türkçe) adları verildi.

1514 lâ-akall: en az

1515 müterâdif: eş anlamlı

1516 terkîb: birleştirme

1517 lâfz: söz

1518 muhtevî: içermek

1519 zevâid: ziyade, fazlalıklar

1520 halita: karışım

1521 muvaffakiyet: başarı

1522 hâsıl olmak: peyda olmak, ortaya çıkmak

1523 farz-ı muhâl: olmayacak bir şeyi olacaktı gibi düşünme

1524 müstebidâne: zorlayıcı

1525 muharrir: yazar

1526 'umde: ilke, prensip

1527 iktifâ': yeter bulma, yetinme

Halk Lisanına Girmiş Arapça ve Acemce¹⁵²⁸ Kelimeler

Bazı muterizler¹⁵²⁹ diyorlar ki “Siz Osmanlı lisanındaki Arabî ve Farisî kelimelerden şikayet ediyorsunuz. Hâlbuki, halk dilinde de, bu lisanlara mensup birçok kelimeler vardır.”

Filhakika¹⁵³⁰, halkın konuşma dili de Arapçadan alınmış birçok kelimeleri muhtevîdir¹⁵³¹. Fakat halkın konuşma diline almış olduğu bu kelimeler, havas¹⁵³² sınıfından olan âlimlerle ediplerin Osmanlı lisanına almış olduğu Arabî ve Farisî kelimelerden iki suretle farklıdır.

Evvela, halk lisanında müteradif¹⁵³³ kelimeler yoktur. Halk, Arapçadan ve Acemceden bir kelime aldığı zaman onun müteradifi olan Türkçe kelimeyi Türkçeden büsbütün atar: Bu suretle lisanda müteradif kelimeler kalmaz. Mesela, halk (hasta) kelimesini alınca (sayru) lafzını¹⁵³⁴, (ayna) kelimesini alınca (gözgü) lafzını, (merdiven) kelimesini alınca (baskıç) lafzını tamamıyla unutmıştır.

Vakıa¹⁵³⁵, bazen halkın, Arapçadan ve Acemceden¹⁵³⁶ aldığı kelimeler yanında, eski Türkçelerini de muhafaza ettiği görülüyor.

Fakat, böyle bir hâl vukuunda¹⁵³⁷ da yine müteradif kelimeler vücuda gelemmez. Çünkü, ya Arapçadan ve Acemceden alınan kelimenin, yahut eski Türkçe kelimenin manasında bir tagayyür¹⁵³⁸ husule¹⁵³⁹ gelerek, ikisi arasındaki mütera-

1528 ‘Acemce: Farsça
1529 mu’teriz: itiraz eden
1530 fi-l-hakika: hakikatte, gerçekten
1531 muhtevî: içermek
1532 havas: üst
1533 müterâdif: eşanlımlı
1534 lâfz: söz
1535 vâkı’â: gerçi
1536 ‘Acemce: Farsça
1537 vukû’: olma, oluş
1538 tagayyür: değişme
1539 husûl: üreme, türeme, çıkma

difflik zail¹⁵⁴⁰ olur. Mesela, (siyah) ve (beyaz) kelimeleri alındıktan sonra, (kara) ve (ak) kelimeleri Türkçede baki kalmış¹⁵⁴¹. Fakat, ne (siyah) kelimesini (kara) kelimesinin, ne de (beyaz) kelimesini ak kelimesinin müteradifi¹⁵⁴² addedemeyiz¹⁵⁴³. Çünkü, halk siyahla beyazı maddiyatta, kara ile akı maneviyatta kullanıyor. Mesela siyah yüzlü bir adamın alını ak olabilir, beyaz çehrelî bir adamın da yüzü kara çıkabilir.

Bazen de, halkın Arapçadan ve Acemceden aldığı kelimelerin Türkçesi zaten mevcut olmadığı için müteradifiğe hiçbir sebep bulunmaz. Abdest, namaz, Kur'an, cami, ezan kelimeleri gibi.

Âlimlere ve ediplere gelince, bunlar hem, Türkçe kelimeleri, hem de bunların Arabî ve Fârisî mukabillerini¹⁵⁴⁴ tamamıyla aynı manada olarak kullanırlar. Bu suretle, onların Türkçesinde, her hususî mana için, biri Türkçe, biri Arapça, ve biri Acemce olmak üzere lâ-akal¹⁵⁴⁵ üç tabir mevcuttur. Mesela (su, ab¹⁵⁴⁶, ma¹⁵⁴⁷), (gece, şeb¹⁵⁴⁸, leyl¹⁵⁴⁹), (ekmek, nan¹⁵⁵⁰, hubz¹⁵⁵¹), (et, gûşt¹⁵⁵², lahm¹⁵⁵³) gibi. Osmanlı lisanında, mutlaka, her mana için, üçer müteradiften mürekkep¹⁵⁵⁴ olan böyle bir (teslis¹⁵⁵⁵) mevcuttur. Bazı manaların Arapçada müteaddid¹⁵⁵⁶ tabirleri bulunduğu için, bu gibi manaların müteradifleri bitta-

1540 zâil: yok

1541 bâkî kalmak: kalıcı olmak

1542 müterâdif: eş anlamlı

1543 'addetmek: saymak

1544 mukâbil: karşılık

1545 lâ-akall: en azından

1546 âb: su

1547 mâ': su

1548 şeb: gece

1549 leyl: gece

1550 nân: ekmek

1551 hubz: ekmek

1552 gûşt: et

1553 lahm: et

1554 mürekkeb: iki veya daha çok şeylerin karışmasından meydana gelen

1555 teslis: üçleme

1556 müte'addid: birçok

bi¹⁵⁵⁷ üçten daha fazla bulunur: Arslan, şîr¹⁵⁵⁸, esed¹⁵⁵⁹, gazanfer¹⁵⁶⁰, haydar¹⁵⁶¹, zırgam¹⁵⁶² ilh¹⁵⁶³ gibi.

Saniyen¹⁵⁶⁴, halk Arapçadan, Acemceden, ve sair¹⁵⁶⁵ yabancı lisanlardan aldığı kelimeleri ya lafzen¹⁵⁶⁶ yahut manen¹⁵⁶⁷ (tahrif¹⁵⁶⁸) eder, yani temsil eyler.

Lafzen tahrife misal: (haste: hasta), (hafte: hafta), (nerdüban: merdiven), (çarpuce: çerçeve), (gavga: kavga), (bekere: makara), (zुकak: sokak), (pare: para).

Manen tahrife misal: (haste) kelimesi Farişide (birisi tarafından yaralanmış) manasına iken, Türkçede (mariz) mukabili olmuştur. (Şafak) kelimesi Arapçada (garp¹⁵⁶⁹ ufkunun akşam kızılığ) manasına iken, Türkçede (şark¹⁵⁷⁰ ufkunun sabah kızılığ) manasını almıştır: (Şafak sökmek) tabirinde olduğu gibi. Farişide (hace) kelimesi (efendi) manasınadır. Bu kelime, Türkçede hem lafzını¹⁵⁷¹ değiştirerek (hoca) şeklini almış, ve hem de manasını değiştirerek (halk fakihî¹⁵⁷²) ve (mektep muallimi) manalarını almıştır. Farişî (bazar) kelimesi, bir noktalı (b) ile telaffuz olunur ve (çarşı) manasına delalet eder¹⁵⁷³ bir kelime iken, Türkçede üç noktalı (p) ile telaffuz olunan ve hem cumartesinden sonra gelen günün ismi, hem de muayyen¹⁵⁷⁴ günlerde muayyen mevkilerde kurulan

1557 bi't-tabi: tabii olarak

1558 şîr: aslan

1559 esed: aslan

1560 gazanfer: iri aslan

1561 haydar: aslan

1562 zırgâm: aslan

1563 ilh.: "ilâ-âhir" sözünün kısaltması

1564 sâniyen: ikinci olarak

1565 sâir: diğer

1566 lâfzen: kelimenin söylenişine, yapısına göre, yazılı olmayarak

1567 ma'nen: iç varlık bakımından, ruhça

1568 tahrif: harflerinin yerini değiştirme, bozma, kalem oynatma, değiştirme; bir ibarenin manasını değiştirme

1569 Garb: Batı

1570 Şark: Doğu

1571 lâfz: söz

1572 fakih: bilgin

1573 delâlet etmek: yol göstermek

1574 mu'ayyen: belli, belirli

günlük panayırlık demek olan (Pazar) şekline inkılap etmiştir. Pazarlık kelimesi de bu son şekilden doğmuştur.

(Pare) kelimesi de, Farişî lisanında (kısım, parça) manasına iken, Türkçede (para) şeklini almakla beraber, (mübadele¹⁵⁷⁵ vasıtası olan sikke yahut kâğıt) manasını almıştır.

Bazı kelimeler zahirde¹⁵⁷⁶ eski manasını muhafaza etmiştir. Fakat bu kelimenin dâhil olduğu terkipler¹⁵⁷⁷ tetkik¹⁵⁷⁸ olunursa, bu gibi kelimelerde de manaca gayr-i mahsus¹⁵⁷⁹ tebeddüller¹⁵⁸⁰ vukua¹⁵⁸¹ geldiği anlaşılır: Mesela (abdest) kelimesi lafızca ve manaca değişmemiş görünür. Hâlbuki, bu kelimenin başındaki (a) harfi meddini¹⁵⁸² kaybettiği gibi, nihayetindeki (t) harfi de telaffuzdan sâkıt¹⁵⁸³ olmuştur. Bundan başka, (büyük abdest) ve (küçük abdest) gibi terkipler gösteriyor ki manaca da bir tegayyüre¹⁵⁸⁴ uğramıştır.

Demek ki halk, aldığı kelimeleri temsil ediyor. Evvela, (her mananın yalnız bir kelimesi olmalıdır) umdesine¹⁵⁸⁵ riayet ederek, müteradifleri¹⁵⁸⁶ kabul etmiyor. Ve (lisan)ı, her (kelime)si, vazifesi muayyen bir (uzuv) mahiyetinde¹⁵⁸⁷ bulunan, (hakiki bir uzviyet¹⁵⁸⁸) şeklinde muhafaza ediyor. Tabii, bu işi, halk bilerek ve düşünerek yapmıyor; içtimâi¹⁵⁸⁹ bir selika¹⁵⁹⁰ ile şuursuz bir surette yapıyor. Halkın lisanında her kelimenin mutlaka diğer kelimelerden ayrı bir manası var-

1575 mübâdele: değiş tokuş

1576 zâhir: görünüş

1577 terkib: birleştirme

1578 tedkik: dikkatle araştırma, inceleme

1579 gayr-i mahsûs: duyulmaz, sezilmez

1580 tebeddül: değişiklik

1581 vukû': olma, oluş

1582 medd: uzatma

1583 sâkıt: düşmek

1584 tegayyür: değişiklik

1585 'umde: ilke, prensip

1586 müterâdif: eşanlımlı

1587 mâhiyyet: bir şeyin aslı, esası

1588 'uzviyyet: canlılık, organizma

1589 ictimâî: toplumsal

1590 selika: güzel söz söyleme ve yazma istidadı

dır. Ve halkın idrak sahasına girmiş olan fikrî ve hissî her mananın da mutlaka bir kelimesi vardır.

Âlimlere ve ediplere gelince, bunlar, halkın temsil mahiyetinde olarak yaptığı bu tagayyürleri¹⁵⁹¹, tahrîf¹⁵⁹² mahiyetinde¹⁵⁹³ telakki¹⁵⁹⁴ etmişler ve halkın Arabî ve Farişî kelimeleri gerek lafzen¹⁵⁹⁵ ve gerek manen¹⁵⁹⁶ tagayyür etmekle meydana çıkardığı kelimelere (galatat¹⁵⁹⁷) namını vermişlerdir. Âlimlerin galatat namıyla yazılmış kitapları tetkik¹⁵⁹⁸ olunursa görülür ki, onların nazarında¹⁵⁹⁹ fasahat¹⁶⁰⁰, Arabî ve Farişî kelimeleri, Türkçede aldıkları şekillerde değil, esasen mensup oldukları lisandaki kadim¹⁶⁰¹ şekillerinde kullanılmaktadır. Bu telakkiye¹⁶⁰² göre, Osmanlıcanın hiçbir istiklali, hiçbir temsil salahiyeti¹⁶⁰³ yoktur. Daima kelimeler, gerek lafzen¹⁶⁰⁴ ve gerek manen kadim şekillerine irca¹⁶⁰⁵ edilmeli ve hatta, kelimelerin imlaları da mutlaka bu eski şekillere göre yazılmalıdır. Bu telakkinin daha iyi anlaşılması için, bir vakayı misal olarak zikredeceğim:

Bir zaman Darülfünun'da, felsefî istilahları¹⁶⁰⁶ tayin ve tespit etmek üzere ilmi bir encümen¹⁶⁰⁷ teşekkül etmişti¹⁶⁰⁸. Bu encümende fasahatçılardan biri (dikkat) kelimesinin (attention) mukabili¹⁶⁰⁹ olamayacağını ileri sürdü: Güya,

1591 tagayyür: değişme, başkalaşma

1592 tahrîf: harflerinin yerini değiştirme, bozma, kalem oynatma, değiştirme; bir ibarenin manasını değiştirme

1593 mâhiyyet: bir şeyin aslı, esası

1594 telakki: alma, kabul etme

1595 lâfzen: kelimenin söylenişine, yapısına göre, yazılı olmayarak

1596 ma'nen: iç varlık bakımından, ruhça

1597 galatât: yanlışlar, yanlışmalar

1598 tedkik: inceleme

1599 nazar: bakış, düşünme, itibar

1600 fasâhât: güzel ve açık konuşma

1601 kadim: eski

1602 telakki: alma, kabul etme

1603 salâhiyyet: yetki

1604 lâfzen: kelimenin söylenişine, yapısına göre, yazılı olmayarak

1605 ircâ': eski hâline çevirme, geri döndürme

1606 istilâh: tabir, terim

1607 encümen: cemiyyet, meclis

1608 teşekkül etmek: kurulmak, meydana gelmek

1609 mukâbil: karşılık

(dikkat) kelimesi, (dakik=ince) sıfatından iştikak¹⁶¹⁰ ettiği için (incelik) manasına imiş.

Bu iddiaya karşı, (incelik) kelimesi lisanımızda varken, bu manaya delalet¹⁶¹¹ eden (dikkat) kelimesine ihtiyacımız yoktur. Fakat, halkın kullandığı manada olmak üzere, bu kelime lisanımızın atılması mümkün olmayan elzem¹⁶¹² bir unsuru olmuştur denildi. Fakat, muteriz¹⁶¹³ kabul etmedi: “Dikkat” kelimesi daima (incelik) manasına kalacaktır. Halkın kullandığı tabirleri, ilim kabul edemez.

Doğru olan kelimeler, kelimelerin eski şekilleridir. Kelimelerin hakiki manaları, istimalle¹⁶¹⁴ değil, iştikakla¹⁶¹⁵ bilinir. Binaenaleyh¹⁶¹⁶ attention kelimesine başka bir mukabil¹⁶¹⁷ aramalıdır” cevabını verdi. Bu esasa istinaden fasahatçılar attention kelimesine mukabil aramaya başladılar. Birisi (tahdik¹⁶¹⁸) kelimesini ileri sürdü, bir diğeri (iltifat) kelimesini teklif etti. Güya (tahdik) kelimesi, (göz-bebeği) manasına olan (hadeka¹⁶¹⁹)dan gelirmiş. Dikkatte de bilhassa amil¹⁶²⁰ olan gözbebeği imiş. (İltifat)ın Arapçadaki manası da (göz ucuyla bakmak) imiş. (İltifat) kelimesi, lisanımızda başka manayadır denildi. (Öyle şey olmaz, Arapça, Acemce kelimeler, bizim lisanımızda kadim¹⁶²¹ asaletlerini ve fasahatlerini¹⁶²² muhafaza edeceklerdir. Avamın cehaletle yaptığı tahriflere galatat denilir. Bunların hepsini terk ederek, kelimelerin kadim ve fasih şekillerini rücu¹⁶²³ etmek lazımdır.) diye cevap verildi.

1610 iştikâk: kökbilgisi, türetme

1611 delâlet: iz, işaret

1612 elzem: lüzumlu

1613 mu'teriz: itiraz eden

1614 isti'mâl: kullanma

1615 iştikâk: kökbilgisi, türetme

1616 binaenaleyh: bu yüzden

1617 mukâbil: karşılık

1618 tahdik: gözünü ayırmadan dikkatli dikkatli bakma

1619 hadeka: göz bebeği, gözün siyahı

1620 'amil: işleyen

1621 kadim: eski

1622 fasih: aşikâr, açık

1623 rücu': geri dönme

Görülüyor ki, halk, aldığı kelimeleri lafzen ve manen¹⁶²⁴ temsil ettiği hâlde, fasahatçı¹⁶²⁵ âlimler bu temsilin aleyhindedirler. Halka göre, galat-ı meşhur¹⁶²⁶, lugat-ı fasihadan¹⁶²⁷ evladır¹⁶²⁸, âlimlere göre ise, lugat-ı fasiha galat-ı meşhurdan evladır. Bundan başka, halka göre, memleketimizde istiklal ve hükümranlılık¹⁶²⁹, ancak Türk lisanındadır. Bu lisana giren Arapça ve Acemce kelimeler Türk lisanının hâkimiyeti altına girerek onun (savtiyat¹⁶³⁰ = phonétique)ine ve (lügaviyat¹⁶³¹ = lexicologie)ine tabidir. Siyasi kapitülasyonlar, siyasi istiklal ve hâkimiyete münafî¹⁶³² olduğu gibi, lisani kapitülasyonlar da, lisani istiklal ve hâkimiyete münafidir. [Lakin, yine tasrih¹⁶³³ edelim ki halk bunu şuurlu bir surette düşünmüyor, arının bal yapması gibi, şuursuz ve seliki¹⁶³⁴ bir surette yapıyor.

Âlimlere nazaran, bilakis, istiklal ve hâkimiyet ancak Arabî ve Farişî kelimelerinde mevcuttur. Biz, onların istiklal ve hâkimiyetine asalet ve fasahatine¹⁶³⁵ hürmet etmeye mecburuz. Bizim lisanımıza gelince, o, zaten yüzde doksan dokuz Arabî ve Farişî kelimelerden mürekkep¹⁶³⁶ olduğu için, istiklal davasında bulunamaz.

Görülüyor ki lisani Türkçülüğün ilk işi, fasahatçı âlimlerin nokta-i nazarlarını¹⁶³⁷ red ile, halkın şuursuz nokta-i nazarlarını Türkçenin temeli olarak kabul etmektir. Binaaleyh¹⁶³⁸ Türkçülere göre, Osmanlıcıların fasihleri galat¹⁶³⁹ ve galatları fasihtir. Hatta imlada da, bu galatları, telaffuz oldukları gibi yaz-

1624 ma'nen: anlam bakımından

1625 fasâhât: güzel ve açık konuşma

1626 galat-ı meşhûr: meşhur yaygın yanlış

1627 lugat-ı fasiha: düzgün söz

1628 evlâ: daha iyi, üstün

1629 hükümranlılık: egemenlik

1630 savtiyat: ses bilimi

1631 lügaviyat: sözlükbilim

1632 münâfi: zıt, aykırı

1633 tasrih: açık açık söyleme

1634 selikî: içgüdüsel

1635 fasâhât: güzel ve açık konuşma

1636 mürekkep: iki veya daha çok şeylerin karışmasından meydana gelen

1637 nokta-i nazar: görüş

1638 binâen aleyh: bundan dolayı

1639 galat: yanlış

mak, Türkçülüğün bir umdesidir¹⁶⁴⁰. Bu esası ecnebi kelimelere de teşmil¹⁶⁴¹ ederek fasahatçıların, sigara, jaket, Avrupa, şeklinde yazdıkları bu kelimeleri, halkın telaffuzu veçhile¹⁶⁴² (cigara, caket, Avrupa) yazmak lazımdır.

3

Türkçüler ve Fasahatçılar

Türkçülerin lisani umdeleri, fasahatçılara¹⁶⁴³ ait nokta-i nazarların zıttı olmakla beraber, (tasfiyeciler¹⁶⁴⁴) namını alan lisan inkılapçılarının nokta-i nazarlarına da muvafık¹⁶⁴⁵ değildir. Tasfiyecilere göre, bir kelimenin (Türk) olabilmesi için, onun aslen bir (Türk cezr¹⁶⁴⁶)inden gelmesi lazımdır. Buna binaen (kitap, kalem, abdest, namaz, mektep, cami, minare, imam, ders) gibi Arap veya Acem cezirlerinden gelmiş olan kelimeler halkın lisanına girmiş olduklarına bakılmayarak Türkçeden atılmalı ve bunların yerine, ya unutulmuş olan eski Türk kelimeleri ihya, yahut, Çağataycada, Özbekçede, Tatarcada, Kırgızcada ilh¹⁶⁴⁷. bulabileceğimiz aslen Türk cezrinden kelimeleri tervec¹⁶⁴⁸, veyahut Türkçede yeni edatlar ve terkip¹⁶⁴⁹ usulleri icat ederek bunlar vasıtasıyla yeni Türkçe kelimeler ibda¹⁶⁵⁰ edilip ikame¹⁶⁵¹ kılınmalıdır. Türkçülere göre bu nokta-i nazarlar¹⁶⁵² da yanlıştır. Çünkü, evvela, hiçbir Türk cezrinin en eski zamanlara çıkıldıkça, Türk kalacağı iddia olunamaz. Bugün Türk cezrinden geldiğine kani¹⁶⁵³ bulunduğu birçok kelimelerin, vaktiyle Çince, Moğolcadan, Tunguzcadan, hatta Hintçeden ve Farisîden eski Türkçeye girmiş olduğu ilmen¹⁶⁵⁴ sabit olmuştur.

1640 ‘umde: ilke, prensip

1641 teşmil: yaymak

1642 vech: yön

1643 fasâhât: güzel ve açık konuşma

1644 tasfiye: saflaştırma

1645 muvâfık: uygun

1646 cezr: kök, asıl

1647 ilh.: “ilâ-âhir” sözünün kısaltması

1648 tervec: kıymet ve itibarını arttırma, geçirme

1649 terkeb: birleştirme

1650 ibdâ: yaratma, yeni ve güzel bir eser meydana getirme

1651 ikâme: meydana koyma

1652 nokta-i nazar: görüş

1653 kâni’: kanaat eden

1654 ‘ilmen: bilimsel olarak

Saniyen¹⁶⁵⁵, kelimeler delalet ettikleri manaların tarifleri değil, işaretleridir. Binâenaleyh¹⁶⁵⁶, kelimelerin hangi cezirlerden geldiğini nasıl iştikak¹⁶⁵⁷ ettiğini bilmeye de lüzum yoktur. Bu gibi şeyleri bilmek, yalnız lisancılar (filolog) ve lisaniyatçılar (linguist)ler için lazımdır. Lisanın sistemi ve şivesi nokta-i nazarından hatta muzırdır¹⁶⁵⁸ bile! Çünkü, yukarıda Arap ve Acem cezirlerinden gelen kelimelerde gördüğümüz gibi Türk cezrinden kelimelerde de bazen istimali¹⁶⁵⁹ mana iştikaki¹⁶⁶⁰ manadan başkadır. Mesela (yabancı), yabandan gelmiş adam demek değildir. (Kahve altı) kahveden sonra yenilen yemek manasına gelmez. Bu gibi kelimeleri iştikaki manalarında kullanmak, lisani bir hastalıktır ki buna (iştikak hastalığı) denilebilir. Mesela bazı adamlar, (terlik) kelimesi söylenince, bunun istimali manasına ehemmiyet vermeyerek, derhal iştikaki manasını ararlar ve (ter için ayağa giyilen ayakkabı) diye kelimeyi cezrine irca¹⁶⁶¹ etmeye çalışırlar. Hâlbuki, (terlik) kelimesinin manasını ararken, (ter) kelimesini hatırlamak, şive-i nokta-i nazarından muzırdır. İştikak hastalığına uğramış bir adamın yanında mesela (yabancılar geldiler) dediğiniz zaman, o, (Yabancılar mı? Yabandan gelmişler, demek ki yabancı adamlardır.) derse tuhafınıza gitmez mi? Yahut, (şu terliği giyiniz) dediğiniz zaman, (ayağım terli değil; terlik giymeye ihtiyacım yok) cevabını verirse, gayriihtiyari gülmez misiniz? Mamafih¹⁶⁶² hal-ka mahsus bir iştikakçılık da vardır ki, bu bilakis, hem normal, hem de faydalıdır. Mesela, halktan olan kimseler (dilbaz) kelimesini (çok dilli, çok dil döken) manasına zannederler. Ve hatta, (dilbaz) suretinde yazarlar.

1655 sâniyen: ikinci olarak

1656 binâen aleyh: bundan dolayı

1657 iştikâk: kökbilgisi, türetme

1658 muzırr: zarar veren, zararlı

1659 isti'mâl: kullanma

1660 iştikâk: kökbilgisi, türetme

1661 ircâ': eski hâline çevirme, geri döndürme

1662 ma'mâfih: bununla birlikte

Halkın böyle yanlış iştikaklarla yaptığı tahrifler¹⁶⁶³ de, bir nevi¹⁶⁶⁴ şuursuz temsil vetiresidir¹⁶⁶⁵. Mesela, halk (âlâim-i sema)yı, (elegim sağmal) şekline çevirir, (balimoz)u (balyemez) suretine sokar.

Ankara'da bir pınarın adı olan (Zülfazl) kelimesini (Sol fa sol) yapar. (Şerefresan) vapurunu (Şerif Hasan), (Nüvid-i Fütuh)u (Delik Kütük), (Fetih-i Bülendir) i (Yedi Bölen) tarzında Türkçe kelimeler hâline koyar. (Telgraf çekmekten) (tel çekmek) kelimesini doğurur.

İşte, bu gibi esaslara istinaden, Türkçüler tasfiyecilerin¹⁶⁶⁶ lisan hakkındaki nokta-i nazarlarını¹⁶⁶⁷ kabul etmediler. Türkçülere göre, Türk halkının bildiği ve tanıdığı her kelime millîdir. Bir kelimenin millî olması için Türk cezrinden¹⁶⁶⁸ gelmiş olması kâfi değildir. Çünkü Türk cezrinden gelmiş olan (gözü, sayru, baskıç, ağu) gibi birçok kelimeler, canlı lisandan çıkarak müstehase¹⁶⁶⁹ olmuşlar, onların yerine canlı olarak (ayna, hasta, merdiven, zehir) kelimeleri girmiştir. Nasıl hayvanat ve nebatat¹⁶⁷⁰ âlemlerinde, müstehaselerin yeniden dirilmesine imkân yoksa, lisani müstehaselerin de tekrar hayata avdet¹⁶⁷¹ eylemesine artık imkân yoktur. Hulasa¹⁶⁷², Türkçülere göre halk için munis¹⁶⁷³ olan ve suni olmayan bütün kelimeler millîdir. Bir milletin lisani, kendi cansız cezirlerinden değil, kendi canlı tasarruflarından mürekkep¹⁶⁷⁴ canlı bir uzviyettir¹⁶⁷⁵.

O hâlde, Türkçenin sadeleştirilmesi, yalnız bu esaslara istinad¹⁶⁷⁶ etmeli, tasfiyecilerin müfrit¹⁶⁷⁷, iddialarına doğru gitmemelidir.

1663 tahrif: harflerinin yerini değiştirme, bozma, kalem oynatma, değiştirme; bir ibarenin manasını değiştirme

1664 nev'i: çeşitle, cinsle sınıfla ilgili

1665 vetire: yol, tarz

1666 tasfiye: saflaştırma

1667 nokta-i nazar: görüş

1668 cezr: kök, asıl

1669 müstehâse: fosil

1670 nebâtât: botanik

1671 'avdet: geri gelme, dönme

1672 hulasa: özetle

1673 mûnis: alışılmış

1674 mürekkep: iki veya daha çok şeylerin karışmasından meydana gelen

1675 'uzviyyet: canlılık, organizma

1676 istinâd: dayanma

1677 müfret: aşırı

Tasfiyecilerin sair¹⁶⁷⁸ Türk lehçelerinden kelime alması da yanlıştır. Çünkü, Türk lehçeleri, (anadili) mevkiinde bulunan kadim¹⁶⁷⁹ Türkçeden ayrıldıktan sonra, her biri ayrı bir tekamül¹⁶⁸⁰ istikametini takip etmiştir; gerek savtiyat¹⁶⁸¹ gerek şekliyat¹⁶⁸², gerek lugaviyat¹⁶⁸³ itibariyle birbirinden uzaklaşmışlardır. Binâenaleyh¹⁶⁸⁴, bu lehçelerin kelimelerini lisanımıza sokarsak, İstanbul Türkçesinin güzelliğini bozmuş oluruz. Zaten, bu lehçelerde mevcut olan kelimeler, lisanımızda da bulunduğu için, onlara hiçbir ihtiyacımız da yoktur. Yalnız, Türk medeniyeti tarihi, eski Türk müesseselerini¹⁶⁸⁵ tarihi bir başü ba'de'l-mevt¹⁶⁸⁶ mazhar¹⁶⁸⁷ ederken, bunların isimleri de, ilim tabirleri olarak lisanımıza girecektir. Bu ciheti¹⁶⁸⁸, (müstehâselerin¹⁶⁸⁹ dirilmesi) mahiyetinde¹⁶⁹⁰ görmemelidir. Çünkü, bu kelimeler, şimdi lügat olarak değil, yalnız ıstılah¹⁶⁹¹ olarak lisanımıza gireceklerdir. Bu suretle girmelerinde hiçbir mahzur da yoktur.

Tasfiyecilerin¹⁶⁹² semâi¹⁶⁹³ edatları kıyası¹⁶⁹⁴ edatlar sırasına sokarak ve terkip¹⁶⁹⁵ usulleri icat ederek bunlar vasıtasıyla, yeni kelimeler ibda¹⁶⁹⁶ etmek istemeleri de yanlıştır. Çünkü, nasıl bir hayvanın yahut nebatın¹⁶⁹⁷ uzviyetine¹⁶⁹⁸, hariç-

1678 sâir: başka, diğer

1679 kadim: eski

1680 tekâmül: evrim

1681 savtiyyât: sesbilimi

1682 şekliyyât: şekil bilgisi

1683 lugaviyyât: sözlükbilimi

1684 binâen aleyh: bundan dolayı

1685 müessese: kurum, kuruluş

1686 başü ba'de'l-mevt: öldükten sonra dirilme

1687 mazhar: bir şeyin görüldüğü, çıktığı yer

1688 cihet: yan, taraf

1689 müstehâse: fosil

1690 mâhiyyet: bir şeyin aslı, esası

1691 ıstılah: tabir, terim

1692 tasfiye: saflaştırma

1693 semâ'i: hiçbir kaideye bağlı kalmadan

1694 kıyâsi: umumi kaideye uygun olan

1695 terkiib: birleştirmeye

1696 ibdâ': yaratma

1697 nebat: bitki

1698 'uzviyyet: canlılık, organizma

ten yeni bir uzuv idhal¹⁶⁹⁹ etmemiz, mümkün değilse, lisana yeniden yeniye bir kıyasi edat yahut yeni bir terkip tarzı idhal etmemiz de öylece gayr-ı mümkün-dür¹⁷⁰⁰. Bundan dolaydır ki (günaydın), (tünaydın) gibi terkipler yeni Türkçe-de yaşayamadığı gibi, semai edatlarla yapılmış olan tabirler de yaşayamadılar.

Mamafih¹⁷⁰¹, tasfiyecilerin bu ifratlı¹⁷⁰² inkılapçılığını bir tarafa attıktan sonra da edebiyatta, gerek Osmanlı lisanından atılacak kelimelerin gayet çok olduğunu görürüz. Gerek ilim ıstılahlarında¹⁷⁰³, hiçbir lüzumları olmadığı hâlde alınmış nice kelimelere rast geliriz. Mesela coşkunluğa (cuşuş) demek lazım mı? Baş ağ-rısına (suda) demeye bir ihtiyaç var mı? Tıp kamusunu¹⁷⁰⁴ ele alalım: Kemiğe (azm) başa (res), dişe (sin), sinire (asab) diyen bu kamusta, lisanımıza girmesine hiçbir ihtiyaç bulunmayan nice Arapça ve Acemce kelimeler vardır. (Adale) gibi, (hüceyre) gibi, (protoplazma) gibi Türkçede mukabili¹⁷⁰⁵ bulunmayan kelimele-rin başımızın üstünde yeri vardır. Lisanımıza yeni ıstılahlar getiren bu gibi lafız-lara¹⁷⁰⁶ millî kamusumuz açıktır. Fakat Türkçesi bulunan ve hiçbir hususi mana ile ondan ayrılmayan müteradif¹⁷⁰⁷ kelimeleri artık lisanımızdan atmamız.

4

Sigalar¹⁷⁰⁸ - Edatlar – Terkipler¹⁷⁰⁹

Türkçülere göre, bir lisan, başka lisanlardan, kendisinde müteradifi bulunma-mak şartıyla, kelimeler alabilmiştir ve alabilir. Fakat hiçbir lisan başka lisanlar-dan (siga) alamaz. Osmanlıcılara göre Osmanlı lisanı Arap ve Acem lisanların-dan kelimelerle beraber sigalar da alır. Mesela (mektup) kelimesi Osmanlıcılara göre, Arapçada (ketb) maddesinden (ism-i mef'ul)dür; manası (yazılmış, ya-

1699 idhâl: dâhil etme, içeri sokma

1700 gayr-ı mümkün: olanak dışı

1701 ma'mâfih: bununla birlikte

1702 ifrâtlı: aşırı

1703 ıstılâh: terim

1704 kâmûs: sözlük

1705 mukâbil: karşılık

1706 lâfz: söz

1707 müterâdif: eşanamlı

1708 sîga: kip, fiilin çekiminden meydana gelen türlü şekillerden her biri

1709 terkîb: tamlama

zılan)dir. Buna binaen¹⁷¹⁰ Osmanlıcılara nazaran (hukuk-ı mektube) yahut (mektup hukuk) tabirlerini lisanımızda kullanabiliriz. Türkçüler, (mektup) kelimesinin bu suretle istimalini¹⁷¹¹ kabul etmezler. Çünkü, (ism-i mef'ul) sigası, Türkçede de mevcuttur: (Mektup) kelimesi ism-i mef'ul olduğu zaman Türkçesi (yazılmış)tır. Demek ki Osmanlıcıların (mektup hukuk) dedikleri şeye biz (yazılmış hukuk) diyebiliriz. O hâlde, (mektup) kelimesinin bir ism-i mef'ul sigası olarak lisanımızda istimaline ihtiyaç yoktur.

Fakat, (mektup) lafzı, ism-i mef'ul sigası olduğu gibi camid¹⁷¹² bir isim gibi de kullanılmaktadır. Fransızların (lettre) dedikleri şeye Türk halkı (mektup) adını vermektedir. (Bir mektup yazdım. Bu hafta mektup aldım) cümlelerindeki (mektup) lafzı, işte bu ikinci manayadır. (Mektup)un bu şeklinde siga mahiyeti¹⁷¹³ yoktur. Bu, alelade bir kelimedir. O hâlde, Osmanlıcada kullanılan bütün Arapça ve Acemce lafızları (siga) ve (kelime) olarak iki kısma ayırabiliriz. Bunlardan siga mahiyetinde olanları derhal lisanımızdan atmamız, kelime kısmına dâhil olanları -eğer halk lisanında müteradifleri¹⁷¹⁴ yoksa- yeni Türkçeye tereddütsüz kabul etmeliyiz.

Bu umdeye¹⁷¹⁵ göre (kâtip) lafzı ism-i fail ve binaenaleyh (yazan) manasına olarak lisanımızda kullanılamaz. Mesela, bu mektubun kâtibi kimdir? denilemez. Fakat, kâtip, (secrétaire) mukabili olarak halk lisanında eskiden beri kullanılmaktadır. Meclis kâtibi, tüccar kâtibi gibi.

Kitabet lafzı¹⁷¹⁶ da ne yazmak manasına bir (mastar), ne de (kâtiplik) manasına bir (ism-i mastar) olarak lisanımızda kullanılamaz. Adi bir isim olarak, sabık¹⁷¹⁷ (inşa) tabirinin ifade ettiği (composition) mukabili olarak kullanılmaktadır: Kitabet dersi, kitabet imtihanı.

1710 binâ'en: dayanarak

1711 isti'mâl: kullanma

1712 câmid: çekimi ve iştikakı (türesi) olmayan isim veya fiil

1713 mâhiyyet: bir şeyin aslı, esası

1714 müterâdif: eşanlımlı

1715 'umde: ilke, prensip

1716 lâfz: söz

1717 sâbık: geçen, geçmiş

(Mutasarrıf) lafzı da tasarruftan ism-i fail olduğu zaman bir sigadır. Bu siganın da kullanılmaması iktiza¹⁷¹⁸ eder. Mesela (şu tarlanın mutasarrıfı) diyecek yerde (şu tarlada tasarruf sahibi olan adam) demeliyiz. Fakat bu lafız bir sancağın en büyük idare memuruna isim olduğu zaman, artık bir siga¹⁷¹⁹ mahiyetini¹⁷²⁰ haiz¹⁷²¹ değildir, alelade bir isim hâlini almıştır.

Bu misaller gösteriyor ki, Arapçadan ve Acemceden siga mahiyetini haiz hiçbir kelime almayacağız. O hâlde, ıstılah¹⁷²² olarak Arapça yahut Acemce bir kelimeyi kabul ettiğimiz zaman, onun ıstikak¹⁷²³ etmiş olan bütün lafızları da, beraberce almamalıyız. Mesela şu (ıstikak) kelimesini, biz ıstılah olarak kabul etmişiz diye bunun (müştak, müştakkun minh, müştakkat) gibi sigalarını da kullanmamız lazım gelmez. Vakıa¹⁷²⁴, bazen (kitap, kitabet, kâtip, mektup) gibi aynı maddeden ıstikak etmiş birçok kelimeleri lisanımızda kullanılmaktadır. Fakat yukarıda da kısmen gösterdiğimiz veçhile, bunların cümlesi eski siga manalarını kaybetmiştir. (Kitap) lafzı, mastar sigası olduğu zaman (yazmak) manasındadır. Kitap kelimesi bu manada olarak lisanımızda asla kullanılmamıştır. Kitap lafzı bir kelime olduğu zaman Fransızca (livre) kelimesinin mukabilidir. İşte, Türkçede ancak bu manada kullanılmaktadır. (Muharrir¹⁷²⁵) kelimesini ré-dacteur mukabili olarak kullanabiliriz. Fakat, ism-i mef'ul bünyesiyle yazılması manasında bulunan (muharrer) kelimesini kullanamayız: Mesela (balada¹⁷²⁶ muharrer¹⁷²⁷) diyemeyiz, (yukarıda yazılan) demeliyiz. (Tahrir) mastarı da kullanılmaz. Fakat, (tahrirat) kelimesi, resmi mektupların hususi ismi olduğundan, cem¹⁷²⁸ sigasında tanınmamak şartıyla kullanılabilir.

1718 iktizâ: lazım gelme, gerekme

1719 siga: kip, fiilin çekiminden meydana gelen türlü şekillerden her biri

1720 mâhiyyet: bir şeyin aslı, esası

1721 hâiz: malik, sahip

1722 ıstılah: tabir, terim

1723 ıstikâk: kök bilgisi, türetme

1724 vâkıâ: gerçi

1725 muharrir: yazar

1726 bâlá: yukarı

1727 muharrer: yazılı

1728 cem': çoğul

Bir kelimenin cem şekli de, kelime değil, sigadır. Binaenaleyh¹⁷²⁹, Arapça, Acemce cem sigaları da lisanımızda kullanılamaz. Binaenaleyh (zabitan), (zubbat) gibi sigalar, yeni Türkçeye giremez. Türkçenin kendisine mahsus cem sigası, (1er) edatıyla yapılır. O hâlde lisanımızda (zabit)in cemi, yalnız (zabitler)dir.

Mamafih¹⁷³⁰, bazı Arapça ve Acemce cemler vardır ki, lisanımızda cem manasını, binaenaleyh siga mahiyetini kaybetmişlerdir. Yukarıdaki (tahrirat) kelimesi bu kabilden¹⁷³¹ olduğu gibi, ahlak, talebe, amele, edebiyat, yâran, evlat gibi birçok tabirler bu kadroya dâhildir. Bu kelimelerin lisanımızda, cem sigasında olmadıklarının bir delili de, Türkçenin (1er) edatıyla cemlenebilmeleridir: Ahlaklar, talebeler, ameleler, edebiyatlar, yâranlar, evlatlar, tahriratlar gibi.

2. Bir lisan, başka lisanların yalnız sigalarını değil, edatlarını da alamaz. Çünkü, bir kelimenin gerek başına dâhil, gerek sonuna lahik¹⁷³² olan edatlar da onu siga mahiyetine sokarlar.

Lisaniyat¹⁷³³ ilminde gerek sigalara, gerek hususi bir manayı haiz bir edat ilesiyle manası değişmiş olan edatlı lafızlara¹⁷³⁴ (morfem) namı verilir. Demek ki, hiçbir lisan başka lisanlardan (morfemler) alamaz diyecek olursak, bu sözle hem sigaların¹⁷³⁵, hem de edatların bir lisandan başka bir lisana giremeyeceğini anlatmış oluruz.

Zaten, Arapçadan ve Acemceden alacağımız bütün edatların Türkçede mukabilleri¹⁷³⁶ vardır: (hem-dert=dertdaş), (hem-fikir=fikirdaş), (tac-dar=taçlı), (daniş-mend=danişli), (sitem-kâr=sitemci) gibi. Bunların, mutlaka Türkçelerini kullanmak iktiza¹⁷³⁷ eder.

1729 binâen aleyh: bundan dolayı

1730 ma'mâfih: bununla birlikte

1731 kâbil: olan, olabilir

1732 lâhik: eklenen

1733 lisâniyyât: dil ilimi

1734 lâfz: söz

1735 siga: kip, fiilin çekiminden meydana gelen türlü şekillerden her biri

1736 mukâbil: karşılık

1737 iktizâ: lazım gelme, gerekme

Mamafih¹⁷³⁸ (hükümdar, hemşire, pergâr) gibi kelime; iştikak¹⁷³⁹ usulüyle bulacağımız (dar, hem, kâr) edatları edatlıktan çıkmışlar, kelimenin içinde ermişlerdir. Binaenaleyh¹⁷⁴⁰, şu (hükümdar, hemşire, pergâr) kelimelerin de, artık (morfem) mahiyeti¹⁷⁴¹ kalmamıştır. Bunlar da, lisani vicdan nazarında, sair¹⁷⁴² isimler gibi camid¹⁷⁴³ kelimeler mahiyetine¹⁷⁴⁴ girmişlerdir.

Acemceden müstesna¹⁷⁴⁵ olarak, yalnız üç edat, halk lisanına girmiştir: Bunlardan biri gerçekten edat olan nisbet (i)sidir. Diğerleri esasen isim oldukları hâlde, halkımızın lisanında edat hâline düşen (hane) ve (name) lafızlarıdır.

(i) edatı, evvela, hususi renkleri ifade eden sıfatların sonlarında görülür: Patlıcanî, demirî, gümüşi, kurşunî, portakalî, samanî ilh¹⁷⁴⁶.

(i) edatı saniyen¹⁷⁴⁷, Türk musikisinde her kabilenin hususi nağmesine, hususi marşına verilen isimlerde görülür: Türkmanî, Varsağî, Bayatî, Karcıharî (Karaçar), Türkî gibi bu iki nevi¹⁷⁴⁸ misallerde gördüğümüz (i) edatı Türkçe bir edat hükmüne geçmiştir. Bunun bariz delili, Türkçe kelimelere lahik¹⁷⁴⁹ olabilmesidir. Fakat (i) edatı bu iki dairenin haricinde kullanıldığı zaman, Türkçe değildir. O hâlde, o gibi tabirleri kullanmayarak Türkçe mukabillerini aramalıyız:

Mesela (edebî hafta) yerine (edebiyat haftası) diyebiliriz. (Hayatî mesele) yerine (hayat meselesi) diyebiliriz. (Ser-kitabi)ye (baş kitapçı) diyebiliriz. (Cebri)ye (cebirci), (heyetiyun)a (heyetçiler) diyebiliriz.

1738 ma'mâfih: bununla birlikte

1739 iştikâk: kökbilgisi, türetme

1740 binâen aleyh: bundan dolayı

1741 mâhiyyet: bir şeyin aslı, esası

1742 sâir: başka, diğer

1743 câmid: çekimi ve iştikakı (türesi) olmayan isim veya fiil

1744 mâhiyyet: bir şeyin aslı, esası

1745 müstesnâ: ayrı

1746 ilh.: "ilâ-âhir" sözünün kısaltması

1747 sâniyen: ikinci olarak

1748 nevi: çeşitle, cinsle sınıfta ilgili

1749 lâhik: eklenen

Bu gibi suretlerle (i) edatının istimalini¹⁷⁵⁰ azaltmakla beraber; maatteessüf¹⁷⁵¹ en esaslı umdemize¹⁷⁵² ve kaidemize muhalif olarak; birçok ıstılahlarda¹⁷⁵³ bu edatı kabul etmek ıztırarındayız¹⁷⁵⁴. Türkçülük yeni Türkçeye güçlük çıkaran bütün mukavemetleri¹⁷⁵⁵ kırdığı hâlde bu küçük edat karşısında cession yapmaya mecbur oldu. Mesela, tabii hadiseler tabiat hadiseleri diyebiliriz. Fakat şu hadise tabiidir, yahut değildir demek icap edince (i) edatının büsbütün atılmayacağını itirafa mecburuz. Marazî, içtimai, ruhî, hayatî, bünyevî ilh¹⁷⁵⁶ gibi kelimeler de aynıyla bu (tabii) kelimesi gibidir. Mamafih¹⁷⁵⁷, mademki bu edat, iki nevi kelimelerde Türkçe bir edat hükmüne geçmiştir; onu sair kelimelerde de -bilhassa ıstılah oldukları zaman- kullanmak caiz olabilir. (Hane) lafzını¹⁷⁵⁸; yazıhane, yemekhane, yatakhane gibi tabirlerde ve (name) lafzını yıldızname, Oğuzname gibi tabirlerde görüyoruz. Lüzumuna mebni¹⁷⁵⁹ bu lafızlar da Türkçe edatlar arasına idhal¹⁷⁶⁰ edilir ise lisanımız zenginleşir.

Bir lisan başka lisanlardan sigalar¹⁷⁶¹ ve edatlar alamadığı gibi terkip¹⁷⁶² kaidele-ri de alamaz. Halbuki, eski Osmanlı lisanında Arapçanın, Acemcenin her türlü terkipleri mevcuttu: İzâfi¹⁷⁶³ terkip, tavsifi¹⁷⁶⁴ terkip.

Terkipler de, sigalar ve edatlar gibi, (morfem) kadrosuna dâhildir. Her lisanda gerek muzafunileyh¹⁷⁶⁵ ve gerek muzaf¹⁷⁶⁶ birer morfemdirler, sıfat da, mev-

1750 isti'mâl: kullanma

1751 maa't-teessüf: yazık ki

1752 'umde: ilke, prensip

1753 ıstılah: terim

1754 ıztırâr: mecburiyet, ihtiyaç

1755 mukâvemet: dayanma, direniş

1756 ilh: "ilâ-âhir" sözünün kısaltması

1757 ma'mâfih: bununla birlikte

1758 lâfz: söz

1759 mebni: yapılmış, kurulmuş

1760 idhâl: dâhil etme, içeri sokma

1761 siga: kip, fiilin çekiminden meydana gelen türlü şekillerden her biri

1762 terkib: birleştirme

1763 izâfi: isim takımıyla ilgili

1764 tavsifi: niteleme ile ilgili

1765 muzâfun-ileyh: tamlayan

1766 muzâf: belirtilen, başka bir isme katılmış ve onu tamamlamış olan isim

suf¹⁷⁶⁷ da birer morfemdirler. O hâlde, başka lisanlardan terkip alınmaması hakkındaki asli kaidenin bir ferinden¹⁷⁶⁸ ibarettir.

Türkçede izafi ve tavsifi terkiplerin her nevi¹⁷⁶⁹ bulunduğu için, Arapça ve Acemce terkiplere hiçbir ihtiyaç yoktur. Eski Osmanlı edipleri ve âlimleri bu terkipleri bir ihtiyaç sevkiyle almamışlardır. Onların nazarında Arapça ile Acemce lisan olarak Türkçeden güzel oldukları gibi, Arapça ve Acemcenin kelimeleri, sigaları, edatları ve terkipleri de Türkçeninkilerden daha güzeldir.

Hâlbuki hiçbir lisana objektif olarak diğer lisanlardan daha güzeldir denilemez: Her lisanın kendisine mahsus bir güzelliği vardır. Her millet, subjektif olarak kendi lisanını daha güzel görür. Evet, Arapça güzel bir lisandır, Farişî de güzel bir lisandır. Fakat, bu lisanlar, en ziyade kendi milleterine güzel görünür. Bizim için de en güzel görünen lisan Türkçedir. Kelimelerin, sigaların¹⁷⁷⁰, edatların, terkiplerin güzelliği kendi lisanlarına nispetlidir. Bunlar ancak kendi lisanları içinde güzeldirler. Arapça bir kelime, Arabî bir cümle içinde güzel olduğu gibi, Acemce bir terkip de Farişî bir cümle içinde güzel görünür. Bir kadının gayet güzel olan gözlerini yahut burnunu başka bir kadının simasına naklediniz. Bunları orada çirkin görürsünüz. Bunun gibi, her lisanın kelimeleri ve terkipleri de, cümleleri içinde ne kadar güzelse başka lisanların cümleleri içinde de o kadar çirkindir.

İstitrâd¹⁷⁷¹:

Türkçülüğün Tarihi, mebhasında¹⁷⁷², tasfiyecilerin¹⁷⁷³ halk lisanına geçmiş olan Arapça ve Acemce kelimeleri de Türkçeden çıkarmak istediklerini yazmıştım. Dün Fuat Raif Bey'le bu hususa dair tekrar görüştük. Tasfiyecilerin lideri mevkiinde bulunan mumaileyh¹⁷⁷⁴, halk lisanına geçmiş olan Arapça ve Acemce kelimelerin

1767 mevsûf: belirtilen

1768 fer': şube, bölüm

1769 nev'i: çeşitle, cinsle sınıfla ilgili

1770 sığa: kip, filin çekiminden meydana gelen türlü şekillerden her biri

1771 istitrâd: asıl mevzudan olmayıp, münasebeti gelmişken söylenen söz

1772 mebhas: bab, fasıl

1773 tasfiye: saflaştırma

1774 mûmâ-ileyh: adı geçen

Türkçe sayılması hususunda bizimle hiçbir ihtilafı¹⁷⁷⁵ olmadığını ve aramızdaki ihtilafın edatlara münhasır¹⁷⁷⁶ olduğunu söyledi. Yukarıda izah ettiğim veçhile; yeni Türkçecilere nazaran, Türkçenin kıyası¹⁷⁷⁷ edatlarıyla istenildiği kadar, yeni kelimeler ibda¹⁷⁷⁸ edilebilir. Fakat, semai¹⁷⁷⁹ edatlarıyla yeni kelimeler yapılamaz. Fuat Raif Bey, kendisinin bu fikre şiddetle muhalif olduğunu edatlarda (semai, kıyası) tasnifini tanımadığını, Türkçenin her türlü edatlarıyla yeni kelimeler yapılabildiği gibi, Kırgızcadan, Özbekçeden, Tatarcadan alınacak yahut büsbütün yeniden yaratılacak edatlarla da yeni kelimeler ibda olunabileceğini söyledi. Hatta Farisideki nisbet (i)sine mukabil olarak (ki, gı) edatını icada taraftar olduğunu mesela, (hayatî) sıfatı yerine (hayatki), (edebî) sıfatı yerine (edebki) kelimelerini kullanmak mümkün bulunduğunu beyan etti. O hâlde, yukarılarda (tasfiyecilik) hakkında yazdığım şeyleri bu beyanata nazaran tashih¹⁷⁸⁰ etmek lazım gelir.

5

Yeni Türkçenin Harslaştırılması¹⁷⁸¹ ve Tehzibi¹⁷⁸²

Bazıları, yeni Türkçeyi yalnız menfi¹⁷⁸³ umdelere¹⁷⁸⁴ malik¹⁷⁸⁵ zannederler: Lisanımızda, Osmanlı edebiyatının soktuğu fazla ve muzır¹⁷⁸⁶ birçok lafızlar¹⁷⁸⁷, sigalar, terkipler, edatlar var. Yeni Türkçe, yalnız bu fazla unsurların lisanımızdan çıkarılmasıyla meydana gelemez. Bu hedef yeni Türkçenin yalnız menfi gayesidir. Yeni Türkçenin müspet¹⁷⁸⁸ gayeleri de vardır. Çünkü, eski Osmanlıcanın hastalığı yalnız fazla lafızları, sigaları, kelimeleri, edatları havi¹⁷⁸⁹ olma-

1775 ihtilâf: ayrılık

1776 münhasır: sınırlanmış, yalnız bir kimseye veya bir şeye mahsus olan

1777 kıyâsî: umumi kaideye uygun olan

1778 ibdâ': yaratma, yeni ve güzel bir eser meydana getirme

1779 semâ'î: hiçbir kaideye bağlı kalmadan

1780 tashih: düzeltme

1781 hars: kültür

1782 tehzib: ıslah etme, düzeltme

1783 menfi: olumsuz

1784 'umde: ilke, prensip

1785 mâlik: sahip

1786 muzır: zarar veren, zararlı

1787 lâfz: söz

1788 müsbet: olumlu, pozitif

1789 hâvî: ihtiva eden, içine alan

sından ibaret değildi. Hastalık bundan ibaret olsaydı, bu fazla unsurları atmakla lisanımızı kolayca tedaviye muvaffak olabilirdik. Hâlbuki eski Osmanlıcanın ikinci bir hastalığı da birçok kelimelerinin eksik bulunmasıydı. Türkçülüğün zuhuruna¹⁷⁹⁰ kadar, lisanımızda manalı ve vuzuhlu¹⁷⁹¹ olarak felsefi bir makale yazılamaması, edebiyatta da muhallidelerden¹⁷⁹² hiçbirinin vazıh¹⁷⁹³ ve doğru tercümesinin yapılamaması bu eksikliğin canlı delilleridir.

O hâlde, lisanımızın tam bir tedavisi, bu eksik kelimelerin aranıp bulunmasıyla ve lisanı uzviyetimizde¹⁷⁹⁴ yerli yerine konulmasıyla kaimdir¹⁷⁹⁵. İşte, yeni Türkçenin müspet¹⁷⁹⁶ gayesi bundan ibarettir.

Yazı lisanımızda eksik olan kelimeler iki kısımdır: (1) - Millî tabirlerdir. İstanbul'da ve Anadolu'da kullanılan birçok tabirler, hususi terkipler, galisizimler¹⁷⁹⁷ ve cümleler vardır ki yazı lisanımıza henüz girmemiştir. Hâlbuki lisanımızın millî zenginliğini, bedii¹⁷⁹⁸ hazinelerini bunlar teşkil eder. Her şehrin muallimleriyle Türk Ocakları ve Etnografi Müzesi bu hususi tabirleri toplamaya çalışırsa, bunlardan birçoğunu elde etmek mümkün olur. Halk kitaplarında, halk masallarıyla halk şiirlerinde ve darb-ı mesellerde¹⁷⁹⁹ bu gibi tabirlerle ve lisanı hususiyetlere çok tesadüf edilir. Bilhassa (Dede Korkut) kitabından bu nokta-i nazardan¹⁸⁰⁰ çok istifade edebiliriz. Çünkü bu kitap Oğuzların (İlyada)sı mahiyetindedir¹⁸⁰¹. Ve lisanı da eski Oğuzcadır. Demek ki bize mahsus Türkçenin anasıdır. Bu kitap, hiç tahrife¹⁸⁰² uğratılmaksızın, yeni imla ile muntazam ve okunaklı bir şekilde

1790 zuhûr: görünme, meydana çıkma

1791 vuzûh: ifadede açıklık

1792 muhallide: devamlı, sürekli kılan, ebedileştiren

1793 vâzıh: açık

1794 'uzviyyet: canlılık, organizma

1795 kâim: ayakta duran; birinin yerini tutan, birinin yerine geçen

1796 müsbet: olumlu, pozitif

1797 galisizm: Fransızcanın dil özelliklerinin Fransızca olmayan dillerdeki lügat ve söz dizimine adapte edilmesi.

1798 bedî'î: güzel, güzellik

1799 darb-ı mesel: atasözleri

1800 nokta-i nazar: görüş, bakış açısı

1801 mâhiyyet: bir şeyin aslı, esası

1802 tahrif: harflerinin yerini değiştirme, bozma, kalem oynatma, değiştirme; bir ibarenin manasını değiştirme

yeniden tab¹⁸⁰³ olursa, yeni Türkçemizin zengin bir hazinesi olacaktır. Başka Türk lehçeleriyle yapılacak mukayeseler de, bize Türk şivesinin birtakım müş-terek hususiyetlerini gösterebilir. Mesela, Orhon kitabesinde (işimi, gücümü kime vereyim?), (ilim törem hani?), (begli bodunlu) gibi tabirler görüyoruz.

Bu tabirlerin birincisi hâlâ lisanımızda (iş güç) suretinde kullanılmaktadır. İkincisinin tarzında birçok tabirlere rast geliriz: (oymağımız, töremiz), (yurdumuz, ocağımız), (evimiz, barkımız), (soyumuz, sopumuz) gibi. Üçüncüsüne benze-yen tabirlerimiz de şunlardır: (irili ufaklı; büyüklü küçüklü)

Bunlardan başka, Kırgız Kazakların (Manas) destanı ve sair Türk şubelerinin ma-sallarıyla şiirleri bize Türk lehçelerinin müşterek ve hususi şivelerini gösterebilir.

(2) Yazı lisanımızda eksik olan kelimelerin ikinci kısmı beynelmilel¹⁸⁰⁴ kelime-lerdir. Bir millet hangi medeniyet zümresine, hangi beynelmileliyet¹⁸⁰⁵ mensup-sa, onun bütün ilmi mefhumlarını¹⁸⁰⁶, felsefi görüşlerini, edebî hayallerini ve şiiri duygularını ifade edecek hususi kelimelere malik¹⁸⁰⁷ olması da lazımdır. Türkler, şimdi Avrupa medeniyetine kati bir surette girmeye azmettiklerinden, bütün Av-rupai mefhumları ve manaları ifade edecek yeni kelimelere muhtaçtırlar.

Bu kelimelerin lisanımızda vücuda gelmesi için, ne yapmalı? Bunun için en fe-yizli¹⁸⁰⁸ çare, Avrupa lisanlarında yazılmış olan bütün edebî muhallidelerle¹⁸⁰⁹ ilmi ve felsefi monografilerin yeni Türkçeye birinci derecedeki üslupçular va-sıtasıyla, büyük bir itina ile tercüme edilmesidir. Bu tercümelerle beraber, yeni Türkçeye birçok kelimeler ve ifade tarzları girdikten maada¹⁸¹⁰, birçok lisanî in-celikler ve seyyaliyetler¹⁸¹¹, sarfi¹⁸¹² aletler ve uzuvlar, nahvi¹⁸¹³ mekanizmalar ve

1803 tab': kitap basma

1804 beyne'l-milel: milletlerarası

1805 beyne'l-mileliyet: milletlerarasılık

1806 mefhûm: kavram

1807 mâlik: sahip

1808 feyizli: verimli

1809 muhallide: devamlı, sürekli kılan, ebedileştiren

1810 mâ-'adâ: başka, fazla

1811 seyyâl: akıcı

1812 sarfi: gramerle, dilbilgisi ile ilgili

1813 nahvî: söz dizimiyle ilgili

teşkilatlar, hissî ve sırrî¹⁸¹⁴ manaları ifade edecek yeni kabiliyetler de girecektir. Bu suretle, yeni Türkçe, hem en yüksek düşünceleri hem de en samimi ve orijinal duyularını anlatmaya muktedir bir tercüman olacaktır.

Tercüme esnasında, memleketimizce büsbütün yeni olan birçok mefhumlara¹⁸¹⁵ ve manalara tesadüf edileceğinden, bunlar için mukabiller bulmak lazım gelecek: Bunun için ne yapmalı?

Evvela, bu manaların kelimeleri yazı lisanımızda yok olsa da, konuşma dilimizde belki vardır. Hayvan, nebat¹⁸¹⁶, eşya, alet isimleri lisanımızda çoktur. Coğrafi vaziyetleri ifade edecek kelimelerse, gayet çoktur. Samimi duyguları sezdirecek hissî kelimelerimiz de epeyce vardır. Demek ki ıstılahlar¹⁸¹⁷ ve yeni manalar için, ibtida¹⁸¹⁸ halk diline müracaat etmemiz lazım gelir.

Bu vasıtaya müracaattan sonra da bulamadığımız yeni manalar kalırsa o zaman, Türk edatları, sigaları¹⁸¹⁹ ve terkip kaideleriyle yeni kelimeler ibdâna¹⁸²⁰ çalışmalıyız. Bu vasıta da kifayet etmezse, o zaman bi-z-zarure¹⁸²¹ Arapça ve Acemceye müracaat ederek bunlardan yeni kelimeler alırız. Fakat şu şartla ki, alacağımız kelimeler, terkip hâlinde bulunmamalı, tek kelime hâlinde olmalıdır. Mesela, evvelce (ilm-i menafîü'l-a'za) denilen fizyolocyaya, şimdi, tek kelime ile (gariziyat¹⁸²²) deniliyor. Bunun gibi, ilmü'l-arza (arziyat¹⁸²³) ilm-i hayata (hayatiyat¹⁸²⁴), ilmü'r-ruha (ruhiyat¹⁸²⁵) deniliyor. Bugün, Arapça (yat) edatıyla, bütün yeni ilimlere kolayca isimler takabiliriz: Asuriyat, Mısıriyat, cümudiyat ilh¹⁸²⁶.

1814 sırrî: gizemli

1815 mefhûm: kavram

1816 nebât: bitki

1817 ıstılah: tabir, terim

1818 ibtidâ: ilkin, en önce

1819 sîga: kip, fiilin çekiminden meydana gelen türlü şekillerden her biri

1820 ibdâ: yaratma, yeni ve güzel bir eser meydana getirme

1821 bi'z-zarûre: ister istemez

1822 garîziyyât: fizyoloji

1823 arziyât: jeoloji, yer bilim

1824 hayatiyyât: biyoloji

1825 rûhiyyât: psikoloji, ruhbilim

1826 ilh.: "ilâ-âhir" sözünün kısaltması

Bununla beraber, bazı ecnebi kelimeleri aynen kabul etmemiz de lazımdır. Bunlar da iki kısımdır: Birinci kısmı, bir millete yahut bir devre yahut bir mesleğe mahsus hususi haletleri¹⁸²⁷ ifade eden kelimelerdir ki bunlar hiçbir lisan tercüme edilmemiş, bütün lisanlar tarafından aynen kabul edilmiştir. Feodalizm, şövalyelik, Rönesans, reform, jakobenlik, sosyalizm, Bolşeviklik, aristokrat, demokrat, diplomat, tiyatro, roman, klasik, romantik, dekadan ilh.

İkinci kısmı, sınaî¹⁸²⁸ tekniklere ait her türlü alet, makine, eşya isimleridir. Bunlar ekseriyetle doğrudan doğruya halk tarafından alınır ve bunlar da sair¹⁸²⁹ milletler tarafından aynen kabul edilmiş, tercümelerine çalışılmamıştır: Vapur, şömendöfer, telgraf, telefon, tramvay, gramofon vesaire gibi.

Yeni Türkçenin asrî¹⁸³⁰ bir lisan olması için, yapılması lazım gelen bir iş daha vardır. (Fransızcadan – Türkçeye) kamus¹⁸³¹ kitaplarını tetkik edince görürüz ki Fransızca kelimelerin her manası için Türkçeden birkaç misal gösteriliyor. Hâlbuki, her mana için yalnız bir kelimenin bulunması kâfidir. Mukabillerin böyle çok olması, ilk nazarda lisanımızın zengin olduğuna delalet eder. Hâlbuki iş öyle değildir. Kamusun başka sahifelerindeki başka kelimelere bakacak olursanız yine aynı kelimeleri görürsünüz. Bu suretle, bir Türkçe kelimenin birçok Fransızca kelimeye karşılık sayıldığını görürsünüz. Bundan anlaşılıyor ki Fransızca kelimelerin lisanımızda tam, muayyen¹⁸³², vazıh¹⁸³³ karşılıkları yoktur.

Aynı zamanda herhangi bir lisanın mükemmeliyeti de her kelimesinin yalnız bir manaya ve her manasının da yalnız bir kelimeye malik¹⁸³⁴ olmasıyla vücuda gelir. O hâlde, yeni Türkçeyi her kelimesi yalnız bir manaya delalet edecek ve her manası da yalnız bir tek kelimeye malik olacak hâle sokmalıyız. Avrupa lisanları birbirinden kolayca tercüme yapabilirler. Çünkü İngiliz, Alman, Rus, İtalyan ilh lisanlarının her kelimesi Fransızcanın bir tek kelimesine tekabül edercesine, bu

1827 hâlet: durumlar, hâller

1828 sınaî: sanatla ilgili

1829 sair: başka, diğer

1830 asrî: çağdaş, zamana uygun

1831 kâmûs: sözlük

1832 mu'ayyen: belli, belirli

1833 vâzıh: açık

1834 mâlik: sahip

lisanlar arasında bir tenazur¹⁸³⁵ husule¹⁸³⁶ gelmiştir. İşte, biz de yeni Türkçeye bu şekli vermeye çalışmalıyız. Bu esas üzerine bir Türk kamusu¹⁸³⁷ ve bir de Türkçeden Fransızcaya ve Fransızcadan Türkçeye kamuslar vücuda getirmeliyiz.

Yapılacak Türk kamusunda kelimelerin (Türkçe, Arapça ve Farsî) olduklarını göstermek doğru olamaz. Çünkü bir milletin kamusuna giren kelimeler artık o milletin millî lisanına mal olmuştur. Bu kelimelerin ne suretle teşekkül ettikleri yalnız, iştikaklarını¹⁸³⁸ gösteren ve [] muterize¹⁸³⁹ dâhiline alınan muhtasar¹⁸⁴⁰ formüllerle anlatılır. Yeni Türkçenin yazılacak yeni sarfından¹⁸⁴¹ da Arapçanın ve Acemcenin sarf ve nahiv¹⁸⁴² kaideleri çıkarılarak, kitabın sonundaki (iştikak¹⁸⁴³) kısmına konulmalıdır.

Yeni Türkçe, evvela lisanımızı lüzumsuz Arapça ve Acemce tabirlerle terkiplerden temizlemekle, saniyen¹⁸⁴⁴ ona henüz vücutlarından haberimiz olmayan millî tabirleri ve ifade tarzlarını ve salisen¹⁸⁴⁵, henüz malik olmadığımız için ibdâna¹⁸⁴⁶ mecbur bulunduğumuz beynelmilel¹⁸⁴⁷ kelimeleri ilave etmekle husule¹⁸⁴⁸ gelecektir. Bu üç ameliyeden¹⁸⁴⁹ birincisine (temizleme) ikincisine (harslaştırma¹⁸⁵⁰) üçüncüsüne (tehzib) namlarını verebiliriz.

1835 tenâzur: birbirinin karşısında olma

1836 husûl: üreme, türeme, çıkma

1837 kâmûs: sözlük

1838 iştikâk: kök bilgisi, türetme

1839 mu'terize: parantez ()

1840 muhtasar: kısaltılmış

1841 sarf: gramer

1842 nahiv: sentaks

1843 iştikâk: türeme

1844 sâniyen: ikinci olarak

1845 sâlisen: üçüncü olarak

1846 ibdâ': yaratma, yeni ve güzel bir eser meydana getirme

1847 beyne'l-milel: milletlerarası

1848 husûl: üreme, türeme, çıkma

1849 'ameliye: uygulama

1850 hars: kültür

6

Lisani Türkçülüğün Umdeleri¹⁸⁵¹

Şimdi burada lisani Türkçülüğün umdelerini sıralayalım:

(1) Millî lisanımızı vücuda getirmek için, Osmanlı lisanını hiç yokmuş gibi bir tarafa atarak, halk edebiyatına temel vazifesini gören Türk dilini aynıyla kabul edip İstanbul halkının ve bilhassa İstanbul hanımlarının konuştuıkları gibi yazmak.

(2) Halk lisanında Türkçe müteradifi¹⁸⁵² bulunan Arabî ve Farisî kelimeleri atmak, tamamıyla müteradif olmayıp küçük bir nüansa malik¹⁸⁵³ olanları lisanımızda muhafaza etmek

(3) Halk lisanına geçip lafzen¹⁸⁵⁴ yahut manen¹⁸⁵⁵ galatât¹⁸⁵⁶ namını alan Arapça ve Acemce kelimelerin tahrif¹⁸⁵⁷ olunmuş şekillerini Türkçe addetmek ve imlalarını da yeni telaffuzlarına uydurmak.

(4) Yerlerine yeni kelimeler kaim¹⁸⁵⁸ olduğu için, müstehase¹⁸⁵⁹ hâline gelen eski Türkçe kelimeleri diriltmeye çalışmamak.

(5) Yeni ıstılahlar¹⁸⁶⁰ aranacağı zaman ibtida¹⁸⁶¹ halk lisanındaki kelimeler arasında aramak, bulunmadığı takdirde, Türkçenin kıyasî¹⁸⁶² edatlarıyla ve kıyasî terkib¹⁸⁶³ ve tasrif¹⁸⁶⁴ usulleriyle yeni kelimeler ibda¹⁸⁶⁵ etmek, buna da imkân

1851 ‘umde: ilke, prensip

1852 müterâdif: eşanlımlı

1853 mâlik: sahip

1854 lâfzen: kelimenin söylenişine, yapısına göre, yazılı olmayarak

1855 ma’nen: anlam bakımından

1856 galatât: yanlışlar, yanılmalar

1857 tahrif: harflerinin yerini değiştirme, bozma, kalem oynatma, değiştirme; bir ibarenin manasını değiştirme

1858 kâim: ayakta duran; birinin yerini tutan, birinin yerine geçen

1859 müstehâse: taşıl, fosil

1860 ıstılah: tabir, terim

1861 ibtidâ: ilkin, en önce

1862 kıyâsi: işlek, kurallı

1863 terkib: birleştirme

1864 tasrif: çekim

1865 ibdâ: yaratma, yeni ve güzel bir eser meydana getirme

bulunmadığı surette Arapça ve Acemce terkipsiz olmak şartıyla yeni kelimeler kabul etmek ve bazı devirlerin ve mesleklerin hususi ahvalini gösteren kelimelerle tekniklere ait alet isimlerini ecnebi lisanlardan aynen almak.

(6) Türkçede Arap ve Acem lisanlarının kapitülasyonları ilga¹⁸⁶⁶ olunarak, bu iki lisanın ne sigaları ne edatları ne de terkipleri lisanımıza idhal¹⁸⁶⁷ olunmamak.

(7) Türk halkının bildiği ve kullandığı her kelime Türkçedir, halk için munis¹⁸⁶⁸ olan ve suni olmayan her kelime millîdir. Bir milletin lisanı, kendisinin cansız cezirlerinden¹⁸⁶⁹ değil, canlı tasarruflarından tereküp¹⁸⁷⁰ eden canlı bir uzviyettir¹⁸⁷¹.

(8) İstanbul Türkçesinin savtiyatı¹⁸⁷², şekliyatı¹⁸⁷³ ve lugaviyatı¹⁸⁷⁴, yeni Türkçenin temeli olduğundan, başka Türk lehçelerinden ne kelime, ne siga¹⁸⁷⁵ ne edat, ne de terkip kaideleri alınamaz. Yalnız, mukayese tarikiyle¹⁸⁷⁶ Türkçenin cümle teşkilatına ve hususi tabirlerdeki şivesine nüfuz için bu lehçelerin derin bir surette tetkikine ihtiyaç vardır.

(9) Türk medeniyetinin tarihine dair eserler yazıldıkça, eski Türk müesseselerinin¹⁸⁷⁷ isimleri olmak hasebiyle, çok eski Türkçe kelimeler, yeni Türkçeye girecektir. Fakat bunlar ıstılah¹⁸⁷⁸ mevkiinde kalacaklarından, bunların

1866 ilgâ: lağvetme, kaldırma, bozma

1867 idhâl: dâhil etme, içeri sokma

1868 mûnis: alışılmış

1869 cezr: kök, asıl

1870 tereküp: kurulmak

1871 ‘uzviyyet: canlılık, organizma

1872 savtiyyât: sesbilimi, fonetik

1873 şekliyyât: şekil bilgisi, morfoloji

1874 lugaviyyât: sözlük bilimi, leksikoloji

1875 sigâ: kip, fiilin çekiminden meydana gelen türlü şekillerden her biri

1876 tarîk: yol

1877 müessese: kurum, kuruluş

1878 ıstılâh: tabir, terim

hayata avdeti¹⁸⁷⁹, müstehaselerin¹⁸⁸⁰ dirilmesi mahiyetinde¹⁸⁸¹ telakki¹⁸⁸² olunmamalıdır.

(10) Kelimeler delalet¹⁸⁸³ ettikleri manaların tarifleri değil, işaretleridir. Kelimelerin manaları iştikaklarını¹⁸⁸⁴ bilmekle anlaşılmaz.

(11) Yeni Türkçenin bu esaslar dâhilinde bir kamusuyla¹⁸⁸⁵ bir de sarfi¹⁸⁸⁶ vücuda getirilmeli ve bu kitaplarda yeni Türkçeye girmiş olan Arapça ve Acemce kelimelerin ve tabirlerin bünyelerine ve terkip tarzlarına ait malumat, lisanın fizyoloji kısmına değil, müstehasat¹⁸⁸⁷ ve intisaliyat¹⁸⁸⁸ bahsi olan (iştikak¹⁸⁸⁹) kısmına idhal¹⁸⁹⁰ edilmelidir.

İKİNCİ MEBHAS¹⁸⁹¹

BEDİİ¹⁸⁹² TÜRKÇÜLÜK

1

Türklerde Bedii Zevk

Eski Türklerde bedii zevk çok yüksekti. Turfan'da keşfedilen mermer heykeller, hiç de Yunan heykellerinden aşağı değildir. Tolinîlerle İhşidîlerin, Selçuk Türklerinin, Harezmi Türklerinin, İlhanîlerin, Timurîlerin, Osmanlıların, Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türklerinin Mısır'da, Irak'ta, Suriye'de, Anadolu'da,

-
- 1879 'avdet: geri gelme, dönme
1880 müstehâse: taşıl, fosil
1881 mâhiyyet: bir şeyin aslı, esası
1882 telakki: alma, kabul etme
1883 delâlet: işaret
1884 iştikâk: kökbilgisi, türetme
1885 kâmûs: sözlük
1886 sarf: gramer
1887 müstehâsât: taşıklar, fosiller
1888 intisaliyyât: soybilim
1889 iştikâk: kökbilgisi, türetme
1890 idhâl: dâhil etme, içeri sokma
1891 mebhas: bab, fasıl
1892 bedî'î: güzel, güzellik

İran'da, Türkistan'da, Hint'te, Afganistan'da yaptırdıkları camiler, saraylar, türbeler, köprüler, çeşmeler, dünyanın en güzel eserlerini teşkil eder.

Gaston Rişar¹⁸⁹³, Türkmen kızlarının bir harika nevinden¹⁸⁹⁴ olarak yaptıkları nefis halılardan bahsederken, Mihailof'un şu sözlerini naklediyor: "Hiçbir alet, hiçbir modele, teknik mahiyette¹⁸⁹⁵ hiçbir tahsil ve terbiyeye malik¹⁸⁹⁶ olmayan Türkmen kızının, na-kabil-i taklit¹⁸⁹⁷ nakışlarla müzeyyen¹⁸⁹⁸ çok nefis halılar vücuda getirebilmesi, ancak bir sanat sevk-i tabiisine¹⁸⁹⁹ malik olmasıyla izah olunabilir."

Türk masallarıyla halk şiirlerinin güzelliği de, Türklerin bediiyat¹⁹⁰⁰ sahasında büyük bir kabiliyete malik olduklarını gösterir. Fakat, yazık ki Osmanlı sanat-kârlarının hatası yüzünden şimdiye kadar bu yüksek sanat kabiliyeti, Avrupai bir tehzibden¹⁹⁰¹ mahrum kalmıştır. Bu tehzibi de gördükten sonra, hiç şüphe yoktur ki istikbalde de en yüksek sanatlardan biri olacaktır.

2

Millî Vezin

Eski Türklerin vezni, hece vezni idi. Mahmut-ı Kaşgari lügatindeki Türkçe şiirler, hep hece veznindedir. Sonraları, Çağatay ve Osmanlı şairleri taklit vasıtasıyla Acemlerden aruz veznini aldılar. Türkistan'da Nevai, Anadolu'da Ahmet Paşa aruz veznini yükselttiler. Saraylar bu vezne kıymet veriyorlardı. Fakat, halk, aruz veznini bir türlü anlayamadı. Bu sebeple halk şairleri eski hece vezniyle şiirler söylemekte devam ettiler. Ahmet Yesevi, Yunus Emre, Kaygusuz gibi tekke şairleri ve Âşık Ömer, Dertli, Karacaoğlan gibi saz şairleri hece veznine sadık kaldılar.

1893 Gaston Rişar: Gaston Richard

1894 nev'i: çeşitle, cinsle sınıfla ilgili

1895 mâhiyyet: bir şeyin aslı, esası

1896 mâlik: sahip

1897 nâ-kâbil-i taklid: taklidi mümkün olmayan

1898 müzeyyen: süslü

1899 sevk-i tabi'i: içgüdü

1900 bedi'iyât: estetik

1901 tehzib: işlenmişlik

Türkçülüğün zuhur¹⁹⁰² ettiği zaman, aruz vezniyle hece vezni yan yana duruyordu. Güya birincisi havâsın¹⁹⁰³, ikincisi avâmın¹⁹⁰⁴ terennüm¹⁹⁰⁵ aletleri idi. Türkçülük, lisandaki ikiliğe nihayet verirken, vezindeki bu ikiliğe de lakayt kalamazdı. Hususiyile, terkipli¹⁹⁰⁶ lisan aruz vezninden, aruz vezni de terkipli lisandan ayrılmadığı için, bu iki Osmanlı müessesesi¹⁹⁰⁷ hakkında aynı hükmü vermek lazımdı. Binaenaleyh¹⁹⁰⁸, Türkçüler, terkipli lisanla beraber, aruz vezni-ni de millî edebiyatımızdan kovmaya karar verdiler.

Sade lisan, aruz veznine pek uymuyordu. Hâlbuki, hece vezniyle sade lisan arasında samimi bir akrabalık vardı. Sarayın ihmaline rağmen halk sade Türkçe ile hece veznini, iki kıymetli tılsım gibi, sinesinde saklamıştı. Bu sebeple, Türkçüler bunları bulmakta güçlük çekmediler.

Bununla beraber hece vezni, bazı şairlerimizi yanlış yollara sevk etti. Bunlardan bir kısmı Fransızların hece vezinlerini taklide kalkıştılar; mesela Fransızların (Aleksandrine) dedikleri (6+6) vezninde şiirler yazdılar. Bu şiirler, halkın hoşuna gitmedi. Çünkü, halkımız hece vezninin ancak bazı şekillerinden zevk alıyorlardı. Millî vezinlerimiz, halk tarafından kullanılan bu mahdud¹⁹⁰⁹ ve muayyen¹⁹¹⁰ vezinlere münhasırdır¹⁹¹¹. Halk vezinleri arasında (6+6) şekli yoktur, bunun yerine (6+5) vezni vardır. Tecrübe ile anlaşıldı ki, Türk halkı bu sonki vezinden çok hoşlanıyor. Bu tecrübe aynı zamanda başka milletlerden vezin alınamayacağı kaidelerini de meydana attı. Bu suretle bizdeki hece vezni taraftarlığı başka lisanlara ait hece vezinlerini taklit demek olmadığı ve Türk halkına mahsus hece vezinlerini ihyadan ibaret bulunduğu tebeyyün¹⁹¹² etti.

1902 zuhûr: görünme, meydana çıkma

1903 havâs: seçkinler

1904 'avâm: halk

1905 terennüm: söyleyiş

1906 terkîb: birleştirme

1907 müessese: kurum, kuruluş

1908 binâen aleyh: bundan dolayı

1909 mahdûd: sınırlı

1910 mu'ayyen: belli, belirli

1911 münhasır: ayrılmış

1912 tebeyyün: belli

Hece veznini yanlış yola götüren şairlerden bir kısmı da yeni vezinler icadına kalkıştılar. Bunların yoktan var ettiği vezinlerden birçoğunu da halk kabul etmedi. Bu suretle, anlaşıldı ki millî vezinler, halkın eskiden beri kullanmakta olduğu vezinlerle, sonradan kabul edebildiği vezinlere münhasırdır¹⁹¹³. Halkın hoşlanmadığı vezinler, hece tarzında olsa bile, millî vezinlerden sayılamaz.

3

Edebiyatımızın Tahrîs¹⁹¹⁴ ve Tehzîbi¹⁹¹⁵

Türkçülüğe göre, edebiyatımız yükselebilmek için, iki sanat müzesinde terbiye görmek mecburiyetindedir.

Bu müzelerden birincisi halk edebiyatı, ikincisi Garp edebiyatıdır. Türkçü şairler ve edipler, bir taraftan halkın bedialarını¹⁹¹⁶, diğer cihetten¹⁹¹⁷ garbın şeh-kârlarını¹⁹¹⁸ model ittihaz¹⁹¹⁹ etmelidirler. Türk edebiyatı bu iki çıraklık devresini geçirmeden, ne millî, ne de mütekamil bir mahiyet¹⁹²⁰ alamaz. Demek ki edebiyatımız bir taraftan (halka doğru), diğer cihetten (garba doğru), gitmek ıztırarındadır¹⁹²¹.

Halk edebiyatı ne gibi şeylerdir? Evvela, masallar, fıkralar, efsaneler, menkıbeler, üstureler¹⁹²², saniyen¹⁹²³ darb-ı meseller, bilmeceler, salisen¹⁹²⁴ maniler, koşmalar, destanlar, ilahiler, rabian¹⁹²⁵ Dede Korkut Kitabı, Âşık Kerem, Şah İsmail, Koroğlu gibi hikâyelerle cenknameler hamisen¹⁹²⁶ Yunus Emre, Kaygusuz,

1913 münhasır: sınırlanmış, yalnız bir kimseye veya bir şeye mahsus olan

1914 tahrîs: millileştirilme

1915 tehzîb: ıslah etme, düzeltme, işlenme

1916 bedî'a: estetik değeri yüksek olan sanat eserleri

1917 cihet: taraf, yan

1918 şeh-kâr: üstün eser

1919 ittihâz: edinme, kabul etme

1920 mâhiyyet: bir şeyin aslı, esası

1921 ıztırâr: mecburiyet

1922 üstûre: efsane, yalan, batıl söz, uydurma, masal, mit

1923 sâniyen: ikinci olarak

1924 sâlisen: üçüncü olarak

1925 râbian: dördüncü olarak

1926 hâmisen: beşinci olarak

Karacaoğlan, Dertli gibi tekke ve saz şairleri, sadisen¹⁹²⁷ Karagöz ve Nasrettin Hoca gibi canlı edebiyatlar.

Edebiyatımız bu modellerden ne kadar çok feyz alırsa o kadar çok (tahrîs¹⁹²⁸) edilmiş olur.

Edebiyatımızın ikinci nevi¹⁹²⁹ modelleri de Homer'le¹⁹³⁰ Virjil'den¹⁹³¹ başlayan bütün klasiklerdir. Yeni başlayan bir millî edebiyat için en güzel örnekler klasik edebiyatın bedialarıdır¹⁹³². Türk edebiyatı, klasiklerin bütün bedii¹⁹³³ rahiklerini¹⁹³⁴ mass¹⁹³⁵ edip bitirmeden romantiklere ve daha sonki mekteplere yanaşmamalıdır. Çünkü, genç milletler, mefkûreleri¹⁹³⁶, kahramanlıkları ilâ¹⁹³⁷ eden bir edebiyata muhtaçtırlar. Klasik edebiyatlar, umumiyetle bu maksadı temin edecek mahiyettedir¹⁹³⁸. Son zamanda, Fransa'da, gençliğe mefkûrelere doğru yeni bir hamle vermek için, yeni klasikler mektebinin teessüs¹⁹³⁹ etmesi de, klasik edebiyatın bu terbiyevi rolünü ispat eden canlı bir delildir.

Mamafih¹⁹⁴⁰, biz Garp'ın ibtida¹⁹⁴¹ yalnız klasiklerine kıymet vermekle, (romantizm)in feyzinden de büsbütün mahrum kalmamalıyız. Çünkü romantizmin esası, halk edebiyatlarıdır. Avrupa'daki bütün romantizm hareketleri, halka doğru gitmek, halk masallarını ve destanlarını model ittihaz¹⁹⁴² etmekle başlamıştır. Demek ki biz, edebiyatımızın tahrîs ve tehzibini yaparken (klasisizm) ve (romantizm) devirlerini beraber yaşamış olacağız. O hâlde, Garp edebiyatını ruhu-

1927 sâdisen: altıncı olarak

1928 tahrîs: millileştirilme

1929 nev'i: çeşitle, cinsle sınıfla ilgili

1930 Homer: Homeros

1931 Virjil: Vergilius

1932 bedî'a: estetik değeri yüksek olan sanat eserleri

1933 bedî'i: güzel, güzellik

1934 rahik: duru ve temiz şarap

1935 mass: emme, emerek çekme

1936 mefkûre: ülkü

1937 ilâ: yükseltme

1938 mâhiyyet: bir şeyin aslı, esası

1939 te'essüs: kökleşme

1940 ma'mâfih: bununla birlikte

1941 ibtidâ': ilkin, en önce

1942 ittihâz: kabul

muzla massa çalışırken Garp romantiklerinin halk edebiyatlarından nasıl istifade ettiklerini de anlamaya çalışmalıyız. Edebiyatımızın Garp muhallideleri¹⁹⁴³ müzesinde geçirdiği ıçıraklığa da (millî edebiyatımızın tehzibi¹⁹⁴⁴) diyebiliriz.

Bu ifadelerden anlaşıldı ki millî edebiyatımız, (tahris), (tehzib) namları verilen iki terbiye devresinden geçtikten sonra, hem millî, hem de Avrupalı bir edebiyat hâline girecektir.

Millî edebiyatımızın tesisi hususunda Türk Ocakları'nın da büyük bir rolü vardır. Türk Ocakları, sahnelerinde, halk tiyatrosu olan (Karagöz) ile (Orta Oyunu)nu ara sıra göstererek canlandırmalıdır. Masalcılara masal söyleterek, meddahlara taklitler yaptırarak, saz şairlerine destanlar, koşmalar, maniler okutarak millî edebiyatı canlı bir surette ammeye¹⁹⁴⁵ gösterebilirler. Dede Korkut, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Dertli, Karacaoğlan, Âşık Ömer, Gevheri gibi halk şairlerine ve Nasrettin Hoca, Karagöz, İncili Çavuş, Bekri Mustafa gibi halk tiplerine hususi geceler tahsis ederek bunların hatıralarını idameye çalışmalıdırlar. Halk edebiyatına ait kitaplarla şifahi¹⁹⁴⁶ ananeleri toplayıp halk kütüphaneleri vücuda getirmek de Türk Ocakları'nın vazifelerinden biridir.

4

Millî Musiki

Avrupa musikisi girmeden evvel memleketimizde iki musiki vardı: Bunlardan biri Farabi tarafından Bizans'tan alınan Şark musikisi, diğeri eski Türk musikisinin devamı olan (halk melodileri)nden ibarettir.

Şark musikisi de, Garp musikisi gibi eski Yunan musikisinden doğmuştu. Eski Yunanlılar, halk melodilerinde bulunan tam ve yarım sesleri kâfi görmeyerek, bunlara dörtte bir, sekizde bir, on altıda bir sesleri ilave etmişler ve bu sonkilere (çeyrek sesler) namını vermişlerdi. Çeyrek sesler tabii değildi; suniydi. Bundan dolayıdır ki hiçbir milletin halk melodilerinde çeyrek seslere tesadüf edilmez.

1943 muhallide: devamlı, sürekli kılan, ebedileştiren

1944 tehzib: ıslah etme, düzeltme

1945 'amme: umuma mahsus olan

1946 şifâhî: ağızdan, sözlü

Binaenaleyh¹⁹⁴⁷, Yunan musikisi gayr-ı tabii¹⁹⁴⁸ seslere istinad¹⁹⁴⁹ eden bir suni musiki idi. Bundan başka, hayatta yeknesaklık olmadığı hâlde, Yunan musikisinde aynı melodinin tekerrüründen¹⁹⁵⁰ ibaret olan üzücü bir yeknesaklık vardı.

Kurun-ı Vusta¹⁹⁵¹ Avrupa'sında teşekkül eden (opera) müessesesi¹⁹⁵², Yunan musikisindeki bu iki nakısayı¹⁹⁵³ izale¹⁹⁵⁴ etti. Çeyrek sesler, operaya uymuyordu. Bundan başka, opera bestekârları ve oyuncularını halktan oldukları için çeyrek sesleri bir türlü anlayamıyorlardı. Bu sebeplerin tesiriyle, Garp'ın operası, Garp musikisinden çeyrek sesleri tard¹⁹⁵⁵ etti. Aynı zamanda, opera, duyguların, heyecanların, ihtirasların tevalisinden¹⁹⁵⁶ ibaret bulunduğundan, (armoni) yi ilave ederek, Garp musikisini yeknesaklıktan da kurtardı. İşte, bu iki yenilik mütekâmil¹⁹⁵⁷ Garp musikisinin doğmasına sebep oldu.

Şark musikisine gelince, bu tamamıyla eski hâlinde kaldı. Bir taraftan çeyrek sesleri muhafaza ediyordu, diğer cihetten¹⁹⁵⁸ armoniden hâlâ mahrum bulunuyordu. Farabi tarafından Arapçaya naklolunduktan sonra bu hasta musiki sarayların rağbetiyle Acemceye ve Osmanlıcaya da naklolunmuşlardı. Diğer taraftan Ortodoks ve Ermeni, Keldanî, Süryanî kiliseleriyle Yahudi hahamhanesi de bu musikiyi Bizans'tan almışlardı. Osmanlı memleketinde, bütün Osmanlı unsurlarını birleştiren yegâne müessese olduğu için, buna (Osmanlı İttihad-ı Anasır Musikisi¹⁹⁵⁹) namını vermek de gerçekten çok münasipti.

Bugün, işte, şu üç musikinin karşısındayız: Şark musikisi, Garp musikisi, Halk musikisi.

1947 binâen aleyh: bundan dolayı

1948 gayr-ı tabii: doğal olmayan

1949 istinâd: dayanma

1950 tekerrür: tekrarlama

1951 kurûn-ı vustâ: Ortaçağ

1952 müessese: kurum, kuruluş

1953 nakısa: noksan, eksik

1954 izâle: giderme, yok etme

1955 tard: sürme, uzaklaştırma

1956 tevâli: arka arkaya gelme

1957 mütekâmil: olgun

1958 cihet: taraf, yan

1959 'Osmanlı İttihad-ı Anasır Mûsikisi: Osmanlı Milletler Topluluğu Musikisi

Acaba bunlardan hangisi, bizim için millîdir? Şark musikisinin hem hasta, hem de gayr-ı millî olduğunu gördük. Halk musikisi harsımızın¹⁹⁶⁰, Garp musikisi de yeni medeniyetimizin musikileri olduğu için, her ikisi de bize yabancı değildir. O hâlde, millî musikimiz, memleketimizdeki halk musikisiyle Garp musikisinin imtizacından¹⁹⁶¹ doğacaktır. Halk musikimiz, bize birçok melodiler vermiştir. Bunları toplar ve Garp musikisi usulünce (armonize) edersek hem millî, hem de Avrupai bir musikiye malik¹⁹⁶² oluruz. Bu vazifeyi ifâ¹⁹⁶³ edecek olanlar arasında Türk Ocakları'nın musiki heyetleri de dâhildir. İşte Türkçülüğün musiki sahasındaki programı esas itibariyle bundan ibaret olup, bundan ötesi millî musikârlarımıza¹⁹⁶⁴ aittir.

5

Sair¹⁹⁶⁵ Sanatlarımız

Sair sanatlarımız tamamıyla halk tarafından vücuda getirildikleri için, tamamıyla millîdirler. Raks, mimari, nakkaşlık, ressamlık, hüsn-i hat¹⁹⁶⁶, marangozluk, demircilik, çiftçilik, boyacılık, çulhalık¹⁹⁶⁷, halıcılık, kilimcilik vesaire vesaire gibi. Osmanlı havası¹⁹⁶⁸ bedene taalluk eden¹⁹⁶⁹, yahut el vasıtasıyla yapılan bu işleri amiyane¹⁹⁷⁰ telakki¹⁹⁷¹ ettiği için, avama¹⁹⁷² bırakmıştır. Binaenaleyh¹⁹⁷³ Türkçülük bu sanatların hepsini benimsemiştir. Fakat, maatteessüf¹⁹⁷⁴, bu sanatlar, Tanzimat devrinden itibaren, millî iktisada ehemmiyet verilmeyerek, (Adam

1960 hars: kültür

1961 imtizâc: karışabilme, uyuşma

1962 mâlik: sahip

1963 ifâ: yerine getirme

1964 mûsikâr: müzisyen

1965 sâir: diğer, başka

1966 hüsn-i hatt: yazı güzelliği, güzel yazı yazma sanatı

1967 çulhalık: dokumacılık

1968 havâss: seçkin

1969 ta'alluk etmek: ait olmak

1970 'âmiyâne: sıradan

1971 telakki: alma, kabul etme

1972 'avâm: halk

1973 binâen aleyh: bundan dolayı

1974 maa't-teessüf: teessüfle, yazık ki

İsmit)'in¹⁹⁷⁵ (Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) desturuna ittiba¹⁹⁷⁶ edilmesi yüzünden hep münderis¹⁹⁷⁷ oldular. Türkçülüğün vazifesi, şimdi bunları yeniden ihyaya¹⁹⁷⁸ çalışmaktır. Bir taraftan Avrupa medeniyetiyle beraber Avrupa tekniklerini de almamızdır. Fakat, diğer cihetten millî bediiyatımızın¹⁹⁷⁹ hazineleri olan bu güzel sanatlarımızı da elimizden büsbütün kaçırmamaya çalışmalıyız. Bunu yapabilmek için ibtida¹⁹⁸⁰, bu sanatların mahsullerini millî müzelerde toplayıp teşhir etmek, sonra da bunlara dair reçeteleri, imal tarzlarını bulup öğrenerek kitaplarla mecmualarla neşretmek lazımdır. En sonra da, bu sanatları yeniden ihya edecek millî sanatkârları yetiştirmek iktiza¹⁹⁸¹ eder.

Mesela, umumiyetle kök boyalardan mürekkep¹⁹⁸² olan millî boyacılığımız büsbütün sönmek üzeredir. Şimdi Anadolu'da yapılmakta bulunan halılarla kilimler ya adi, gayr-ı sabit¹⁹⁸³ Avrupa bovalarıyla yahut Almanların sabit, fakat madeni olan bovalarıyla boyanmaktadır. Gayr-ı sabit boyalar az zamanda bozuldukları ve Alman bovaları da parlaklığıyla millî zevkimize uygun gelmedikleri için, her ikisi de millî sanatımız için muzırdırlar¹⁹⁸⁴. Mensucatta¹⁹⁸⁵ gayr-ı millî¹⁹⁸⁶ ellerle tersim¹⁹⁸⁷ olunan yeni nakışlar da millî zevkimize uymuyor. O hâlde, memleketimizdeki sanatkârları bu gibi inhirâflara¹⁹⁸⁸ nihayet vererek, millî sanatımıza rücu¹⁹⁸⁹ etmeye davet eylemeliyiz. Bu hususta da Türk Ocakları gayet ehemmiyetli bir rol oynayabilirler.

1975 Adam İsmıt: Adam Smith

1976 ittibâ': uyma

1977 münderis: eseri, izi kalmamış

1978 ihyâ: diritme

1979 bedî'iyât: estetik

1980 ibtidâ': ilkin, en önce

1981 iktizâ': lazım gelme, gerekme

1982 mürekkep: iki veya daha çok şeylerin karışmasından meydana gelen

1983 gayr-ı sâbit: kalıcı olmayan

1984 muzırr: zarar veren, zararlı

1985 mensûcât: dokuma

1986 gayr-ı millî: millî olmayan

1987 tersim: resmetme

1988 inhirâf: sapma, değişme, bozulma

1989 rücu': dönme

Millî Zevk ve Tehzib¹⁹⁹⁰ Olunmuş Zevk

Her millette güzellik telakkisi¹⁹⁹¹ başkadır. Bir milletin güzel gördüğü şeyleri, diğer millet çirkin görür. Bu surette, (zevk)in (millî) olması lazım gelir. Filhaki-ka¹⁹⁹², her milletin, millî bir zevki vardır. Eğer, bir millet, millî zevkenden uzak düşmüşse, sanat sahasında yaptığı şeyler, hep adi taklitlerden ibaret kalır. Osmanlı şairiyle münşileri¹⁹⁹³ buna misaldir. Çünkü onlar, millî zevki tamamıyla kaybetmişlerdi. Yazdıkları şeyler ya Acem taklitlerinden veyahut Fransız taklitlerinden ibaretti. O hâlde bediiyatta¹⁹⁹⁴ yükselmek isteyen bir millet, evvel emirde millî zevkini bulmaya çalışmalıdır.

Millî zevki bulmak için halka doğru gitmek, halk sanatlarından uzun uzadıya bedii¹⁹⁹⁵ bir terbiye almak lazım olduğunu anladık. Fakat, hakiki sanatkâr olabilmek için bu bedii terbiyeyi almış olmak kâfi değildir. Hakiki sanatkâr olabilmek için, güzel sanatların beynelmilel ustaları olan sanat dâhilerinden zevk dersi, zevk terbiyesi almak da lazımdır. Beynelmilel dehalardan alınan bu feyzli terbiyeye de (tehzib) namı verilir.

Görülüyor ki hakiki bir sanata malik olabilmemiz için, sanatımızın evvela tahrîsi¹⁹⁹⁶, saniyen¹⁹⁹⁷ tehzibi lazım geliyor. Bu düsturu canlı bir misal ile tavzih¹⁹⁹⁸ edelim: “İtalya’nın Rönesans devrindeki sanatkârları, bilhassa ressamlarla heykeltıraşlar, eski Yunan-Latin sanatkârlarının dâhiyane eserlerine hayran olmuşlardı. Zira, bu eserler: Venüs’lerin, Minerva’ların, Apollon’ların bu heykelleri teknikteki kemalin¹⁹⁹⁹ son derecesine ulaşmıştı.

1990 tehzib: ıslah etme, düzeltme

1991 telakki: alma, kabul etme

1992 fi’l-hakika: gerçekten

1993 münşî: inşa eden, yapan

1994 bed’iyyât: estetik

1995 bed’î: güzel, güzellik

1996 tahrîs: millileştirilme

1997 sâniyen: ikinci olarak

1998 tavzih: açıklama

1999 kemâl: olgunluk

Rönesans sanatkârları bu tekniği büyük emeklerle öğrendiler, tehzib usulleriyle kendilerine mal ettiler. Fakat, eski Yunan-Latin eserlerini aynıyla taklide yeltenmediler. Çünkü, halk artık o esatiri²⁰⁰⁰ şahsiyetlere hiçbir kıymet vermiyordu. Rönesans devrinin halkına göre kadınlar arasında dünya güzeli ancak Hazret-i Meryem olabilirdi. Erkekler arasında da dünya güzeli ancak Hazret-i İsa idi. Hakiki sanatın vazifesi ise, başka milletlerin yahut başka devirlerin bedii²⁰⁰¹ mefkûrelerini²⁰⁰² tersim²⁰⁰³ etmek değildir. Hakiki sanat, arasında bulunduğu milletin ve içinde yaşadığı devrin bedii mefkûrelerini tasvire çalışmaktır. İşte, (Mikelanj²⁰⁰⁴), (Rafael) gibi Rönesans sanatkârları bu noktaları düşünerek doğru yolu buldular: Hazret-i Meryem'e Venüs'ün teknik güzelliğini verdiler. Hazret-i İsa'ya da Apollo'nun cismani²⁰⁰⁵ güzelliğini iare²⁰⁰⁶ ettiler. Diğer azizlere de bu esatiri güzelliklerden bahşettiler. Bu iki unsurun: beynelmilî tehzible millî harsın²⁰⁰⁷ birleşmesinden yüksek bir sanat vücuda geldi. İşte güzel sanatlar tarihinde (Rönesans Sanatı) namı verilen budur.

Katolik kilisesi bu heykellerle resimleri kabul ederek ibadethanelerine bir müze şekli verdi. Hâlbuki Bizans'ın ve umum²⁰⁰⁸ Şark'ın Ortodoks kiliseleri, mukaddes²⁰⁰⁹ tasvirlerini, Yunan-Latin modellerine benzetmeye çalışmadılar; Samilerden aldıkları kaba örneklerle müşâbih²⁰¹⁰ bir surette tersimde²⁰¹¹ devam ettiler. Bu sebeple, Ortodoks milletlerin sanatı tehzibden mahrum kaldı.

2000 esâtiri: mitolojik

2001 bedî'i: güzel, güzellik

2002 mefkûre: ülkü

2003 tersim: resmetme

2004 Mikelanj: Michelangelo

2005 cismânî: vücut

2006 i'âre: ödünç verme

2007 hars: kültür

2008 'umûm: bütün

2009 mukaddes: kutsal

2010 müşâbih: benzeyen, benzer

2011 tersim: resmetme

Rönesans'tan sonra, Avrupa'da her millet, bedii hayatının inkişafı²⁰¹² anında hep böyle hareket etti. Şekspir²⁰¹³, Ruso²⁰¹⁴, Göte²⁰¹⁵ gibi romantik dâhiler, hem halk terbiyesini almışlar, hem de eski Yunan-Latin tekniklerini temsil etmişlerdi. Bu sayede, her biri kendi milleti için, hem millî, hem de mütekâmil²⁰¹⁶ bir edebiyat vücuda getirdiler. İşte, Türkçülüğün bedii²⁰¹⁷ programı da bu usullerin tabbikinden ibarettir.

ÜÇÜNCÜ MEBHAS²⁰¹⁸

AHLAKÎ TÜRKÇÜLÜK

1

Türklerde Ahlak

Büyük milletlerden her biri medeniyetin hususi bir sahasında birinciliği iheraz²⁰¹⁹ etmiştir. Eski Yunaniler bediiyatta²⁰²⁰, Romalılar hukukta, Beni İsrail ile Araplar dinde, Fransızlar edebiyatta, Anglo-Saksonlar iktisatta, Almanlar musiki ile ma-ba'de't-tabiada²⁰²¹, Türkler de ahlakta birinciliği kazanmışlardır.

Türk tarihi baştanbaşa, ahlaki faziletlerin meşheridir²⁰²². Türklerin mağlup milletlere ve onların millî ve dinî mevcudiyetlerine dinî ve içtimai²⁰²³ muhtariyetler²⁰²⁴ vermesi her türlü takdirin fevkindedir²⁰²⁵. Fakat bu iyiliğe karşı, mağlup milletler alicenap²⁰²⁶ Türklerden mazhar²⁰²⁷ oldukları bu müsaadeleri, Türklerle-

2012 inkişâf: açılma, meydana çıkma

2013 Şekspir: Shakespeare

2014 Ruso: Rousseau

2015 Göte: Goethe

2016 mütekâmil: olgun

2017 bedî'i: güzel, güzellik

2018 mebhas: bab, fasıl

2019 ihrâz: kazanma

2020 bedî'iyât: estetik

2021 mâ-ba'de't-tabiye: fizikötesi, metafizik

2022 meşher: sergi

2023 ictimâî: sosyal

2024 muhtâriyet: kendi kendine hareket edebilme serbestliği

2025 fevk: üst

2026 'âlicenâb: cömert

2027 mazhar: bir şeyin görüldüğü, çıktığı yer

rin aleyhine çevirerek, kapitülasyon namı verilen zincirlerle Türkleri bağlamaya ve boğmaya çalıştılar. Bu iki türlü hareket, iki tarafın da ahlakîyetini²⁰²⁸ gösterdiği için son derece karakteristiktir.

Bu mebhasta²⁰²⁹, Türklerin muhtelif ahlak dairelerine taalluk²⁰³⁰ eden ahlakî mefkûrelerini²⁰³¹ göstereceğiz. Bu ahlak daireleri şunlardır:

(1) Vatanî ahlak, (2) Mesleki ahlak, (3) Aile ahlakı (Cinsî ahlak), (4) Medeni ahlak (şahsi ahlak), (5) Beynelmilel²⁰³² ahlak.

2

Vatani Ahlak

Eski Türklerde vatanî ahlak çok kuvvetliydi. Hiçbir Türk kendi (il)i, yani milleti için, hayatını ve en sevgili şeylerini feda etmekten çekinmezdi. Çünkü (il) Gök Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesiydi. Gök Tanrı, Türklerce gayet mübarek olan aşk gecesinde bir (altun ışık) olarak yeryüzüne inmiş, bir bakireyi yahut bir ağacı gebe kılarak bu (kutlu il)in üremesine sebep olmuştu. (İl)in oturduğu memlekete (yurt) yahut (ülke) denilirdi. Türk nereye gitse (yurt-ı aslı²⁰³³)yi unutmazdı, çünkü, atalarının mezarı, oradaydı. Çocukluk çağı, baba ocağı, ana kucağı hep orada bulunuyordu.

Türk'ün vatanperverliğine misal olarak Hun devletinin müessisi²⁰³⁴ olan (Mete)yi zikredebiliriz. Tatarlar hükümdarı harp ilanına bir vesile olmak üzere, ibtida²⁰³⁵, onun çok sevdiği bir atı istedi. Bu at, saatte bin fersah uzunluğunda yol alıyordu.

Mete, vatandaşlarını harbin musibetlerine maruz bırakmamak için, bu atı Tatar hakanına gönderdi. Tatar hakanı harbe bahane arıyordu. Bu sefer de Mete'nin

2028 ahlâkiyet: ahlaklılık

2029 mebhas: bab, fasıl

2030 ta'alluk: ilgili olma

2031 mefkûre: ülkü

2032 beyne'l-milel: milletlerarası

2033 yurt-ı aslı: ana yurt

2034 mü'essis: kurucu

2035 ibtidâ': ilkin, en önce

en sevdiği zevcesini istedi. Bütün beyler, kurultayda harp ilanını istedikleri hâlde, Mete: “Ben vatanımı kendi aşkım uğruna çiğnetemem” diyerek, sevgilisini düşmana vermek gibi büyük bir fedakârlığı kabul etti. Bunun üzerine, Tatar hakanı, Hun ülkesinden hiçbir mahsulü olmayan, ziraatsız, ormansız, madensiz, ahalisiz bir arazi parçasını istedi. Kurultay bu faydasız toprağın verilmesinde hiçbir beis²⁰³⁶ olmadığını söylemişken, Mete “Vatan bizim mülkümüz değildir, mezarda yatan atalarımızın ve kıyamete kadar doğacak torunlarımızın bu mübarek toprak üzerinde hakları vardır. Vatandan –velev ki bir karış kadar olsun vermeye hiç kimsenin salahiyeti²⁰³⁷ yoktur. Binaenaleyh²⁰³⁸, harp edeceğiz. İşte, ben atımı düşmana doğru sürüyorum. Arkamdan gelmeyen idam olunacaktır.” diyerek Tatarların üzerine yürüdü. Eski Türklerin nazarında, vatanın ne kadar muazzez²⁰³⁹ olduğunu, bu tarihi vakadan istidlâl²⁰⁴⁰ edebiliriz.

Eski Türklerle göre vatan (töre)den, yani (millî hars²⁰⁴¹)tan ibaretti Mahmut-ı Kaşgari lugatında zikrolunan. (Ülkeden geçilir töreden geçilmez) darb-ı meseli²⁰⁴², millî harsa verilen kıymetin derecesini gösterir.

Eski Türklerde, hükümrânlık (il)e aitti. Küçük illerde, bütün (il), bir millet meclisi hükümündeydi. Halkın mukadderatını²⁰⁴³ bu meclis idare ederdi. Büyük illerde, boy beylerinden mürekkep²⁰⁴⁴ olan (şölen) adlı meclis, ile ait işlere karar verirdi. Hakanlıklarda, ilhanlıklarda²⁰⁴⁵ ise, millet meclisi mahiyetinde²⁰⁴⁶ olmak üzere (kurultay) vardı. Bu meclislerin müşâveresine²⁰⁴⁷ (kinkeş) denilirdi. (İl mi yaman, bey mi yaman?) darb-ı meseli hükümrânlığın hakanda olmayıp,

2036 beis: kötülük

2037 salâhiyyet: yetki

2038 binâen aleyh: bundan dolayı

2039 mu’azzez: kıymetli, değerli

2040 istidlâl: delil ile anlama

2041 hars: kültür

2042 darb-ı mesel: atasözü

2043 mukadderât: alın yazısı

2044 mürekkep: iki veya daha çok şeylerin karışmasından meydana gelen

2045 ilhân: Moğol hükümdarlarına verilen unvan

2046 mâhiyyet: bir şeyin aslı, esası

2047 müşâvere: danışma, bir iş üzerinde konuşma

ilde olduğunu gösterir. Çünkü, hakanı intihab²⁰⁴⁸ eden ve hal²⁰⁴⁹ edebilen kurultaydı. Harp ve sulh ilanı gibi ehemmiyetli işler kurultayın kararıyla olurdu. (Tozda, dumanda ferman okunmaz) darb-ı meseli buhran anlarında vaziyete halkın hâkim olduğunu gösterir, eski Türklerde (müsavat²⁰⁵⁰) da, çok kuvvetli bir surette teessüs²⁰⁵¹ etmişti. Harezmi'deki Teke Türkmenlerinde ne esir ne hizmetçi mevcut değildir. Herkes evine ait işleri kendisi görür. Her il, birbirine müsavi²⁰⁵² fertlerden mürekkeptir²⁰⁵³. Eski Türklerde bir il diğer illeri tabiiyeti²⁰⁵⁴ altına aldığı zaman, onların siyasi teşkilatını bozmadı. (Tâbi il)in eski reisi, (yabgu) yani (melik²⁰⁵⁵) namıyla eski mevkiini muhafaza ederdi. Hakan bunun nezdinde (şad²⁰⁵⁶) yahut (şane=şahna) namıyla bir komiser bulundururdu. Bir hakan da sair²⁰⁵⁷ hakanlıkları fethettiği zaman, eski hakanları yerlerinde ibka²⁰⁵⁸ ederdi. Yalnız kendisi (ilhan²⁰⁵⁹) namıyla bunların reisi mevkiine geçirdi.

Zaten (il) kelimesinin asıl manası (sulh²⁰⁶⁰) demektir. (İlci), sulhçu manasındadır.

(İl)in timsali olan (Gök Tanrı) sulh ilahıdır. İlhan sulh dininin bir naşiri²⁰⁶¹ mevkiindedir. Türk ilhanları, bütün Türk illerini sulha davet ediyordu, bütün hakanlara (oğlum) diye hitap ediyordu. Türklerin bütün harpleri, daimi ve geniş bir sulh dairesi tesisi maksadıyladır. Bütün ilhanlık devirlerinde, Mançurya'dan Macaristan'a kadar bütün Turan kıtası gayet mesut bir sulh ve asayiş hayatı yaşamıştır. Türk ilhanları, emperyalist de değildiler. Çünkü yalnız Türk illerini birleştirmekle iktifa²⁰⁶² ediyorlar, başka milletlerin ülkelerini fethetmeye çalışmıyorlardı.

2048 intihâb: seçme, seçilme

2049 hal': tahttan indirme

2050 müsâvât: eşitlik

2051 te'essüs: yerleşme

2052 müsâvî: eşit

2053 mürekkeb: iki veya daha çok şeylerin karışmasından meydana gelen

2054 tâbiyet: uyruk

2055 melik: padişah, hükümdar

2056 şâd: sevinçli

2057 sâir: diğer, başka

2058 ibka': süreklî kılma, yerinde bırakma

2059 ilhân: eskiden Moğol hükümdarlarına verilen unvan

2060 sulh: barış

2061 nâşir: neşreden, dağıtan, saçan, yayan

2062 iktifâ': yetinme, aza kanaat etme

Hunların ilk ilhanı Mete'nin, iki defa Çin devleti eline geçtiği hâlde, imparatorluğu kabulden imtina²⁰⁶³ etmesi bu iddiamıza bir delildir. Sulh ahlakını Atilla'da bile görürüz. Atilla'ya en muzaffer bulunduğu muharebeler esnasında, her ne vakit sulh teklif edilmişse derhal teklifi kabul etmiştir.

Dünyanın en demokrat kavmi eski Türkler olduğu gibi, en feminist nesli de yine eski Türklerdir. Zaten feminizm, demokrasinin yani müsavâtın²⁰⁶⁴ kadınlara ait bir tecellisinden²⁰⁶⁵ ibarettir. Eski Türklerin bu faziletini Aile Ahlakı faslında²⁰⁶⁶ göreceğiz.

Orhon Kitabesi'nde Türk hakanı şöyle diyor: “Türk Tanrısı Türk milleti yok olmasın diye atalarımı gönderdi ve beni gönderdi. Ben hakan olunca, gündüz oturmadım, gece uyumadım. Türk milleti açtı doyurdum, çıplaktı giydirdim, fakirdi zengin ettim.”

Türk milleti de hakanını kaybettiği zamanlar “Devletli bir millettim devletim ve şevketim²⁰⁶⁷ hani? Hakanlı bir millettim hakanım hani? Hangi hakana işimi, gücümü vereyim?” diye sızlanırdı. Milletle hakan arasındaki münasebetin ne kadar samimi olduğu bu nakillerden anlaşılabilir. İşte eski Türklerde vatani ahlak bu derecede yüksekti.

Türklerin bundan sonra da en ziyade kıymet verecekleri ahlak, vatani ahlak olmalıdır. Çünkü, içtimai²⁰⁶⁸ zümreler arasında tam ve müstakil²⁰⁶⁹ bir hayata malik²⁰⁷⁰ olan ve bir içtimai uzviyet²⁰⁷¹ mahiyetini²⁰⁷² ibraz eden ancak (millet) yahut (vatan) namları verilen zümredir. Aileler bu içtimai uzviyetin hücreleri, mesleki zümreler ise uzuvlarıdır. Milletten daha geniş olan (ümme) ve (beynel-

2063 imtinâ: çekinme, geri durma

2064 müsâvât: eşitlik

2065 tecellî: görünme, belirme

2066 fasl: bölüm

2067 şevket: büyüklük, heybet

2068 ictimâî: sosyal

2069 müstakil: başlı başına, kendi başına, bağımsız

2070 mâlik: sahip

2071 ‘uzviyyet: canlılık, organizma

2072 mâhiyyet: bir şeyin aslı, esası

mileliyet²⁰⁷³) gibi zümrelere gelince, bunlar cemiyet mahiyetinde değil, cemiyetlerden mürekkep birer camialar mahiyetindedirler. Bu zümrelerden her biri yalnız bir hususta müşterek iken, bir millet her hususta fertleri arasında iştirak bulunan bir zümre demektir. O hâlde, millet mefkûresi²⁰⁷⁴, sair²⁰⁷⁵ zümrelere ait mefkûrelerden, mesela aile mefkûresinden, meslek mefkûresinden, ümmet mefkûresinden, medeniyet ve beynelmileliyet mefkûrelerinden daha yüksektir. Bu sebeple, vatani ahlakın da, sair ahlaklara faik²⁰⁷⁶ olması lazım gelir.

Bilhassa, bizim gibi siyasi düşmanları çok bulunan milletler için, en büyük istinadgâh²⁰⁷⁷ vatani ahlak olabilir. Vatani ahlakımız kuvvetli bulunmazsa ne istiklalimizi, ne hürriyetimizi, ne de vatanımızın tamamîyetini muhafaza edemeyiz. O hâlde Türkçülük her şeyden ziyade (millet) ve (vatan) mefkûrelerine kıymet vermelidir.

3

Mesleki Ahlak

Vatani ahlaktan sonra, mesleki ahlak gelir. Eski Türkler mesleğe (yol) derlerdi ve yolda büyüğü, soyda büyükten ileri sayarlardı. Bektaşilerin (Belden gelen seyyid²⁰⁷⁸ değil, il'den gelen seyyiddir) demeleri de, (yol)un (soy)dan akdem²⁰⁷⁹ olduğunu gösterir. Eski bir darb-ı mesel²⁰⁸⁰ (Yoldaşların babanın obasına akın ederlerse de sen de beraber akın et) diyor ki bu da yoldaşların soydaşlardan daha ilerde olduğunu gösterir. Eski Türklerde idare eden sınıf (torunlar, kamlar, buyruklar, bitikçiler) namıyla dört yola ayrılmıştı. Sonraları, Osmanlı devrinde bunlardan (mülkiye, ilmiye, seyfiye, kalemiye) namları verilen dört tarik²⁰⁸¹ vücuda geldi. İktisadi meslekler de bunlardan ayrı olarak mevcuttu. Anadolu Selçukilerinin son zamanlarında (Ahiler) tarikâtı, mesleki teşkilatları (fütüvvet)

2073 beyne'l-mileliyet: milletlerarasılık

2074 mefkûre: ülkü

2075 sâir: diğer, başka

2076 fâik: üstün

2077 istinâd-gâh: dayanacak, sığınacak yer

2078 seyyid: efendi, bey, baş

2079 akdem: önce, evvel

2080 darb-ı mesel: atasözü

2081 tarik: yol

şiarına²⁰⁸² istinad²⁰⁸³ eden zaviyeler²⁰⁸⁴ hâlinde teşkil etti. Fütüvvetin lugavî²⁰⁸⁵ manası (babayığitlik)tir. İstılâhî²⁰⁸⁶ manası (dünyada ve ahirette halkı nefesine tercih ve takdim eylemek)tir. Osmanlı devrindeki (esnaf loncaları ve kethüdalıkları) bu eski Ahiler teşkilatının devamından ibarettir.

Eski devirde bu nevi esnaf teşkilatı nahiyevî²⁰⁸⁷ bir mahiyeti haizdi²⁰⁸⁸. Yani her şehrin esnaf loncaları kendisine mahsustu. Nahiyevî iktisat devrinde, bu esnaf loncaları faydalı bir role maliktiler²⁰⁸⁹. Fakat nahiyevî iktisadî yerine, millet iktisadî kaim²⁰⁹⁰ olunca, bu loncalar muzır²⁰⁹¹ bir mahiyet iktisab²⁰⁹² ettiler. Çünkü, nahiyevî iktisadî devrinde nahiyevî loncalar normaldi. Millî iktisat devrinde ise ancak millî loncalar faydalı olabilirlerdi. İşte, bu sebepten dolaydır ki bugün eski esnaf loncalarını idameye çalışmak doğru değildir. Onları yıkararak, yerlerine merkezleri devlet merkezinde olmak üzere millî loncalar yapıp ikame etmelidir.

Mesela, debbağ²⁰⁹³ esnafını alalım: Her şehirde bir debbağ loncası teşkil etmeli. Fakat, başına bir şeyh yahut kethüda değil, bir katib-i umumi²⁰⁹⁴ geçirmeli. Her şehirde bütün loncaların murahaslarından²⁰⁹⁵ mürekkep²⁰⁹⁶ bir heyet-i merkeziye²⁰⁹⁷ yaparak buna (İş Borsası) adını vermeli. Bunun vazifesi o şehirdeki bütün loncaların müşterek olan işlerini görmek ve şehrin iktisadî hayatını tanzim²⁰⁹⁸ etmektir.

2082 şî'âr: prensip

2083 istinâd: dayanma, güvenme

2084 zâviye: küçük tekke, köşe

2085 lugavî: sözlüğe mensup

2086 ıstılâhî: tabirle, terimle ilgili

2087 nâhiyevî: bölgesel

2088 hâiz: sahip, taşıyan

2089 mâlik: sahip

2090 kâim: geçme

2091 muzır: zararlı, zarar veren

2092 iktisâb: kazanma, edinme

2093 debbağ: deri terbiye eden kimse, derici

2094 kâtib-i 'umûmî: genel sekreter

2095 murahas: delege

2096 mürekkep: oluşmuş

2097 heyet-i merkeziyye: merkez heyeti

2098 tanzîm: düzenleme

Yine debbağ loncasına gelelim. Her şehirde bir debbağ loncası teşekkül²⁰⁹⁹ ettikten sonra bunlar aralarında federasyon yaparak devlet merkezinde bir (Debbağ Federasyonu Merkez-i Umumisi²¹⁰⁰) vücuda getirirler. Aynı zamanda, devlet merkezinde, bunun gibi sair²¹⁰¹ loncaların federasyonlarının merkez-i umumileri de vücuda gelir. Devlet merkezinde bu merkez-i umumilerin intihab²¹⁰² ettikleri murahhaslar²¹⁰³ ictima²¹⁰⁴ ederek, bir loncalar federasyonu vücuda getirirler ve bu konfederasyonun meclis-i umumisi azalarını intihab ederler. Bu zihni meslekler müntesibleri²¹⁰⁵ de, birer mesleki federasyon hâline girerek bu konfederasyona iltihak²¹⁰⁶ ederler. O zaman bütün mesleki zümreler, muntazam bir ordu hâlinde birleşmiş olurlar.

Bu teşkilatın vücuda gelmesi mesleki ahlaka bir müeyyide²¹⁰⁷ temin eder. Çünkü bizde henüz mesleki zümrelere mahsus bulunan mesleki ahlakların hiçbir müeyyidesi yoktur. Her fert hayatını bir tabibe, hukukunu bir avukata, servetini bir katip-i adle²¹⁰⁸, çocuğunu bir muallime, diyanetini istifta²¹⁰⁹ ettiği bir müftüye tefviz²¹¹⁰ ediyor. Bu tefvize mukabil onları vazifeperverliğe icbar²¹¹¹ için elinde hiçbir teyid²¹¹² kuvveti yoktur. Mamafih²¹¹³, herhangi bir fert hayatını, hukukunu, servetini, evladını, esrarını tevdi²¹¹⁴ ettiği bu adamları hiçbir suretle kontrol edemezse de, mesleki zümreler kendi meslektaşlarını kontrol edebilirler. İşte böyle bir kontrol içindir ki, her meslek, kendi meslektaşları için bir (vazifename) tanzim eder ve bir (Haysiyet Divanı) tesis eder. Vazifename, mesleki

2099 teşekkül: kurulmak

2100 Debbâğ Federasyonu Merkez-i ‘Umûmîsi: Dericiler Federasyonu Genel Merkezi

2101 sâir: diğer, başka

2102 intihâb: seçme

2103 murahhas: delege

2104 ictima: toplanma

2105 müntesib: seçilmiş

2106 iltihâk: katılma

2107 müeyyide: yaptırım

2108 kâtib-i adl: noter

2109 istiftâ: fetva almak isteme

2110 tefvîz: sipariş etme, dağıtım

2111 icbâr: zorlama, zorlanma

2112 te’yîd: baskı

2113 ma’mâfih: bununla birlikte

2114 tevdi: bırakma, emanet etme

ahlakın kaidelerini gösterir. Haysiyet Divanı da mesleki ahlakın bu kaidelerine riayet etmeyen meslektaşlar hakkında tembih, tevbih²¹¹⁵, muvakkaten²¹¹⁶ veya müebbeden sanatını icradan men cezalarından birini hükmeder. İşte mesleki heyetlerin bu nevi kontrolü, umum vatandaşların mütehasıslar²¹¹⁷ tarafından uğrayabilecekleri zararlara mani olur.

Mesleki teşkilatın bir faydası da aynı hırfete²¹¹⁸ mensup bulunan yoldaşlar arasında teavün²¹¹⁹ sandıkları vücuda getirmek, loncaya mensup ihtiyaçları, sakatları, hastaları, yetimleri ve dulları bu sandıktaki paralarla iâşe²¹²⁰ etmektir. Çocukların terbiyesi ve gençlerin teknikçe yükseltilmesi de bu teavün vazifelerinden maduddur²¹²¹. Bundan başka, mesleki federasyonlar, kendi hırfetlerinin terakkisi²¹²² için de para sarf ederler ve çalışırlar. Mesela, sanayi memleketlerinden mütehasıs celbi²¹²³, sanayi memleketlerine talebe izamı²¹²⁴, müşterek makineler ve sair levazım getirmek ve istihsal²¹²⁵ yahut istihlak²¹²⁶ kooperatifleri teşkil etmek gibi işler, her hırfetin iktisaden yükselmesini temin edecek teşebbüslerdendir.

(Millî Tesanüdü²¹²⁷ Kuvvetlendirmek) faslında mesleki ahlakın husule²¹²⁸ getireceği tesanüd hakkında tafsilat²¹²⁹ mevcut olduğundan, burada bu kadarla iktifa²¹³⁰ edildi.

2115 tevbih: azarlama, paylama

2116 muvakkaten: geçici

2117 mütehasıs: uzman

2118 hırfet: sanat, meslek

2119 te'âvün: yardımlaşma

2120 i'âşe: geçindirme

2121 ma'düd: sayılma

2122 terakkî: ilerleme

2123 celb: yazı ile çağırma

2124 i'zâm: gönderilme

2125 istihsâl: üretim

2126 istihlâk: tüketim

2127 resânüd: dayanışma

2128 husûl: üreme, türeme, çıkma

2129 tafsilât: açıklamalar

2130 iktifâ': yetinme, aza kanaat etme

Aile Ahlakı

Eski Türklerde ailenin dört derecesi vardı: Boy, soy, törkün, bark.

Boy- Eski Oğuzlarda aile adı, (boy) ismiydi. Fakat, Avrupa'daki aile adlarının aksine olarak, küçük addan evvel gelirdi. "Salur Kazan, Bügdüz Emen, Kayan Selcük" isimlerinde birinci kelimeler boy adı olup ikinci kelimeler küçük addır.

Bu isimleri (Korkut Ata) kitabında görüyoruz. Mahmut-ı Kaşgari de Divan-ı Lûgat'ında diyor ki bir adamın kim olduğu anlaşılacak istenildiği zaman "Hangi boydansın?" diye sorulur. Mamafih²¹³¹, boy adının küçük addan sonra geldiği de vakidir²¹³². (Yunus İmre)deki İmre kelimesi, Oğuz ilinin (İmre) boyundan başka bir şey değildir.

Oğuzlarda her boyun, kendisine mahsus bir (damga)sı, bir (ongun)u, bir (sü-nük)ü vardır. (Türk Töresi'ne müracaat) Oğuzlarda her boy sürüleriyle hazinelerini kendi damgalarıyla nişanlardı. Yakutlarda (boy)a (sip) adı verilir. Bu kelime Anadolu Türkçesinde (sop) şeklini almıştır. Yakutlarda (sip)in fertleri arasında iktisadi bir müşareket²¹³³ mevcuttur. Bir adam, mensup bulunduğu sipin içinde istediği evde saatlerce oturup uyuyabilir. Demek ki bir ferdin kendi boyu dâhilinde her evde tasarruf salahiyeti²¹³⁴ vardır. Arazinin mülkiyeti (sip) e aittir. Küçük aileler, bu müşterek araziye zuğlara²¹³⁵ taksim ederek, ayrı ayrı ekebilirler. Fakat mülkiyeti daima müşterektir. Ve icabında yeni taksimlere tabidir. Cengiz yasasına göre kırkar hanelik her zümrede senevi dört izdivaç vuku bulması lazımdı. Delikanlılar fakir ise, bu zümreler nakden yardım ederek onların evlenmesini kolaylaştırırdı. Her kırk hanede dört izdivaç vukua gelmezse rüesa²¹³⁶ mesul olurlardı. Bu zümreler boylardı. Türklerde iki türlü akrabalık

2131 ma'mâfih: bununla birlikte

2132 vâki': görülme

2133 müşareket: ortaklık

2134 salâhiyet: yetki

2135 zûğ: dilim

2136 rü'esâ: başkan

ıstılahları²¹³⁷ vardı: Biri boya, yani seciyeye²¹³⁸ mahsustu: Her fert boy dâhilinde kendisinden büyük olan bütün erkeklere (ici) kendisinden büyük olan bütün kadınlara (aba) unvanlarını verirdi. Kendisinden daha küçük olan erkeklere (ini), kendisinden daha küçük olan kızlara (singil) adlarını verirdi. Kendisiyle yaşıt olan erkeklere de (atı) ismini verirdi.

Bu kelimeler de sonraları birtakım tahavvüllere²¹³⁹ uğradı. Oğuzlar (ici) yerine (ağa) kelimesini, (aba) kelimesi yerine de (abla) kelimesini ikame ettiler. (Atı) kelimesi de (ata) şeklini alarak başka manalara delalet etti. Boyun hem (ana boyu), hem de (baba boyu) şekilleri vardı.

Soy- Soy Latinlerin (kogna), Almanların (zippe), Fransızların (parantel) adlarını verdikleri zümredir. İleride göreceğimiz (törkün) zümresinin haricinde kalan amcazade, dayızade, teyzezade, halazade gibi canibi²¹⁴⁰ akrabanın mecmuudur²¹⁴¹. Soyda, hem ana cihetinden²¹⁴², hem de baba cihetinden akraba olanlar dâhildir. Birincilere (ana soyu), ikincilere (baba soyu) denilir.

Eski Türklerde ana soyuyla baba soyu kıymetçe birbirine müsaviydi²¹⁴³. Ana soyuyla baba soyunun müsavatını²¹⁴⁴ bazı müesseselerde²¹⁴⁵ bariz bir surette görürüz:

Eski Türklerde asalet yalnız baba cihetinden muteber değildi. Ana cihetinden de asalet aranırdı. Bir adamın tam asil olması için, hem baba cihetinden, hem de ana cihetinden asil olması lazımdı. Bugün bile, Harezmi'deki Türkmenlerde bir kız hem babası, hem de anası Türkmen olmayan bir erkeğe varamaz. Çünkü bir adamın yalnız babasının Türkmen olması, asil olması için kâfi değildir. Tamamıyla asil olması için, mutlaka anası da Türkmen olmalı.

2137 ıstılah: terim

2138 seciye: karakter

2139 tahavvül: dönüşüm

2140 cânibi: yakın

2141 mecmû: toplam

2142 cihet: taraf

2143 müsâvî: denk

2144 müsâvât: eşitlik

2145 müessese: kurum, kuruluş

Sülalelerin teşekkülünden²¹⁴⁶ sonra da, bu iki türlü asalet devam etti. Bu devirde, baba tarafından prens olanlara (tegin), ana tarafından prens olanlara (inal) unvanları verilirdi.

Bir şehzadenin hakan olabilmesi için onun hem tegin, hem de inal olması; yani hem baba, hem de ana cihetinden sülaleye mensup bulunması lazımdı. İran'ın Kaçar sülalesinde bu kaide hâlâ caridir²¹⁴⁷.

Eski Türklerde sülale içinde (soyda büyük) olan şehzade hükümdar olurdu. Osmanlı hanedanında da kaide böyle idi. Hâlbuki gerek Avrupa'da gerek Mısır'da, evde büyük olan şehzade hükümdar olur. Boy devri geçtikten sonra soy isimleri aile ismi olmaya başladı: Çapanoğulları, Kozanoğulları gibi.

Törkün- Mahmut-ı Kaşgari'ye göre bir hanede oturan asıl aileye, eski Türkler (törkün) derlermiş. Törküne ait karabet²¹⁴⁸ ıstılahları²¹⁴⁹ boy içindeki karabet ıstılahlarının aksine olarak ferdi karabeti gösterirler:

akan = baba

öke = ana

er = zevce

konçuy = zevce

urı oğul = erkek evlat

kız oğul = kız evlat

Durkaym'ın²¹⁵⁰ yaptığı aile tasnifine göre, bu zümreye (pederî aile) diyebiliriz.

2146 teşekkül: meydana gelme

2147 carî: geçerli

2148 karâbet: akrabalık

2149 ıstılâh: terim

2150 Durkaym: Durkheim

Pederî aile, pederşahi²¹⁵¹ aileden çok farklıdır. Pederî ailede, babanın zevcesi ve çocukları üzerinde yalnız demokratik bir velayeti vardır ki buna (pederane velayet) ve (zevci velayet) adları verilir. Pederşahi ailede ise aile reisinin gerek evlatları, gerek zevcesi üzerinde (sulta)sı, yani (sultanlık hakkı) vardır. Evlatlarıyla beraber zevcesi ve aileye dâhil bulunan sair²¹⁵² fertler, aile reisinin adi malları ve mülkleri mahiyetinde idi. Bunları isterse satar, isterse öldürdü; isterse bir başkasına hibe ederdi.

(Törkün) Türklerce baba ocağı dediğimiz şeydir. Aile mağbudu²¹⁵³ bu ocakta barındığı için, ocağın ateşi hiç sönmek icap ederdi. Bundan dolayıdır ki, büyük ve ortanca kardeşler, evlenerek törkünü terk ettikten sonra, törkünde ocak bekçisi olarak küçük kardeş kalırdı. Muayyen²¹⁵⁴ zamanlarda baba ocağında toplanılarak ecdada hürmet ayinleri yapılırdı. Türkler, yurt gibi ocağı da unutmazlardı. Yurttan ve ocaktan uzaklaşmakla beraber, (yurt ocak) muhabbeti onlarda kuvvetli bir rabita²¹⁵⁵ hükmünde idi.

Bark- Eski Türklerde, bir delikanlı evlenecek yaşa gelince, bir kahramanlık imtihanı geçirerek, il meclisinden yeni bir ad alırdı. Bu suretle (ildaş) mahiyetini, (erkek=ermiş) kıymetini iktisap²¹⁵⁶ ederek vatandaş hukukuna malik²¹⁵⁷ olurdu. Binaenaleyh babasının velayet-i hassasından²¹⁵⁸ çıkarak, hakanının velayet-i ammesi²¹⁵⁹ altına girerdi. Bu delikanlı, ailesinin emvalinden²¹⁶⁰ hissesini almak için, babasının, anasının ölmesini beklemezdi. Evleneceği sırada, aile emvalinden mirasını peşinen alırdı. Alacağı kız da (yumuş) namıyla bir cihaz²¹⁶¹ getirirdi. Bu cihaz ebeveyninin ve akrabasının verdiği hediyelerden mürekkepti²¹⁶².

2151 pederşâhi: ataerkil

2152 sâir: diğer, başka

2153 ma'bûd: tanrı

2154 mu'ayyen: belirli

2155 râbita: bağ

2156 iktisâb: kazanma

2157 mâlik: sahip

2158 velâyet-i hâssa: özel otorite

2159 velâyet-i âmme: kamu otoritesi

2160 emvâl: mallar

2161 cihaz: çeyiz

2162 mürekkeb: terkip edilmiş, bileşik

Gelinle güvey mallarını birleştirerek, müşterek bir ev sahibi olurlardı. Bunlar ne erkeğin baba ocağında, ne de kızın törkünü nezdinde oturmazlar, yeni bir ev kurarlardı. Bundan dolayıdır ki Türklerde, her izdivaçtan yeni bir ev doğardı. İzdivaca (evlenmek) ve (ev bark sahibi olmak) denilmesi de bundan dolayıdır. Teke'lerde, gelinle güveyin çadırı yeni yapıldığı için beyazdır. Bu sebeple ona (ak ev) denilir. Sair²¹⁶³ çadırlarsa zamanla esmerleşmişlerdir. Eski Türklerde, ev, Araplarda olduğu gibi yalnız zevcin²¹⁶⁴ değildi, zevc ile zevcenin müşterek malıydı. Bu sebeple evin erkeğine (od ağası) denildiği gibi, evin hanımına da (ev kadını) unvanı verilirdi.

Törkünün perisi ocakta barındığı gibi, ak evin perisi de barkta yaşardı. Evin perileri, biri kocaya, diğeri karısına ait olmak üzere iki tane idi. Birinciye (od ata), ikinciye (od ana) derlerdi. Gelin her sabah bir parça tereyağı ocağa atar ve (od ana, od ata!) diye dua ederdi.

Otağın sağında güvey, solunda gelin otururdu. Sağda kısarak memeli, solda inek memeli olmak üzere iki sanem²¹⁶⁵ vardı. Sağdakine (ev sahibinin kardeşi), soldakine (ev sahibesinin kardeşi) denilirdi. Bunlar koca ile karısının totemleri idi.

Eski Türklerde (eşik) de mukaddesti. Yabancı bir adam eşige basarsa çarpılırdı. Evlerin taarruzdan masuniyeti²¹⁶⁶ kaidesi, eşiklerin bu kutsiyetinde dinî bir müeyyide²¹⁶⁷ bulmuştu.

Türk Feminizmi- Eski Türkler, hem demokrat, hem de feminist idiler. Zaten, demokrat olan cemiyetler, umumiyetle feminist olurlar. Türklerin feminist olmasına başka bir sebep de, eski Türklerce Şamanizmin kadındaki kutsi kuvvete istinad²¹⁶⁸ etmesi idi. Türk Şamanları, sihir kuvvetiyle harikalar gösterebilmek için, kendilerini kadınlara benzetmeye mecbur idiler. Kadın elbisesi giyerler, saçlarını uzatırlar, seslerini inceltirler, bıyık ve sakallarını tıraş ederler, hatta gebe kalırlar, çocuk doğururlardı. Buna mukabil, (Toyonizm) dinî de erkeğin kutsi kuvvetinde (kutunda) tecelli²¹⁶⁹

2163 sâir: diğeri, başka

2164 zevc: erkek

2165 sanem: put

2166 masuniyyet: emnlik, sağlamlık, korunma

2167 müeyyide: yaptırım

2168 istinâd: dayanma, güvenme

2169 tecelli: görünme, belirme

ederdi. (Toyonizm) ile (Şamanizm)in kıymetçe müsavi²¹⁷⁰ olması, hukukça erkek ve kadının müsavi tanınmasına sebep olmuştu. Hatta, her işin gerek Toyonizme ve gerek Şamanizme istinad²¹⁷¹ etmesi lazım geldiğinden, her işe ait ictimada²¹⁷² kadınla erkeğin beraber bulunması şarttı: Mesela, velayet-i amme²¹⁷³, hakan ile hatunun her ikisinde müştereken tecelli ettiği için bir emirname yazıldığı zaman (hakan emrediyor ki) ibaresiyle başlarsa muta²¹⁷⁴ olmazdı. Muta olması için, behemehal²¹⁷⁵ (hakan ve hatun emrediyor ki) sözü ile başlaması lazımdı. Hakan tek başına, bir elçiyi huzuruna kabul edemezdi. Elçiler ancak sağda hakan ve solda hatun oturdukları bir zamanda, ikisinin birden huzuruna çıkardı. Şölenlerde, kinkeşlerde kurultaylarda, ibadetlerde ve ayinlerde, harp ve sulh²¹⁷⁶ meclislerinde, hatun da mutlaka hakanla beraber bulunurdu. Kadınlar, tesettüre ait hiçbir kayıt ile mukayyet²¹⁷⁷ değildiler. Hakanın hükûmette şeriki²¹⁷⁸ olan hatuna (Türkan) unvanı verilirdi. Hatun, hakan sülalesine mensup umum prenseslerin müşterek unvanıydı. Türkanın da, behemehal²¹⁷⁹ hatunlardan olması lazım geldiğinden, ona da sadece (hatun) denilebilirdi.

Eski Türklerde (zevce) yalnız bir tane olabilirdi. Emperyalizm devirlerinde hakanların ve beylerin bu hakiki zevceden maada²¹⁸⁰; (kuma) namıyla başka illere mensup odalıkları da bulunabilirdi. Fakat, bu kumalar, hakiki zevce mahiyetinde²¹⁸¹ değildiler. Türk töresi, bunları resmen zevce tanımazdı. Bunlar âdeta bir nevi hile-i şeriye²¹⁸² ile ailenin içine girmişlerdi. Kumaların çocukları öz annelerine (Anne!) diye hitap edemezler, (Teyze!) diye çağırırlardı. (Anne!) hitabını münhasıran²¹⁸³ babalarının hakiki zevcesine teveccüh edebilirdi²¹⁸⁴. Aynı za-

2170 müsâvî: eşit

2171 istinâd: dayanma, güvenme

2172 ictimâ': toplanma

2173 velâyet-i âmme: kamu otoritesi

2174 mutâ': itaat

2175 be-heme-hâl: her hâlde, elbette

2176 sulh: barış

2177 mukayyed: bağlı

2178 şerik: ortak

2179 be-heme-hâl: her hâlde, elbette

2180 mâ'adâ: başka

2181 mâhiyyet: bir şeyin aslı, esası

2182 hile-i şer'îye: şeriata uygun hile

2183 münhasıran: sadece

2184 teveccüh etmek: söyleyebilmek

manda, kumaların çocukları mirasa da nail olamazlardı²¹⁸⁵. Kumaların oğulları -babaları hakan bulunsa bile- asla hakan olamazlardı. Kumaların, hatunlardan farkı şudur ki, kumalar, hakanın kendi ilinden değildiler. Hatun ise hakanın kendi ilinden idi. Kuma, Çin prenseslerinden ise, (konçuy) namını alırdı. Konçuy, sair²¹⁸⁶ kumalara takaddüm ederdi²¹⁸⁷, fakat konçuyun fevkinde²¹⁸⁸ de (hatun) vardı. Moğol devrinde, hatunlar da taaddüd etmeye²¹⁸⁹ başladı. Fakat, bunlardan yalnız bir tanesi (Türkan) yani (Melike) payesinde bulunurdu.

Eski Türklerde, kadınlar umumen²¹⁹⁰ (Amazon) idiler. Cündilik²¹⁹¹, silahşörlük, kahramanlık Türk erkekleri kadar Türk kadınlarında da vardı. Kadınlar, doğrudan doğruya, hükümdar, kale muhafızı, vali ve sefir olabiliyorlardı.

Alelade ailelerde de, ev müştereken, karı ile kocanın ikisine aitti. Çocuklar üzerindeki velayet-i hassa²¹⁹², baba kadar, anaya da aitti. Erkek daima karısına hürmet eder, onu arabaya bindirerek kendisi arabanın arkasında, yaya yürürdü. Şövalyelik, eski Türklerde umumi bir seciye²¹⁹³ idi. Feminizm de, Türklerin en esaslı şiarı²¹⁹⁴ idi. Kadınlar, emvale²¹⁹⁵ tasarruf ettikleri gibi, dirliklere, zeametlere²¹⁹⁶, haslara, malikânelere de malik²¹⁹⁷ olabiliyorlardı. Eski kavimler arasında, hiçbir kavim Türkler kadar, kadın rehtine²¹⁹⁸ [reht=sexe] hukuk vermemişler ve hürmet göstermemişlerdir. Ana soyuyla baba soyunun müsavâtı²¹⁹⁹ (Soy) faslında zikredildiğinden burada tekrarına lüzum yoktur.

2185 nâil olmak: sahip olmak

2186 sâir: diğer, başka

2187 takaddüm etmek: önde bulunmak

2188 fevkinde: üstünde

2189 ta'addüd etmek: çoğalmak

2190 'umûmen: bütün, hep

2191 cündilik: binicilik

2192 velâyet-i hâssa: özel otorite

2193 seciye: huy, tabiat, karakter

2194 şî'âr: prensip

2195 emvâl: mallar

2196 ze'âmet: Osmanlılar devrinde sipahilere verilen en büyük timar

2197 mâlik: sahip

2198 reht: cins

2199 müsâvât: eşitlik

Rahti²²⁰⁰ Ahlak

Eski Türklerde rehti ahlak da çok yüksekti. Yakutlarda, Yunanlıların (Venüs) üne mukabil bir (veludiyet²²⁰¹) ilahesi vardır ki (Ayzıt) tesmiye olunur²²⁰².

Bu ilahe, kadınlar doğuracağı zaman imdatlarına yetişir; onların kolayca doğurmasına yardım eder; üç gün lohusanın başucunda bekledikten sonra, maiyetindeki dere, tarla, ağaç, çiçek perileriyle semanın üçüncü katındaki sarayına avdet²²⁰³ eder.

Mamafih²²⁰⁴, Ayzıt'ın hiç müsamaha kabul etmeyen bir şartı vardır: İsmetini²²⁰⁵ muhafaza etmemiş olan kadınların yardımına, ne kadar tazarrularda²²⁰⁶ bulunurlarsa bulunsunlar ve ne kadar kıymetli kurbanlar ve hediyeler takdim ederlerse etsinler - bir türlü gelmez.

Bundan başka Ayzıt'a mahsus bir yaz bayramı vardır. Bu bayramın sabahında evlerin her tarafı son derece temiz ve süslü bir hâle konulur. Her fert en güzel elbisesini giyer. En çok sevdiği yemekler hangileri ise, onları yer. Herkesin yüzü mutlaka beşüş²²⁰⁷, şen ve tebensümlü olur. Bu sırada, Ak Şaman, elinde sazı olduğu hâlde gelir. [Kış ayınlarını Kara Şaman, yaz ayınlarını Ak Şaman icra eder] dokuz genç kızla dokuz delikanlı seçerek bunları ikişer ikişer el ele tutturarak asker gibi dizer. Ve kendisi sazını çalarak onları semaya çıkıyorlarmış gibi ileri doğru yürütür. Sazını çalarken, Ayzıt hakkındaki ilahiler de terennüm eder²²⁰⁸. Bu bedii²²⁰⁹ alay, güya üçüncü kat göğe geldikleri zaman, Ayzıt'ın sarayını muhafaza eden yasakçılar ellerinde gümüş kırbaçlar olduğu hâlde, meydana çıkarlar. Alay içinde ismetçe kusuru olanlar varsa, onları geri çevirerek diğerlerinin

2200 rahti: cinsî

2201 velûdiyet: doğum

2202 tesmiye olmak: adı verilmek

2203 'avdet: geri gelme, dönme

2204 ma'mâfih: bununla birlikte

2205 'ismet: namus

2206 tazarru': yalvarma

2207 beşüş: güler yüzlü

2208 terennüm etmek: söylemek

2209 bedî'i: güzel, güzellik

Ayızıt'ın sarayına girmesine müsaade ederler. İşte, ismetin²²¹⁰ bu dinî müeyyideleri²²¹¹, eski Türklerde, rahtı²²¹² ahlakın yüksek olduğu ve erkekle kadının bu ahlakla aynı derecede mükellef olduğunu gösteriyor.

Eski Türk kadınları, tamamıyla hür ve serbest oldukları hâlde, havâi²²¹³ işlerle iştigal etmezlerdi²²¹⁴. (Ahlâk-ı Alâî) kitabında yazıldığına göre Selçukî prenseslerinden birisi Kazvin şehrinin sahibesi idi. Her sene ilkbaharda, bu şehrin kenarına gelerek yeşil bir çemenzarda²²¹⁵ otağını kurardı. Bir sene, Kazvinliler, şehre umumi bir lağım yaptırmak üzere aralarında iane²²¹⁶ toplamışlardı. Lazım gelen miktara balığ olmak²²¹⁷ için daha bir miktar altına ihtiyaç vardı. Şehirliiler bu parayı da Hanım Sultan'dan istemeye karar vererek ileri gelenlerden bir heyeti Hanım Sultan'ın huzuruna gönderdiler. Bu heyet, otağa yaklaşınca, otağın önündeki bir sandalye üzerinde oturan Hanım Sultan'ın, bir örgü örmekte olduğunu görünce, "Bu hasıs²²¹⁸ kadının bize para vermesine imkân yoktur" diye geldiklerine pişman oldular. Fakat, Hanım Sultan tarafından görüldükleri için geri dönmeleri de kâbil²²¹⁹ değildi. İster istemez, sultanın huzuruna geldiler ve ahalinin teklifini arz ettiler. Sultan, bütün masarîf²²²⁰ kendisi tarafından verileceğinden, toplanan ianelerin²²²¹ sahiplerine iadesini emretti ve hazinedarını çağırarak lağımlar için lazım gelen bütün paraları heyete teslim etti. Heyet içindeki bir ihtiyar sultana elindeki örgü işinden dolayı zihinlerine hutur eden²²²² haksız şüpheyi arz etti. Hanım Sultan şu cevabı verdi: Evet, benim el işiyle meşgul olduğumu gören bütün İranlılar taaccüb²²²³ ediyorlar. Hâlbuki, benim ailem içinde bütün kadınlar, benim gibi, daima el işiyle uğraşırlar. Biz sultanlar,

2210 ismet: namus

2211 müeyyide: yaptırım

2212 rahtî: cinsi

2213 havâî: boş

2214 iştigâl etmek: uğraşmak

2215 çemenzâr: çayırılık

2216 i'âne: yardım

2217 bâliğ olmak: ulaşmak

2218 hasıs: cimri, alçak

2219 kâbil: mümkün

2220 masarîf: giderler

2221 iane: para

2222 hutûr etmek: takılmak

2223 taaccüb: şaşırma

böyle el işiyle uğraşmazsak ne ile meşgul olacağız? Hevaiyat²²²⁴ ile mi? Böyle bir şey bizim soyumuza yakışmaz. Biz, saltanat işlerinden farig olduktan²²²⁵ sonra, boş kalmamak için, fakir kadınlar gibi, hep el işleriyle ve ev işleriyle uğraşırız. Bu hareket, soyumuz için, bir şeyn²²²⁶ değil, belki büyük bir şereftir.”

İşte, eski Türk kadını böyle düşünür ve böyle hareket ederdi.

6

İstikbalde Aile Ahlakı Nasıl Olmalı?

Türklerin, gerek aile ahlakında ve gerek rahti²²²⁷ ahlakta ne kadar yüksek olduklarını yukarıki fasıllarda²²²⁸ gördük. Hâlihazırda, Türkler tamamıyla bu eski ahlakı kaybetmişlerdir. İnan ve Yunan medeniyetlerinin tesiriyle, kadınlar, esarete düşmüşler, hukukça dun²²²⁹ bir derekeye²²³⁰ inmişlerdir. Türklerde, millî hars²²³¹ mefkûresi²²³² doğunca, eski törelerin bu güzel kaidelerini hatırlamak ve diriltmek lazım gelmez miydi? İşte, bu sebepledir ki memleketimizdeki Türkçülük cereyanı doğar doğmaz, feminizm mefkûresi de beraber doğdu. Türkçülerin hem halkçı, hem de kadıncı olmaları, yalnız, bu asrın bu iki mefkûreye kıymet vermesinden dolayı değildir; eski Türk hayatında demokrasi ile feminizmin iki başlıca esas olması da bu hususlarda büyük bir amildir²²³³.

Başka milletler, asri²²³⁴ medeniyete girmek için, mazilerinden uzaklaşmaya mecburdurlar. Hâlbuki, Türklerin asri medeniyete girmeleri için, yalnız eski mazilerine dönüp bakmaları kâfidir. Eski Türklerde, dinîn zühdi²²³⁵ ayinlerden ve

2224 hevâiyât: boş işler

2225 fârig olmak: kurtulmak

2226 şeyn: ayıp

2227 rahtî: cinsî

2228 fasıl: bölüm

2229 dún: aşığı, alçak

2230 dereke: derece

2231 hars: kültür

2232 mefkûre: ülkü, ideal

2233 ‘âmil: etmen

2234 ‘asrî: çağdaş

2235 zühdi: dinîn gereklerini yerine getirme

menfi²²³⁶ ibadetlerden arı²²³⁷ olması, taasuptan²²³⁸ ve din inhisarcılığından²²³⁹ azade²²⁴⁰ bulunması, Türkleri gerek kadınlar hakkında, gerek sair²²⁴¹ kavimler hakkında çok müsaadekâr²²⁴² yapmıştı. Eski Yunanilerin medeniyette muallimleri İskitler, eski Keldanilerin Sümerler olduğu gibi. Eski Cermenlerin²²⁴³ üstatları ve mürebbileri²²⁴⁴ de Hunlardı. İstikbalde bi-taraf²²⁴⁵ bir tarih, demokrasi ile feminizmin Türklerden doğduğunu itirafa mecbur olacaktır. O hâlde, istikbaldeki Türk ahlakının esasları da millet, vatan, meslek ve aile mefkûreleriyle²²⁴⁶ beraber demokrasi ve feminizm olmalıdır.

7

Medeni Ahlak ve Şahsi Ahlak

Durkaym'a göre, ahlaki vazifelerin gayeleri fertler değil, zümrelerdir. Millet, meslek ve aile zümrelerinin ahlaki vazifelere ve mefkûrelere ne suretle gaye olduklarını gördük. Fakat bunlardan başka, hududu²²⁴⁷ muayyen²²⁴⁸ olmayan bir zümre daha vardır ki buna (medeniyet zümresi) denilir ve fertler işte, bu zümreye mensup oldukları için, zümrenin gaiyetine²²⁴⁹ iştirak ederler. Medeniyet zümresi ibtida²²⁵⁰, bir semiyeye²²⁵¹ hâlinde başlar. İbtidai²²⁵² cemiyetlerde, bir fert için muhterem ve hukuk sahibi olan fertler yalnız kendi semiyesine mensup olan insanlardı. Bundan dolayıdır ki bu cemiyetlerde, semiyenin dâhilinde kan

2236 menfi: olumsuz

2237 'ârî: uzak

2238 ta'assub: bağnazlık

2239 inhisârcılık: tekelcilik

2240 âzâde: bağımsız

2241 sâir: diğer, başka

2242 müsâ'adekâr: hoşgörü sahibi

2243 Cermen: German

2244 mürebbî: eğitici

2245 bî-taraf: tarafsız

2246 mefkûre: ülkü

2247 hudûd: sınır

2248 mu'ayyen: belirli

2249 gaiyyet: gaye

2250 ibtidâ': ilkin, en önce

2251 semiyeye: sop, klan

2252 ibtidâ'i: ilkel

davası takip olunamazdı. Çünkü, semiyeye bir sulh²²⁵³ dairesiydi. İbtidâi²²⁵⁴ cemiyetler tekâmül²²⁵⁵ ettikçe, bu sulh dairesi semiyeden²²⁵⁶ frateriye²²⁵⁷, frateriden aşirete, aşiretten müttehidede²²⁵⁸, müttehideden medineye²²⁵⁹, medineden, kavmî devlete, kavmî devletten imparatorluğa intikal ederek gittikçe genişledi. Sulh dairesi genişledikçe, hukuka sahip ve ahlaki vazifelere gaye olan fertlerin miktarı da bu dairelerle beraber arttı. İşte bu suretle bazılarının şahsi ahlak, bazılarının da medeni ahlak tesmiye ettikleri²²⁶⁰, ahlak şubesi dairesini genişletti.

Medeni ahlakın menfi²²⁶¹ ve müspet²²⁶² olmak üzere iki türlü gayesi vardır. Menfi gayesinde esas (adalet)tir. Adalet, fertlere hiçbir suretle tecavüz edilmemektir. Müspet gayesinin esası ise şefkattir. Şefkat, fertlere daima iyilik etmektir. Medeni ahlakın ikinci bir müspet gayesi daha vardır ki o da, yapılan mukavelelere²²⁶³ sadık kalmaktır. Eski Türklerde Gök Tanrı sulh²²⁶⁴ ilahı olduğu gibi, aynı zamanda adalet ve şefkat ilahı idi. Bundan başka, Türklerin bu faziletlerde ne derece yüksek olduğunu Türk tarihi göstermektedir.

Medeni ahlak, bilhassa fertlerde, şahsiyetin yüksek olmasına istinad²²⁶⁵ eder. Eski Türklerin dininde, şahsiyeti gösteren timsaller de vardır. Yakutlara göre, her insanda (tin) namı verilen maddi ruhtan başka, üç türlü manevi ruh da vardır: Bunlara (eş), (sur), (kut) namları verilir. (Eş), canlı ve cansız bütün mevcutlarda müşterektir²²⁶⁶. (Sur), nefes alan mevcutlara yani hayvanlara mahsustur. (Kut) ise, yalnız insanla ata mahsustur. İnsanın kutlu olması, keramet ve şahsi-

2253 sulh: barış

2254 ibtidâi: ilkel

2255 tekâmül: ilerleme

2256 semiyeye: sop, klan

2257 frateri: phratric

2258 müttehide: birleşmiş, birleşik

2259 medîne: şehir

2260 tesmiye etmek: adlandırmak

2261 menfi: olumsuz

2262 müsbet: olumlu, pozitif

2263 mukâvele: sözleşme

2264 sulh: barış

2265 istinâd: dayanma, güvenme

2266 müşterek: ortak

yet sahibi olması demektir. Kur'an-ı Kerim'de (Âdemoğullarını tekrim²²⁶⁷ ettik) buyuruluyor ki (İnsanları kutlu kıldık) demektir. Eski Türklerin esatine²²⁶⁸ göre insanların ruhu, üçüncü kat gökte bulunan (Süt Gölü)nden alınırdı. Türk Şamanlarına göre insan ruhunun daima mefkûreye²²⁶⁹ ve yükseklerle nazır olması, aslının semaviliğinden²²⁷⁰ dolayı imiş. Bundan başka, her millet, teessüs ederken²²⁷¹, Gök Tanrı bir altın ışık suretinde yeryüzüne inerek o milleti kendi ruhunun nefhiyle²²⁷² ve nurunun ilkahıyla²²⁷³ kutlu kılardı.

Türk dinini tamik²²⁷⁴ edersek medeni ahlaka esas olacak daha çok timsaller bulabiliriz. Bunların tafsilatını²²⁷⁵ görmek isterseniz (Türk Töresi) namındaki eserimize müracaat edinîz.

Görülüyor ki Türkçülüğün mühim bir gayesi de medeni ahlakı yükseltmektir. Vatani ahlaktan sonra, mesleki ahlak, mesleki ahlaktan sonra aile ahlakı geldiği gibi, aile ahlakından sonra da medeni ahlak gelir.

8

Beynelmilel²²⁷⁶ Ahlak

Fertlerin birbirine karşı hayırhah²²⁷⁷ ve hayırkâr²²⁷⁸ olması (medeni ahlak) namını aldığı gibi milletlerin birbirine hayırhah ve hayırkâr olmasına da (beynelmilel ahlak) namı verilir. Eski Türkler, sulh dinine tabi oldukları için, başka milletlerin dinî, siyasi, harsî²²⁷⁹ mevcudiyetlerine hürmet ederlerdi. Hatta, kendilerine (iç il) ve başka milletlere (dış il) namlarını vererek, bütün milletleri bir

2267 tekrîm: saygı gösterme, ululama

2268 esâtîr: masal nevinden şeyler, mitoloji

2269 mefkûre: ülkü

2270 semâvî: göğe mensup

2271 te'essüs etmek: kurulmak

2272 nefh: üfleme

2273 ilkhâh: dölleme

2274 ta'mîk: derinleştirme, inceleme

2275 tafsilât: ayrıntı

2276 beyne'l-milel: milletlerarası

2277 hayır-hâh: iyiliksever

2278 hayr-kâr: hayırlı

2279 harsî: kültürel

sulh dairesi içinde, bir beynelmilel camia dâhilinde görürlerdi. Orhon Kitabesi'nde de sair²²⁸⁰ milletlere (çölgi il) namı veriliyor ki (dış il) kelimesinin müterâdifidir²²⁸¹. Eski Türkler, bu (dış il) tabiriyle, beynelmileliyet mefhumunu²²⁸² anladıklarını gösteriyorlar. Çünkü (il) kelimesi eski Türkçede (sulh dairesi) manasına idi. Her milletin bir iç il olması, dâhili bir sulh dairesi teşkil etmesinden²²⁸³ ibaretti. Mamafih²²⁸⁴, bu iç il, diğer milletlere de, yabancı nazarıyla bakmaz, onları da birer (il), yani (sulh mabedi) hâlinde görürdü. Yalnız şu farkla ki kendisine (iç il) ve diğerlerine (dış il) namını verirdi.

Eski Türklerin mağlup milletlere, sonradan kapitülasyon namıyla başına bela olan fevkalade müsaadeler ihsan etmeleri²²⁸⁵, Türk harsındaki beynelmileliyetçiliğin²²⁸⁶ bir neticesidir. İstikbalde, Milletler Cemiyeti, şimdiki gibi yalandan değil, gerçekten teşekkül eder²²⁸⁷ ise, bunun en samimi azası²²⁸⁸, hiç şüphesiz Türkiye Devleti ve Türk milleti olacaktır. Çünkü, istikbale ait bütün tekemmüller²²⁸⁹, cürsüme²²⁹⁰ hâlinde Türk'ün eski harsında²²⁹¹ mevcuttur.

Hulasa²²⁹², her milletin yeryüzünde icra edeceği tarihî ve medeni bir misyonu vardır. Türk milletinin misyonu ise, ahlakın en yüksek faziletlerini fiiliyat²²⁹³ sahasına çıkarmak, en gayr-ı mümkün²²⁹⁴ zannolunan fedakârlıkların ve kahramanlıkların mümkün olduğunu ispat etmektir.

2280 sâir: başka, diğer

2281 müterâdif: eşanlımlı

2282 mefhûm: anlaşılmış, kavram

2283 teşkil etmek: meydana getirmek

2284 ma'mâfih: bununla birlikte

2285 ihsân etmek: bağışlamak

2286 beyne'l-mileliyetçilik: milletlerarası birlik

2287 teşekkül etmek: kurulmak

2288 a'zâ: üye

2289 tekemmül: olgunlaşma

2290 cürsüme: dip, kök

2291 hars: kültür

2292 hulâsa: kısaca

2293 fi'liyyât: gerçekten işlenen işler

2294 gayr-ı mümkün: mümkün olmayan, imkânsız

DÖRDÜNCÜ MEBHAS²²⁹⁵

HUKUKİ TÜRKÇÜLÜK

Hukuki Türkçülüğün gayesi, Türkiye’de asri²²⁹⁶ bir hukuk vücuda getirmektir. Bu asrın milletleri arasına geçebilmek için, en esaslı şart, millî hukukun bütün şubelerini teokrazi ve klerikalizm bakiyelerinden²²⁹⁷ büsbütün kurtarmaktır. Teokrazi kanunların, Allah’ın yeryüzündeki gölgeleri addolunan²²⁹⁸ halifeler ve sultanlar tarafından yapılması demektir. Klerikalizm ise esasen Allah tarafından vaz edildiği²²⁹⁹ iddia olunan ananelerin la-yetegayyer²³⁰⁰ kanunlar addolunarak, Allah’ın tercümanları itibar olunan ruhaniler tarafından tefsir edilmesidir²³⁰¹.

Kurun-ı Vustai²³⁰² devletlerin bu iki alamet-i mümeyyizesinden²³⁰³ tamamıyla kurtulmuş olan devletlere (asri devlet) namı verilir. Asri devletlerde, evvela, gerek kanun yapmak ve gerek memleketi idare etmek salahiyetleri²³⁰⁴ doğrudan doğruya millete aittir. Milletın bu salahiyetini tahdid²³⁰⁵ ve takyid²³⁰⁶ edecek hiçbir makam, hiçbir anane ve hiçbir hak yoktur.

Saniyen²³⁰⁷, milletın bütün fertleri tamamıyla birbirine müsavidir²³⁰⁸. Hususi imtiyazlara malik hiçbir fert, hiçbir aile, hiçbir sınıf mevcut olamaz. Bu şartları haiz olan devletlere (demokrasi) namı da verilir ki (halk hükümeti) demektir.

2295 mebhas: bölüm

2296 ‘asrî: çağdaş, zamana uygun

2297 bakiye: arta kalan

2298 ‘addolmak: sayılmak

2299 vaz’ edilmek: konulmak

2300 lâ-yetegayyer: değişmez, bozulmaz

2301 tefsîr edilmek: yorumlanmak

2302 kurûn-ı vustâ: Ortaçağ

2303 alâmet-i mümeyyize: ayırıcı işaret

2304 salâhiyyet: yetki

2305 tahdid: sınırlama

2306 takyid: şart koşma, bağlama

2307 sâniyen: ikinci olarak

2308 müsâvî: eşit

Hukuki Türkçülüğün birinci gayesi, asri²³⁰⁹ bir devlet vücuda getirmek olduğu gibi, ikinci gayesi de, mesleki velayetleri, velayet-i ammenin²³¹⁰ müdahalesinden kurtararak, mütehasısların²³¹¹ salahiyetine²³¹² müstenid²³¹³ meslek muhtariyetleri tesis etmektir²³¹⁴. Bu esasa müstenid bir kanun-ı medeni²³¹⁵ ile ticaret, sanayi, ziraat kanunları, Darülfünun, Baro, Tabipler Cemiyeti, Muallimler Cemiyeti, Mühendisler Cemiyeti ilh²³¹⁶ gibi mesleki teşkilatların mesleki muhtariyetlerine dair kanunlar yapmak da bu gayenin icabatındandır²³¹⁷.

Hukuki Türkçülüğün üçüncü gayesi de bir (asri²³¹⁸ aile) vücuda getirmektir. Asri devletteki müsavat²³¹⁹ umdesi²³²⁰, erkekle kadının nikâhta, talakta²³²¹, mirasta, mesleki ve siyasi haklarda müsavi olmasını da istilzam eder²³²². O hâlde, yeni aile kanunu ile intihabat²³²³ kanunu bu esasa istinaden yapılmalıdır.

Hulasa, bütün kanunlarımızda, hürriyete, müsavata²³²⁴ ve adalete münafi²³²⁵ ne kadar kaideler ve teokrasi ile klerikalizme ait ne kadar izler varsa hepsine nihayet vermek lazımdır.

2309 ‘asrî: çağdaş, zamana uygun

2310 velâyet-i âmme: kamu otoritesi

2311 mütehasıs: uzman

2312 salâhiyyet: yetki

2313 müstenid: dayanan, yaslanan, güvenen

2314 te’sis etmek: kurmak

2315 kânûn-ı medenî: medeni kanun

2316 ilh: “ilâ-âhir” sözünün kısaltması

2317 icâbât: icaplar

2318 ‘asrî: çağdaş, zamana uygun

2319 müsâvât: eşitlik

2320 ‘umde: ilke

2321 talâk: boşama

2322 istilzâm etmek: gerektirmek

2323 intihâbât: seçmeler

2324 müsâvât: eşitlik

2325 münâfi: aykırı

BEŞİNCİ MEBHAS²³²⁶

DİNÎ TÜRKÇÜLÜK

Dinî Türkçülük, din kitaplarının ve hutbelerle vaazların Türkçe olması demektir. Bir millet, dinî kitaplarını okuyup anlayamazsa, tabiidir ki dinin hakiki mahiyetini öğrenemez. Hatiplerin, vaizlerin ne söylediklerini, anlamadığı surette de ibadetlerden hiçbir zevk alamaz. İmam-ı Âzam Hazretleri, hatta namazdaki surelerin bile millî lisanda okunmasının caiz olduğunu beyan buyurmuşlardır. Çünkü, ibadetten alınacak vecd²³²⁷, ancak okunan duaların tamamıyla anlaşılmasına bağlıdır. Halkımızın dinî hayatını tetkik edersek görürüz ki, ayinler arasında en ziyade vecd duyulanlar, namazlardan sonra, ana diliyle yapılan deruni²³²⁸ ve samimi münacatlardır²³²⁹. Müslümanların camiden çıkarken büyük bir vecd ve itminan²³³⁰ ile çıkmaları, işte her ferdin kendi vicdanı içinde yaptığı bu mahrem münacatların neticesidir.

Türklerin namazdan aldıkları ulvi zevkin bir kısmı da yine ana diliyle inşat²³³¹ ve terennüm²³³² olunan ilahilerdir. Bilhassa, teravih namazlarını canlandıran amil²³³³, şiir ile musikiyi cami²³³⁴ olan Türkçe ilahilerdir. Ramazanda ve sair²³³⁵ zamanlarda Türkçe irat²³³⁶ olunan vaazlar da halkta dinî duygular ve heyecanlar uyandıran bir amildir²³³⁷.

Türklerin en ziyade vecd aldıkları ve zevk duydukları bir ayin daha vardır ki o da Mevlid-i Şerif kıraatından²³³⁸ ibarettir. Şiir ile musikiyi ve canlı vakaları cem

2326 mebhas: bölüm

2327 vecd: coşku

2328 derûni: içten

2329 münâcât: yalvarma

2330 itminân: emin olma, inanma, güvenme

2331 inşâd: şiir okuma, şiir söyleme

2332 terennüm: söyleme

2333 'âmil: sebep

2334 câmi': derleyeni toplayan, içine alan

2335 sâir: diğer, başka

2336 irâd: getirme, söyleme

2337 'âmil: sebep

2338 kırâat: okuma

eden²³³⁹ bu ayın, dinî bir bidat²³⁴⁰ suretinde, sonradan hadis olmakla beraber, en canlı ayinler sırasına geçmiştir.

Tekkelerde Türkçe yapılan zikirler esnasında okunan Türkçe ilahilerle nefesler de, büyük bir vecd menbaidir²³⁴¹.

İşte, bu misallerden anlaşılıyor ki bugün Türklerin ara sıra dinî bir hayat yaşamasını temin eden amiller²³⁴², dinî ibadetlerin arasından eskiden beri Türk lisanıyla icrasına müsaade olunan ayinlerin mevcudiyetidir. O hâlde, dinî hayatımıza daha büyük bir vecd²³⁴³ ve inşirah²³⁴⁴ vermek için, gerek -tilavetler²³⁴⁵ müstesna olmak üzere- Kur'an-ı Kerim'in ve gerek ibadetlerle ayinlerden sonra okunan bütün dualarla münacatların ve hutbelerin Türkçe okunması lazım gelir.

ALTINCI MEBHAS²³⁴⁶

İKTİSADİ TÜRKÇÜLÜK

Türkler, en eski zamanlarda göçebe hayatı yaşıyorlardı. Bu zamanlarda, Türk iktisadı çobanlık esasına müstenitti²³⁴⁷. O zamanlarda, Türklerin bütün servetleri koyun, keçi, at, deve, öküz gibi hayvanlardan ve yedikleri süt, yoğurt, peynir, tereyağı, kıymız gibi hayvani mahsullerden ibaretti. Giydikleri de bu hayvanların پوستekileri, derileri, yünleri ve yapağaları idi. Göçebe Türklerin sanayii de hep hayvani mahsuller üzerinde işlerdi: Develerin ayağından (ayak) adı verilen kıymız kadehleri, öküzlerin uyluk kemiğinden kıymız sürahileri yapılırdı. Hayvanın ne kemiği, ne boynuzu, ne bağırsağı, hulasa hiçbir şeyi atılmazdı. Her nescinden²³⁴⁸ Türk'e mahsus bir sınai mamule vücuda getirilirdi.

2339 cem' etmek: toplamak

2340 bid'at: peygamber zamanından sonra dinde meydana çıkan şey

2341 menba': kaynak, pınar

2342 'âmil: sebep

2343 vecd: coşku

2344 inşirâh: açıklık, ferahlık

2345 tilâvet: Kur'an'ı güzel sesle ve usulüne göre okuma

2346 mebhas: bölüm

2347 müstendid: dayanan, yaslanan, güvenen

2348 nesc: doku

Eski Türkler, ticarete de yabancı değildiler. İlhanlık devirlerinde devletin en büyük varidat²³⁴⁹ menbai, Çin'den Avrupa'ya ipek götüren ve Avrupa'dan Çin'e kadife getiren Türk ticaret kervanlarıydı. O zaman Çin, Hint, İran, Rusya ve Bizans arasındaki büyük ticaret yolları tamamıyla Türklerin elinde idi. Mukan Han, İran'ın şimalinden²³⁵⁰, Azerbaycan'dan ve Anadolu'dan, İstanbul'a doğru giden bir yeni ticaret yolu açmak istedi. Fakat, İraniler²³⁵¹ bu teşebbüse mümana'at ettiler²³⁵². Bunun üzerine Mukan Han, İpek Yolu'nu temin için, Türk, Çin ve Bizans devletleri arasında bir ittifak-ı müselles²³⁵³ akdine²³⁵⁴ çalıştı ve İran devletini ya ortadan kaldırmaya, yahut beynelmilel²³⁵⁵ ticaretin transit tarikiyle²³⁵⁶ memleketinden geçmesi için zorla irza²³⁵⁷ etmeye teşebbüs etti.

Görülüyor ki, eski Türk ilhanlarının gayesi, Mançurya'dan Macaristan'a kadar uzanan büyük Turan kıtasında yalnız siyasi bir emniyet husule²³⁵⁸ getirmekten ibaret değildi. Asya ve Avrupa milletleri arasında beynelmilel bir ticaret ve mübadele teşkilatı yapmayı da üzerlerine almışlardı.

Eski Türklerin iktisada verdikleri ehemmiyeti il adlarında bile görürüz: Şarkî Türkistan'da (Tarancılar) namı verilen ve Garbî Türkistan'da (Sartlar) ismini alan iki il vardır. Bu adlardan birincisi (çiftçiler), ikincisi (tüccarlar) manasındadır. Kanklılar, Ağaçeriler, Tahtacılar, Mandallar, Mentşeler, Sürgücüler ilh²³⁵⁹ de birer sanat adını taşımaktadırlar. Göktürklerin dedeleri (demirci) idi. Türk menkıbelerine göre, ilk çadırı yapan (Türk Han)dır. İlk defa yemeklerde tuz kullanan (Tavunk Han)dır. İlk arabayı yapan (Kanklı Bey)dir. Türkler, arabalarla seyahat etmeye, ta İskitler devrinde başlamışlardı. Eski Türkler gayet güzel elbiseler giymeyi, leziz yemekler yemeyi, hayatlarını ziyafetler ve düğünler arasında geçirmeyi severlerdi. Bunun için de hiç boş durmazlar, iktisadi faaliyetlerle uğraşırlardı. Çok kazanırlar, çok sarf ederlerdi.

2349 vâridât: gelir

2350 şimâl: kuzey

2351 İrânî: İranlı

2352 mümana'at etmek: engel olmak

2353 ittifâk-ı müselles: üçlü ittifak

2354 akd: sözleşme, kararlaştırma

2355 beyne'l-milel: milletlerarası

2356 tarik: yol

2357 irzâ: razı

2358 husûl: üreme, türeme, çıkma

2359 ilh.: "ilâ-âhir" sözünün kısaltması

Eski Türklerin misafirperverlikleri son dereceyi bulmuştu. Dede Korkut Kitabı'nda (Burla Hatun) yaptığı umumi bir ziyafetten bahsederken şu sözleri söylüyor:

“Tepe gibi et yığdırdım. Göl gibi kımız sağdırdım. Aç olanları doyurdum, çıplak olanları giydirdim. Borçluların borcunu verdim.”

Bununla beraber, binlerce liraları yutan bu umumi ziyafetler, Salur Kazan'ın senede bir kere yaptığı (yağma ziyafeti)ne nispetle hiç hükmünde kalırdı. Salur Kazan'ın ziyafetinde bütün beylerle halk tamamıyla yiyip içtikten sonra, Salur Kazan zevcesinin elinden tutarak sarayından çıkardı, varı yoğu her ne varsa yağma edilmesini davetlilerden rica ederdi. Bu suretle yağmaya uğrayan Salur Kazan bir müddet sonra, yine Oğuz ilinin en zengin beyi olurdu.

Türkler, mazide nail oldukları²³⁶⁰ bu iktisadi refaha istikbalde de mazhar olmalıdırlar²³⁶¹. Hem de kazanılacak servetler, Salur Kazan'ın zenginliği gibi, umuma ait olmalıdır. Türkler, hürriyet ve istiklali sevdikleri için, iştirakçi²³⁶² olamazlar. Fakat, müsâvatperver olduklarından²³⁶³ dolayı, fertçi de kalamazlar. Türk harsına en uygun olan sistem (solidarizm) yani tesanütçülüktür²³⁶⁴. Ferdi mülkiyet, içtimai²³⁶⁵ tesanüde hadim bulunmak²³⁶⁶ şartıyla meşrudur. Sosyalistlerin ve komünistlerin ferdi mülkiyeti ilgaya²³⁶⁷ teşebbüs etmeleri doğru değildir. Yalnız, içtimai tesanüde hadim olmayan ferdi mülkiyetler varsa, bunlar meşru sayılamaz. Bundan başka, mülkiyet yalnız ferdi olmak lazım gelir. Ferdi mülkiyet gibi, içtimai²³⁶⁸ mülkiyet de olmalıdır. Cemiyetin bir fedakârlığı veya zahmeti neticesinde husule gelen²³⁶⁹ ve fertlerin hiçbir emeğinden hâsıl olmayan²³⁷⁰ fazla temettular²³⁷¹, cemiyete aittir.

2360 nâil olmak: elde etmek

2361 mazhar olmak: ulaşmak

2362 iştirakçi: komünist

2363 müsâvatperver olmak: eşitliği sevmek

2364 tesânüd: dayanışma

2365 ictimâî: sosyal

2366 hâdim bulunmak: hizmet etmek

2367 ilgâ: kaldırma, bozma

2368 ictimâî: sosyal

2369 husûle gelmek: meydana gelmek

2370 hâsıl olmak: meydana gelmek

2371 temettu': kâr etme, kazanma

Fertlerin bu temettuları kendilerine hasretmesi²³⁷² meşru değildir. Fazla temettuların (plu-velu²³⁷³)lerin cemiyet namına toplanmasıyla husule gelecek büyük meblağlar, cemiyet hesabına açılacak fabrikaların, tesis olunacak büyük çiftliklerin sermayesi olur. Bu umumi teşebbüslerden husule gelecek kazançlarla fakirler, öksüzler, dullar, hastalar, kötürümler, körler ve sağırılar için, hususi melceler²³⁷⁴ ve mektepler açılır; umumi bahçeler, müzeler, tiyatrolar, kütüphaneler tesis olunur. Amaleler ve köylüler için sıhhi evler inşa edilir. Memleket, umumi bir elektrik şebekesi içine alınır. Hulasa, her türlü sefaletle nihayet vererek umumun refahını temin için her ne lazımsa yapılır. Hatta, bu içtimai servet kâfi miktara baliğ olunca²³⁷⁵, halktan vergi almaya da ihtiyaç kalmaz. Hiç olmazsa vergilerin nevi²³⁷⁶ ve miktarı azaltılabilir.

Demek ki Türklerin içtimai²³⁷⁷ mefkûresi²³⁷⁸, ferdi mülkiyeti kaldırmaksızın, içtimai servetleri fertlere gasp ettirmemek, umumun menfaatine sarf etmek üzere, muhafaza ve tesmiyesine²³⁷⁹ çalışmaktır.

Türklerin, bundan başka, bir de iktisadi mefkûresi vardır ki, memleketi büyük sanayiye mazhar etmek²³⁸⁰. Bazıları “memleketimiz bir tarım yurdudur, biz daima çiftçi bir millet kalmalıyız. Büyük sanayiyle uğraşmaya kalkışmamalıyız.” diyorlar ki asla doğru değildir. Filhakika, çiftçiliği hiç bir zaman elden bırakacak değiliz, fakat, asri²³⁸¹ bir millet olmak istiyorsak, mutlaka büyük sanayiye malik olmamız lazımdır. Avrupa inkılaplarının en ehemmiyetlisi iktisadi inkılaptır. İktisadi inkılap ise, nahiye²³⁸² iktisadi yerine millet iktisadının ve küçük hırfetler²³⁸³ yerine büyük sanayinin ikame²³⁸⁴ edilmesinden ibarettir. Millet iktisadi ve büyük sanayi ise ancak himaye usulünün tatbikiyle husule²³⁸⁵ gelebilir. Bu hususta, bize rehber olacak

2372 hasretmek: ayırmak

2373 plu-velu: plus-value (artı değer)

2374 melce: sığınacak yer

2375 baliğ olmak: ulaşmak

2376 nev': çeşit

2377 ictimâî: sosyal

2378 mefkûre: ülkü

2379 tesmiye: ad koyma, adlandırma

2380 mazhar etmek: ulaşmak

2381 'asrî: çağdaş, zamana uygun

2382 nahiye: çevre, küçük yer, bölge

2383 hırfet: meslek

2384 ikâme: meydana koyma

2385 husûl: üreme, türeme, çıkma

(millî iktisat) nazariyeleridir²³⁸⁶. Amerika'da (Con Ray²³⁸⁷) ve Almanya'da (Frederik List²³⁸⁸), İngiltere'de Mancesteryen'lerin tesis ettikleri iktisadiyat²³⁸⁹ ilminin, umumi ve beynelmilel²³⁹⁰ bir ilim olmayıp yalnız İngiltere'ye mahsus bir (millî iktisat) sisteminden ibaret olduğunu meydana koydular. İngiltere büyük sanayi memleketi olduğu için, mamulâtını²³⁹¹ harice göndermeye ve hariçten ibtidai²³⁹² maddeler getirmeye muhtaçtır. Bu sebeple, İngiltere için fayda olan yegâne usul, gümrüklerin serbest olması kaidesi, yani (açık kapı) siyasetidir. Bu kaidenin İngiltere gibi büyük sanayiye malik olamamış olan milletler tarafından kabul edilmesi, ilelebet İngiltere gibi sınai²³⁹³ memleketlere iktisaden²³⁹⁴ esir kalmasını intac²³⁹⁵ edecektir. İşte, bu iki müceddid²³⁹⁶ kendi memleketleri için, birer hususi (millî iktisat) sistemi vücuda getirerek, memleketlerinin büyük sanayiye malik olması için çalıştılar. Ve muvaffak²³⁹⁷ da oldular. Bugün, Amerika ile Almanya büyük sanayi hususunda İngiltere ile boy ölçüşecek bir mertebeye yükselmişlerdir ve şimdi, onlar da İngiltere'nin açık kapı siyasetini takip ediyorlar. Fakat, bu devre gelebilmeleri, senelerce millî iktisadın himaye usullerini tatbik sayesinde olduğunu da pekala biliyorlar.

İşte Türk iktisatçılarının da ilk işi, evvela Türkiye'nin iktisadi şeniyetini²³⁹⁸ tetkik ve saniyen²³⁹⁹, bu objektif tetkiklerden millî iktisadımız için ilmî ve esaslı bir program vücuda getirmektir. Bu program vücuda geldikten sonra, memleketimizde büyük sanayi vücuda getirmek için her fert bu program dairesinde çalışmalı ve İktisat Vekâleti de bu ferdi faaliyetlerin başında umumi bir nazım²⁴⁰⁰ vazifesini ifa²⁴⁰¹ etmelidir.

2386 nazariyye: teori

2387 Con Ray: John Ray

2388 Frederik List: Friedrich List

2389 iktisâdiyyât: tutum, iktisat bilgisi

2390 beyn-el-milel: milletlerarası

2391 ma'mulât: imal edilmiş, yapılmış şeyler

2392 ibtidâi: ilk derecede

2393 sınâ'î: sanayileşmiş

2394 iktisâden: iktisat yoluyla

2395 intâc: sonuç verme, neticelendirilme

2396 müceddid: yenileyici

2397 muvaffak: başarılı

2398 şe'niyyet: gerçeklik

2399 sâniyen: ikinci olarak

2400 nâzım: düzenleyen

2401 ifâ: yerine getirme

YEDİNCİ MEBHAS SİYASİ TÜRKÇÜLÜK

Türkçülük siyasi bir fırka²⁴⁰² değildir; ilmi, felsefi, bedii²⁴⁰³ bir mekteptir; başka bir tabirle, harsî bir mücahede²⁴⁰⁴ ve teceddüd²⁴⁰⁵ yoludur. Bu sebeptendir ki, Türkçülük şimdye kadar bir fırka şeklinde siyasi mücadele meydanına atılmadı; bundan sonra da, şüphesiz, atılmayacaktır.

Mamafih²⁴⁰⁶, Türkçülük büsbütün siyasi mefkûrelere²⁴⁰⁷ bigane²⁴⁰⁸ de kalamaz. Çünkü, Türk harsı, sair²⁴⁰⁹ mefkûrelerle beraber, siyasi mefkûrelere de maliktir. Mesela, Türkçülük hiçbir zaman klerikalizmle, teokrasi ile, istibdatla itilaf²⁴¹⁰ edemez. Türkçülük asri²⁴¹¹ bir cereyandır ve ancak asri mahiyette²⁴¹² bulunan cereyanlarla ve mefkûrelerle itilaf edebilir.

İşte, bu sebeptendir ki bugün Türkçülük Halk Fırkası'na müzahirdir²⁴¹³. Halk Fırkası, hükümlerini millete yani Türk halkına verdi. Devletimize (Türkiye) ve halkımıza (Türk milleti) adlarını bahşetti. Hâlbuki, Anadolu inkılabına kadar, devletimizin, milletimizin, hatta lisanımızın adları (Osmanlı) kelimesi idi, (Türk) kelimesi ağza alınmazdı. Hiç kimse (Ben Türküm) demeye cesaret edemezdi. Son zamanda, Türkçüler böyle bir iddiaya cüret ettikleri için, sarayın ve eski kafaluların menfuru²⁴¹⁴ oldular. İşte, Halk Fırkası'nın annesi olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, büyük müncimiz²⁴¹⁵ olan Gazi Mustafa Kemal Paşa

2402 fırka: parti

2403 bedî'i: güzel, güzellik

2404 mücahede: uğraşma, savaşma

2405 teceddüd: tazelenme, yeni olma

2406 ma'mâfih: bununla birlikte

2407 mefkûre: ülkü

2408 bî-gâne: kayıtsız, yabancı

2409 sair: başka, diğer

2410 itilâf: bağdaşma

2411 'asrî: çağdaş, zamana uygun

2412 mâhiyyet: bir şeyin aslı, esası

2413 müzâhir: yardım eden, koruyan

2414 menfûr: nefret edilen

2415 müncî: kurtaran

Hazretlerinin irşat²⁴¹⁶ ve rehberliğiyle bir taraftan Türkiye'yi düşman istilalarından kurtarıırken, diğer taraftan da devletimize, milletimize, lisanımıza hakiki adlarını verdi ve siyasetimizi mutlakiyetin ve unsurlar siyasetinin son izlerinden bile kurtardı. Hatta, diyebiliriz ki, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, hiç haberi olmadan Türkçülüğün siyasi programını tatbik etti. Çünkü, hakikat birdir, iki olamaz. Hakikati arayanlar, başka başka yollardan hareket etseler bile, neticede aynı hedefe vasıl²⁴¹⁷ olurlar. Türkçülükle halkçılığın nihayet aynı programda birleşmeleri, ikisinin de nefsül-emre²⁴¹⁸ ve şeniyete²⁴¹⁹ mutabık olmasının bir neticesidir. İkisi de tam hakikati buldukları içindir ki, tamamıyla birbirine mutabık kaldılar. Bu ayniyetin bir tecellisi de şudur ki, bütün Türkçülerin -hiçbir müstesnalı olmamak üzere- Anadolu mücahedesine²⁴²⁰ iştirak etmeleri ve onun en ateşli müdafileri²⁴²¹ olmalarıdır. Türkiye'de Allah'ın kılıcı halkçıların pençesinde ve Allah'ın kalemi Türkçülerin elinde idi. Türk vatanı tehlikeye düşünce, bu kılıçla bu kalem izdivaç ettiler. Bu izdivaçtan bir cemiyet doğdu ki adı Türk milletidir.

İstikbalde de daima halkçılıkla Türkçülük el ele vererek mefkûreler²⁴²² âlemine doğru beraber yürüyeceklerdir. Her Türkçü siyaset sahasında halkçı kalacaktır. Her halkçı da hars²⁴²³ sahasında Türkçü olacaktır. Dinî ilmihalimiz, bize “akaitte²⁴²⁴ mezhebimiz Maturidilik ve fıkhıta mezhebimiz Hanefilik” olduğunu öğretiyor. Biz de buna teşebbühle²⁴²⁵, şu desturu ortaya atabiliriz: “Siyasette mesleğimiz halkçılık ve harsta mesleğimiz Türkçülüktür.”

2416 irşad: doğru yolu gösterme, uyarma

2417 vâsıl: erişen, ulaşan, kavuşan

2418 nefs-ül-emr: işin hakikati, aslı

2419 şe'niyyet: gerçek, gerçeklik

2420 mücâhede: savaş

2421 müdâfi: koruyucu

2422 mefkûre: ülkü

2423 hars: kültür

2424 'akâid: inanılan şeyler

2425 teşebbüh: benzetme

SEKİZİNCİ MEBHAS²⁴²⁶

FELSEFİ TÜRKÇÜLÜK

İlim, objektif ve müspet²⁴²⁷ olduğu için beynelmiledir. Binaenaleyh, ilimde Türkçülük olamaz. Fakat, felsefe, ilime müstenid²⁴²⁸ olmakla beraber, ilmi düşünüşten başka türlü bir düşünüş tarzıdır. Felsefenin objektif ve müspet unvanlarını alabilmesi, ancak, bu sıfatları haiz olan ilimlere uygun olması sayesinde. İlimin nefyettiği²⁴²⁹ hükümleri felsefe ispat edemez, ilmin ispat ettiği hakikatleri felsefe nefyedemez. Felsefe, ilme karşı bu iki kayıt ile mukayyed²⁴³⁰ olmakla beraber bunların haricinde tamamıyla hürdür. Felsefe, ilimle tenakuza²⁴³¹ düşmemek şartıyla, ruhumuz için daha ümitli, daha vecdli²⁴³², daha teselli verici, daha çok saadet bahşedici, büsbütün yeni ve orijinal farziyeleri²⁴³³ meydana atabilir. Zaten, felsefenin vazifesi bu gibi farziyeleri ve görüşleri arayıp bulmaktır. Bir felsefenin kıymeti, bir taraftan müspet ilimlerle hem ahenk olmasının derecesiyle diğer cihetten²⁴³⁴ ruhlara büyük ümitler, vecdler, teselliler ve saadetler vermesiyle ölçülür. Demek ki felsefenin bir safhası objektif, diğer safhası subjektiftir. Binaenaleyh, felsefe ilim gibi beynelmilel²⁴³⁵ olmaya mecbur değildir. Millî de olabilir. Bundan dolayıdır ki, her milletin, kendisine göre bir felsefesi vardır. Yine bundan dolayıdır ki ahlakta, bediiyatta²⁴³⁶, iktisatta olduğu gibi, felsefede de Türkçülük olabilir.

Felsefe, maddi ihtiyaçların iktiza²⁴³⁷ ve icbar²⁴³⁸ etmediği, menfaatsiz, garazsız, hasbî²⁴³⁹ bir düşünüşdür. Bu nevi düşünüşe (spekülyasyon) namı verilir. Biz buna,

2426 mebhas: bölüm

2427 müsbet: olumlu, pozitif

2428 müstenid: istinaden, dayanan, yaslanan

2429 nefyetmek: sürmek, sürgün etmek

2430 mukayyed: kayıtlı, bağlı

2431 tenâkuz: çelişme

2432 vecd: aşırı heyecan

2433 farziyye: bir iddiayı aydınlatmak için söylenen ve hükme kati olmayan, farz ve takdire bağlı bulunan mesele.

2434 cihet: yön, taraf

2435 beyn-el-milel: milletlerarası

2436 bedî'iyât: estetik

2437 iktizâ: lazım gelme, gerekme

2438 icbâr: zorlama

2439 hasbî: karşılıksız, parasız

Türkçede (muakale²⁴⁴⁰) ismini veriyoruz. Bir millet muharebelere kurtulmadıkça, ve iktisadi bir refaha nail olmadıkça, içinde muakale yapacak fertler yetişemez. Çünkü, muakale yalnız düşünmek için düşündürmektir. Hâlbuki, bin türlü derdi olan bir millet, yaşamak için, kendinî müdafaa etmek için, hatta yemek ve içmek için düşünmeye mecburdur. (Düşünmek için düşünmek) ancak bu hayati düşünüş ihtiyaçlarından kurtulmuş olan ve çalışmadan yaşayabilen insanlara nasip olabilir. Türkler, şimdiye kadar böyle bir huzur ve istirahat nail olmadıkları için, içlerinde hayatını muakaleye vakfedebilecek az adam yetişebildi. Bunlar da, düşünüş yollarını bilmediklerinden, mefkûrelerini²⁴⁴¹ iyi idare edemediler, ekseriyetle dervişlik ve kalenderlik çıkmazlarına saptılar.

Türkler arasında şimdiye kadar az filozof yetişmesini, Türklerin muakaleye istiğdatsız²⁴⁴² olduklarına hamletmemelidir²⁴⁴³. Bu azlık, Türklerin henüz müspet ilimlerce huzur ve istirahatça muakaleyi mümkün kılabacak bir seviyeye yükselmemeleriyle izah olunursa, daha doğru olur.

Mamafih²⁴⁴⁴, Türklerin felsefeye geri kalmaları yalnız yüksek felsefe nokta-i nazarından²⁴⁴⁵ doğurabilir. Halk felsefesi, nokta-i nazarından, Türkler, bütün milletlerden daha yüksektirler.

(Rostan²⁴⁴⁶) adlı Fransız feylesofu²⁴⁴⁷ diyor ki “Bir kumandan için, karşısındaki düşman ordusunun ne kadar askeri, ne kadar silah ve mühimmatı olduğunu bilmek çok faydalıdır, fakat, onun için bunlardan daha çok faydalı bir şey vardır ki o da karşısındaki düşman ordusunun felsefesini bilmektir.”

2440 mu'akale: iş alanına geçmeyip yalnız bilmek ve açıklamak amacını güden düşünce, nazar, kurgu

2441 mefkûre: ülkü

2442 isti'dadsız: yeteneksiz

2443 hamletmek: yüklemek

2444 ma'mâfih: bununla birlikte

2445 nokta-i nazar: görüş

2446 Rostan: Rostand

2447 feylesof: filozof

Filhakika²⁴⁴⁸, iki ordu ve iki millet birbiriyle savaşırken, birisinin galip diğerinin mağlup olmasını intac²⁴⁴⁹ eden en başlıca amiller²⁴⁵⁰, iki tarafın felsefeleridir. Ferdi hayatı vatanın istiklalinden, şahsi menfaati namus ve vazifeden daha kıymetli gören bir ordu mutlaka mağlup olur. Bunun aksi bir felsefeye malik olan ordu ise, mutlaka galebe²⁴⁵¹ çalar. O hâlde, halk felsefesi itibariyle, Yunanlılarla İngilizler mi daha yüksektir; yoksa Türkler mi daha yücedir? Bu sorunun cevabını verecek Çanakkale muharebeleriyle Anadolu muharebeleridir. Türkleri bu iki muharebede de galebe kılan maddi kuvvetler değildi, ruhlarında hükümran bulunan millî felsefeleriydi.

Türkler, maddi silahların, manevi kuvvetleri hükümsüz bıraktığı son asra gelinceye kadar, Asya'da, Avrupa'da, Afrika'da bütün milletleri yenmişler. Tabiyetleri altına almışlardı. Demek ki Türk felsefesi, bu milletlere ait felsefelerin hepsinden daha yüksekti. Bugün de, öyledir. Yalnız řu var ki, bugün maddi medeniyet nokta-i nazarından²⁴⁵² ve maddi silahlar dolayısıyla Avrupalı milletlerden gerideyiz. Medeniyetçe onlara müsavi²⁴⁵³ olduğumuz gün hiç şüphesiz cihan hegemonyası yine bize geçecektir. Mondros'ta esir bulunduğumuz zaman, orada kamp kumandanı olan bir İngiliz, řu sözleri söylemişti: "Türkler, istikbalde yine cihangir²⁴⁵⁴ olacaklardır."

Görülüyor ki Türklerde, yüksek felsefe terakki²⁴⁵⁵ etmemiş olmakla beraber, halk felsefesi gayet yüksektir. İşte felsefi Türkçülük, Türk halkındaki bu millî felsefeyi arayıp meydana çıkarmaktır.

Ey bugünün Türk genci! Bütün bu işlerin yapılması asırlardan beri seni bekliyor.

2448 fi'l-hakika: hakikatte, gerçekten, doğrusu

2449 intâc: sonuç verme

2450 'âmil: sebep

2451 galebe çalmak: üstün gelmek

2452 nokta-i nazar: bakış açısı

2453 müsâvî: eşit

2454 cihân-gîr: dünyayı zapteden

2455 terakkî: yükselme, ilerleme

Türkçülüğün Esasları

ZİYA GÖKALP

Ziya Gökalp (1876-1924), yazar, şair, sosyolog ve siyasetçi gibi çok yönlü niteliklere sahip bir figürdür. Aynı şekilde Türkçülüğün Esasları adlı kitabı da Türk edebiyatını, tarihini, sosyolojisini ve siyaset bilimini ilgilendiren bir özelliğe sahiptir. Yazıldığı zamanda ve sonrasında büyük bir tesir bırakan bu kitaptan bütün öğrencilerimizin istifade etmesini temenni ediyoruz...

ISBN 978-975-06-3567-0

9 789750 635670

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ
ESKİŞEHİR